

مصایح هدایت جلد چهارم عزیز الله - سُلیمانی ارد کانی

عزیز الله - سُلیمانی

نسخه اصل فارسی

این کتاب تایپ شده هنوز به طور کامل تصحیح نشده است. از روی تصویر اسکن شده کتاب که در برخی موارد به طور واضح قابل مشاهده نبود تایپ شده است. در چنین مواردی ممکن است شما چند علامت سؤال (؟؟؟) بجای کلمه‌ای ناخوانا از تصویر اسکن شده کتاب مشاهده فرمایید.

کتاب مصایح هدایت

جلد چهارم

تألیف

فاضل جلیل جناب عزیزالله سلیمانی

که بتصویب لجنه‌ی ملی نشریات امری رسیده و با اجازه محفل مقدس روحانی ملی بهائیان ایران منتشر
است

ایران

تهران-

ORIGINAL

جلد اول

1. جناب حاجی میرزا حیدر علی اصفہانی
2. حضرت نیر و سینا
3. ناب آقا میرزا حسین زنجانی
4. جناب آقا ملارضای محمدآبادی یزدی
5. حضرت ورقاء و جناب روح اللہ
6. جناب آقا ملانصر اللہ شہمیرزادی
7. جناب آقا شیخ محمد ابراہیم فاضل شیرازی
8. جناب آقا محمد فاضل شیرازی
جلد دوم
9. جناب آقا میرزا یوسفخان ثابت وجدانی
10. جناب آقا شیخ حیدر معلم
11. جناب آقا ملا علی شہید سبزواری
12. جناب قابل آبادہئی
13. جناب ابوالفضائل گلپایگانی
14. جناب آقا شیخ علی اکبر شہید قوچانی
15. جناب حاجی سید جواد کربلائی
16. جناب امین العلمای شہید اردبیلی
17. جناب حسینقلی میرزای موزون
18. جناب آقا عزیز اللہ مصباح
جلد سوم
19. جناب آقا سید مہدی گلپایگانی
20. جناب آقا ملا عبدالغنی اردکانی
21. جناب آقا محمد نعیم

22. جناب آقا میرزا محمد صابت مراغه‌ئی

23. جناب آقا سید محمد ناظم الحکاء- علائی

24. جناب آقای میرزا محمد ناطق اردستانی

25. جناب آقا میرزا محمود فروغی

26. جناب آقا میرزا علی محمد سررشته‌دار

27. جناب استاد علی اکبر شهید یزدی

هوالاتقدس الاعظم الابهی

این کتاب که چهارمین جلد است از مجلدات مصابیح هدایت در شهریور ماه هزار و سیصد و بیست و هشت هجری شمسی شروع به تألیف گردیده و علی رغم تمام نوایب و شدایدی که از آن تاریخ تا بحال این بنده را استقبال نموده و با وصفیکه نگارنده متصدی یک رشته تصنیف دیگر بنام (رشحات حکمت) نیز بوده که جلد چهارم و پنجم آن را در خلال همان اوقات و احوال پایان برده کتاب حاضر هم از تاریخ مذکور در خطه‌ی آذربایجان چه در شهر تبریز و چه در بلاد اطراف آن ضمن مسافرت‌های امری گاه بگاه که فرصتی بدست می‌آمده و از وظایف مقدسه‌ی روحانیه فراغی حاصل می‌شده است تحریر می‌گشته و بحول الله و قوته در این تاریخ که اردیبهشت ماه سنه هزار و سیصد و سی می‌باشد تألیفش به اتمام رسیده است و این نیست مگر از حصول تأییدات غیبیه‌ی رحمانیه و شمول توفیقات لاریبیه‌ی ربانیه که چون در رسد عقده‌ی هر امر مشکلی گشوده شود و پیچ و خم هر طریق سختی پیوده گردد و بالجمله این جلد مشتمل است بر ترجمه‌ی احوال ده تن دیگر از رجال امرالله که اسامی آنان در آخر کتاب بعنوان فهرست درج گردیده امید است که از ساحت قدس مولای توانا حضرت ولی امرالله روحی لاحباءالفداء نسیم مرحمتی بوزد و از شطر اقدسش شمیم عنایتی متضوع گردد تا این ناتوان بنگارش مجلدات دیگر نیز موفق شود زیرا که بی‌عنایات حق و خاصان حق گزیده‌ی ملک باشد سیاهستش ورق تبریز- بتاریخ یوم الرحمة من شهر العظمة سنه 108 بدیع موافق سه شنبه سی و یکم اردیبهشت ماه سال هزار و سیصد و سی شمسی هجری. عزیزالله سلیمانی اردکانی

جناب آقا میرزا مهدی اخوان الصفاء

این بزرگوار را بنده در سنه 1335 قمری در قصبه‌ی یولتان که از مضافات شهر مرو است زیارت کرده‌ام. مردی معتدل القامه و خوش قیافه بود و قبا و عبای فاخر و نظیف بر تن داشت. وقایع روزانه‌ی مسافرت خود را در دفترچه‌ئی ثبت و ضبط می‌نمود و چون خط را بسختی می‌نوشت اغلب اوقات خلاصه‌ی شرح جریان روز را بدیگران دیکته می‌کرد و برایش می‌نوشتند. در چند روزه‌ی توقف یولتان هم بنده دیکته نمود و آنچه فرمود در دفترچه‌اش نوشته شد. اما چگونگی از مراتب روحانیت و صفای این مرد که قلم از تحریر نورانیت ضمیر او عاجز است همینقدر عرض می‌کنم که انسانی فرسته سیرت و حمیده خصلت بود. با وصف کم‌سوادی بیانانش نافذ و فصیح و تقریرانش بلیغ و ملیح و آهنگ صحبتش ملایم و دلپذیر بود. فقرات بسیاری از الواح مقدسه را از بر داشت و در برابر مبتدیان دانشمند مثل اینکه خود صحبت می‌دارد عین بیانات مبارکه را می‌خواند و در این قبیل مذاکرات باقتضای حال مبتدی ده بیست فقره یا بیشتر از کلمات الهیه را از الواح متعدده در ذهن خویش حاضر می‌ساخت و نطق خود را از آنها تشکیل می‌داد و این عمل باعث حیرت مستمع می‌شد. از جمله کسانی که از صحبت او بشگفت آمده بودند حاجی عبدالرحمن مدیر مجله (الاصلاح) بود که در تاشکند عاصمه ترکستان اقامت داشت و مجله‌ی خود را در آنجا بزبان فارسی منتشر می‌ساخت و کم و بیش از امرالله نیز باخبر بود. جناب اخوان الصفاء هنگامی که بآن شهر ورود فرموده بودند آن مرد مطلع و دانشمند سنی مذهب را نزدش آوردند و بعد از تعارفات رسمیه شخص مذکور درخصوص چگونگی اصلاح نوع بشر و سعادت عالم انسان سئوالی کرده بود و حضرت اخوان الصفاء در جواب بمناسبت احوال و افکار او اینطور شروع کرده بود که: (نوع انسان در دبستان آفاق کودکان سبق خوانند و از علل مزمنه سقیم و ناتوان هیاکل مقدسه‌ی انبیا و اولیا ادیب انجمن رحمانند و طیب شفاخانه‌ی حضرت یزدان بشیر عنایتند و آفتاب فلک اثر هدایت تا شعله‌ی نورانی کمال معنوی و صوری که در حقیقت زجاجی انسانی افسرده و مخمود است بنار موقده‌ی الهی برافروزد و امراض مزمنه بعنایت فیض رحمانی و روح مسیحائی زائل گردد...) و بالجمله مقدار زیادی از رساله‌ی سیاسییه حضرت مولی‌الوری را با کلمات شمرده ادا کرده بود و آن مرد که بگانش

این بیانات از خود اوست که بنحو ارتجال می گوید بی اندازه خود و کمالاتش را در جنب ایشان ناچیز شمرده بنهایت خضوع و خشوع خارج شده به آقا اسمعیل مرندی یا دیگری از احباب که واسطه‌ی ملاقات بوده گفته بود این مرد عجب دریای متلاطمی است من هرگز تصور نمی کردم با چنین شخص جلیل فاضلی روبرو خواهم شد و گرنه در اول ورود درخور شأن و مقامش تواضع می نمودم.

جناب اخوان الصفاء در مسافرت‌های تبلیغی خود علاوه بر اهتمام در هدایت نفوس برای اصلاح امور داخلی احباء نیز فوق العاده کوشش می نموده بدین معنی که اول سعی می کرده اگر در میان بعضی از احباء الله کدورت و اختلافی پیدا شده از میان بردارد و همچنین همت می گاشته که در اماکن بهائی نشین اعم از شهر و قصبه و قریه محلی بعنوان مشرق الاذکار برای اجتماع احباء در اسرار تأسیس و به تلاوت آیات و مناجات تخصیص داده شود و ایضا احباب را بادای حقوق الله و انعقاد ضیافت نوزده روزه تشویق می نموده و نیز در تأسیس محفل روحانی و مدرسه‌ی بهائی مساعی فراوان مبذول می داشته بطوریکه پیشتر مؤسسات معارفی از قبیل مدرسه‌ی وحدت بشر کاشان و مدرسه‌ی تأیید همدان و بعضی جاهای دیگر به سعی و کوشش او بوده است. باری شرح احوال جناب آقا میرزا مهدی اخوان الصفاء از خاندان ایشان که مقیم طهرانند مطالبه شد و یکی از اخوی زاده‌های ایشان که جوانی نیکو خصال و باکمال و جمال و در یکی از شعب دانشگاه مشغول تحصیل است مقدار زیادی از مدارک تاریخی تهیه و ببنده تسلیم فرمودند که از جمله آنها 825 صفحه سواد یادداشت‌های روزانه‌ی خود جناب آقا میرزا مهدی است و این تاریخچه مستند بان اوراق و سایر مدارکی است که برادر و برادرزادگان ایشان نوشته‌اند و علاوه بر آن از برخی قسمت‌های تاریخی جناب قابل آبدائی نیز استفاده شده.

جناب میرزا مهدی فرزند ملا محمد باقر و او پسر زین العابدین و او خلف عبدالکریم و او زاده‌ی حاجی فضائل بوده است. حاجی فضائل جد اعلا‌ی آقا میرزا مهدی از طبقه‌ی عباد یزد بوده و زهدی بنهایت و مکنتی بسیار داشته و از کمال دینداری و پرهیزگاری مقداری از اموال و املاک خود را وقف نموده و وصیت فرموده که آن را هر ساله روز عید غدیر خرج فقراء و مساکین نمایند. بررور زمان ثورت این خاندان کم شد و نوبت که بملا محمد باقر پدر اخوان الصفاء رسید دیگر چیزی از مال دنیا باقی نماند ولی اساس خداپرستی و تقوی همچنان در ای خانواده پابرجا بود. از ملا محمد باقر اولاد فراوانی بوجود آمدند که چند نفرشان در خردی در گذشتند و نه نفر دیگر باقی ماندند و از این نه نفر شش تن پسر بودند و سه تن دختر. اما پسران ملا محمد باقر بترتیب عبارتند از: اول آقا محمد که در ضوضای سال 1321 قمری که یک سنه از تصدیقش گذشته بود با همشیره زاده اش حاجی عبدالحسین بشهادت رسید

دویم آقا ملاعلی که موفق بایمان نشد و برای مجانبت از اخوان بکریلا رفته مجاور گردید.
سیم آقا حسین که اولین نفسی است که از این خاندان که بشرف ایمان مشرف شد.
چهارم آقا احمد که با آقا میرزا مهدی بعد از آقا حسن مؤمن شدند.
پنجم آقا حسن که بر اثر معاشرت با آقا علی اصغر فهادانی شهید بامرالله گروید.
ششم آقا میرزا مهدی که درصدد نگارش ترجمه‌ی احوالش می باشم.
اما دختران ملا محمد باقر عبارتند از:

اولی بی بی فاطمه. دویم بی بی زهرا. سیم بی بی سکینه و این سه نفر خواهران حضرات اخوان الصفاء می باشند. اما کلبه‌ی اخوان الصفاء لقبی است که بعد از ایمان چهار برادر از جانب حضرت عبدالبهاء بآنها اعطاء شده و این است لوح مبارکی که باعزاز هر چهار نازل گردیده:
هو الله بواسطه‌ی خادم افغان سدره‌ی مبارکه یزد جناب آقا مهدی یزدی و جناب آقا محمد حسین جناب آقا احمد جناب آقا محمد
محمد حسن علیهم بهاء الله
هو الله

ای اخوان صفا و اختران چون ثریا محبت الله پرتو شمس حقیقت است و معرفت الله شعشعه‌ی نور موهبت پس هر وجهی که این نضری رحمن در آن موجود کواکب نورانی است و ستاره‌ی صبحگاهی قافله‌ی گمراه را براه هدایت نماید و کاروان گمگشته را برشاد ارشاد نماید پس ای اخوان بدل و جان بکشید تا از این جام هدیه دیگران را مست و مخمور نمائید و از این مائده‌ی سماویه بیچارگان را نصیب بخشید انسان چون به ستایش و ثنای حضرت یزدان پردازد عون و عنایت حضرت احدیت از جمیع جهات احاطه کند و البهائ علیکم ع ع باری آقا میرزا مهدی اخوان الصفا پسر کوچک آقا ملا محمد باقر است که در محله‌ی بندار شهر یزد بدنیا آمده تاریخ تولدش معلوم نیست این طفل مثل سایر برادران بسبب عدم استطاعت پدر موفق بتحصیل نشد ولی کمال اشتیاق را بعلم و خط داشت و هر کتاب

و نوشته‌ئی که می‌دید برمی‌داشت و بحسرت دیده بخطوط و سطورش می‌دوخت و از این و آن می‌پرسید که این چه کلمه‌ئی است و این چه حرفی است و باین ترتیب پس از مدتی بقرائت قدرت یافت و بعد که این موفقیت برایش حاصل شد نزد معلم خصوصی هر شب بعد از فراغ از کسب و کار که گویا شعرانی بوده تحصیل می‌کرد تا سواد فارسی او روشن و بسهولت بر خواندن کتب توانا گردید در این اثنا ندای الهی بوسیله آقای علی پسر حاجی عبدالرسول به سمعش رسید و درصدد تحقیق و تفحص برآمد و چون سه برادر دیگرش قبل از او بامرالله اقبال کرده بودند او نیز بر اثر مجاهدت خود و مساعدت آنها ایمان آورد و این چهار برادر پس از حصول ایقان و اطمینان دست بدست یکدیگر داده بالاتفاق به هدایت ناس و خدمت احباء قیام نمودند و اکثر شبها رفقای مستعد مسلم خود را بمنزل می‌آوردند و ندای حق را بگوش آنها می‌رساندند.

از جمله وقایعی که آن ایام برای آقا میرزا مهدی رخ داد و بنده از زبان خود ایشان شنیده‌ام این است که درصدد تبلیغ بزرگترین برادر خود جناب آقا محمد شهید اعلی الله مقامه برآمده هر شب نزدش می‌رفت و اقامه‌ی دلایل و براهین می‌نمود آقا محمد بهیچوجه اعتنائی نداشت چه علاوه براینکه نسبت بهائیان در آن اوقات خیلی عداوت داشت آقا میرزا مهدی را هم که هنوز در اوایل جوانی بود بچه می‌شمرد اما آقا میرزا مهدی هم دست بر نمی‌داشت و هروقت بخانه می‌آمد نزد برادر می‌رفت و مطلب را از نوعنوان می‌نمود تا اینکه شبی در اطاق با جناب آقا محمد تنها نشستند پیش از دو ساعت با حرارت تمام صحبت داشته بعد گفت حالا چه می‌فرمائید و در برابر این براهین چه دلیلی دارید آقا محمد که تا آنوقت سکوت کرده بود از جابرخواست و پیش آقا میرزا مهدی آمده یک سیلی سخت بگونه‌ی چپ او زده گفت این یک دلیل بعد یک سیلی سخت تر بگونه‌ی راستش نواخته گفت این هم یک دلیل و سه چهار بار دیگر نیز همین عمل را تکرار کرده گفت بس است یا باز هم دلیل بتو تحویل بدهم آقا میرزا مهدی خندیده بان شهید مجید عرض کرد کفایت است دلیل‌های شما خیلی سنگین و محکم بود و با روی گشاده و لب پر خنده از حضور برادر مرخص شد.

آقا میرزا مهدی بعد از تصدیق برای آنکه بیشتر از حلاوت آیات الهی برخوردار شود نزد جناب میرزا محمد ابراهیم که بعدها بعز شهادت رسید در سحرها مشغول تحصیل شد و موقعی از خدمت استاد بمنزل مراجعت می‌نمود که هوا بتازگی روشن شده بود و می‌توانست بعد از صرف لقمه الصبح بر سر شغل خود برود بدون اینکه دیر کرده باشد. مختصر این بزرگوار هم درس می‌خواند و هم کار می‌کرد و هم تبلیغ می‌نمود و هم مبتدی نزد مبلغین می‌برد و هم قدم‌های موثری در خدمت احباءالله برمی‌داشت. چنانکه دفعه‌ئی اهل محله بندار با هم قرار داده بودند که در روز معینی بخانه‌ی یکی از احباء ریخته او را مقتول و اموالش را غارت کنند و این در هنگامی بود که جلال‌الدوله حاکم یزد بقریه‌ی عباس آباد رفته بود. آقا میرزا مهدی که از قضیه مطلع شد عریضه‌ئی نوشته یکنفر دیگر از احباب را با خود همراه ساخت و شبانه با پای پیاده دوازده فرسخ راه را طی کرده بعباس آباد رسید و قضیه را بعرض حاکم رسانده او هم جلوگیری نمود و چون در این قبیل کارها همیشه پیشقدم می‌شد و در امر تبلیغ حرارتی بسیار داشت جمعی از طلاب در نظر گرفتند که او را مقتول سازند و بعد از شور در میان خودشان یکنفر را واداشتند که شبی او را بمنزل خود بیهانه‌ئی دعوت کند و آنها نیز حاضر شده جنابش را تکفیر و هلاک نمایند. آن شخص ایشان را دعوت کرد و چون در آنجا حضور یافت دید جمعی از علمای معروف و طلاب فتنه‌جو نشسته‌اند او هم جالس شد و صحبت از امرالله بمیان آمد آقا میرزا مهدی بنهایت خوشروئی و کمال متانت شروع به سخن نموده صحبت مفصلی نمود و بطوری با ادب و انسانیت و ملائمت بیانات خود را پایان رساند که حضار در پیش خود شرمسار گردیدند و مجلس بخوشی و خوشی خاتمه یافت.

آقا میرزا مهدی از بدو تصدیق در نظر گرفته بود که پیشنهاد محله خود را هدایت کند بهمین جهت برای ادای نماز جماعت بمسجد می‌رفت و از آن مرد سوالاتی می‌کرد و بعد از نماز تا نزدیک خانه‌ی پیشنهاد با او می‌رفت و صحبت می‌نمود و چه بسا اوقات که مدتی او را بر در خانه نگاه می‌داشت و مطالب را ادامه می‌داد و گاهی او را بمنزل دعوت می‌نمود و صحبت می‌کرد یا با مبلغین ملاقاتش می‌داد تا اینکه مریدان پیشنهاد فهمیدند و یکی از آنها به آقا میرزا مهدی گفت تو تمام اهل این محله را یکی یکی بمنزل خود بردی از برای رضای خدا این پیشنهاد را بگذار برای ما باشد آن آخوند هم که دید نزدیک است بدنام شود بر اعراض خود افزود.

آقا میرزا مهدی با حاجی سید رضای امامی هم که معروف باجتهاد بوده و منزلش با خانه‌ی او فاصله‌ی زیادی داشته آمد و شد می‌کرد و بعد از گفتگوی بسیار سید مذکور گفت من درست از عهده‌ی قضاوت بر نمی‌آیم و باید استادم حاجی آخوند تزرجانی حاضر باشد و گوش بمذاکره بدهد بالاخره بسعی آقا میرزا مهدی آن آخوند حاضر شد و چندین مجلس با آن دو آخوند با حضور جمعی از مریدانشان صحبت بمیان آمد که در نتیجه چند نفر از مستمعین مؤمن شدند ولی آن دو آخوند پای بند جاه و جلال خود گشته

از موهبت ایمان بی نصیب ماندند.

باری جناب اخوان الصفاء بر همین نهج روزگار می‌گذراند تا اینکه ضوضای سنه 1321 هجری قمری در یزد واقع شد و این خانواده هم بزحمت افتادند و صدمه دیدند و جناب آقا محمد برادر بزرگ و حاجی عبدالحسین همشیره‌زاده‌ی ایشان بشهادت رسیدند و اکنون

شرح شهادت آن دو شهید را اولاً و شرح بلائای واردهی بر سایر برادران را ثانیاً از کتاب تاریخ شهدای یزد عیناً در اینجا نقل می‌کنیم. اما راجع بشهادت جناب آقا محمد و همشیره زاده‌اش چنین نوشته شده: (و قبل از ظهر همانروز دسته‌ئی از اشرار چهار منار و دسته‌ی دیگر بانان ملحق می‌شوند و می‌روند درب بیت شریف حضرات اخوان صفا بجزرد رسیدن لگد می‌زنند درب را خرد می‌کنند و وارد خانه می‌شوند حضرت آقا محمد اخوی بزرگ ایشان که فی‌الحقیقه چنین وجود مقدس پرهیزگاری در عالم خیلی کمیاب بود و حضرت حاجی عبدالحسین همشیره زاده‌ی ایشان نیز جوان عاشق صادق پاک و مقدسی بودند و والدهی اخوان صفا و دو همشیره‌ی اخوان که یکی والدهی حضرت حاجی عبدالحسین باشند در خانه تشریف داشتند و سه اخوی دیگر ایشان در خارج مستور بودند و آن حین در خانه تشریف نداشتند باری بآن واحد خانه پر از جمعیت شد از زن و مرد و اخوان صفا را می‌خواستند والدهی محترمه‌ی ایشان می‌فرمایند در خانه نیستند اشرار بنای تاراج می‌گذارند و تمام اطاقها را گردش کرده آنچه اسباب خانه و مال بوده بردند حضرت شهید آقا محمد و همشیره زاده‌ی ایشان حضرت حاجی عبدالحسین در زیرزمین بودند چون رفتند به پائین آن دو وجود مقدس را در زیرزمین دیدند و فوراً ایشان را گرفته شادی کتان از زیرزمین بالا آوردند چون بوسط خانه رساندند اول حضرت حاجی عبدالحسین را که فی‌الحقیقه بحسب صورت مانند ماه تابان بود بضرب کارد و گلوله در حضور آن و رقات مقدسه شهید نمودند پس از آن حضرت آقا محمد اخوان صفا روحی له الفداء را در حضور والدهی محترمه و دو همشیره قطعه قطعه نمودند و آن مخدرات خود را بروی آن دو جسد مطهر انداخته نوحه و ندبه می‌نمودند چون ریسمان پیاپی مبارکشان بسته که از خانه بیرون بکشند آن مخدرات مظلومه آنچه التماس کردند که کاری باین اجساد نداشته باشید و چون کشیدند فرزند و برادر ما را دست از جسدشان بردارید قبول نمودند آخر چند ضربت کاری بآن مخدرات رحمانی زدند و جسد مقدس حضرت حاجی عبدالحسین را از خانه بیرون کشیدند آوردند درب امام زاده جعفر و از آنجا کشیدند آوردند روی میدان خان. از آنجا آوردند درب مصلاً و آن جسد مطهر را با روغن نفت آتش زدند و از آنجا کشیدند آوردند درب سهل بن علی انداختند و هرکسی می‌رسید با سنگ و چوب زیاد آن جسد مطهر را خرد و سنگ باران می‌کرد و بقدری جسد مقدس حضرت حاجی عبدالحسین را اذیت و آزار کردند که دیگر چیزی از آن باقی نمانده بود مگر قلیلی از استخوانهای خرد شده دیگر هیچ تمیز داده نمی‌شد و تا قریب بغروب آفتاب آن جسد قطعه قطعه درب سهل بن علی افتاده بود از آنجا کشیدند آوردند روی میدان میرچقماق انداختند. در آرزو خورد خورد تمام اهالی شهر آلات و ادوات حرب آنچه داشتند و توانستند بدست آورده سرگرم قتل و غارت این حزب مظلوم بودند هر نفسی می‌رسید یک زخم و جراحتی بآن اجساد مقدسه وارد می‌آورد. الحاصل مقارن غروب آفتاب نیست

تشریف بردند فردا را نایب عزیزخان داروغه پیغام کرد بجناب آقا محمد حسین که امروز دکان را باز ننمائید. و اما جناب آقا میرزا مهدی آن روز را تشریف برده بودند عقب یکنفر از شاگردهای کارخانه‌شان که نیامده بود چند نفر از اشرار ایشانرا در بین راه گرفته می‌برند بخانه‌ی امام جمعه در راه طفلی بآن اشرار بر خورد کرده می‌گویند بی‌جهت او را نبرید درب خانه‌ی امام جمعه را بستند و پوش روی خانه‌اش را برداشتند و حکومت حکم کرده است که احدی متعرض طایفه‌ی بهائی نشود آن اشرار اعتنا بسخن آن طفل نمودند چند قدمی دیگر می‌روند شخصی می‌گوید پوش خانه‌ی امام جمعه را بحکم شاهزاده برداشتند و درب خانه اشرار بستند اشرار از آنجا مأیوس شده جناب آقا میرزا مهدی را می‌برند بخانه‌ی آقا سید یحیی مجتهد میرزا حسن نوکر آقا سیدعلی اکبر نقیب از خانه بیرون آمده جناب آقا میرزا مهدی را از چنگ اشرار خلاص نموده و اشرار را متفرق می‌سازد پس از تفرقه‌ی آن گروه که کوجه‌ها خلوت می‌شود جناب آقا میرزا مهدی بمنزل تشریف می‌برند چون نزدیک خانه می‌رسند همان اشرار در کمین بودند و ایشان را مجدد می‌گیرند این دفعه اراده‌ی قتل ایشان را می‌نمایند باز یکی از آن اشرار می‌گوید حالا او را نکشید وقتش می‌رسد سایرین قبول نمی‌کنند و می‌خواستند بکشند آخر الامر یکی از آنها که اول باعث گرفتاری ایشان شده بود پیش می‌آید و دست ایشان را گرفته از میان جمعیت بیرون می‌آورد و همراه ایشان می‌آید تا درب خانه‌ی ایشان چون داخل خانه می‌شوند آنوقت می‌رود ولی این چند روز سه دفعه گروهی از اشرار بدرب خانه‌ی ایشان آمده سنگ و چوب زیادی بدرب خانه زده می‌روند در هر دفعه کدخدای محله‌ی چهارمنار آنها را متفرق می‌سازد و اما در آن روز اول ضوواء جناب آقا احمد از خانه بیرون می‌روند مشاهده می‌نمایند که سید جلال سلمانی با تیغ حلاق تعاقب آقا سیدعلی شهید می‌نماید و ایشان بکمال سرعت چون از چنگ او بیرون می‌روند جناب آقا احمد را می‌بیند از حضرت آقا سیدعلی صرف نظر می‌نماید و بجناب آقا احمد می‌آویزد و بابشان می‌گوید باید بد بگوئید یا اینکه با همین تیغ دلاکی شما را می‌کشم و قسمهای زیاد می‌خورد که اگر بد نگویی ترا می‌کشم که در این بین شخصی می‌رسد و ایشان را از چنگ سید جلال نجات می‌دهد فوراً بخانه مراجعت می‌نمایند شب می‌شود همشیره زاده‌ی اخوان صفا جناب آقا میرزا ابوالقاسم که در مدرسه‌ی کشیش درس انگلیسی می‌خوانند این سه نفر دایم‌های خود را برداشته بخانه‌ی حکیم صاحب کشیش می‌برند جناب آقا ملا محمد علی تفتی و جناب آقا سید نفرالدین شیرازی همشیره زاده‌ی حضرت ابوالفضائل گلپایگانی نیز در همان

شب بخانه‌ی کشیش می‌روند تا یوم یکشنبه کلا آنجا تشریف داشتند یوم یکشنبه کشیش می‌گوید حکومت حکم کرده که ماها کسی را در منزل خود نگاه نداریم لذا امشب شماها باید از اینجا حرکت نمائید لابد دو ساعتی شب دوشنبه سه نفر اخوان صفا و جناب آقا ملا محمد علی تفتی از خانه‌ی کشیش بیرون تشریف می‌آورند و جناب آقا سید نغزالدین و جناب آقا میرزا ابوالقاسم همانجا می‌مانند آن چهار نفس مقدس تا قریب بصبح جمعی محلات شهر را گردش کردند و هر جا رفتند احدی ایشانرا راه بخانه و آشپخانه‌ی خود نداد ناچار باز می‌روند در کوچی بندار منزل همشیره‌ی خودشان که یک‌دفعه‌ی دیگر با همشیره و اقوام ملاقات نموده وداع نمایند زیرا قطع داشتند که کشته خواهند شد تا دو شب در منزل همشیره بودند روز دوم جمعی از اشرار اطراف خانه را می‌گیرند اتفاقاً سردسته‌ی آنها کسی بود که در طفولیت نزد همشیره‌ی ایشان درس خوانده بود من باب احترام معلمه‌ی خود جلوتر می‌آید درب خانه و می‌گوید شما و سائرین چادر بر سر کنید می‌خواهیم خانه را گردش نمائیم همشیره‌ی اخوان صفا می‌فرماید قدری تأمل کنید چادر سرکنیم جناب آخوند ملا محمد علی تفتی می‌روند در چاه آب زه که تقریباً چهل ذرع عمق آن چاه هست می‌روند کمر چاه خود را نگاه می‌دارند و اخوان ثلثه راهی از توی زیرزمین بطرف همسایه پیدا کرده می‌روند آنطرف که فوراً جمعیت داخل خانه می‌شوند چون با عیال آن همسایه که جناب آقا سید احمد برادرزاده‌ی جناب سلطان العلماء بوده باشد قرابتی داشتند لذا ایشان را در جوی آب پنهان می‌نماید اشرار همه جای خانه را گردش نموده می‌روند طرف خانه‌ی جناب آقا سید احمد و صدا می‌زنند که چادر بر سر کنید می‌خواهیم خانه را بگردیم عیال آقا سید احمد می‌گویند اولاً که کسی در خانه‌ی ما نیست و ثانیاً آنکه جناب آقا سید احمد خانه نیستند و ما نمی‌گذاریم کسی در خانه‌ی ما بیاید یکی می‌گوید چون این خانه متعلق بجناب سلطان العلماءست ما می‌رویم عصری که خودشان هستند می‌آئیم می‌گردیم. حالا حضرات در جوب خانه هستند چنان آقا میرزا مهدی با آن دو اخوی می‌گویند من که کوچکتر از شماها هستم می‌روم بیرون شاید به یکی من اکتفا کنند شماها محفوظ بمانید جناب آقا محمد حسن می‌گویند اگر شما رفتید به یکی شما اکتفا نمی‌کنند البته عقب مابقی هم می‌آیند و اگر هم بنا باشد یک نفر برویم من می‌روم و ایشان می‌گویند من می‌روم قدری این گفتگو طول می‌کشد و اشرار می‌روند پس از رفتن اشرار آن عیال آقا سید احمد می‌آید درب جوب و صدا می‌زند که بیائید بالا که رفتند حضرات از جوب بیرون می‌آیند و باز می‌روند طرف خانه‌ی همشیره و جناب آخوند ملا محمد علی را هم از چاه بالا می‌کشند و تا شب آنجا می‌مانند و دو ساعتی شب از آن خانه بیرون آمده می‌آیند در محله‌ی وقت ساعت خانه‌ی جناب آقا حسنعلی خباز تا هشت یوم در خانه‌ی آقا حسنعلی بودند نصف شب هشتم چند نفر با یراق می‌آیند در آن خانه درحالتیکه همه در خواب بودند می‌خواستند که در خواب آنها را تیرباران کنند یکی مانع می‌شود و می‌گوید یکی از ائمه‌ی هدی شب قصد حرکت بسمتی داشتند دیدند گریه‌ئی در دامانشان خواب است دامن خود را بردند و مقصودشان این بود که گریه بدخواب نشود و در خواب بآن اذیت نرسد حالا می‌رویم و صبح می‌آئیم تمام را می‌کشیم صبح زود می‌روند تفصیل را بنواب وکیل می‌گویند که چهار نفر در خانه‌ی حسنعلی پنهانند و ما شب بالای سرشان رفتیم ولی اذیتی بآنها نرسانیدیم زیرا همه خواب بودند حالا شما اذن می‌دهید که برویم هر چهار نفر را بکشیم و حسنعلی را هم بکشیم نواب اذن نمی‌دهد و می‌گوید دیگر در خانه‌ی مردم نریزد.

اینها می‌آیند درب خانه‌ی آقا حسنعلی و صدا می‌زنند ایشانرا و می‌گویند چهار نفر بهائی درخانه‌ی شما هستند یا آنها را بیرون کن یا تو را و آنها را الآن می‌کشیم و خانه‌ات را خراب می‌کنیم جناب آقا حسنعلی بلسان لین و مهربانی آنها را ساکت و روانه می‌نماید تا شب بعد باز می‌آیند و بکمال تشدد با جناب آقا حسنعلی می‌گویند که این حضرات را از خانه بیرون کن و الا ترا و آنها را الآن می‌کشیم جناب آقا حسنعلی بزرگتر آنها را کتاری می‌کشد و می‌گوید اینها را برداشته برو و هرچه می‌خواهی من بتو خواهم داد می‌بیند اینها دست بردار نیستند هر قدر پول همراه داشت به آنها داد باز دست بردار نشدند آقا حسنعلی می‌گوید دیگر پول در خانه ندارم اگر قبول می‌کنید اسباب خانه بعضی چیزها هست بشما می‌دهم بعنوان گرو نزد شما باشد تا فردا بیاورید درب دکان پول می‌دهم و از شما می‌گیرم قبول می‌کنند چون جناب آقا حسنعلی داخل خانه می‌شوند که از اسباب خانه یک چیزی بعنوان گرو بجهت آنها بیاورند آن اشرار هم از عقب سر ایشان با حربه استعداد جنگ داخل خانه می‌شوند و هر یک شش تیر و کارد و چوب سر دست گرفته که یا لعن کنید یا شماها را قطعه قطعه می‌نمائیم حضرات سکوت کرده و آنها اصرار می‌نمایند آخر الامر می‌گویند شماها باید الآن از این خانه بیرون روید اگر تا دو ساعت دیگر در این خانه بمانید می‌آئیم هر چهار نفر را می‌کشیم و پیش می‌روند جیب و بغل حضرات را گردش و کاوش کرده آنچه پول داشتند برداشته و ساعتها رانیز از بغلشان بیرون آورده مع بعضی از اسبابهای خانه‌ی آقا حسنعلی برداشته و از خانه بیرون می‌روند حال تقریباً سه ساعت از شب می‌گذرد. بعد از رفتن حضرات اشرار این چهار نفس مقدس همه از خانه بیرون می‌روند و از راهی دیگر از این حدود خود را بیرون می‌برند خلاصه این چهار نفس مقدس تا آخر ضوضاء شازده منزل عوض کردند) اتی این بود شرح صدمات وارده‌ی بر این خانواده که جناب مالگیری باختصار نگاشته‌اند ولی در اوراقی که نزد بنده موجود است

همه‌ی این وقایع هست باضافه‌ی صدمات دیگر که در اوایل بروز ضوضاء و بعد از آن بر آنها وارد گردیده. بهرحال جناب آقا میرزا مهدی که بعد از این بکلمه‌ی اخوان الصفاء یاد خواهد شد پس از حصول امنیت و وسایل سفر را آماده نموده بطهران عزیمت فرمود و در آنجا برای امرار معیشت در بازار گردش می‌نمود و با سرمایه‌ی جزئی اشیاء کم قیمت می‌خرید و می‌فروخت و چون آن اوقات حضرت صدرالصدور علیه رضوان الله مدتی بود که حوزه‌ی درس تبلیغ تشکیل داده و مشغول افاضات علمیه و پرورش دسته‌ئی از جوانان بودند اخوان الصفاء نیز جزو تلامذہ گردید و در حدود یک یا دو سال از آن منبع علم و اخلاق کسب فیض کرد و در سال 1324 هجری قمری که چند تن از تلامذہ‌ی حضرت صدر قیام بخدمت کردند و جفت جفت برای هدایات نفوس بی‌لاد و امصار رهسپار شدند اخوان الصفاء نیز باتفاق جناب آقا میرزا حبیب الله صمیمی کاشانی مسافرت باطراف نمود و این اولین سفر رسمی تبلیغی ایشان است که حدود همدان و سلطان‌آباد و کرمانشاهان و بعضی نقاط دیگر را با رفیق موافق خود پیود و این است صورت قسمتی از یکی از الواح مبارکه که در این مسافرت بنام هر دو عزتر صدور یافته: کرمانشاهان بواسطه‌ی میرزا منیر زین جناب آقا میرزا مهدی و جناب آقا میرزا حبیب الله علیهما بهاء الله الابهی هو الله

ای دو بنده‌ی صادق جمال مبارک حقا که جانفشانید و خادم حضرت رحمن عبداله‌ی از خلوص و محبت شما در نهایت روح و ریحان از ملکوت قدم و فیوضات اسم اعظم طلب تأیید و توفیق محکم می‌نماید و مجلسی که در عراق بجهت تربیت اطفال و تعلیم جوانان تأسیس نمودید بسیار محبوب و مقبول و سعی و کوششی که در گوران نمودید و طایفه‌ی علی الهی را تبلیغ کردید بی‌نتیجه نخواهد بود سهمی را که جناب خدا بخش تقدیم نمود در آن تصرف نمائید... شما چون دو مرغ خوش الحانید باید در هر گلشنی بسزائید گهی در گلزار کرمانشاهان نغمه ساز کنید و گهی در گلشن همدان و گهی در گلستان عراق عجم دولت‌آباد و سلطان‌آباد و فراهان و آشتیان از حق امیدم چنین است که در جمیع مواقع مؤید و موفق گردید و علیکما البه‌ی الابهی ع ع باری جناب اخوان الصفاء مدتی با آقا میرزا حبیب الله در اطراف و جوانب سیر و سیاحت نمودند و در هر خطه و دیار سبب اشتعال احباب و هدایت اغیار گردیدند و بعد اخوان الصفاء اذن حضور یافت و این است صورت آن لوح مبارک که بموجب آن مأمور ساحت اقدس گردید:

بواسطه‌ی جناب حکیم باشی جناب آقا میرزا مهدی اخوان صفا علیه بهاء الله هو الله

ای بنده‌ی صادق صابر ناطق جمال مبارک انصاف چنین است که در سبیل رب جلیل هر بلای شدید تحمل نمودی و در محبت رب الهدی آیت کبری گشتی اخوان صفا را در مشهد فدا دیدی و برادران مهربان را در قربانگاه عشق با بشارت کبری مشاهده نمودی جفا کشیدی بلا دیدی ملامت اعدا شنیدی شماتت اقربا استماع نمودی با وجود این چون کوه آهنین رزین و رصینی و حال نیز در تبلیغ جهد بلیغ داری تا نور علی نور گردد و استحقاق الطاف رب غفور حصول یابد در اطراف و اکاف تبلیغ امر خفی الاطاف نما و جمعی را راهنمایی کن و کأس رحمانی بنوشان پس احرام کعبه‌ی مقصود بند و بورد مورد شتاب و علیک التحیة الثناء

چنانچه از اوراق روزنامه‌ی حضرت اخوان الصفاء برمی آید در تاریخ 14 شعبان سال 1325 قمری باذن مبارک از کرمانشاه بقصد تشریف حرکت کرده از طریق کرد و قصر شیرین و خانقین بعراق عرب ورود نموده در شهرهای بغداد و کاظمین و کوفه و نجف و کربلا گردش نموده با احبای الهی در هر نقطه ملاقات و بیت اعظم و باغ رضوان و نیز مشاهد مشرفه را زیارت نمود و با اخوی خود ملاعلی که دیرگاهی بود بسبب بهائی شدن برادران شه‌ریزد را ترک گفته در کربلا مجاور شده بود دیدن کرده چندین بار مذاکرات امری پیش آورد و بعضی از شبها را تا سحر با برادر در مناظره بسرآورد و ضمنا روح اتفاق و اتحاد را در احبای بغداد دمید چه مدت‌ها بود که بر اثر اختلافات جزئیة محفل روحانی آنجا منحل شده و هشت سال می‌گذشت که احباب مورد لطف و عنایتی نشده بودند و غافل بودند که اختلاف و کدورت سبب قطع امطار رحمت شده بهرحال اخوان الصفاء در دو سه روزه‌ی اول ورود احبا را مجتمع ساخت و نصیحت نمود و شطری از وصایای الهیه را قرائت فرموده قرار شد که فردا همه بیکدیگر خبر بدهند و در محلی کلا مجتمع شوند و اعضای محفل را انتخاب نمایند از قضا همان روز که قرار اجتماع برای انتخاب داده بودند بصرف فضل لوحی از حضرت مولی‌الوری مملو از عنایت و الطاف واصل و در مجلس تلاوت و بر کل احباب واضح گردید که اغبار و کدورت موجب حرمان از رحمت رحمن بوده و اتحاد و الفت باعث حصول عنایت و مرحمت گردیده لهذا بی اندازه گرم و مشتعل شدند و در تشیید ارکان مودت سعی بلیغ نمودند بقسمی که اخوان الصفاء بعد از مراجعت از ارض مقصود مشاهده کرد که احباء در شئون امریه ترقیات شایانی کرده‌اند چه در دفعه‌ی اول میان اطفال یکنفر پیدا نمی‌شد که بتواند مناجاتی از بر بخواند ولی در مراجعت دید هر یک از آنها چند لوح و مناجات از بر کرده‌اند و احباء نیز در کمال روح و ریحان متحد و متفقا

بر سر مطلب رویم اخوان الصفاء پس از انجام امور مذکوره از بغداد حرکت کرده منزل بمنزل طی طریق نموده قلمرو عراق عرب را پیوده و دیر راهب و صحرای صفین را در نور دیده بشهر حلب وارد شد و با چند نفر از همراهان خود که از بغداد با او رفیق شده بودند شب را در حلب مانده فردا با قطار بجانب بیروت روانه گردید. در بین راه احباب از اغیار جدا شدند یعنی حجاج در قطار به بشام می رفت نشستند و احباب بطرف بیروت رفتند و بعد از ورود و استراحت جناب آقا محمد مصطفی بغدادی را پیدا کرده با او و چند نفر دیگر از احبا که روز پیش وارد شده بودند ملاقات کرده عصر قصد حرکت نمودند جناب اخوان الصفاء در یادداشت های روزانه ی خود می نویسد طرف عصر خواستیم با احباییکه روز قبل وارد شده بودند حرکت کنیم ولی تذکره ی ما ایرادی داشت که نگذاشتند لهذا آنها حرکت و ما دو نفر مراجعت نمودیم این بنده هرچه یادداشت های ایشان را ورق زدم نفهمیدم که مقصود از یکنفر دیگر کیست آری در یادداشت های ایام تشریف نامی از آقا میرزا حبیب الله می برد ولی معلوم نیست که مراد آقا میرزا حبیب الله صمیمی کاشانی است یا آقا میرزا حبیب الله دیگری افسوس که یادداشت ها ناقص و تاریخش هم نامرتب است. باری وقتیکه اخوان الصفاء و رفیقش را از مسافرت ممانعت کردند هر دو در کنار دریا بقدم زدن مشغول شدند ناگهان بیک نفر قایقچی برخوردند که همان روز اصرار داشت که آنها را در قایق خود سوار کند بکشتی برساند قایقچی که این دفعه آنها را دید گفت زود اسبابها را بیارید که الآن کشتی را براه می افتد پرسیدند مگر حرکت ما ممنوع نیست گفت نه زود باشید که دیر می شود ایشان هم بوسیله ی حمال اشیاء خود را به آن محل آوردند که در قایق بگذارند ولی فی الفور شخصی بوسیله ی پلیس آنها را توقیف و هر دو را بسر بازخانه برده محبوس نمود و چون این دو رفیق بزبان اهل آنجا آشنا نبودند نمی دانستند بچه سبب گرفتار گشته اند بعد از دو ساعت پسران آقا محمد مصطفی مطلع شده به محبس آمدند اخوان الصفاء از آنها پرسید که چرا ما را اینجا آورده اند آنها گفتند چند روز پیش یکنفر از اعجام کشته شده و قاتل معلوم نیست و چون مأمور مراقب دیده است که شما بسرعت درصدد حرکت هستید ندانسته که شتاب شما باصرار قایقچی بوده و گمان کرده شما خود تعجیل در حرکت دارید و اسباب سوءظن او گشته و گمان برده که شاید شما قاتل باشید مختصر آن شب پسران آقا محمد مصطفی هر قدر کوشیدند که حضرات را از زندان نجات بدهند ممکن نشد تا اینکه اواخر شب هر دو را بمنزل والی بردند و محترمانه تا صبح نگاه داشتند و بهر وسیله ای بود تا نزدیک ظهر خلاص شده بحیفا روانه شدند و در قهوه خانه ی دو برادر ارد کانی یعنی آقا محمدعلی و آقا نصرالله با چند نفر از احباب و افغان ملاقات نموده سپس با کروسه بمدینه ی منوره ی عکا داخل و به مسافر خانه وارد شدند بعد از ظهر همان روز برای اولین بار دیده بدیدار پرنوار حضرت غضن الله الاعظم منور داشتند و بعد از دو دقیقه امر شد که به زیارت روضه ی مبارک مشرف شوند اخوان الصفاء درست یکجا قمری در عکا بود و هر روز بحضور مبارک مشرف می شد و کمتر روزی بود که تشریف منحصر بیک دفعه باشد بلکه اغلب روزها دو بار و گاهی سه بار باین سعادت نیال می آمد و گاهی هم به تنهایی احضار و مورد الطاف و اشفاق فوق تحریر می گردید. اخوان الصفاء در یادداشت های خود راجع بیکی از دفعات تشریف خویش چنین نوشته: (یکشنبه 23 ذیقعدۀ مطابق یوم السلطان فی شهرالمسائل صبح حضرات کلیمی را احضار فرمودند قبل از ظهر مشرف شدند شب احبای فرقانی را فرداً فرداً احضار فرمودند جز فانی و آقا میرزا حبیب الله که اول شب احضار فرمودند بعد از رفتن اغیار ساعت پنج احضار فرمودند جناب خان هم باتفاق ما چون پاداری نموده بودند مشرف شدند بعد از عنایت زیاد و زدن یک سیلی که بالاتر از هر مرحمتی بود نارنگی و غرابی مرحمت فرمودند) انتهى.

باری شبی که فردایش بنا بود مرخص بشود حضرت عبدالهء او و رفیقش را در اطاق خواب احضار و بقدری عنایت و ملاحظت فرمودند که بوصف درنیاید و در بین بیانات چند دفعه دستهای مبارک را بر گردن آن دو نفر حمایل فرموده روی هر دو را بوسیدند و کرارا در همان مجلس آنها را بتأییدات ملاءاعلی امیدوار و پس از بیانات بسیار فرمودند. این دفعه منشما را روانه می کنم شما الساعه بمنزله ی نهری هستید که از بهر اعظم جدا شده اید بعد اخوان الصفاء را مخاطب قرار داده فرمودند آقا میرزا مهدی هروقت خواستی صحبت بداری توجه بجمال قدم کن تأییدات ملکوت ابری می رسد روح القدس شما را تأیید می کند جمال قدم می فرماید و نصر من قام علی نصره امری بجنود من الملاء الاعلی و قبیل من الملائکة المقربین علی الخصوص که من اینقدر شما را دوست می دارم فوالله الذی لا اله الا هو اگر ذره ای از آن بکوه زده شود مندمک می شود نور میثاق از ناصیه ی شما نمودار است فی الحقیقه من از رفاقت شما دو نفر خیلی مسرووم شما باید بکمال انقطاع اوقات خود را حصر در خدمت امرالله نمائید و از این عالم فانی بکلی صرف نظر کنید باری بعد از این قبیل بیانات چهار حلقه انگشت اسم اعظم را چند دفعه بوسیدند و بر چشم مالیدند و بهر یک دو حلقه مرحمت کرده فرمودند یکی را در انگشت کنید و یکی را هم بهر که میل دارید بدهید فردای آن روز که موعد مرخصی بود بعد از ظهر در بیرونی بیت مبارک جمعی از مسافرن و مجاورین حضور داشتند و این دو نفر هم مشرف بودند حضرت عبدالهء مجدداً سخن از تأیید و توفیق حق درباره ی مخلصین بمیان آوردند و مخصوصاً در حق این دو رفیق عنایات

فوق العاده فرموده من جمله اظهار داشتند که چقدر خوش است وقت ملاقات و چه اندازه ناگوار است ساعت وداع سپس مرخصشان فرمودند و این دو نفر رفیق بحیفا روانه شده از طریق شام و حلب به بغداد رسیدند و بعد از تشکیل مجالس تبلیغی و ملاقات احباء بجانب ایران عزیمت نمودند و بعید نیست که رفیق ایشان همان آقا میرزا حبیب الله صمیمی بوده باشد زیرا یکی از الواح مبارک که در جواب عریضه‌ی هر دو نفر ایشان است که در سال 1326 یعنی سنه بعد از تشریف بساحت اقدس تقدیم داشته‌اند و این است صورت قسمتی از لوح مبارک: همدان جناب آقا مهدی و آقا حبیب الله دو منادی علیهما بهاء الله الابهی هو الله

ای دو منادی محبت الله نامه ثالث که بتاريخ 9 جمادی الاولی 1326 مرقوم بود رسید از مضامین چنین معلوم گردید که الحمد لله در جمیع اطراف اکثاف احبای الهی مظاهر تأیید خفی الالطافند و از قوه کلمة الله در جمیع خطه و دیار آثار آشکار بالطبع چنین خبر سبب انشراح و انبساط گردد از حق می‌جویم که یاران خویش را در قطب آفاق مطالع اشراق فرماید و بآنچه سبب نورانیت عالم انسانیت و اتحاد و اتفاق و یگانگی و سنوحات رحمانی موفق فرماید ذکر اسماء و انجمن‌های بسیار نموده بودید عبدالبهاء می‌دانید که بهیچوجه فرصت تحریر ندارد و از جمیع اطراف متتابعاً مکاتیب وارد و بعضی واجب الجواب است زیرا مسائل مهمه در آن از صد مکتوب یک دو جواب مرقوم می‌شود باز اوقات مساعد نه با وجود این چگونه بهریک از افراد احبا در جمیع اقالیم تحریر ممکن این مستحیل و محال است لهذا باختصار کوشم و انجمنها و نفوسیکه ذکر نمودید هریک را به بیانی مختصر و جوامع الکلم یاد و ذکر نمایم...

ایضا لوح مبارکی موجود است که می‌فرمایند: (بواسطه جناب آقا مهدی اخوان صفا و جناب آقا حبیب الله جمیع یاران الهی در هر دیار علیهم بهاء الله الابهی) و آن لوح مشهور و منتشر است که مصدر به این بیانات مبارک است: (ای یاران جانی عبدالبهاء شرق معطر نما غرب منور نما نور ببلغار ده روح بسقلاب بخش این بیت یکسال بعد از صعود از فم میثاق صادر و ناقضان استغراب می‌نمودند...)

ولی چون این لوح مبارک تاریخ ندارد معلوم نیست که قبل از تشریف ایشان نازل شده یا بعد از آن و از یادداشت‌های روزانه‌ی جناب اخوان الصفاء نیز در این خصوص چیزی معلوم نشد زیرا سواد یادداشت‌های ایشان که نزد بنده موجود است اگر چه ذکر ایام هفته و شماره‌ی ایام ماهها را دارد ولی جز در بعضی موارد سنوایش معلوم نیست و پیداست که مقدار زیادی از آنها مفقود شده زیرا در دفترچه‌های متعدد نوشته شده بوده است و جز در اول سالهای قمری که مثلاً می‌نوشته غره محرم سال فلان دیگر تا آخر آن سنه ذکر می‌کردی از تاریخ سنوی نمی‌کرده.

باری جناب اخوان صفا در مدت زندگی و در خلال اوقات خدمت دو بار بساحت اقدس مشرف شده دفعه‌ی اول همان بود که شرحش نوشته شد و چنانچه دانستیم از طریق عراق عرب بوده ولی دفعه‌ی دوم از راه روسیه و اسلامبول بوده وای است لوح مبارکی که در آن اجازه‌ی تشریف داده‌اند: بواسطه‌ی بادکوبه رشت جناب مهدی اخوان صفا علیه بهاء الله هو الله

ای ثابت بر پیمان نامه رسید الحمد لله نطق بثبوت و رسوخ در ظل کلمة الله بود فرصت نیست نامه‌ها باختصار جواب داده می‌شود آقا میرزا رحیم خان و دکتر مسیح خان و آقا میرزا مصطفی خان حال باید تعجیل نفرمایند زیرا این ایام وقت غنیمت است بنشر نفعات الله پردازند و وقت مساعد است همیشه چنین فرصتی بدست نیاید اما شما اگر بنهایت سرعت بیائید و مراجعت نمائید و مشغول تبلیغ گردید موافق است وعلیک البهائ الابهی ع ع اما شرح تشریف و چگونگی اوقات لقا در دفعه‌ی ثانی از نوشته‌های ایشان بدست نیامد فقط دانسته شد که از راه بادکوبه و اسلامبول بحیفا وارد شده‌اند و نیز معلوم شد که از روز خروجش از ایران و رجوعش به آن سه ماه تمام طول کشیده و دیگر چیزی معلوم نیست.

باری قبلاً بعرض رسید که جناب اخوان صفا از سنه 1324 قمری قدم در سبیل خدمت گذاشت و چون صعودش در سال 1337 بوده سیزده سال تمام از عمرش صرف احیای نفوس و تشویق احباب و تربیت جوانان و تأسیس مدارس و ترویج معارف گشته و حقا که این کوب نورانی در آسمان امرالله خوش درخشیده و به موفقیت‌های بزرگ رسیده و در ضمن چه بسیار رنج‌ها که کشیده و چه فراوان مرارتها که چشیده و جا داشت که اگر یادداشت‌های روزانه‌ی آن یگانه‌ی فرزانه که بعضی را با خط خود نگاشته و برخی را به دیگران دیکته کرده و نوشته‌اند کاملاً و تماماً بدست می‌آمد در کتاب علیحده طبع و نشر می‌شد تا احبای الهی بدانند که چه نوفس مبارکی در ظل کلمة الله مبعوث شده‌اند و چگونه از قید علایق رسته‌اند و چسان جمیع شئون خود را در

راه خدا فدا کرده‌اند. مختصر این وجود مبارک چنانکه در آن زمان رسم بوده همواره با یک نفر رفیق طی طریق می‌نموده و اولین نفس مبارکی که افتخار مصاحبت و رفاقت ایشان را داشته جناب آقا میرزا حبیب الله صمیمی کاشانی است که او هم یکی از تلامذهی حضرت صدرالصدور بود و در تبلیغ لسانی ناطق داشت ولی در بیست ساله آخر حیات مشغول کسب و کار بود تا وفات نمود و چندی جوانی میرزا حاجی آقا نام فرزند آقا ملا محمد قهوه‌چی از اهل سنگسر در ملازمت ایشان بوده و البته این جوان با جناب آقا میرزا حاجی آقا سنگسری که از مبلغین نامی و بزرگوار کنونی هستند و خود تاریخ جداگانه‌ئی دارند مشتبّه نخواهد شد. و دیگر نفس نفیسی که با حضرت اخوان صفا مدت چهار سنه مصاحبت داشته ناشر نفعات الهی جناب آقا میرزا حسن نوش‌آبادی است که اکنون در خراسان شمع انجمن یارانند و چندی هم فیض الله صبحی کاشانی در خدمت ایشان بوده و مدتی هم اشخاص متفرقه‌ی دیگر با ایشان همراهی می‌کرده‌اند و در بسیاری از نقاط نفوس مخلصه‌ی منجذبه که احوال و اخلاق جناب اخوان صفا را دیده و مفتون صفا و نورانیت ایشان شده بودند آرزوی کردند که فرزندان خود را برای خدمت و کسب روحانیت بایشان بسپارند مثلا در مازندران ملاحسین نامی از احباب خواهش کرد که فرزندش میرزا هدایت الله را که دارنده‌ی خط و سواد خوب بوده همراه ببرد و تربیت کند و چون پدر و پسر و مادر بزرگ هر سه اصرار می‌ورزیدند که این عمل صورت بگیرد اخوان الصفاء موقوف بصلاحید محفل روحانی نمود و آن هیئت مصلحت در این دیدند که آن جوان در خدمت پدر بماند و در امور ملکی باو مساعدت نماید لهذا آن سه نفر تمکین کردند ولی از این نامساعدی بخت آزاده گشتند. همچنین در صفحات خراسان که یکنفر رفیق برای ایشان لازم بوده هشت نفر از جوانان بکمال میل حاضر شدند که در خدمتش باشند و آنها عبارت بودند از: 1 آقا ملاعلی اکبر پسر آقا ملا اسدالله از اهل خونیک 2 آقا میرزا غلامحسین پسر آقا محمدرضا 3 آقا میرزا عنایت الله 4 آقا سید ضیاءالله خان 5 آقا میرزا قدرت الله خان مدیر مدرسه که یحتمل جناب ستوان قدرت الله مهرآئین کنونی باشد که مردی بزرگوار و با اخلاص است. 6 آقا میرزا محمدقلی 7 آقا میرزا اسدالله 8 آقا مسیح الله.

باری چون انتخاب یکی از این هشت نفر محول بمحفل روحانی بیرجند گشت و قرعه‌ی فال بنام ملاعلی اکبر زده شد دیگران مأیوس و ملول گشتند و میرزا عنایت الله از شدت حزن و ملال چندین بار غش کرد و چنان شد که بیم جنون در او می‌رفت و مدتی این قضیه طول کشید که شرح مفصل دارد. همچنین در طهران مرحوم آقا میرزا مهدی قلی (خادم میثاق) با آنکه زن و فرزند داشت وقتی که بملاقات اخوان صفا نایل شد و از رائحه‌ی روحانیت و انفاص مسیحائیش سرمست گشت خواهش کرد که همیشه در خدمت ایشان باشد اخوان صفا فرمود عیبی ندارد ولی باید سعی کنید که همیشه خوش لباس باشید و گرنه در برابر یار و اغیار خوار و بمقدار خواهید بود اما احباب صلاح ندانستند که خادم میثاق ترک خائمان کند و با ایشان همراهی نماید و بالجمله نفوس بسیاری آرزومند بوده‌اند که عمر خود را در خدمت ایشان بگذرانند. اما از این رفقای طریق دو نفرشان بسیار خوب و مناسب بوده‌اند یکی جناب آقا میرزا حبیب الله صمیمی کاشانی و دیگر جناب آقا میرزا حسن رحمانی نوش‌آبادی که اخوان صفا در یادداشت‌های خود هر یک را بعبارت حبیب روحانی و رفیق شفیق و امثال ذلک ذکر نموده و دو نفرشان از حیث اخلاق لیاقت رفاقت ایشان را نداشته‌اند یکی میرزا حاجی آقا پسر ملا محمد قهوه‌چی سنگسری و دیگر فیض الله صبحی کاشانی که اولی قدری نادان و کمی بی‌تربیت و دومی خیلی وقیح و بسیار فاسد بوده و اخوان صفا در یادداشت‌های خود هر جا بنام یکی از این دو نفر می‌رسد بعبارت رفیق ناموافق و رفیق بی‌وفای و امثال ذلک می‌نویسد.

اما مخارج مسافرت ایشان را جناب حاجی ابوالحسن امین بامر مبارک حضرت عبدالبهاء می‌پرداخته چه در لوحی از الواح جناب امین این عبارت نازل شده قوله عزّ ثنائیه و جل سخائیه: (درخصوص جناب اخوان صفا مرقوم نموده بودی ایشان در نهایت صدق و صفا البته مراعات ایشان را در جمیع مراتب بنمائید هر ماهی پانزده تومان البته بایشان برسانید و اگر چنانچه قدری بیش از ای بطلبد نیز برسانید زیرا مبلغین را باید نهایت احترام مجری داشت این نفوس فدائیان جمال مبارکند) انتهی.

اما قلمرو خدمات اخوان صفا تمام صفحات کشور منور ایران بوده که دائما در آن سیر و گشت می‌نموده و جاهائی که مدت اقامتش طولانی می‌شده شهرهای همدان و کاشان و عراق و کرمانشاهان و یزد و غیرها بوده که احبای الهی جنابش را باصرار تمام نگاه می‌داشته‌اند و چون هر جائیکه یکی دو روز کاری انجام نمی‌گرفت دیگر توقف را در آنجا جایز نمی‌دید و حتما ولو پنهانی باشد است یا الاغ کرایه می‌کرد و از آنجا خارج می‌شد احباب می‌دانستند که باید بیکار ننشینند و بهر ترتیبی هست او را از توقف در آنجا راضی سازند. علاوه بر ایران سفری هم بقفقاز و ترکستان روس کرده یعنی در سفر آذربایجان بعد از توقف نه ماه و شش روز در تبریز در منزل ناشر نفعات الله جناب آقا میرزا حیدرعلی اسکویی که هنوز در قید حیاتند از طریق جلفا باتفاق صبحی بقفقاز و از آنجا به ترکستان رفت و جمیع شهرها و ایستگاه‌های بهائی‌نشین را از یک طرف تا تاشکند و از طرف دیگر تا نخته بازار سرحد افغانستان گردش نمود و در همه جا وجودش چون درخت بارور منشاء اثر و مثمر ثمر گشت و بعد درحالی که صبحی رفیق ناموافق خود را در عشق‌آباد گذاشت قدم بلیران نهاد و در این خاک پاک خدمات خویش را از سر گرفت و در ضمن آن

مسافرت‌های پرخیر و برکت که آمیخته بانواع محنت و زحمت بوده بارها از جانب حضرت مولی‌الوری مورد فضل و عنایت گشت که از جمله این دو لوح مبارک است که در جواب عریضه‌های آن بزرگوار عزّ نزل یافته: بواسطه‌ی آقا میرزا حیدرعلی جناب آقا میرزا مهدی اخوان الصفا علیه بهاء‌الله الابهی هوالله

ای بنده‌ی صادق حق الحق جانفشانی و فدائی جمال مبارک قوت تأییدات اسم اعظم مشاهده نمودی و تأثیر نفثات روح‌القدس مشاهده کردی در خصوص محفل روحانی ارض‌یاء مرقوم نموده بودی هر قسم که افنان سدره‌ی مبارکه جناب آقا سید مهدی علیه بهاء‌الله مصلحت می‌دانند مجری دارند. جمیع یاران الهی تحت ابداع ابهی از قبل عبداله‌بنا نهایت اشتیاق ابلاغ دارید ع بواسطه‌ی جناب آقا میرزا حیدرعلی رشت جناب آقا میرزا مهدی اخوان صفا علیه بهاء‌الله الابهی هوالله

ای معدن وفا و ینبوع صفا خدماتت در آستان مقدس ورد زبان مظاهر هدی و مقبول در گاه کبریا عبداله‌بنا ترا ستایش و نوازش از ملاء‌اعلی خواهد لهذا خود باین امر؟؟؟ نپردازد الحمدلله آستان مقدس را بنده‌ی خاضعی و عتبه‌ی مبارکه را پاسبان خاشعی و در سبیل الهی سفر نمودی و به تشویق احبا و هدایت گمراهان پرداختی در این ایام بکسی اذن و اجازه داده نمی‌شود ولی محض خاطر شما بدو پسر آقا میرزا خلیل اذن داده می‌شود فرصت پیش از این نیست معذور دارید و علیک بهاء‌الله الابهی ع اکنون برخی از فقرات روزنامه‌ی حضرت اخوان صفا را که خیلی معتبر و مختصر و درعین حال کیفیت احوال و خدمات و صدمات ایشان را می‌رساند بقدریکه انواع کارها و سرگذشت‌های ایشان را از تلخ و شیرین و زحمت و راحت و مخاطره و امنیت و محرومیت و موفقیت روشن سازد برای تزیین کتاب در این اوراق مندرج می‌داریم ولی باید در نظر گرفت که سبک نگارش آن جناب این بوده که از کمی فرصت در عبارت صرفه‌جویی می‌نموده و از جمله‌ها غالباً رابطه‌ها را اعم از زمانیه و غیرزمانیه یعنی کلمه (شد و کلمه‌ی (است) را حذف می‌فرموده مثلاً بجای اینکه بنویسد صبح از حضرت عبدالعظیم حرکت شد می‌نویسد صبح از حضرت عبدالعظیم حرکت. مختصر اینکه باید بروش ایشان آشنا بود تا بدرستی پی بمطلب برد. دیگر آنکه حکایت‌های متعدد که از نوشته‌ی خود ایشان در اینجا نقل می‌شود علی‌الظاهر بعضی از آنها یکنواخت و شبیه بهم بنظر می‌آید ولی در حقیقت چنین نیست و پس از دقت معلوم می‌گردد که هر واقعه‌ئی با سایر وقایع لااقل از یک جهت متفاوت است باری قسمتی از منتخبات روزنامه‌ی ایشان که نمونه‌ی وقایع بعضی از بلاد و قری می‌باشد این است:

(حرکت از طهران. سه شنبه 15 ربیع‌الاولی مطابق یوم النور من شهرالاعلاء. چون در طهران معاشرت و ملاقات لاینقطع بود فرصت چیز نویسی مفقود و عادت فانی هم سابق این بود که هر وقت در طهران بودم روزنامه و یادداشت ایام را ترک می‌کردم لهذا از تفصیل در طهران صرف‌نظر نموده بعد از یوم حرکت باز شروع می‌شود. شب در شاهزاده عبدالعظیم توقف شد. در راه طهران. چهارشنبه 6 ع 7 صبح اول آبات از حضرت عبدالعظیم حرکت. چهار بغروب وارد حسن آباد شش فرسخی طهران شده در کاروانسرا منزل شد. دیروز عصر بعد از حرکت یک باد سرد خیلی شدیدی بوزیدن آمد الی کنون هم درنهایت سختی می‌وزد. خیلی سرد سخت است. راه قم. پنجشنبه دو بافتاب مانده از حسن آباد حرکت. سه بغروب مانده وارد علی آباد شدیم باد درنهایت سختی و هوا خیلی سد. شب در کاروانسرا بسربردیم. جمع 8 ع 7 مطابق یوم الکمال من شهرالاعلاء دو بافتاب مانده از علی آباد حرکت. چهار بغروب وارد منظره شدیم شش فرسخ شب در کاروانسرا منزل شد باد هم هنوز می‌وزد که ما وارد شدیم. شنبه 9 ع 7 سه ساعت به آفتاب مانده از منظره حرکت. دو بظهر مانده وارد قم 4 فرسخ. سرای حاجی میرزا منزل شد. اسبابها را در منزل گذاشته اول رفتم زیارت حضرت معصومه علیها سلام الله و بعد قدری در بازارها گردش که جناب آقا میرزا یدالله نداف بما برخورده منزل بردند تا شب خدمت خود جناب آقا میرزا یدالله و چند نفر بستگان ایشان قریب ده دوازده نفر احباب قدیم و دو سه نفر مبتدی. شب بسیار خوبی بود ابدان گان نمی‌رفت در قم همچو محفلی فراهم آید. خیلی جلوه کرد. سابق در اینجا ممکن نبود سه نفر احباب در یک محفل مجتمع شوند حال محفل پانزده شانزده نفر با کمال راحت و اطمینان خیلی تازگی دارد. الحمدلله قوه‌ی کلمه‌ی الله باندازه‌ئی رسیده که قم دارالفساد را باین درجه امن کرده که احباب بکمال راحت بتوانند با هم مجتمع شوند و یکدیگر را ملاقات نمایند و مبتدی می‌آورند تبلیغ نمایند خلاصه قم خیلی خوب شده. سابقاً چند دفعه فانی از قم عبور کرد و در یک دفعه ده دوازده روز توقف شد جز چهار پنج نفر ملاقات نشده بود. ابدان مجلسی با احباب ملاقات نشده بود حال الحمدلله قیام نموده‌اند. یکشنبه 10- هفت هشت نفر از احباب تشریف آوردند در کاروانسرا ملاقات شد. شب منزل جناب استاد مهدی حمای تازه تصدیق جهت صحبت با ابوی و دو نفر اخوی و اهل بیت ایشان تا ساعت هفت صحبت شد. حرکت از قم به کاشان. دوشنبه 11. اول آفتاب از قم حرکت. بعد از ظهر وارد کاروانسرای پانسونگون دو نفر از احباب قصر آمده بقم می‌رفتند ملاقات شد. سه شنبه 12. راه کاشان. سحر از پانسونگون حرکت. سر دو راه آقا میرزا محمد با مکاریها رفته فانی پیاده آمد بمشکون منزل جناب ارباب آقا بابا.

چهار بغروب مانده وارد. امروز بقدر پنج فرسخ فانی پیاده راه رفتیم. شب چند نفر احبای جاسبی و آقا شهریار فارسی و غیره اشخاصی که بودند حاضر شدند یکنفر مبتدی هم از بستگان خود ارباب آوردند. چهارشنبه 13. جز ملاقات چند نفر احبای موجوده و همان مبتدی دیشبی کاری نشد. بنای حرکت بود باد شدید و سرمای کثیر مانع شد. هوا خیلی سرد بود. حرکت از مشکون. پنجشنبه 14. صبح قصد حرکت بود باریدن برف مانع گشت دیشب تا بحال برف می بارد و سردی هوا تخفیف یافته برای نوش آباد حرکت شد. یک بغروب مانده وارد نوش آباد در منزل حضرت ارباب آقا میرزا شده شب را در خدمت احباب نوش آباد بسر برده یاد ایام قبل را تازه نموده ولی افسوس که در اینجا علاوه ای آنکه بایست احباب زیاد شود کم شده اند احبای موجوده ای در هشت سال قبل نصفشان هستند. ورود کاشان. جمعه 15 ع 1 مطابق یوم المسائل من شهر العلا اول ایام خمسه ای مسترقه قریب بظهر از نوش آباد بانفاق جناب آقا سید اسمعیل برای کاشان حرکت شد.

نصفه راه جناب نصیر عود داده سه ربع فرسخ راه پیاده آمده حین ظهر وارد کاشان در تجارتخانه ای حضرات متحده شده سه بغروب در مشرق الاذکار که محل سکنی است رفته با آقا میرزا محمد همشیره زاده ملاقات شد. شب در منزل خدمت جناب آقا میرزا زین العابدین ابن حضرت حاجی شیخ احمد شهید یزدی و جناب آقا شیخ محمد ناطق مدیر مدرسه وحدت بشر و آقا میرزا ابوالقاسم ناظم مدرسه که تمام در مشرق الاذکار ساکنند و چند نفر دیگر از احبای خارج بسر بردیم شب مبارکی بود. شنبه 16. جز ملاقات معدودی از احباب هیچ کاری صورت نگرفت. یکشنبه 17. عصر مجلس مبتدی در منزل جناب استاد حسن نجار. شب مجلس درس احکام و تبلیغ منزل جناب آقا ربیع. ساعت چهار مراجعت. دوشنبه 18. صبح بعزم منزل جناب حاجی غلامعلی حرکت. دوشنبه 18. صبح بعزم منزل جناب حاجی غلامعلی حرکت. راه را اشتباه رفته تا حین ظهر دویدم منزل را پیدا نکردم قدری در چهل و چهار امامزاده از خستگی بیرون آمده باز بنای گردش را گذاشتم رسیدم درب خانه آقایان فتح آبادی. آقای آقا میرزا ابوالقاسم با دو نفر اخوان درب منزل ایستاده فانی را بمنزل بردند..... امروز حضرات آرائی مال آورده بودند برای رفتن بآران. همچنین از قصر خطی نوشته و خیلی تاکید رفتن بقمصر نموده اند بعضی احباب چنین صلاح دیدند که فردا برای قصر حرکت شود و بعد از مراجعت بآران صبح به اتفاق جناب آقا محمد علی حرکت شود. حرکت از کاشان سه شنبه 19. صبح بنای حرکت بقمصر بود در منزل جناب آقا محمد علی قصری بودیم و در شرف حرکت که مجدداً از آران آدم و مال و مکاتیب مؤکده رسید و فانی را مجبور بمرکت بآران نمود قاصد روانه نموده که قبل از آفتاب در کاشان باشد که مبادا فانی بقمصر حرکت نمائیم. خلاصه اول آفتاب بانفاق جناب آقا رمضانعلی آرائی از کاشان حرکت بفاصله ای یک ساعت و نیم رسیدیم بآران منزل جناب استاد محمد معروف بناوا. در بین راه هرکس از آقا رمضانعلی می رسید این کیست و بچه خیال بآران می رود می گفت این مبلغ بهائیان است بجهت تبلیغ امر حضرت بهاء الله بآران می آید شما هم باید او را ملاقات کنید خلاصه دو ساعت بعد از آفتاب که حین ورود بود تا ساعت هشت از شب قریب ده نفر مبتدی بتدریج آمده صحبت امری شنیدند و غالب حالتشان منقلب شده و خیلی فرق کرد. چهارشنبه 20 ع 1 مطابق یوم البهائ من شهرالبهائ اول فروردین ماه چون امروز روز عید بود و مردم بیکار و احباب بی خوف و بی باک در حمامها و کوچه ها و بازارها اعلان عام دادند که شخصی از مبلغین بهائی در اینجا آمده و می گوید قائم آل محمد ظاهر شده هرکس میل دارد بتحقیق آن بیاید در منزل استاد محمد خباز صحبت بدارد و یا از روی بینه و برهان جواب بدهد یا قبول نماید. قریب بیست نفر متدرجاً تا ساعت هفت از شب آمدند بعضی تازه و بعضی همان اشخاص روز قبل فانی اینقدر از صبح الی ساعت هفت از شب صحبت داشتم که صدای فانی قطع شده. گرفته. ابداً صدا بیرون نمی آید و نمی توانم حرف بزنم و احباب و اغیار هم دست بردار نیستند کار خیلی مشکل شده است چنان هیجانی در خلق افتاده که بوصف بیرون نمی آید. پنجشنبه 21. با سینه ای گرفته و عدم صدا و نفس در اینحال تا ساعت هشت از شب با مبتدیها صحبت شد هنگامه ای غربی پیدایش آمده این آرائی که در دو سال قبل ساعت دو و نیم از شب با آقا میرزا حبیب الله آمده دو شب در کمال احتیاط توقف نموده و در وقت رفتن قبل از طلوع صبح حرکت نموده که کسی ما را نبیند و ملتفت حال ما نشود و حال این وضع شده که اولاً طرف صبح شب عید که موقع بشهر آمدن مردم است فانی را می آورند. در بین راه بهمه ای آرائیا اعلان می کنند که این شخص مبلغ بهائیهاست بآران می بریم که هرکسی درد دین دارد بیاید با او صحبت بدارد و الآن هم خلق آران را هیچ آرام نمی گذارند. فرد فردشان را وعده می گیرند که باید بیایند با فلانی صحبت بدارید یا جواب بدهید یا آنکه ظهور قائم را از روی ادله و براهیم قبول نمائید. تمام آخوندها را گردن گیر شده اند و بیچاره ها بعجز و التماس عذر می آورند و خواهش می کنند که ما را معاف بدارید. امروز عصر فانی را بردند منزل جناب افتخار که در سلسله ای علماً محسوب است برادر او آقای شوکت در بین راه فانی را دید بعد از آقا رمضانعلی نداف سؤال کرده بود این کیست. معرفی کرده و ذکر کرده قصد ملاقات شما را هم دارد. گفته بود من حاضرم. امروز رفته بودند که هروقت و هر جا شما معین می کنید اسباب ملاقات فراهم نمائیم. عصر در منزل خودش معین کرده بود بانفاق نایب علی که احباب نیست ولی حمایت از احباب می کند و اهل آران عمده بملاحظه اوست که جرأت نمی کنند متعرض احباب شوند و دو نفر دیگر از

احباب رفتیم. بی نهایت تواضع و تعارف کرد و اظهار خوشنودی از ملاقات. ولی بنظر فانی تمام خوشامدگویی و مماشات بود والا نه درد دین دارد و نه حبّ باحباب. گمان می کند اگر بی اعتنائی نماید ضرر دنیوی باو می رسد و از حال ببعدها اگر کسی آسودگی می خواهد باید خوشامد بهائیان بگوید. باری وضع آران عجالة این است هر چه هم باحباب نصیحت می شود و مبالغه و تأکید می گردد که این وضع را باید تغییر بدهید بخرجشان نمی رود و بنظر قاصر فانی ابدان این نوع صلاح نیست اگر هیچ چیز دیگر نشود میانه‌ی احباب و اغیار فصل می شود و امر تبلیغ از پیش نمی رود دیگر اراده‌ی باطنیه‌ی الهیه چه تعلق گرفته باشد. امشب در منزل جناب استاد ابوالقاسم بعضی اشخاص مخصوص آمده بودند که امید ایمان و ترقی کلی بواسطه‌ی ایشان برای احباب هستند. امروز یکنفر استاد علی اکبر نام دباغ که خیلی جلوگیری از احباب مبتدی می کند و پرشور و شریسته یک شعر عربی نوشته فرستاده که اگر داست می گوئید این شعر را معنی کنید اگر این را معنی نکردید معلوم می شود که آنچه می گوئید دروغ است و دورویی و باطل. و جمع کثیری را جمع کرده شاهد گرفته بود و هیجانی در بعضی احباب و اغیار انداخته بود. شعر را آوردند. جواب داده شد که باو بگوئید فلانی می گوید اگر این شعر معنی شد این امر حق است یا نه. اگر گفت بلی بگوئید بنویس و هر گاه نه بگوئید چرا ما کار بی ثمر بکنیم. خلاصه این مطلب سبب شد که این شخص را آورده با او صحبت شد و یک ستون کفر برداشته شد. جمعه 22 ع 1 مطابق یوم اجمال من شهر البهاء 3 فروردین ماه. صبح قصد حرکت بود چند نفر مبتدی رسید قریب دو ساعت با حضرات صحبت شد. بعد از رفتن حضرات بنای حرکت شد. خبر رسید سردار میرزا علی اکبر خان ندیم باشی که چندی حکومت آران بود و دو سال قبل در کاشان ملاقات شده بود بآران آمده اسم ترا شنیده می خواهد ملاقات کند حرکت را محض حضرات تأخیر انداخته آقای آقا میرزا علی اکبر خان با آقای میرزا فتحعلی خان و قریب بیست نفر دیگر از خوانین آران و ملا و مقدسین ایشان آمدند تا ظهر صحبت شد در ضمن قاصد از شهر رسید که باید حتما امروز بشهر بیائی که اگر نیائی یک کار عمده از دست می رود خلاصه سه بغروب وارد کاشان شده محفلی در منزل جناب آقا میرزا داود زرگر بمحض جمع نمودن مبلغی دیگر وجه برای کسر و نقصان مدرسه‌ی وحدت بشر منعقد. بعد از ورود پاکتی از طرف محفل وحدت یعنی کمیته‌ی مدرسه بفاانی نوشته مضمون اینکه چون تو این مدرسه را تأسیس نموده‌ی حال باید در تکمیل نواقص آن نیز همت نمائی خلاصه آنچه قول صریح دادند دوست و پنبجاه تومان بود جمعی دیگر از متمولین حاضر قرار گذاشته بعد از فکر در مجلس دیگر که قرار شد در دوشنبه منعقد شود تعیین نمایند که چه می دهند دوشنبه 28 ج 2. اول طلوع فجر بانفاق جناب آقا میرزا الیاس بقصد توسرکان حرکت. در وسط راه مقداری توقف. مغرب در سرکان وارد منزل کربلائی محمد حسن مکاری شدیم. سه شنبه 29 ج 2. بعد از ظهر از سرکان حرکت. رسیدیم بآخر باغات شخصی بحصاد مشغول بود از او سؤال شد شب اگر شما در باغ می مانید ما امشب میهمان شما باشیم. قبول نمود. پیاده شده شب را در باغ کربلائی محمد حسن ماندیم آن شخص بسیار زحمت کشید شب خودش با یکنفر دیگر کربلائی نبی نام تا صبح ابدانخواستند تمام شب را کشیک مال و اسباب ما دادند صبح مقداری جزئی با او صحبت امری شد و یک تعارفی بقدر وسع و حرکت شد. قبل از شهر وارد توسرکان در کاروانسرای میرزا تقی در میدان منزل کردیم سه روز چهار فرسخ از همدان تا توسرکان آمدیم بعد ورود شخصی آقا میرزا عبدالباقی نام از تجار در همین سرا بدیدن آمد و خیلی اظهار ملاطفت نمود. پنجشنبه غره شهر رجب. قبل از ظهر اولاً در بازار و ثانی بعد از ظهر دعوت نموده در منزل جناب آقا میرزا یعقوب از احبابی کلیمی مع جناب حکیم یعقوب ملاقات شد. جمعه 2 رجب. با جناب میرزا عبدالباقی مقداری صحبت در تحت پرده شد. در وقت نهار درویشی با کمال خضوع وارد شد و مذکور داشت که من سالهای سال است که مجاهد و طالب حق بودم و با هر کسی و هر سری همسری می نمودم که این چند یوم قبل در همدان خدمت شما و جناب حاجی مونس رسیدیم. بعد از مذاکرات چند بمن فرمودند شخصی از اهل یزد بدین نشانه او را طلب نما هر گاه یافتی بمقصود خود خواهی رسید و تجلی حق را در او مشاهده خواهی نمود و از خط توسرکان عبور تو را نشانی داد در این چند روزه در این قریه‌های نزدیکی تو را جستجو کردم تا حال در اینجا یافتم رجا دارم هر چه داری اگر مرا قابل دیدی زودتر بیا که دیگر بیش از این طاقت ندارم در جواب عرض شد هر کس تو را راهنمایی نموده اشتباه فهمانده و یا تو اشتباه فهمیده‌ی ابدان تجلی حق در بنده نیست و حقیر دارای هیچ مقامی نیستم این سخن باعث شد که اصرار او زیاد شد مختصراً آخر الامر صحبت امری با او شد اقبال کرده قبول نمود و آخر با چشم گریان بخاک افتاد و زمین را بوسید رفت شرحش مفصل است... دوشنبه 26 رجب صبح برای شاه آباد حرکت شد بعد از سه ساعت وارد شاه آباد. منزل در خانه‌ی جناب کربلائی اکبر قریب بیست و پنج شش نفر از احباب کلیمی و دو سه نفر فرقانی انتیک خر در آنجا جمع بودند. ظهر صرف نهار در منزل جناب هارون شالم میهمانی عمومی مفصل بعد از صرف جناب حاجی یهودا از سلیر احباب اجازه گرفته فانی آرا بمنزل خود بردند که منزل دائمی ما در آنجا باشد و در خدمت ایشان و جناب آقا میرزا ابراهیم کرمانشاهی باشیم. سه شنبه 27 رجب. جناب آقا میرزا الیاس تب و کسالتی پیدا نمودند شب در منزل جناب کربلائی اکبر مجلس عمومی منعقد کاربکه صورت گرفت قریب دوست تومان برای بنای یک معلم خانه جهت اطفال در بین احباب جمع شد که در حقیقت خیلی کار بزرگی شد و بسیار همت

بلندی از احباب اینجا دیده شد و عمده پیشرفت کار باین درجه از خلوص نیت و سعایت آقای آقا میرزا آقا خان قائم مقام شد... شنبه دوم شعبان دو از دسته گذشته بانفاق جناب حاجی یهودا و جناب آقا میرزا ابراهیم و چند نفر دیگر از احبا رفتیم در حسین آباد یکفرسخی چند نفری از احباب را ملاقات کردیم منزل در خانهی جناب کربلائی رمضان بود پاکتی از حضرت حبیب رسید لوحی تازه نازل شده در جوف که مخصوص امر به آمدن فراهان و آشتیان و غیره می فرماید عصر از حسین آباد مراجعت بشاه آباد شد. یکشنبه 3 شعبان. صبح که از خواب بیدار شدم تب و بروز کسالت. شب در منزل جناب حاجی عرب مجلس عمومی بود با حالت کسالت رفته قدری نشستم مجلس را قدری زودتر برهم زده مراجعت شد. دوشنبه چهارم شعبان. کسالت قدری شدیدتر شده با وجود این در دو سه محل جهت ابتیاع خانه رفتم آخرالامر از مشورت چنین بیرون آمد که آن خانه که جناب آقا میرزا نصرالله خان در چند سال قبل جهت مشرق الاذکار تقدیم و دو دانگ آن همشیره ای ایشان مدعی بود که موافق شرع اسلام مال من. باو بگویند یا دو دانگ خود را بفروش تا این خانه را معلم خانه نثائم یا چهار دانگ را بخر حسب المشوره یکنفر را فرستاد دو دانگ خود را واگذار نمود. سه شنبه 5 شعبان. کسالت قدری شدیدتر شد حسب الوعد بانفاق جناب کربلائی محمد رفتیم در مشهد زلفاباد نیم فرسخی. در منزل خود جناب آقا کربلائی محمد شب چهارم نفر مبتدی داشتند با کمال کسالت با ایشان تا ساعت پنج صحبت شد. جمعه 20 شعبان. مخفی نماند که از پنجم شعبان الی کنون عمده بجهت کسالت مزاج تأخیر افتاد قریب یک هفته در مشهد در خدمت و زحمت ایشان یعنی در منزلشان بستری بودم و جناب حکیم خداداد همدانی و آقا میرزا غلامحسین آملی بر سر فانی روز هفتم تخفیف حاصل. مرا بشاه آباد آوردند. در آنجا چند روز بستری بعد بهبودی حاصل و باز عود نمود ثالثاً تخفیف حاصل دو روز برآباد خدمت آقای آقا میرزا آقاخان و آقای احتشام نظام حکومت فراهان و مراجعت. در شاه آباد بانفاق آقای آقا میرزا آقا خان باز کسالت عود و بعد از دو یوم نیز تخفیف حاصل آخرالامر بجهت معالجه صلاح در آمدن بشهر دیدند. یوم جمعه 22 شعبان. در خدمت آقای آقا میرزا آقاخان و دو سه نفر از احباب کلیمی از قبیل جناب آقا میرزا ابراهیم کرمانشاهی که این اوقات عمده زحمات فانی بعهده ای ایشان و جناب حاجی یهودای همدانی بود و جناب هارون شلم و غیره از شاه آباد حرکت نموده شب در نظام آباد منزل جناب آقا میرزا آقاخان صبح حرکت. ظهر در مشهد ۴۴؟. جناب آقا میرزا حبیب الله از همدان بعراق تشریف آورده بعد از ورود بانفاق جناب آقا میرزا ابراهیم خان دکتور همدانی بفراهان تشریف می آورند در اینجا بهم رسیدیم که حضرات هم لابد مراجعت فرموده یک ساعت از شب گذشته وارد عراق در دولت سرای آقای آقا میرزا آقاخان شدیم حال بنده محض ورود در شهر تخفیف کلی حاصل نمود بعد از چند روز باز عود نمود جناب دکتور حبیب خان داماد جناب حاجی حکیم هارون همدانی زود رفع والی کنون عود شدید نموده و کاری که در بین مرض هر وقت تخفیف حاصل می شد ابتیاع و خرید باغ آقا نور در شاه آباد جهت معلمخانه و مشرق الاذکار و مسافرخانه و صحبت با معدودی از قبیل آن جوان مطرب بواسطه حاجی عرب و تصدیق در مجلس اول و جناب آقا ملاعلی اکبر حسین آبادی و محمد رحیم بیک زلف آبادی و آخوند معلم ۴۴؟ فرهمیز و شخص خیاط و امثال ذلک. شنبه 21 رمضان. قبل از ظهر جناب آقا شیخ روح الله که یکی از مجتهدین این شهر و مؤمن است و الی کنون سه چهار مجلس ملاقات شده تشریف آوردند تا نزدیک غروب. شب در بالاخانهی سرای آقا مجلس عمومی احباب کلیمی بود. یکشنبه 22 رمضان. قبل از ظهر چند نفر از احباب کلیمی بجهت بعضی مسائل امریه بعد از ظهر جناب آقا ملا یحیی و آقا شالم جهت داد و ستد بازاری جزئی گفتگوئی در بینشان پیدا شده بود تشریف آوردند اصلاح شد. دوشنبه قبل از ظهر بانفاق آقا رحیم خان ناظر آقای آقا میرزا آقاخان رفته اراضی اطراف آن چاهی که قریب چهل سال قبل اجساد مبارک شهدای عراق را در آن انداخته بودند و امر مبارک شده که احباب آن اراضی را بخرند دید. با مالکین گفتگوی او را تمام نموده قریب سه هزار و پانصد ذرع آن زمین را آقای آقا میرزا آقاخان خریدند ذرع و نی نموده رفتند قباله نمایند. شب با آقای آقا سلیمان عمومی آقای آقا میرزا آقاخان مقداری صحبت لزوم دین و دولت شد.

سه شنبه 24 رمضان. قبل از ظهر عمل ارض تمام شد و قباله گرفته وجه آن از وجوهی که جهت خرید مشرق الاذکار و مسافرخانه جمع شده بود داده شد و بنا هست مسافرخانه و مشرق الاذکار در همین اراضی بنا نمایند شب در سرای آقا مجلس عمومی. چهارشنبه 25 رمضان. علاوه آنکه هیچ کار امری از پیش نرفت نزدیک بود یک فساد و وضوئاتی برپا شود. در سرای پستخانه درب حجره ای استاد خلیل خیاط نشسته بودم اجزای دکان حاجی حسن خیاط باشی سید نظام الشعراء را و یکی از شاگردان خود پسریکی از نایب های حکومتی تحریک نموده بنای هرزگی گذاشته اند فانی سکوت نموده بعد از حرکت آن پسر جلود فانی را گرفته قصد فساد داشت چون خیلی بملایمت مقابلی شد بخیر گذشت اشخاصی از خارج خبر برای آقا میرزا آقاخان آوردند بسیار متغیر شده فرستادند او را هر جا دیدند بکشند بیاورند او را پیدا نکردند..... در رشت. پنجشنبه پنجم ذیحجه. از صبح الی شب ملاقات احباب بعد از ظهر چند نفر مبتدی از جوانهای مدرسه یعنی شاگردهای مدرسه ی رشدیه که یکی از معلمین آن جناب آقا شیخ محسن هستند که پارسال بامر مبارک مأمور برای تبلیغ شدند چون امورات معاششان مختل بود معلم مدرسه شدند خلاصه

پنج شش نفر از جوانهای بسیار خوب چیزفهم برای شنیدن صحبت امری حاضر نموده‌اند ان شاءالله کل بشراف ایمان فائز خواهند شد و نتایج کثیره از وجودشان بظهور خواهد رسید.

جمعه 6 ذیحجه. از صبح الی عصر ملاقات احباب و چند نفر مبتدی همان شاگردان مدرسه. شب محفل روحانی منزل حضرت ابتهاج قرار شد برای محفل انتخاب دیگر بشود چون بعضی از اعضاء وجودشان مفید فایده نبوده یعنی یکی دو نفر آلوده شده بودند و از انتظار افتاده بودند باری انشاءالله در انتخاب ثانی رفع تمام نقائص خواهد شد شب منزل ابتهاج ماندیم بزحمت تمام از محفل شور اجازه‌ی تأسیس یک محفل در بین جوانها گرفته شد. شنبه 7 ذیحجه. ملاقات و آمد و رفت احباب دائم و همان مبتدیهای یوم قبل ملاقات شدند و یکنفر هم تازه آورده بودند و یکنفر مبتدی دیگر هم حضرت والا شاهزاده لسان الادب آورده بودند یکی از جوانهای فارغ‌التحصیل مدرسه‌ی دارالفنون طهران شاهزاده محمد ولی میرزا بمأموریت گمرک بندر جز مأمور بود..... سه شنبه 10 ذیحجه. ملاقات مبتدی همان اشخاص هر روزی چند نفری هم از احباب. شب منزل خواجه کاسپار ارمنی که خیاط جلال‌الدوله بود اخوی خواجه آرطون خیاط باشی چون با فانی یک خصوصیتی داشت یک مجلس بسیار مفصلی فراهم کرده بود جمعی از احباب را دعوت کرده بود این اول مجلسی بود که این جوان روحانی داد..... شنبه 14 ذیحجه. آمد و رفت احباب و مبتدی من جمله یکنفر جوان کلیمی طهرانی الاصل که مدتها در پاریس بوده و حال مراجعت کرده که برود بوطن اصلی خود. مسیو سلیمان نام طبیعی المشرب بتوسط جناب آقا میرزا داود کلیمی آمد. بکلی منکر وجود انبیا بود در مجلس اول تصدیق کرد و خیلی جوان خوش ذوقی بهم هست. شب منزل جناب آقا میرزا علی حکاک اصفهانی که خیلی خیلی پرده می‌کند و می‌ترسد و اول دفعه است که احباب را منزل می‌برد. وقتیکه بمنزل جناب آقا میرزا علی می‌رفتیم در بین راه در وسط خیابان و بازار جمعیت و بلوای عمومی دیدیم استفسار شد چه خبر است جواب دادند که درویشی در سبزه میدان مدح حضرت امیر می‌کرده یکنفر بانی آمده نزد او که من خیلی از خواندن تو خوشم آمده بیا در منزل ما روضه خوانی است بخوان خلاصه او را برده در خانه در دالان چند نفر می‌آیند و او را می‌زنند قصد کشتن. در حین زدن چیزی در دهان او کرده او را خفه نمایند آدم رسیده و درویش را از دست آن بانی نجات داده. بعد از آنکه نشانی آن منزل را دادند معلوم شد منزل فانی است خلاصه این جمعیت رفته منزل حکومت محض کسب تکلیف حال معلوم نیست چه نتیجه حاصل شود یک ضوضا و فسادی قصد دارند تا خدا چه خواهد. یکشنبه 15 ذیحجه. امروز احباب خیلی مضطرب و مترصد. هنوز اثری ظاهر نشده حکومت و بزرگان همراه با فساد نشدند. شب مجلس فاتحی مرحوم آقا محمد مصطفی در مسافرخانه بسیاری از نفوس بجهت صحبت آن درویش مفسد بمحفل نیامدند. حکایت آن درویش معلوم شد چند نفر مجاهد تعرض باو نموده خواسته است این را بلین طایفه و این فانی وارد آرد..... شنبه 21. ملاقات احباب و مبتدیها مستمر. دو یوم قبل بنای حرکت بود احباب نگذاشتند بعد از ظهر یکنفر پسرهای ظل‌السلطان شاهزاده اردشیر میرزا از پاریس و فرنگستان مراجعت کرده در منزل جناب حاجی ملک التجار یک کتاب رد بامرالله باو داده بودند بخواند و در ضمن صحبت این طایفه پیش می‌آید کم کم اظهار میل ملاقات می‌کند خلاصه آمد منزل حضرت ابتهاج و صحبت خوبی هم از قضا پیش آمد و حال بسیار خوبی پیدا کرد یعنی تصدیق کرد و اظهار ایمان نمود چهارشنبه 9 محرم. لوحی از سماء مشیت الهی نازل و امر حرکت بزودی بسمت یزد جهت رفع شبهات سید علی اکبر دهجی که در یزد مکاتبه دارد و نفوس ضعیفه را شاید متزلزل نماید. در مراجعت بخاک ایران بعد از تشریف بساحت اقدس در سفر ثانی جمعه 18 ع 2. در سحر خواب دیدم جمعی از اعداء باسم بهائی فانی را گرفته بانواع و اقسام صدمه و زحمت بقتل رسانیدند تمام بدن مرا پاره پاره و قطعه قطعه نمودند ولی بی‌نیاهیت در عالم رؤیا از استقامت خود مسرور و ممنون بودم خواب مفصلی بود صبح که از خواب برخاستم تمام بدنم خصوصا پاهای من بشدت میلرزید حتی قریب دو ساعت ادای صلوة برای فانی ممکن نشد یکمرتبه نماز را بنصف رسانیده نتوانستم باخر رسانم ناچار برهمزده مدتی دیگر نشستم تا قدری سکون حاصل شد منتظر تعبیر این خواب هستم و قصد اظهار بکسی ندارم شنبه 26. بعد از ظهر از حسن آباد حرکت بفاصله‌ی دو ساعت وارد رحمت آباد منزل جناب آقا میرزا عباس خان ابن جناب آقا محمد صالح. شب چند نفر از احباب از بهرام آباد آمده ملاقات شد با حال کسالت ولی روح در انبساط و پرواز. یکشنبه 27. از صبح الی ساعت پنج از شب ملاقات احباب و چند نفر مبتدی زنانه ولی احباب بهیئت اجتماع ملاقات نشده سه چهار نفر و چهار پنج نفر آمد و رفت می‌کردند. دوشنبه 28. قبل از ظهر از رحمت آباد حرکت. بفاصله‌ی ربع ساعت وارد رفسنجان منزل جناب آقا زین العابدین کفاش. تا ساعت پنج از شب بفیض ملاقات احباب فائز. سه شنبه 29. از صبح الی ساعت پنج از شب ملاقات احباب متفرقا و مجتمعا. چهارشنبه سلخ ذیقعد. ملاقات احباب و در ضمن قریب پنج ساعت گرفتار استاد محمد ناقص جهول با یکنفر دیگر ناقص و یکنفر متزلزل. فی الحقیقه برزخ و عذابی در عالم بدتر و سخت تر از ملاقات و صحبت این شخص بگان فانی نیست زیرا همچو آدم رذل جهول بی‌انصافی ظالم بنفس خود مشکل در عالم آمده باشد شرحش مفصل است. پنجشنبه غره ذیحجه. ملاقات احباب و انتخاب اعضاء محفل روحانی. در ضمن قریب چهار ساعت مبتلای حاجی خان ازلی که مدتی گویا بنفاق خود را داخل احباب کرده

بوده و بعد پرده از روی کار او برداشته شده و حال در امر ازلی خیلی ایستادگی دارد و باز این شخص ازلی منافق یک موی او ترجیح دارد بآن ناقص..... چهارشنبه 7 ذیحجه. صبح قصد حرکت شد. احباء ممانعت شدید نمودند. پنهان مال دیده شد که فردا صبح حرکت شود باری ملاقات احباب و مبتدی فرقانی آخوند و انسان و حاجی خان ازلی الی ساعت چهار از شب مستمر و دائم. ولی بواسطه ی بهمزدن و قرارنگرفتن محفل و بعضی مذاکرات خیلی ناگوار در بین احباب خلق فانی زیاده از حد تنگ و بسیار محزون. روز خیلی سخت ناگوار گذشت از حق می طلبم همه را از شر نفس خلاص و برضای خود موفق فرماید. پنجشنبه 8 ذیحجه. صبح بنای حرکت بود احباب بیک نوعی ممانعت نمودند که تفصیل مفصل است قبل از ظهر د و نفر مبتدی شب در رحمت آباد منزل جناب آقا محمد صالح جهت عقد و تزویج صبیبه ی ایشان بجهت جناب آقا عبدالحسین بسیار مزاجت خوبی واقع. 9 ذیحجه. در همان منزل جناب آقا میرزا عباسخان و جناب آقا محمد صالح چند نفر مبتدی از بزرگان واعیان این بلند شیخی و ازلی و طبیعی در یک وقت در محفل. عصر و شب منزل جناب آقا محمد صالح محفل عمومی شب محفل روحانی. شنبه 20 ذیحجه. در همان منزل جناب آقا میرزا عباسخان. دو از آفتاب گذشته سراسیمه با کمال اضطراب از بهرام آباد آمده مذکور داشتند که چند نفر مفسدین و اشریعتا گویان آمدند در بازار که تازه شخصی وارد شده و مردم را از راه بیرون می برد خلق هجوم عام نموده رفتند بمنزل آقایان که حکم قتل و فساد بگیرند قصد ضوضا و فساد دارند ما از طرف سایر احباب بهرام آباد بجهت اطلاع و مخفی شدن فلانی آمده ایم خلاصه از آنجا حرکت بمنزل قبل یعنی جناب آقا محمد صالح و تا شب دیگر هیچ خبری از رفسنجان نرسیده معلوم است آقایان موافقت نکرده و جرأت فساد ندارند.

باری در این بین چند نفر اماء الرحمن بجهت استماع آیات الله قبول کلمه الله و کسب تکالیف دینی خود پشت پرده و چند نفر از احباب در مجلس از لسان آنها سؤال و جواب تا ساعت پنج بکمال روح و ریحان و فرح و اطمینان گذشت. یکشنبه 11 ذیحجه. اول آفتاب از رحمت آباد حرکت. وقت غروب در کبوترخون منزل شخص دهقانی وارد. جناب آقا میرزا عباسخان تا کرمان قصد موافقت و همراهی دارند و جناب آقا محمود تا اینجا همراهی نمودند در بین راه جوانی یزدی محمد ابراهیم نام پسر باقرشاه گازرگاهی همراه فانی شد با جناب میرزا عباسخان طرف سؤال و جواب امری واقع. فانی طرف انکار و ایراد و ایشان در اثبات محقق فهمیدن او و شخص مکاری کربلائی غلامرضا که شخص خوبی است..... شنبه 20. صبح از منزل استاد حسب الوعد با آقا میرزا اسمعیل مبتدی بنای حرکت بود جناب کربلائی جواد اخوی زاده ی استاد آمد که چند نفر مبتدی خیلی مهم الآن بنا هست بیایند اینجا. بین الامرین مدتی در تحیر آخر الامر خود فانی توی برف رفته از آن مبتدی سابق الوعد عذر خواسته مراجعت نموده بعد از مراجعت هشت نفر ازلی مجادل وارد خصوصا یکنفر ملاصالح نام که مرشد صد ابوجهل است ولی تأیید الهی چنان شامل شد که بالمآل نطق کل بسته شد رفتند شخص اعلم تر خود بیاورند جواب بگویند پس از بیرون رفتن یکنفرشان مراجعت نمود که من آمده ام در اینجا بمانم که تو جائی نروی یعنی نگریزی تا آن شخص بیاید خلاصه تا عصر در اینجا نشست حضرات نیامدند برخاسته رفت عقب آنها که یا خودشان و یا خبرشان را بیاورد آنها دیگر مراجعت نکرد خیلی خیلی با مزه واقع شد..... در سنگسر. پنجشنبه 22 صبح بعد از حمام منزل جناب آقا سید عباس در امام زاده ملاقات چند نفر احباب و یکنفر مبتدی آقا علی نام از بستگان خود ایشان و حکایت معجز خواستن و آخر الامر باینجا منتهی شدن که او پنج معجزه از ائمه ی اسلام بخواهد هر گاه ظاهر شد ما هم یک معجزه از جمال قدم جل ذکره الاعظم بخواهیم شش نفر اشخاص معین کرد کر و لال و کور مادرزاد و فالج و مرده زنده شدن قرار شد بعهدی ما باشد نوشته شد و طرفین مهر کردیم و تا بیست روز مهلت گرفت که پنج معجزه را ظاهر سازد بعد ما مرده را برای او زنده نمائیم..... در کرمانشاهان. جمعه 26 صفر. قبل از ظهر تا عصر در منزل اخوان ثلاثه ملاقات چند نفری از احباب و دو نفر مبتدی رفتای آقای آقا میرزا آقا خان قائم مقام یکی آقا میرزا ابوالقاسم خان ابن بیگلربیکی عراقی و یکی آقا میرزا ابراهیم خان هر دو طبیعی و بی درد و حکایت شخص خمار یعنی شخصی است که محمد ابراهیم نام دارد تقریباً هر روزی سه چهار من شراب و عرق می خورد امروز بدون اجازه وارد بفاصله ی سه چهار ساعت سه چهار بطری عرق خورد خیلی غریب است از استعمال مسکرات این شخص و نمردن امروز مدتی دچار این شخص بعد و جماد..... سه شنبه 7 ع 1. تا شب جز قریب دو ساعت گردش در شهر دیگر هیچ کاری نشد نه ملاقات احباب نه اغیار و نه کار ثمر دار. چهارشنبه 8 ع 1. برف بشدت می بارد و راه عبور و مرور مسدود نه ملاقات مبتدی و نه منتهی و پیوسته خبر رذالت زیاده از اندازه ی خلق می رسد که در کوچه و بازار باسم عید عمر. پنجشنبه 9 ع 1. قتل عمر. رذالت اهل شهر. خارج از حد تصور هرزگی می نمایند و هر کس در کوچه و بازار عبور و مرور نماید بانواع و اقسام مختلفه باو صدمه وارد آورند و رذالت و فضاحتی بسر او بیاورند. روی و لباس او را چرب و سیاه و زرد و سرخ نمایند و کلاه او و خود او را با قلاب از سوراخ بازار بالا بکشند. تکافات مختلفه حتی غایط انسان بسر و روی مردم بریزند و بمالند مختصراً اعمالی که از حد تصور خارج و قلم حیا دارد. از قرار مذکور از طرف حکومت و یا نظمی شهر خواسته منع نماید یکنفر مقتول و یک نفر مجروح ساخته اند..... شنبه 9 ع 2. از صبح تا عصر منزل جناب آقا حم اسحاق دو نفر مبتدی یکی آقا

شیخ احمد معلم که مدت ده سال است همیشه مبتدی می‌باشد و یکی جوانی که بقدر گوسفند معرفت ندارد و تا بحال نفسی باین سادگی و کم ادراکی فانی ندیده بودم ولی مایل و طالب پنجشنبه 19ج 1. صبح اول آفتاب منزل آقا حیم اسحاق سه نفر مبتدی. دو نفر طلبه و اهل علم یکی سید و دیگری آخوند و یک نفر کسبه. دو سه ساعت صحبت و خیلی هم خوش واقع گشت بعد در منزل قبل از ظهر یک نفر مبتدی منصف. بعد از ظهر اول آقا سید عطار حین صحبت با او آقا مهدی آقا عبدالرسول که سابقا آخوند و حال تاجر شده ملقب به معتمدالتجار که اول نطق و شورش انگیز این شهر است و همیشه با ادیان مختلفه طرف و فتنه و فسادهای کثیره از قرار مذکور و معلوم. در عمر خود کمتر کسی است که از دست و زبان این جوان ضرر ندیده باشد و در سفر سابق خیال ضوضا برای فانی و آقا میرزا حبیب الله داشت و در این سفر در ابتدای ورود بغتة با قریب بیست نفر سرزده وارد. و از عقب آن پنجاه شصت نفر دیگر سید و آخوند و تاجر و کاسب و الواط و اشرار که غالب این جمعیت از مفسدین اول نمره‌ی این شهرند اطاق و فضای حیاط آنچه جا داشت نفوس جمع شدند پس از جلوس اول عنوان این بود که ما یک دعوتخانه‌ی عمومی در این شهر باز نموده‌ایم. آمده‌ایم شما را اطلاع بدهیم که برای تبلیغ و دعوت امر حاضر شوید و ثابا عنوان نمودند که چون باید این شبهه‌ی بهائیان از میان برداشته شود و شأن علما و آقایان اجل است که با شما طرف شوند لذا ما را فرستاده‌اند که با شما صحبت بداریم.

تصویر ص 45 پی دی اف
 و این شبهه را زایل نمائیم و دین اسلام را نصرت دهیم رفته بودیم کشیدش و ناشرین امر مسیح را دعوت نمائیم که در آن دعوتخانه حاضر شوند. خلاصه پس از عناوین و اظهارات مختلفه شروع بصحبت نموده و پنج ساعت تمام صحبت و مباحثه کرده و در ضمن مقداری از مذاکرات طرفین را ثبت نموده در این بین اطلاع بایالت جلیله حضرت اقدس والا شاهزاده فرمانفرما رسیده مضطرب گشته سردار معتضد و رئیس نظمی را طلبیده و فوراً جمعیتی کثیر از ژاندارم و قزاق و غیره برای تفرقه‌ی این جمع به منزل فانی فرستاده از قضای الهی و حکمت‌های ربانی این جمعیت ژاندارم و قزاق اشتباها می‌روند در منزل جناب آقا میرزا الیاس بگجانی که منزل فانی در آنجاست و در آنجا کسی را نمی‌یابند می‌ریزند بخانه‌ها حتی مسجد کلیمی‌ها عقب منزل فانی و حال آنکه منزل حقیر نزدیک گمرک خانه و خود دیوانخانه بود. باری همه‌ی ما و هیجانی زاید از حد تحریر یکدفعه در شهر ظاهر شد شرح خیلی مفصل است خلاصه باینجا رسید که حکومت جلیله محرمانه اول بتوسط آقای معتمدالوزاره رئیس پست خانه و ثابا بواسطه‌ی آقای خبیر الصنائع رئیس تلگراف بفانی پیغام و خواهش حرکت چند روزی بعنوان گردش تا این فتنه بخوابد فانی هم نظر باینکه تا حرکت از شهر نمایم شهرت تمام می‌یابد که چون از جواب عاجز بود فرار اختیار کرد زیرا قرار گذاشته بودند که همینطور پیوسته بیایند و مذاکرات و صحبت طرفین ثبت گردد تا مطلب بجائی منتهی شود تا حقیقت امر در نزد کل واضح و معلوم گردد ابدا مایل و حاضر برای حرکت نبودم. احباب حاضر مشورت نموده و با معایب معلوم حرکت و شهرت عجز و فرار باز اطاعت امر و اجرای میل حکومت را ارجح دانستند و امر بحرکت فرمودند ولی برای فانی خیلی سخت و ناگوار است بنوعی که کشته شدن صد بل هزار درجه اسهل است زیرا این مسئله مقدمه دارد و خیلی بدمال بنظر فانی می‌رسد و آن مقدمه اجمالش این است یک روز با چند نفر مبتدی صحبت می‌شد و آن نفوس خیلی تمسک بعلم داشتند و اظهار می‌داشتند که شما با علما چرا طرف صحبت نمی‌شوید جواب داده شد که اگر علما حاضر شوند ما حاضریم ولی بشرایطی چند که فساد ظاهر نگردد و حق از باطل تمیز و تفصیل گردد از آن جمله تحریر و ثبت مذاکرات بود و دیگر اطلاع و اجازه‌ی حکومت و دیگر مصدق خارجه و اینجانب علما نفوسی در بین خود و غیره و غیره این خبر بعلم رسید ولی نه موافق واقع هرچه میل رافعین ابلاغ نمودند و علما را بهیجان آورده و در ضمن اعلانی باسم احباب و امضای شیبانی دادند و مزخرفاتی چند در آن اعلان از قرار مذکور نوشته بودند از آن جمله بعد از صحبت با علما هرگاه غلبه با بهائیان شد و علما و اهل اسلام را مغلوب کردیم شما باید نعوذ بالله دست از این دین اسلام و قرآن پوسیده واحادیث مزخرف بردارید و از این قبیل مطالب ناسزا باسم احباب شهرت دادند و علما و آقایان را بهیجان آورده حضرات علما هم در مساجد و منابر و مجالس بنای همه‌ی ما تحریک و شورش خلاق گذاشتند خصوصاً آقای اشرف یعنی سید اکبر شاه شورش طلب در ایران که در این ایام پیداد کرده و آقای حاجی آخوند که گویا رافعی از قول فانی بایشان ذکری کرده بود شرح مفصلی دارد تا حال که کار باینجا رسیده خدا عاقبت را ختم بخیر گرداند و امر و احبابش را حفظ نماید این ذره نالایق را بلاگردان و فدای دوستانش گرداند بیش از این حال و مجال شرح ندارم..... ورود بخاک ایران. بعد از هفت ماه و شش روز توقف در ملک روسیه و گردش در خاک توران 15 شهرشوال 1334 از خاک ایران خارج 22ج 1-1335 وارد. 22ج 1 باتفاق جناب آقا میرزا علی محمد ابن جناب آقا میرزا احمد شیرازی از برای گمرک آرتوق گذشته و از خاک روسیه خارج گشته لطف آباد در ربیع فرسنگی داخل گمرک ایران و دچار تعدی و بی‌قانونی شده تذکره‌ی ما را قونسول عشق آباد قول نکشیده و در اینجا جریمه نموده چهار مرتبه نزد قونسول برده و اصرار زیاد نموده که موافق قانون باید تذکره را امضاء نمائید قبول نمی‌نموده و اظهار داشته که امضاء لازم ندارد و کسی در سرحد

متعرض نمی شود خلاصه بزور تقصیر بگردن وارد آورده و حال جریمه گرفته بطور واقع حکم و مجبور نموده که باید بی امضاء بروی و در آنجا جم بدهی باری بعد از ظهر وارد محمدآباد در جز منزل جناب آقا محمد رضای خباز نیشابوری. شب محفل ملاقات شش نفر احباب یک نفر بچه و پنج نفر بزرگ با صاحبخانه هفت نفر احباب جزئی ملاقات شد. شنبه 23. از صبح تا عصر در منزل و خارج ملاقات یک نفر احباب آقا مشهدی خلیل ممقانی انهم در حمام بعد همراه آمده در منزل والسلام از قرار مذکور و معلوم تمام خلق این بلد گرفتار افیون یعنی شیرهی تریاک. یکنفر در این شهر بحال طبیعی و صورت انسانی دیده نمی شود جای بسیار غریبی است باری شب محفل عمومی چهارده نفر احباب و یک نفر مبتدی استاد آقائی نجار یزدی. غروب بیعادت استاد حسین نمدمال. یکشنبه 24. جناب استاد آقائی نجار از صبح تا شب از اینجا بیرون نرفته بسؤال و جواب و تحقیق امر مشغول. شب مجلس ملاقات احباء. دوشنبه 25. جناب استاد آقائی نیز از آنجا بیرون نرفته حین ظهر از صراط گذشته بغوز ایمان و بشرف اقبال بامرالله موفق گشت..... در بیرجند. شنبه 22 شوال. حسب الدعوه حضرت حکمران بندگان سرکار امیر شوکت الملک دو و نیم بظهر مانده الی دو ساعت از ظهر گذشته باتفاق جناب منشی باشی قونسول بهیه حضور ایالت جلیله مجلس را خلوت نموده معذک چند نفر از خواص آمده خلاصه صحبت مفصلی با خود امیر بلا اسم داشته بعد با کارگذار و بعد با آقا شیخ احمد رئیس مدرسه ی شوکتیه طرف صحبت علمی و مذاکرات دینی از قبیل اعجاز قرآن و غیره مختصر مجلس خوشی گذشت و خیلی خوب واقع شد با اینکه احباب از این شخص خیلی خائف زیرا سال قبل جمعی از احباب خوسف را گرفته و از هریک صد و دوست تومان جریمه گرفته..... در راه کرمان. پنجشنبه 18 ع 2. مختصر از مفصل بعد از ظهر از خوسف بعد از باریدن برف و باران برای کرمان حرکت. شب در بیابان در وسط باران منزل. صبح لحاف و اسباب پر از برف. جمعه 19 صبح از بیابان گزار حرکت. شب مقابل عاسمین قریه سه خانه منزل در وسط بیابان و سرمای شدید. جمالدار کربلائی علی خوسفی. رفیق دائمی همان آقا میرزا عنایت الله ابن جناب آقا میرزا جعفر رفسنجانی. رفیق طریق موقت جناب آقا محمد رضا پسر دائی آقا میرزا عنایت الله و آقا رجبعلی نوکر او. شنبه 20. نصفه ی شب از بیابان مقابل عاسمین حرکت. قبل از ظهر وارد چاه آب شور اول لوت. تا عصر در وسط بیابان و سرما و باد شدید منزل. حکایت عجیب مضحک دیروز در بین راه به گله گوسفندی برخورد یک بزغاله هشت قران خریده و در بیابان مقابل عاسمین دیشب کشته امروز اهل عاسمین خون آنرا دیده گان نموده که گوسفند از گلهی آنان بسرقت گرفته و کشته از قرار مذکور دیشب در آغل گوسفند هم بازمانده و گوسفندان رفته بچنگال گرگ افتاده و سی چهل گوسفند مفقود شده حضرات گان کرده اند گوسفند از آغل دزدیده در را باز گذارده خلاصه دو نفر سراسیمه عقب قافله آمده و بعد از هشت فرسخ طی مسافت بما رسیده بیک حال اضطراری و تشر و آدم فرستاده بقریه ی دو فرسخی جمعیت خبر کرده که بیابند با قافله ی ما بجنگند و پس از آمدن و معلوم کردن که گوسفند از گلهی آنان نبوده و بزغاله از جای دیگر خریده شده بسیار نخل و پشمیان و خائب و خاسر با یک حال پریشان هشت فرسخ راه گرسنه سرما. قصد مراجعت نموده قلب این فانی بحالشان سوخته نان و خرجی داده روانه نمودیم عصر قدری آب شور متعفن برداشته بلوت زده شصت فرسخ ابدآب و آبادی ندارد متوکلا علی الله می رویم. یکشنبه 21. از دیروز عصر تا امروز بکمال سرعت آمده قبل از ظهر بقدر دو ساعت توقف و حرکت غروب نیز دو ساعتی توقف. صرف غذا و حرکت تا صبح. دوشنبه 22. در بیست و چهار ساعت قریب سه ساعت توقف و صرف غذا و مابقی در کمال سرعت در حرکت. از طاقت شتر نشنه و گرسنه شبانه روزی بیست ساعت بل متجاوز در حرکت جای جرأت است باری سرما و خستگی در کمال درجه. باز این فانی و آقا میرزا عنایت الله در پالکی سایر رفقا پیاده و یا سواره بر شتر در این سرما و سرشب تا صبح خدا بفریاد برسد. سه شنبه 23. تمام شبانه روز سه ساعت استراحت و مابقی در حرکت. چهارشنبه. امروز کماکان سه الی چهار ساعت توقف و بیست ساعت در حرکت. تشنگی و خستگی در منتهی درجه ولی سردی هوا قدری تخفیف یافته. پنجشنبه 25. امروز دو ساعت از آفتاب گذشته از لوت پرخطر بیرون آمده بآب و آبادی رسیده شصت فرسخ راه را چهار روزه طی نموده و از فضل الهی بی خطر گذشت وارد شفیع آباد خبیص گردیده این قریه سه فرسخی خبیص است و گرمسیر و محل خرما و حنا متعلق بجناب حاجی محمد تقی تاجر یزدی اول صاحب ثروت کل کرمان بل تمام ایران. خود جناب حاجی مالک ده دیروز وارد قریه. امروز فانی و رفقا. خلاصه حاجی ما را بمنزل برده و پذیرائی خیلی مفصل نموده همراهان حاجی برادر زن ایشان جناب آقا رضا و آقا عبدالوهاب یزدی و آقا اسدالله کرمانی و ابانشان و جمیع نوکر و بستگان. جمعه 26. صبح جناب حاجی محمد تقی و من معه حرکت و فانی را دعوت بخبیص نموده بعد از نهار بنای حرکت بخبیص بود کربلائی علی جمالدار ناموافقتم نموده راه بیابان را ارجح دانسته در صورتیکه خود او در اول وعده داده و بعد بدقولی و خلف وعده نموده آقا ملامحمد رضا را تا خبیص برده و مراجعت نموده آقا محمد رضا در خبیص مال علیحده تا کرمان کرایه نموده رفته ما در این بیابان مانده و از آن راه از قرار مذکور تا کرمان هیجده فرسخ است و از این راه زیاده از سی فرسخ ولی آن راه سخت تر و این راه آسانتر هر دو کوه و دره و گردنه برخلاف بیابان لوت که در این شصت فرسخ بل هشتاد فرسخ تمام زمین مسطح. هیچ پست و بلندی ندارد جز در اواخر لوت قریب چهار فرسخ تمام بشکل دیوار و عمارات مختلفه از

کل طبیعی از دور سواد شهر بسیار خوب عظیمی دارای همه نوع عمارات بنظر می‌رسد و در بین ناس مشهور است که شهر لوط معروف همین است که وارونه گشته و نی زد اواخر لوت یعنی هفت هشت فرسخ بآبادی مانده یک رودخانه‌ی آب بسیار شور که دست در آن گذاردن ممکن نیست و در آن سمت لوت که هنوز بلوت معروف نرسیده قریب ده فرسخ تمام طاق زار است و در این سمت خبیص گرزار. درختهای گز بقدر گردو خیلی کهن بسیار عجیب باری بعد از ظهر از شفیع آباد سه فرسخی خبیص حرکت. غروب بدره کوه معروف بدهنه‌ی غار رسیده از قرار مذکور چهارده پانزده فرسخ طول این دهنه است و تمام باید در وسط آب عبور شود و در وقت سیل و طغیان آب بسیار خطرناک. خلاصه لدی الورد باین دهنه و در لب رودخانه منزل گرفتن شروع بیاران و باد شدید نمود تا صبح بر سر ما باران بارید هنگام سحر سیل عظیمی سرازیر و با الساعه که عصر یوم دوم است سیل در کمال عظمت و شدت و اسباب خوف و خطرهای عدیده. قافله هم سی نفر جمعیت با یکصد و نوزده شتر آب و آذوقه هم نیست آب سیل بسیار کثیف و آلوده غیرمشروب. آب دیگر هم ندارد باری خدا عاقبت را بخیر بگرداند حال که در ورطه‌ی هلاکت افتاده تا قضای الهی چه نماید. انا لله و انا الیه راجعون و بقضاء الله و تسلیما لامره الحکیم. شنبه 27. از صبح تا شب در دهنه‌ی غار وسط بیابان لب رودخانه مشغول بخشک کردن لباس و اسباب و مصیبت اهل قافله از گذشتن از این رودخانه‌ی خطرناک مشغول شرحش مفصل. یکشنبه 28 بعد از دو شبانه روز توقف در دهنه‌ی غار سیل ایستاده یعنی کمی از آن باقی مانده و امکان عبور پیدا نموده متوکلا علی الله حرکت توی آب در دره بسیار مهیب. تا شب آنچه ممکن راه آمده شب در وسط دهنه زمین بی آب پیدا و منزل کرده صبح براه افتاده تا شب در این دره عبور کرده. دوشنبه 29. از صبح تا شب در دهنه‌ی غار بسیار عمیق طویل راه آمده شب در اراضی قریه‌ی گز که دارای هفت هشت خانه است منزل. از این دره طویل هولناک گذشته طول این دهنه از هشت الی پانزده فرسخ باختلاف می‌گویند بنظر فانی ده فرسخ است زیرا دو منزل بزرگ آمده باری شب تقریباً بنصفه رسیده از گز حرکت. برف و باد در نهایت شدت تا صبح باریده از صبح تا ظهر بهمچنین. خلاصه از نصف شب تا فردا بعد از ظهر تمام در این کوه و گردنه در حرکت. بعد از ظهر از گردنه سرازیر و در وسط برف منزل. سه شنبه سلخ. دیشب نصف شب در برف و باد تا امروز بعد از ظهر پای گردنه میان دو کوه منزل. برف و باد و سرمای شدید تا شب. شب نیز برف تا صبح. چهارشنبه غره‌ی جمادی الاول. دیشب تا صبح زیر برف خوابیده بعد از نصفه‌ش شب برف ایستاده و ابرزایل گشته هوا صاف و سرما در نهایت شدت. خلاصه بدین حال در این میانه‌ی کوه بسر برده از فضل الهی خطر جانی وارد نیامده صبح بسلامت برخاسته دو ساعت لحاف و لباس پیش آتش خشک نموده و بار کرده بقدر دو فرسخ بآبادی رسیده قریه‌ی بزرگ حوت نام در آنجا اندک توقف. سواره اناری خریده و گذشته یک فرسخ دیگر تا غروب آمده قریه‌ی سرآسیاب در بیابان منزل کرده. مخفی نماند که ایوم یک شهر بیانی است وارد کرمان گردیده و از کثرت ماورده یار و اغیار مجال نگارش یک سطر پیدا ننموده حال چون ایام صیام و در وسط روز همه خوابیده این فانی فرصت یافته بنگارش روزنامه‌ی اعمال پرداخته ولی تمام مطالب عمده فراموش و از نظر محو شده لذا بنحو اجمال می‌نگارد یوم پنجشنبه دوم شهر جمادی الاول وارد کرمان و در منزل آقای آقا میرزا عباسخان تجل جلیل آقا آقا میرزا محمد صالح خان رفسنجانی منزل نموده و تا بحال بزحمت آن شخص شخیص بزرگوار مشغول. مراد و آمد و رفت نفوس برعکس سفر سابق باندازه‌ی است که مجال هیچ کار دیگر نیست دسته بدسته مبتدی و متدی از مسلم و یهود و زردشتی و غیره وارد و خارج می‌شوند و امنیت و راحت برای احباء حاصل است... خلاصه اوضاع کرمان خیلی خوب و نسبت بسابق ترقی فاحش نموده و ارض نیران روضه‌ی رضوان گردیده مشرق الاذکار بتازگی خریده و غالب تأسیسات امری و امورات روحانی را برقرار و دائر کرده محافل عدیده برقرار و هریک در مقام خود بدرجه‌ی کمال و اساس محکم و استوار. هرچه سفر سابق اوضاع روحانی کرمان مختلف و پریشان در این سفر منظم و مرتب و اگر انشاءالله بدین منوال بماند همین نوع کار از پیش می‌رود بزودی کرمان مغبوط تمام نقاط ایران و سایر ممالک جهان خواهد شد شرحش مفصل و از قوه‌ی تحریر این فانی خارج است مجلا امورات روحانی کرمان در این ایام خیلی خوب است.) اتمی

این بود نمونه‌ی زندگی و چگونگی خدمات حضرت اخوان الصفاء در سیزده ساله‌ی مسافرت تبلیغی که از قسمتهای مختلف روزنامه‌ی ایشان حرفا بحرف در اینجا نقل گردید و چنانکه ملاحظه فرمودید سعی شد که وقایع متنوع مطالب گوناگون انتخاب شود تا اصناف خدمات و زحمات و اقسام سرگذشت‌های ایشان روشن گردد ولی شایسته است متذکر باشیم که این یادداشت‌های روزانه دارنده‌ی مطالب تاریخی گرانهای دیگر نیز هست که چون مربوط بشخص ایشان نبود و این تاریخچه هم بیش از این گنجایش نداشت از درج آن معذور بودیم امید آنکه بازماندگان آن وجود نازنین این روزنامه‌ی مهم را آنچه مفقود شده پیدا و بخوبی نگهداری کنند تا در موقع مقتضی طبع و در بین احبای الهی نشر شود. جناب اخوان الصفاء در بین این مسافرتها بنزول الواحی سرفراز می‌گشت که بعضی از آنها در جواب عریضه‌اش بود و برخی بصرف اراده مبارک و چند لوح از آن الواح را قبلا ضمن مطالعه‌ی این جزوه ملاحظه فرمودید اینک یک لوح دیگر که دلالت بر

شمول فضل و عنایت حق دربارہی آن بزرگوار می‌نماید و شموخ مقام و منزلت ایشانرا می‌رساند ذیلا زیارت خواهید فرمود. قوله جلت عنایتہ:

ای مسمی باسم ہدی
مہدی یعنی مظهر ہدایت و مطلع عنایت و مشرق ہویت الحمد للہ از فضل حضرت بیچون مشمول جمیع الطافی و منظور نظر عنایت رب الارباب و مربی الاشراف و ذوالاعطاف و در ساحت آستان مقدس مذکور و در انجمن بندگان سلطان احدیت معروف پس بشکرانہی این احسان ترویج عہد و پیمان نما تشہیر ثبوت و رسوخ در این میدان تا پشت نقض بلرزد و ارکان تزلزل متزلزل گردد و نور آفتاب بتابد و طیور لیل آوارہی حفرہی ریب گردد علم نقض منکوس شود رایت ثبوت مرفوع نفعات قدس بوزد و روائج منتہی گلخن اوہام زائل گردد صبح منیر بدمد و شب تاریک بنور تبدیل گردد نفعہی گلستان الہی منتشر شود و نعرہی یا بہاء الاہی بلند گردد اگر توانی سر سیم را در مرکز صدور نصب نما و سر دیگر را بملاء اعلی متصل کن تا راز حضرت بی نیاز استماع کنی و از ملکوت ابہی خبر دہی ع ع

باری جناب اخوان الصفاء بر همان نہج پیوستہ مانند نسیم سحر بہر وادی و آبادی گذری کرد و از نفعات جانپور دماغ روحانیان را معطر می‌نمود تا اینکه در سال 1337 قمری گذارش باصفہان افتاد و نقاہتی بر مزاج شریفش طاری گشت بستری گردید و بدستور طبیبی کہ معلوم نیست کہ بودہ نسخہ بدواخانہائی بردہ داروئی گرفتند و باو خوراندند و همان دوا بجای اینکہ سبب شفا شود علت ہلاکت ایشان گردید و در همان سنہ دور از وطن و دیار طبر روحتش بجوار پروردگار پرواز کرد و در تخت فولاد جنب تربت مقدس حضرت سلطان الشہداء و مضجع مطہر حضرت محبوب الشہداء و مرقد منور جناب میرزا اسداللہ وزیر مدفون گردید.. اما بچہ مرضی مبتلا شد و کدام کسی طیبب ایشان بود و از کدام دواخانہ دوا گرفتہ شد فعلا بر بندہ کہ فرسنگہا دور از اصفہان ہستم مجهول است ہمیتقدر شنیدہ شد کہ دوا را دواخانہ عوضی دادہ‌اند و احتمال می‌دہند کہ این کار عمدا صورت گرفتہ باشد و البتہ مرور زمان از روی حقیقت این واقعہ پردہ برخواہد داشت. اما سن ایشان ہرچند بتحقیق معلوم نیست ولی گویا سنین عمر آن سادج خلوص و تقوی از چہل متجاوز و از پنجاہ کمتر بودہ است.

جناب میرزا عباس طاہری ہنگام مسافرت باصفہان و زیارت تربت اخوان صفا این ابیات را در مادہی تاریخ عروج آن ہدہد دور اقدس ابہی سرودہ‌اند کہ بر سنگ آن مزار بعدا منقور شدہ:

این خفتہ شہید عشق و ایمان و وفاست پروانہی جان سوختہی شمع بہاست

زین دانہ کہ در زمین پنهان شد گلہای معانی است کہ در نشو و نماست

ز نہار نگہدار ادب را کلینجا آرامگہ مہدی اخوان صفاست

تاریخ صعود یا بہی الاہی (77) از یوم طلوع فجر ربّ اعلی است

اینک الواح مبارکی کہ بعد از صعود آن بزرگوار نازل شدہ ذیلا درج و بلین تاریخچہ خاتمہ دادہ می‌شود:

جناب آقا محمد حسن اخوان صفا

ہواللہ

ای برادر آن معدن وفا و جوہر صفا و منادی امراللہ آقا میرزا مہدی اخوان صفا نامہی شما رسید آن شخص محترم در اصفہان بافق عزت صعود نمود و مکرر مناجات و زیارت از برای ایشان مرقوم گردید و البتہ تا بحال واقف بر آن شدہ‌اید عبدالہاء با وجود عدم فرصت بتجریر آن اوراق مفصل پرداخت ملاحظہ کن کہ از شہادت او چگونہ متأثر شدم آن شخص جلیل شہید است زیرا در سبیل الہی ہموارہ در خطر شدید بود عاقبت در حالت تبلیغ بملکوت رب مجید شتافت آن نفس مبارک مشرّم بود و از ہر قیدی آزاد حال قدر او معلوم نہ عنقریب ظاہر و مشہود گردد..... عبدالہاء عباس. بواسطہی جناب آقا میرزا عنایت اللہ علیہ بہاء اللہ الاہی اصفہان جناب میرزا ہاشم صہر پیک رحمانی آقا شیخ سلمان علیہ بہاء اللہ الاہی

ہواللہ

ای بندہی حق نامہی شما رسید و از صعود حضرت اخوان صفا نہایت تأثر حاصل گردید زیرا آن روح مجرد ایام خویش را وقف نشر نفعات اللہ نمود دمی آرام نگرفت نفسی راحت نیافت خدمات فائزہ از او صدور یافت لہذا ذکر مفصل از ایشان شد و زیارتی مکمل از برای سلطان الشہداء و محبوب الشہداء و جناب وزیر و حضرت اخوان صفا مرقوم گردید و ارسال نزد خوانین شد ترجمہی حال ایشان کہ بقلم خود در روزنامہی خودشان نگاشتہ‌اند ارسال دارید..... 2 آب 1919 عبدالہاء عباس. لوح مبارک ذیل بواسطہی جناب میرزا عنایت اللہ بنام بیست و سہ نفر از احبای اصفہان عز صدور یافتہ:

ہواللہ

ای یاران روحانی جناب میرزا مهدی اخوان صفا مدت حیات را وقف اعلاء کلمة الله نمود دمی آرام نگرفت همیشه در سفر بود از شهری بشهری و از قریه بقریه نفس منقطع بود روح منجذبی داشت با قلبی طیب و طاهر و لسانی ناطق و در بلایا صابر بهدایت نفوس می پرداخت لهذا آن روح مجرد در نزد عبدالبهاء بلکه در ملاء اعلیٰ عزیز و محترم بود ولکن قدر و منزلتش حال مجهول ولی عنقریب ظاهر و آشکار گردد لهذا آن یاران مهربان در وفات او آنچه مجری داشتند بسیار محبوب و مقبول واقع هر چند عبدالبهاء از وفات آن مقتدای اهل بیجو و وجود محمود محزون شد ولی از همت آن یاران روحانی که در تشییع و تکفین و تدفین آن جنازه‌ی بزرگوار مجری داشتید تسلی خاطر یافت و بدرگاه جمال مبارک تضرع و بتبل نمود و شما را عون و عنایت نامتناهی خواست و امیدم چنان است که از صعود آن جان پاک در آن خاک اسباب تنبه و تذکر از برای ناس حاصل گردد بقول ملای رومی

دانه چون اندر زمین پنهان شود سر آن سرسبزی بستان شود
بسیار به محل واقع شد که در تخته پولاد خوابگاه دو شمع ملاء اعلیٰ حضرت سلطان الشهداء و محبوب الشهداء و حضرت روزی جلیل امیر بی نظیر واقع شد و این نیز دلیل بر استعداد و لیاقت او که او نیز مجاور آن بقعه‌ی مطهره گردد و از زمهری مقربین درگاه معدود شود الهی ان النجمین البازعین من افق رحمانیتک ثم السراج الالامع فی زجاجة محبتک و النفس الزکیة التي فدت روحها فی کل آن فی سبیلک و ما استقرت فی مکان مدة حیاتها بل کانت تمر علی الدیار مرور نفحات الازهار و نسמת الایسار و تهدی الناس الی سبیل رضائک و تبین حجتک و برهانک و تنشیر عزتک و سلطانتک قد اجتمعوا فی بقعة واحدة تحت ظلال سدره رحمانیتک رب ان هؤلاء عباد جعلتهم آیاتک الباهره و آیاتک الخافقه و نجومک الساطعه و سرجک الالامع رب نور ذالک الالامع بضیائهم المنیر حتی تهدی الخلق الی الصراط المستقیم و المنهج القویم رب انزل طبقات النور علی تلک القبور حتی یتعطر مشام الجمهور بنفحات قدسک التي عبقت یوم الظهور و تقرعین الزائرین بمشاهدة آیاتک الکبریٰ فی تلک البقعة النوراء و تشرح صدور الحافین جول تلک الخطة البیضاء انک انت الکریم انک انت العظیم و انک انت الرحمن الرحیم ای یاران از قبل عبدالبهاء روزی مخصوص زیارت آن بقعه نوراء مشرف گردید و قولوا

البهاء المشرق من اوج العلی و النور الساطع من الملاء الاعلیٰ ینزل و یحییٰ تلک البقعة النوراء التي دفن فیها تلک النجوم الساطعة الضیاء النیران الالامعان فی ملکوت الابهی و السراج الوهاج فی زجاج التقی و الروح المجرّد الهادی الی منهاج الهدی اشهد بانکم آیات الهدی بین الوری و آیات ملکوت الابهی و ملوک سریر الموهبة الکبریٰ طوبی لکم قبلتم هذا المقام الاسنی و الذروة العلیا و رفعم الله مقام صدق علیا و اننی ابرک الهذ التراب المعطر و المسک الاذفر لانه مراقد لتلک النفوس المطمئنة الراضیة المقربته الی رب البریه و اسئل الله ان یجعل اجداثکم مشاکب النور فی هذا العصر المشهود و القرن المحمود ان ربی یتخص برحمته من یشاء حتی یستمد الخلق منها الانوار و یستنشق منها الزائرون نعمات الازهار و علیک البهاء الابهی 2 آب 1919 عبدالبهاء عباس جناب آقا مشهدی عبدل قراباغی

دیروز که یوم جمعه پنجم شهریور ماه 1328 شمسی بود آقای حسن آقا رضاقلی زاده نادری هشتروندی که از طهران بقصد زیارت دوستان به آذربایجان آمده‌اند در تبریز به بنده منزل تشریف آورده و در ضمن صحبت‌های متفرقه از احوال جناب مشهدی عبدل قراباغی که از مبلغین بزرگ خطه قفقاز بوده‌اند گفتگو بمیان آمد جناب نادری که سالها در بادکوبه بوده و شهرهای قفقاز سفر کرده و با بزرگان امر در آنجاها ملاقات کرده‌اند راجع بجناب مشهدی عبدل شرحی می فرمودند که خلاصه اش امروز (شم شهریور 1328) برشته‌ی تحریر می‌آید و آن سرگذشت که بنده‌ی نگارنده تماش را بتفاریق از چند نفر دیگر هم قبلا شنیده بودم این است که:

جناب مشهدی عبدل در شهر کوچک بردع که از طرف گنجه دروازه‌ی ولایت قراباغ محسوب می‌شود دان سقط فروشی داشتند. در اوایل ایام حضرت عبدالبهاء جناب آقا سید اسدالله قمی رضوان الله علیه مأموریت یافت که بقراباغ رفته بنشر نفحات مشغول گردد و تا وقتیکه لا اقل یک نفر را تبلیغ نکند از آنجا خارج نشود زیرا تا آن زمان هنوز کسی در خاک قراباغ بامر مبارک ایمان نیاورده بوده است.

آقای سید اسدالله حب الامر مبارک بقراباغ مسافرت نموده اول بردع و بعد ترتر (کشیش کندی) و بعد شوشه قلعه سی و بعد دام آنچه سپس قبادلو و چند آبادی دیگر را گردش نموده ببردع مراجعت کرد و در هر نقطه در احوال اهالی تفرس می‌نمود و دنبال شخص مستعدی می‌گشت تا ندای الهی را بسمعش برساند ولی هر قدر بیشتر درحالات مردم آنجا دقیق می‌شد از حصول مقصود مأیوس تر می‌گردید چه اهالی آن حدود بیش از سایر نقاط در قید اوهام گرفتار و رنجیر خرافات اسیر بودند و از بزرگان دین اسلام تنها کسی که در آن خطه معروفیت داشت حضرت عباس بن علی علیهما السلام بود و بسیار کم بودند نفوسیکه بدانند نام حضرت رسول اکرم محمد است تا چه رسد بسایرین و در آنجا رسم بود که برای صدق اقوال خود یا بخدا قسم یاد می‌کردند یا بحضرت عباس ولی اگر کسی خدا را برای حرف خود شاهد می‌آورد و می‌گفت بخدا سوگند که فلان مطلب چنین است

طرفش باور نمی کرد و می گفت اگر راست می گوئی بگو بحضرت عباس که راست می گویم زیرا حضرت عباس است که اگر دروغ بگوئی پدرت را می سوزاند نه خدا. این بود درجه‌ی معرفت دینی آنها. اما اخلاق اجتماعی شان هم خیلی عجیب و غریب بود بدین معنی که اکثر اهالی آنجا همیشه کارد و خنجر بر کمر می بستند و بمجرد اینکه سخنی برخلاف میل خود می شنیدند اسلحه‌ی خود را بکار می بردند و با جمله آقا سید اسدالله پس از گردش طولانی در خاک قراباغ بار دوم در بردع چند روز توقف کرد و دید باحادی نمی توان مطلب را بروز داد لهذا در نهایت ناامیدی قصد مراجعت نمود و در روز آخر هنگام ظهر قدری نان و مقداری پنیر و انگور خریده در کوچه کنار جوی آبی زیر سایه‌ی درختی نشسته دستمال را پهن کرد و پنیر و انگور را شسته با نان روی دستمال گذاشت و خواست شروع بخوردن نماید ولی با خود فکری کرد که چگونه با عدم موفقیت از اینجا حرکت کند و کسی را هدایت نکرده بار سفر بریندد و به چه عبارتی خبر این سفر بی نتیجه را به محضر مبارک عرض نماید و این افکار در مغزش قوت گرفته قلبش محزون و کم کم اشک از چشمانش جاری و بر روی گونه و ریشش روان شد و چون آن ساعت هنگام ظهر و کوچه خلوت بود آقا سید اسدالله بفرغ بل می گریست و غافل بود که از دکان مقابل شخصی او را می نگرد. در اثنای گریه‌های آرام ناگهان دید مردی در برابرش ظاهر شده گفت سید چرا گریه می کنی آقا سید اسدالله که تا آنوقت با خاطر آسوده اشک می ریخت تکلیفی خورده خواست جوابش را بدهد اما نتوانست و بر گریه‌اش افزوده شد آن شخص که همان مشهدی عبدل قراباغی بود گفت سید من دلم کجاست بگو بییم از کجا آمده‌ئی و در اینجا چه کار داری و چه شده که اینطور گریه می کنی من حاضریم که هر حاجتی داشته باشی روا کنم. آقا سید اسدالله با حال حزن گفت کار من سخت است و مشکل می بینم که کسی بتواند درد مرا دوا کند. مشهدی عبدل بطور جدی گفت سید من مرد هستم و مدعی مردانگی می باشم و بتو قول می دهم که هرچه بخوای حاضر سازم و تا پای خون ایستاده‌ام اگر خرجی می خواهی بگو اگر قرض داری بگو اگر دشمن داری بگو اندیشه مکن. آقا سید اسدالله که چنین دید گفت مطلبی را که دارم در اینجا نمی توانم بگویم باید در محل خلوتی باشد مشهدی عبدل فوراً او را بمنزل برده نشاند و گفت اینجا کاملاً امن و خلوت است (هرچه می خواهد دل تنگت بگو) آقا سید اسدالله مطلب را چنین شروع کرد که شنیده‌ئی حضرت عیسی علیه السلام از دست یهود چه کشید؟ و بلافاصله شروع بشرح مظلومیت آن جناب کرده و حوادث ایام حیات آن حضرت را از ابتدای دعوت تا وقت شهادت بیان نمود. مشهدی عبدل گفت درست است و من مسلمانم و سواد هم دارم و در کتابها خوانده‌ام و می دانم که حضرت عیسی برحق بود و قوم یهود بر جنابش ظلم کردند این مطالب تازگی نداشت تو مطلب خودت را بگو آقا سید اسدالله عجله نکرده اظهار داشت که آیا خبر داری قوم قریش با حضرت ختمی مرتبت چه کردند و چگونه او را کاذب و مجنون و شاعر خواندند و اهانت وارد آوردند و باز شرح مبسوطی از ظلم و ستم آن گروه بر پیغمبر اکرم از زمان بعثت تا وفات آن حضرت قصه کرد. مشهدی عبدل گفت این حکایتها هم درست است ما مسلمانیم و می دانیم که رسول الله از مردم جفا کار مکه چها کشیده مطلب را بگو. آقا سید اسدالله گفت شتاب مکن و حرفهای مرا درست گوش بده زیرا مطلب مرا بعد از یادآوری این وقایع خواهی شنید بعد گفت آیا شنیده‌ئی که همین مسلمین با ائمه طاهرين که ستارگان آسمان دین حضرت سید المرسلین بودند چه کردند و چگونه آنها را یکایک خانه نشین و بعد همه را در نهایت ظلم شهید نمودند سپس تاریخ ائمه علیهم السلام را از حضرت امیر تا جناب امام حسن عسکری گفته اضافه کرد که همین مسلمانها بودند که امامان خود را چنین ظالمانه بقتل رساندند نه یهود و نصاری. مشهدی عبدل گفت آری صحیح است می دانم که ائمه را خود مسلمانها شهید کردند حالا مطلب را بگو. آقا سید اسدالله گفت آیا می دانی که قائم آل محمد هم همانطور که پیغمبر و اولاد بزرگوارش خبر دادند از شیراز بموجب فلان حدیث ظاهر شد و برطبق اخبار بست اشرار و بشار افتاد و او را مطابق احادیث صحیحه و اخبار متواتره مسجون و از شهری بشهری سرگون و بالاخره در تبریز مانند حضرت عیسی بموجب فلان حدیث بدار آویختند و بعد بموجب آیات و اخبار کتب آسمانی و انتظار کل مردم روی زمین ظهور حسینی واقع گشت و بآنحضرت هم چنین و چنان کردند تا بعد از مکث چهل سال در عالم بعد از شناساندن خود صعود کرد و بعد بموجب حدیثی که می فرماید و یصیر العباس امام الناس امروزه حضرت عبدالبهاء که نام مبارکش عباس است پیشوای مؤمنین و خلیفه‌ی امر حضرت رب العالمین است. حالا که اینها را دانستی این را هم بدان که همین حضرت عبدالبهاء بمن امر فرموده‌اند که بقراباغ بیایم و لااقل یک نفر را تبلیغ کنم و من مدتی است که باین خاک وارد شده‌ام و هرچه در احوال این مردم دقت می نمایم کسی را پیدا نمی کنم که قابلیت داشته باشد و بدین جهت گریه می کردم و در این فکر بودم که چگونه سر زنجالت برآورم بر دوست که خدمتی بسزا بر نیامد از دستم مشهدی عبدل که بخوبی گوش داده و بی نهایت متأثر شده و کاملاً ایمان آورده بود گفت سید تو بی جهت اینقدر غمگین و بمردم اینجا بدبین هستی و بی سبب تا حالا معطل بوده‌ئی مردمان اینجا خیلی ساده و پاکدل هستند و باطنشان با ظاهرشان یکی است و مثل ایرانیها منافق و دورو نیستند مطلب هم خیلی روشن است بهتر این بود که همان روز اول این خبر را آشکارا عنوان می نمودی حالا

هم غصه مخور من فردا در بازار اعلان می‌کنم و بتو قول می‌دهم که تمام اهل بردع باین امر مؤمن شوند. آقا سید اسدالله گفت نه جانم چنان نیست که تو خیال می‌کنی باید بحکمت و مدارا با مردم صحبت کرد و باهل استعداد مطلب را گفت نه همه کس زیر تمام مردم قابلیت ندارند همچنانکه جواهرات در میان جمادات کم است در بین مردم هم نفوس قابل و لایق قیلند و الا اگر قطره هر دانه‌ئی در شدی چو خرهره بازار از او پر شدی مشهدی عبدل گفت درست است اما خلق اینجا مثل ایرانیها نانجیب و بدباطن نیستند حالا خواهی دید که تا بشنوند فوراً می‌گروند. آقا سید اسدالله که دید این مرد تصمیمش قطعی است و نصیحت‌پذیر نیست گفت پس من یک خواهش از تو دارم و می‌خواهم قول بدهی که برخلاف آن رفتار نکنی گفت بگو گفت من دو روز در اینجا نزد تو می‌مانم و دلیل و برهان این امر و جریان وقایع را بتو شرح می‌دهم تا اطلاعاتت تکمیل شود و بتوانی اگر دلیل خواستند از روی آیات و احادیث بفهمانی و اگر برهان عقلی طلبیدند اقامه نمائی و بعد از اینجا می‌روم آنوقت اگر خواستی مطلب را بمردم بگوئی اختیار با خود تست ولی در این دو روزی که من اینجا هستم بکسی چیزی مگو. مشهدی عبدل قبول کرد و دو شبانه روز تمام نزد آقا سید اسدالله حجت و بینه‌ی امرالله را آموخت.

صبح روز سیم آقا سید اسدالله مقداری آیات و آثار نزد او گذاشت و با او وداع کرده در دلجان نشسته برای آخرین با باو نصیحت کرد که اگر از من رأی می‌طلبی اعلان عمومی صلاح نیست و روانه شده بسرعت از قله‌رو بردع خارج گردید. همانا در بردع مثل بسیاری از اماکن دیگر یک روز معین در هفته بازار عمومی بود که در آن روز اهالی قرای اطراف برای خرید و فروش اجناس و امتعه بشهر می‌آمدند و در میدان بزرگی که در جنوب غربی شهر واقع بود کالاهای خود را بمعرض نمایش و فروش می‌گذازدند. مشهدی عبدل در اولین روزی که بعد از ایمانش شنبه بازار دایر شد بجانب میدان شتافت در وسط میدان چیزی منبر مانند همیشه گذاشته شده بود که اگر کسی گاو یا گوسفندش مثلاً گم شده بود بر روی آن می‌رفت و جار می‌کشید که فلان چیز از فلان کس گم شده یا فلان چیز را فلانکس پیدا کرده مختصر هر مطلبی داشتند که می‌بایست به اطلاع همه برسد در آنجا می‌گفتند. مشهدی عبدل بحض ورود بمیدان بالای آن منبر رفت و دستها را نزدیک گوشه‌هایش برده چند مرتبه با نعره‌ی بسیار بلند فریاد کرد ایها الناس تا جمیع مردم متوجه شدند و نزدیک آمدند و ساکت ایستادند و چون مشهدی عبدل سرشناس بود و بسواد و کمال و دینداری شهرت داشت مردم پیش خود تصور کردند که بتازگی از کربلا و نجف خبری رسیده که می‌خواهد اعلان کند. بعد از آنکه سکوت در میان جماعت حکمفرما شد مشهدی عبدل بصوت بلند گفت اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله و اشهد ان علیا امیرالمؤمنین ولی الله و بعد از اظهار این شهادتها یک قصیده بزبان ترکی که نام پیغمبر و علی و یازده فرزندش بترتیب ذکر شده و مشتمل بر نعت و منقبت یکایک آنها بود با صوت رسا خواند و بعد تمام قوای خود را جمع کرده و گفت ایها الناس مرده باد که قائم آل محمد از شیراز ظاهر شده و همینکه خواست نفس را تازه کند و دنباله‌ی مطلب را بگوید از هوش رفت. یک وقتی چشم باز کرد دید در اطالی او را روی تختی خوابانده‌اند و یکی از دوستانش که نامش علیش بود و با هم صیغه‌ی برادری خوانده بودند پهلوش نشسته است و فوراً احساس کرد که تمام اعضاء و اندامش بشدت درد می‌کند خواست بجنبد فهمید که قدرت ندارد نگاهی بهیکل خود انداخت دید او را با پارچه پیچیده‌اند حواسش را جمع کرد ناگهان منظره‌ی میدان و قضیه‌ی اعلان در برابر چشمش مجسم شد و بلافاصله نصیحت آقا سید اسدالله بخاطرش رسیده با خود گفت حق با او بوده است و من بی‌جهت این مردم وحشی را قابل این مطالب پنداشتم و مشتی بهایم را در عداد آدمی انگاشتم و همان آن تدبیری اندیشیده از علیش پرسید که مرا چه شده و اینجا بجاست گفت اینجا قلعه‌ی امامقلی بک لی است و ترا در میدان هنگام اعلان زده‌اند و بخيال اینکه مرده‌ئی انداخته و رفته‌اند بعد اقوام و خویشان ترا باسب بسته اینجا آورده‌اند. مشهدی عبدل گفت چرا مرا زده‌اند مگر من چه کرده‌ام گفت مگر فراموش شده که رفتی بالای بلندی و گفتی قائم آل محمد از شیراز ظاهر شده مرد حسابی مگر تو دیوانه شده بودی؟ مشهدی عبدل گفت من و چنین حرفی؟ هرگز هرگز! غلط کرده هر که این حرکت را بمن نسبت داده و تو هم غلط می‌کنی که این تهمت را بمن می‌زنی. علیش بگانش که مشهدی عبدل یا بکلی قضیه را فراموش کرده یا اینکه جنونی آتی دامنگیرش شده بوده لهذا دیگر چیزی نگفت و او را مواظبت کرد تا بکلی شفا یافت پس او را سوار کرده از آن ده بیردع که تا آنجا دوکیلومتر فاصله داشت برد و چند روز در آنجا بر در دکانش نشست و هر کس از آنجا عبور می‌نمود و بمشهدی عبدل خیره می‌شد و می‌خواست باو سخن بگوید و اهانت نماید آهسته به آن عابر می‌گفت ول کن این بیچاره را که دیوانه شده بوده خودش فراموش کرده چه بر سرش آمده دوباره مطلب را تجدید مکن و بالجمله این حرف کم کم بگوش همه رسید و یقین کردند که مشهدی عبدل آن روز مبتلا بجمله‌ی جنون شده بوده و گاهی هم که بعضی بر سبیل حکایت برای مشهدی عبدل می‌گفتند که تو چنین گفتی می‌گفت غلط مکن و حرف یاره مزین من هرگز چنین چیزی نگفته‌ام. باری چندی بر این منوال گذشت تا بکلی این سخن از زبان و دهن مردم افتاد و مشهدی عبدل همواره در فکر بود که شخص

مستعدی را پیدا کند و خیلی حکیمانه در احوال رفقاییش دقیق می‌شد تا اینکه روزی با بشیرین پسر حاجی شریف از اهل بردع که در همسایگی او دکان داشت گفت رفیق حقیقت مطلب این است که من آن قضیه را خوب پیاد دارم و دیوانه هم نبودم و سرگذشت آمدن آقا سید اسدالله و ایمان خود و نصیحت او و مابقی جریان را تماما باو نقل کرد شیرین از قضایا متأثر شده دانست که مطلب مهم است و درصدد تحقیق برآمده بالاخره مؤمن شد و بعد هر دو مصمم گشتند تا نفوس دیگری را تبلیغ کنند و بمرور زمان عده‌ی مؤمنین بده نفر بالغ شدند ولی همگی خیلی با حکمت حرکت می‌کردند و ایمان خود را مکتوم می‌داشتند معهدا اهالی کم‌کم ملتفت شده بیکدیگر خبر دادند که مشهدی عبدل بابی است و در خفا مردم را گمراه می‌کند. در بردع شخصی بود از الواط و بقول خودشان از قوچیه‌ای مشهور بنام حسن بگ حسین بگ اف که منسوب بقبیله‌ی بزرگ سرشناس و معتبری بود و تمام اهل شهر از او ملاحظه داشتند و خیلی با احتیاط با او صحبت می‌کردند تا مبادا کله‌ئی برخلاف اخلاق لوطیانه‌ی او از لسانشان خارج شود که بزحمت بیفتند. روزی طرف صبح باین شخص گفتند مشهدی عبدل که تاریخش را می‌دانی و از سابقه‌اش خبر داری برآستی بابی است و چند نفر را هم بابی کرده. حسن بگ گفت این بابیها چه می‌گویند گفتند شنیده‌ایم اینها دین ندارند و بخدا پیغمبر و امامها غشش می‌دهند. حسن بگ از این حرف غضبناک شده گفت الآن می‌روم و او را بجزایش می‌رسانم این را گفت و مانند پلنگ زخم خورده روپراه نهاده وارد دکان مشهدی عبدل شد. قیافه‌اش چنان سببانه و هولناک بود که مشهدی عبدل با آنکه مردی پردل و بی‌باک بود قلبش طپید و پشتش لرزید و رنگش پرید معذک خودداری نمود تا ببیند چه می‌شود حسن بگ بحض و ورود موزر خود را بیرون آورده بشدت و حدت گفت مشهدی عبدل باید الآن بمن بگوئی عقیده‌ی بابیها چیست و تو چرا بابی شده‌ئی و مردم را به چه جهت بابی می‌کنی تا من بشنوم اما این را بدان که اگر نسبت به امامهای ما جسارت کنی قسم بحضرت عباس که ترا با همین موزر می‌کشم. مشهدی عبدل بملاطمت با او برخورد نموده خاطر جمعش کرد که بابیها همه‌ی امامها معتقدند و آنها را بیش از مسلمین احترام می‌گذارند و بعد دکان را خلوت کرده از ساعت نه صبح با او شروع بصحبت کرد و حسن بگ در ساعت دوازده یعنی ظهر همان روز بشرف ایماشمرف شده گفت مشهدی عبدل تو آن روز عرضه نداشتی که درست امر حق را بمردم اعلان کنی این کار بمن می‌زید حالا بین من چه می‌کنم این را گفته از دکان بیرون رفت و موزر برهنه را در دست گرفته در بازارها گردش بکنان می‌گفت ای مردم بدانید که مشهدی عبدل آن روز راست می‌گفت که قائم آل محمد ظاهر شده. مشهدی عبدل بابی است. شیرین بابی است برادرش مشهدی کریم بابی است. شفیع دائی بابی است. مشهدی صادق. علی اکبرزاده و قهرمان قهرمان اف و عسکر بک وزیر اف و برادرش حسین بک و حمید تقی اوغلی و موسی شاطری کندی هم بابی هستند. من هم امروز بابی شده‌ام. هر کس به مشهدی عبدل و آن بابیهای دیگر چپ نگاه کند با این موزر چنین و چنانش می‌کنم. این حرکت سبب شد که هم احباب شناخته شدند و هم خوف و بیمشان زایل گردید و توانستند از آن بیعد با اهالی آزادانه صحبت کنند زیرا مردم از ترس حسن بک و قبیله‌اش که در هر حال حامی او بودند جرأت جسارت باحباء نداشتند مختصر احباب درنظر گرفتند که برای خود حظیره القدسی برای اجتماع درست کنند. در آن اوقات شخصی بنام داداش عمو از قاریبازهای معروف آنجا مشغول ساختن یک دستگاه عمارت عالی در نقطه‌ی معمور شهر بود بقصد این که آنجا را قارخانه خود آن را اداره کند و از این ممر منافع بسیار ببرد. احباب خیلی مایل بودند که همان عمارت - حظیره‌القدس بشود ولی مشکل بنظر می‌رسید زیرا اولاً آن شخص آن را نمی‌فروخت و ثانیاً اگر هم بخیال فروش می‌افتاد پول نداشتند بالاخره فکرشان باینجا منجر شد که با او صحبت امری بدارند شاید هدایتش کنند تا هم او از این شغل تنگین دست بردارد و هم مقصود خودشان حاصل گردد و بالجمله با او بنای مراوده و مصاحبه گذاشتند و هنگامی که آن عمارت ساختمانش تمام شد و مشغول رنگ آمیزی در و دیوارش بودند صاحبش ایمان آورد و همان عمارت را برای حظیره‌القدس مجانا باحباء واگذار کرد. باری مشهدی عبدل که از خدمات خویش چنین تبلیغی اخذ کرده بود روبروز دلگرمتر می‌شد و موفقیت می‌یافت و حسن بک مذکور هم دو برادر از همقطاران خود را که نام یکی عایش بگ و دیگر محمود بگ رستم بگ اف بود خدمت مشهدی عبدل آورد و مؤمن شدند سپس احباب موفق بهدایت عیسی وزیراف و مشهدی محمد قلی تاجر گردیدند و اینها سابقین اگرچه همگی در بردع اقامت داشتند ولی برخی از آنها اصلاً از اهالی نقاط دیگر بودند و این جمع درنهایت انجذاب با یکدیگر آمیزش داشتند تا آنکه در سنه 1316 قمری کتّاب فرائد حضرت ابوالفضائل طبع و منتشر شد و نسخه‌ئی از آن بدست مشهدی عبدل افتاد و درنظر گرفت که آن را بجوادبگ جواشیر بگ اف که یکی از ملاکهای بسیار معتبر آن حدود بود و نزد دولت و ملت احترامی بسزا داشت و برخلاف اکثری از همقطاران خود مردی تحصیل کرده بود و جناب مشهدی عبدل قبلاً با او صحبت امری داشته بود برساند لهذا او را ملاقات کرده گفت یکی از فضلائی بهائی کتّابی در جواب شیخ الاسلام تقلیس راجع به امر بهائی نوشته که خواندنی و دیدنی است اگر میل دارید آن را برای شما بیاورم. جوادبگ گفت من فردا و پس فردا در باغ خودم عده‌ئی مهمان دارم روز دیگرش شما با رفقاتان بیایید و کتّاب را هم با خود بیاورید. روز موعود مشهدی عبدل حسن بگ و شیرین را همراه کرد و کتّاب فرائد و همچنین

کتاب مستطاب ایقان و بعض الواح دیگر را در دستمال ابریشمی گذاشته سه نفری روانه و بعد از طی مسافت داخل باغ شدند و از دور دیدند که در سراسر ایوان عمارت باغ جمع بسیاری از اعیان با لباسهای فاخر و پاکیزه و کلاهها پوستی گرانها در حالیکه همه قه و طپانچه بران آویخته و قطار فشنگ بر کمر بسته اند باشکوه و جلال تمام نشسته اند و پیش رویشان انواع ماکولات و میوه جات روی میزهای عالی در ظروف و اوانی بکمال سلیقه چیده است و داستند که مهمانها هنوز نرفته اند لهذا از وسط خیابان برگشتند که بشهر مراجعت نمایند و روز دیگر بیابند ولی جواد بگ آنها را دید و آواز داد که بفرمائید لذا مراجعت کردند و سلام داده نشستند. جواد بگ همهی مهمانهای خود را باین سه نفر معرفی کرده یک اسم می برد که ایشان فلان بگ هستند تا تمام شدند بعد شروع کرد بمعرفی این سه نفر تازه وارد به مهمانهای سابق و گفت حسن بگ را که او هم از ماها و جزو بگهاست همه می شناسید و محتاج بمعرفی نیست اما دو نفر رفیقش یکی شیرین است که در فلانجا دکان دارد و دیگری مشهدی عبدل است که لابد اسمش بگوشتان خورده و می دانید که عللدار حضرات بهائی است و بعد دستمال را گرفته گفت این نگاها را هم که راجع به دیانت خودشان است برای آوردن من آورده اند.

اسکندر بگ نامی از حضار که اهل قبادلو بود کتاب فرائد را گرفته اوراقش را از هم گشود و مشغول بمطالعه گردید از قضا با مطلبی تصادف کرد که استشهاد از قول حضرت مسیح شده بود لذا سر برداشته گفت این بهائیا عجب مردمان نادانی هستند که عیسای (نعوذ بالله) بی پدر را پیغمبر می دانند. جواد بگ گفت ای بی شعور حضرت عیسی پیغمبر خدا بود و در قرآن وارد شده که او روح الله بوده تو چطور مسلمانی هستی که بآن جناب چنین جسارت می کنی اسکندر بگ گفت اگر قرآن عیسی را پیغمبر گفته باشد من قرآن را قبول ندارم و محمد را هم که قرآن را آورده پیغمبر خدا نمی شمارم. مشهدی عبدل که این سخنان را شنید مثلی آورد در شأن اهالی قبادلو بدین مضمون که شخص پهلپوری الاغ خود را بار کرده بقبادلو رفت هنگام مراجعت در بین راه بجوی آبی رسید الاغ می ترسید که از آب بگذرد صاحبش هر قدر خواست او را از آنجا رد کند نتوانست و الاغ از جایش نجنبید بالاخره چوب را بالا برده بشدت بر خر نواخت و گفت ای حیوان مگر تو از اهل قبادلو هستی که اینقدر احمق؟ الاغ از جوی آب جست و بسرعت روان شد تا بمنزل رسیدند پله ور آب و گاه برای آن خر آورد ولی آن حیوان نخورد صاحبش قدری پیده آورد باز هم نخورد این بار برایش جو آورد آنرا هم نخورد. صاحبش چنانکه عادت دهاتیان است که با چارپایان خود حرف می زنند خر را مخاطب ساخته گفت ای حیوان آیا ترا چه شده که چیزی نمی خوری؟ خر بی زبان باذن خدا بسخن آمده گفت ای مرد من چیزی نمی خورم تا بمیرم و فردای قیامت دامن ترا می گیرم و می برسم که بچه گاهی چنین توهینی به من روا داشتی و مرا باهالی قبادلو تشبیه کردی؟

اسکندر بگ که این حرف را شنید غضب آورده طپانچه اش را کشید و حواله ای بمشهدی عبدل نمود که چرا چنین اهانتی کردی جواد بگ میزبان باو گفت آرام گیر مشهدی عبدل راست گفت کسی که خود را مسلمان بشمارد و عقیده اش درباره ای حضرت عیسی علیه السلام چنین باشد از آن خر خیلی نادان تر است. باری آن مجلس باین ترتیب گذشت و جواد بگ مزبور هم بمزور محب امرالله گردید و کم کم مشهدی عبدل در تمام خاک قریباغ مشهور و در همه ای آبادیهای آن ناحیه انگشت نما شد چنانکه دفعه ئی در ماه محرم گذارش بشوشی قلعه افتاد در اثنای گردش در کوچه شخصی از اهالی محل به او گفت مشهدی عبدل بیا بروم بمسجد با آخوند صحبت کن تا جوابت را بشنوی و دیگر مردم عوام را گمراه نکنی مشهدی عبدل با او روانه شد تا بمسجد بزرگی رسیدند. مشهدی عبدل دید بر فراز منبر آخوندی نشسته و جماعت هم بقدری در آن مسجد جمع شده اند که جای نشستن نیست ناچار این دو نفر بمحضار فشار آورده نزدیک در نشستند و آن شخص بمحض ورود گفت جناب آخوند بانی آوردم. مشهدی عبدل منتظر شد تا ببیند آخوند چه مطلبی را عنوان خواهد کرد ولی دید آخوند بی دربی دانه های تسبیح را می گرداند و پیوسته می گوید سبحان الله سبحان الله. بالاخره صبر مشهدی عبدل تمام شده با خود گفت حالا که این مرد دست از سبحان الله گفتن بر نمی دارد بهتر این است که من شروع کنم متنی مردم خواهند گفت فلانی مراعات ادب را نکرد بسیار خوب بگویند لهذا با صورت بلند بترکی گفت جناب آخوند اسم شریف شما چیست؟ آخوند سرفه ئی کرده بترکی جواب داد اسم من (ملا اوسوپ) است. مشهدی عبدل از تلفظش فهمید که اصلا سواد ندارد زیرا ملا یوسف را (ملا اوسوپ) گفت و بخوبی دریافت که این مرد عامی یکی از قلاشهای ایرانی است که ریش را دراز کرده و عمامه را سرمایه ی کلاه برداری قرار داده و باینجا آمده تا بنام روضه خوانی سورچرانی کند و باین وسیله پولی بستاند لهذا نفسی براحت برآورده بتقلید آخوند گفت جناب (ملا اوسوپ) خدا پدرت را رحمت کند که خودت را معرفی و مرا راحت کردی. آخوند که دید طرفش آدم رندی است و او را شناخته استب فارسی گفت از برای رضای خدا مرا در میان این مردم رسوا مکن و بگذار این چند روزه در این ولایت بنوائ برسم. مشهدی عبدل هم بفارسی گفت من کاری بتو ندارم اما بشرطی که هر چه می گویم حرفم را تصدیق کنی و نادرستی بخرج ندهی آن مرد گفت اطاعت می شود. جمعت که هیچیک فارسی نمی دانستند هر چه گوشها را تیز کردند هیچ چیز نفهمیدند. باری مشهدی عبدل بترکی گفت

جناب آخوند من باین جماعت می گویم اهل اسلام منتظرند که قائم آل محمد ظاهر شود آیا این حرف درست است یا نه؟ جواب داد البته که درست است. مشهدی عدل گفت من می گویم که قائم وقتی ظاهر شد ممکن است اهل اسلام با او مخالفت کنند و بر حضرتش جفا برسانند و او را از شهری بشهری تبعید نمایند و در کوهها محبوسش سازند آیا حرف حق است یا نه؟ آخوند سر و ریش را بعلافت تصدیق تکان داده گفت آری چنین است. مشهدی عدل گفت من می گویم قائم که ظاهر شد دشمنان بزرگ او آخوندها می باشند زیرا در احادیث وارد شده که (اکثر اعدائه العلماء) این سخن راست است یا نه گفت صحیح است راست می گوئی.

مشهدی عدل رو بآن شخص که او را بمسجد کشیده بود آورده گفت دیدی که جناب آخوند هر چه می گویم تصدیق می فرماید دیگر چه حرفی باقی می ماند؟ این را گفته از مسجد خارج شد. مختصر جناب مشهدی عدل بعد از چندی برای تبلیغ امرالله از وطن خود بردع بگوگجای رفته سه ماه در آنجا توقف نمود برهنمائی جمعی از احبای شیروان که عبارت از خانوادهی صمداف و گل احمد اف که در گوگجای مقیم بودند چند نفر را بشریعت الله دلالت نمود بعد بنیت نشر نفعات الهی از گوگجای بقریهی بالاخانی که در نزدیکی بادکوبه واقع است و چاههای نفت بسیار دارد کوچید و یک باب دکان نانوائی باز کرده با مردم آنجا آشنا شد و بعد از آنکه پایه و مایهی افراد محل را سنجید با کربلائی نوروز نای بنای صحبت امری را گذاشت و او پس از چند مجلس ایمان آورد و بعد از او کربلائی عمران و چند نفر دیگر بدست او مؤمن شدند و امرالله در آنجا قوت گرفت و احبای الهی در اطراف و نواحی شهرت یافتند. بفاصلهی چند کیلومتر از بالاخانی ده بسیار بزرگی واقع است بنام مشهدی آقا که اکثر اهالی آن قریه از آخوند و سید و اشخاص مقدس مآب تشکیل یافته بود و راه عبور اهل آن قریه بیادکوبه عبارت از بالاخانی بوده مختصر اهل مشهدی آقا که ملاحظه کردند امرالله در بالاخانی رو بترقی است در صدد ایذاء و اضرار احباب برآمده نزد مارتین اف والی بادکوبه رفته از احباء شکایت کرده گفتند جمعی از بابیان در بالاخانی سکونت دارند که اسباب زحمت ما شده اند والی گفت چه کرده اند که شما ناراحت شده اید گفتند آنها بانی هستند و نفس که می کشند هوا رانجس می کنند و هوای نجس آنجا با ذرات نفت مخلوط می شود و ما مجبوریم هنگام رفت و آمد بیادکوبه آن هوای نجس را استنشاق کنیم لهذا خواهش می کنیم که آنها را از بالاخانی اخراج کنید. والی که از جانب امپراطور روسیه در خطهی قفقازیا حکمرانی داشت در جواب گفت این شکایت شما مسموع نیست و باین بهانه کسی را نمی توان از محل خود تبعید کرد آری اگر اهالی خود بالاخانی از دست این طایفه در عذاب باشند باید اجتماع کنند و عریض بدولت بنویسند که وجود اینها بفلان دلیل برای دیگران مضر است تا اگر دلایلشان مقبول شد اقدام مقتضی از طرف دولت بعمل آید. اهالی مشهدی آقا از نزد والی مراجعت کرده بعد از تدبیرات بسیار چند نفر از ملاهای بالاخانی را تحریک کردند که مسلمانان را وادار نمایند تا اخراج بهائیان را از دولت بخواهند ملاهای بالاخانی باهالی محل خبر دادند که جمیعاً فلان روز در محلی موسوم به (نخرمیدانی) که جایگاه ورود و خروج گله گاو و گوسفند است جمع شوند تا دربارهی تبعید بهائیان تصمیمی بگیرند لذا در روزی که تعیین کرده بودند کل مسلمین بالاخانی در آن میدان گردآمدند و ملاها مطلب را عنوان نمودند و حاصلش این بود که ما باید بابیها را از اینجا برانیم و این ده را از وجودشان پاک کنیم بعد از آنکه ملاها این پیشنهاد را کردند شخصی از اهالی از ملاها پرسید که ما باید چه بهانهائی را دستاویز کنیم تا بتوانیم این خواهش را از دولت بنمائیم. بزرگ ملاها که نامش ملاعبدالله و از اهل ایران بود گفت این بابیها عفت و عصمت ندارند و هر زن را در آن واحد بچند شوهر حلال می دانند از قضا خواهر کربلائی امیر خلیل نامی از متشخصین و محترمین و متمولین زوجهی کربلائی عمران از بهائیان مشهور آن نقطه بود لذا کربلائی امیر خلیل چون این تهمت را از ملا شنید بی اندازه غضبناک شده گفت فلان فلان شده تو جماعت را به اینجا طلبیدهئی تا بآنها بگوئی خواهر من که زن کربلائی عمران می باشد فاحشه است. این را گفت طپانچه اش را بیرون آورده خالی کرد بطوری که چند نفر مجروح شدند و جماعت و ملاها رو بفرار گذاشته متفرق گشتند. کربلائی امیر خلیل که بعد از تحقیق ملتفت شد محرک اصلی اهالی مشهدی آقا بوده اند بریش سفیدان آنجا پیغام فرستاد که بعد از این هر کس از اهل آنجا عبورش ببالاخانی بیفتد خونسش بگردن خودش خواهد بود و احدی حق ندارد که از این راه بیادکوبه برود و آنها هم که دیدند عبور و مرور از بالاخانی برای ایشان خطر جانی دارد ناچار جاده را عوض کردند بطوریکه هیچگاه گذارشان ببالاخانی نیفتد. باری جناب مشهدی عدل مدتها در آن حدود خدمات نمایان کرد و از دست و زبان اغیار صدمات فراوان دید مخصوصاً پدر زنش با او سخت عداوت می ورزید بدرجهئی که اضطراباً چند سینه در امامقلی بک لی گوشه نشین شد و با احباء از بیم پدرزن با احتیاط ملاقات می کرد تا اینکه لوحی از حضرت مولی الوری بافتخارش نازل و بموجب آن لوح مأمور گردید که بعشق آباد مسافرت نماید لذا از قفقاز بترکستان سفر نمود و در عشق آباد بشرکت آقا عباسعلی حسن اف حق بین در تکه میدان دکان باز کرده مشغول کاسبی شد و ضمناً لسانش بذکر الهی و هدایت اهل استعداد ناطق بود تا آنکه از تبریز خطی از جناب آقا میرزا

حیدرعلی اسکوتی رسید که یک نفر را برای تبلیغ و تشویق بدهات ایروان قفقاز بفرستند و محفل مقدس روحانی عشق آباد جناب مشهدی عبدل را برای این خدمت نامزد نموده جنابش را بان حدود روانه داشتند و آن بزرگوار در این سفر هم موفقیت یافت و عده‌ای از طالبان را بامرالله هدایت و باز مراجعت به عشق آباد نمود. مختصر این مرد جلیل بعد از دخول در امر الهی دقیقه‌ای آرام نگرفت و آتی راحت نخواست و موفق تبلیغ بسیاری از نفوس گردید که بعضی از آنها مصدر خدماتی شدند از جمله علیش برادرخوانده‌اش که او را در قلعه‌ی امامقلی بگ لی معالجه کرده بود دوپسر داشت بنام علی و ملاحسین و این دوپسر بعد از مرگ پدر بدست مشهدی عبدل مؤمن شدند و ملاحسین که مرد باسوادی بود آخرین منشی محفل روحانی برقع بود که بوسیله‌ی حکومت به سیریا تبعید و در همانجا مرحوم شد و نیز از تبلیغ شدگان مهم ایشان جناب میرحیدر نخبجوانی بود که در یکی از معدنهای نفت نفتالان بادکوبه سمت معاونت داشت که در مدت حیات چه بسیار خدمات بعموم احواء خصوصاً سیاسی‌ها نمود.

جناب مشهدی عبدل استدلالیه‌ی بنام کشف الاسرار بزبان ترکی نوشته‌اند که بطبع نرسیده و معلوم نیست که در کجاست ولی بعضی احتمال می‌دهند که نسخه‌ی آن کتاب نزد پسرش جلال بوده باشد. همچنین الواحی از خامه‌ی مبارک حضرت عبداله‌بنا بنام ایشان نازل شده که فعلا در دسترس این بنده نیست مع‌الاسف این مرد خدوم و فداکار تاریخ تولد و نام پدر و مادرش و حتی سال سعودش معلوم نیست ولی مسلم است که در خاک ترکستان در مدینه‌ی عشق آباد جهان فانی را بدرود گفته بجوار رب العالمین شتافته و گویا وفاتش در اثنای جنگ بین المللی 1914-1918 واقع گردیده و هنگام بدرود زندگانی دوپسر و یک دختر از خود باقی گذاشته است.

جناب	آقا	میرزا	عبدالله	مطلق
------	-----	-------	---------	------

جناب مطلق از جواهر ابرار و اکابر اخیارند. این بنده کرارا ذکر بزرگواری و شرح خدمتگذاری ایشان را شنیده بودم تا آنکه در سنه 93 بدیع در مدینه‌ی مشهد به زیارتشان فائز گردیدم هیکل جسمی و لبی بسیم داشت و کمتر وقتی بود که خندان نباشد خصوصاً هنگامی که بدکر ایام تشریف می‌پرداخت سیمایش شکفته‌تر و کلامش دلاویزتر می‌گردید ولی اگر امری مخالفت دستورات الهیه از کسی مشاهده می‌نمود قیافه‌اش تغییر می‌کرد و گفتارش خشن و سخنش درشت می‌گردید و حرارت غیر سرپایش را فرومی‌گرفت. تحصیلات اساسی کم اما اطلاعات تبلیغی و امریش فراوان بود این مرد رشید دو صفت بارز داشت یکی خلوص و دیگری عفاف و این دو خلق کریم را با فعالیت و شهامت جمع کرده خود را در صف مردان بزرگ جای داده بود و گذشته از آنچه ذکر شد دارنده‌ی اوصافی بود که حضرت مسیح له‌المجد و الهاء از حواریون خویش توقع اتصاف بان را داشت یعنی چون کیوتور ساده و مانند مار هوشیار و حالت وارستگی و انقطاع را با وجد و انجذاب بهم آمیخته بود اهل و عیال اختیار نکرد خانه و کاشانه ترتیب نداد شب و روز آرام نگرفت. ایام را بیطالت و کسالت نگذراند بلکه مانند نسیم سحر در هر شهر و دیار مشام روحانیان را معطر فرمود.

شرح اوایل زندگانی این وجود نازنین را ثابته خانم صادقی همشیره‌ی زاده‌ی ایشان که سالیان چندیست بتعلیم و تربیت نونهالان بهائی اشتغال دارند بانضمام دو جلد از منتخبات سفرمانه‌ی آن متصاعد الی الله برای بنده فرستاده‌اند که خلاصه‌ی آن را ذیل ملاحظه خواهید فرمود.

جناب مطلق در سنه‌ی 1260 هجری شمسی در طهران تولد یافته نام پدرش استاد حسن است که اهل اصفهان بوده و صنعت کاشی‌سازی داشته و بوسیله‌ی جناب حاجی میرزا حیدرعلی اصفهانی اعلی‌الله مقامه بامرالله اقبال کرده و از جمال ابری سه لوح مبارک بنامش نازل گردیده بوده است. این مرد در طهران با دوشیزه‌ی بنام خاور سلطان ازدواج کرده و آن زن باهتمام شوهر ایضا با جناب حاجی میرزا حیدرعلی ملاقات نموده و بامر مبارک ایمان آورده است. استاد حسن و خاور سلطان بمرور زمان دارنده‌ی دو دختر و یک پسر شدند از دو دختر آنکه بزرگتر بوده است نرگس خانم و آنکه کوچکتر بهیه خانم نام داشته اما پسر آنها جناب مطلق است این پنج نفر یعنی زن و شوهر و سه فرزندشان جملگی از اهل ایمان و ایقان بوده‌اند و بارها در سبیل الهی بانواع مصائب و بالایا از لعن و طعن و ضرب و شتم اعدا متبلا گردیده‌اند علی‌الخصوص بعد از مرگ استاد حسن (که در چهل و پنج سالگی برحمت ایزدی پیوست) پیش از پیش بزمحت افتادند زیرا برخی از خویشاوندان مسلمانان بر نحو و اضحلال آنها متحد گشتند از هیچ نوع ایذاء و اضرائی کوتاهی نمودند چنانکه دفعه‌ی مصمم شدند که سقف اطاق را بر روی آنها خراب کنند و این تصمیم در فصل زمستان و موسم شدت برف و بوران بود ولی از این قضیه نفسی از احبا مستحضر شده قبل از اقدام اقوام آنها را بمنزل دیگر انتقال داد همچنین عیال استاد حسن و دو صبیبه‌ی خردسالش در حمام چند مرتبه مورد اهانت و هجوم واقع و با بدن ناشسته و موی آلوده بکف صابون از آنجا رانده شدند. جناب مطلق هنگام فوت پدر طفلی یازده ساله بود و چون اقارب او همگی مسلمان بودند و بعضی از آنها در امور این خانواده دخالت داشتند صلاح چنین دیدند که در بازار بکاری مشغول شود لهذا آن

طفل از تحصیل بازماند ولی خود او مختصری از اوقات را صرف کسب سواد و دانش کرد و کم کم بسبب گرفتاری از معاشرت احباء الله بازماند و نزدیک بود که بکلی از محیط امرالله برکنار افتد لکن حسن تصادف او را با جناب حاجی ابوالحسن امین اردکانی روپرو کرد و بوسیلهی آن مرد محترم با جمعیت دوستان محشور و آیات الهی مأنوس گشت و این هنگامی بود که از عمرش هیجده یا نوزده سال می گذشت و بالجمله بر اثر آمیزش با احباب شعلهی ایمان در قلب پاکش زبانه کشید و انجذابش بسرحد کمال رسید و پس از آنکه حضرت صدرالصدور همدانی در طهران حوزهی درس تبلیغ تشکیل دادند او هم منضم بتلامذه گردید و از آن مشکوۀ منیر کسب فیض نمود و پس از آنکه آن وجود مبارک رخت از این سرا برست نزد جناب نعیم بادامه‌ی تحصیل مشغول شد و هیچگاه از مجلس درس غیبت نکرد و درحالیکه روزها بکسب اشتغال داشت شبها در مجالس یاران حاضر می شد و با بیان پرشور خویش احبا را سرگرم می نمود رفته رفته لیاقت تبلیغی و قابلیت ایمانی او معلوم و مسلم گردید و در سنه 1335 هجری قمری موافق سال 1295 هجری شمسی از جانب محفل مقدس روحانی طهران بعنوان مبلغ سیار برگزیده شد و از همان زمان خدمات پربخیر و برکتش آغاز گردید و تا نفس آخر بلاانفصال دوام یافت.

اما روز حرکتش برای نشر نفعات الله عبارت بود از ویم سه شنبه چهارم شوال 1335 قمری که از طهران بعزم قزوین و کرمانشاه راه افتاد و چون آن اوقات امر مسافرت با اسب و الاغ یا گاری انجام می گرفته است مدتی طول کشید تا بقزوین رسید. در یکی از قرای بین راه که جمعی از احباب در آنجا مقیم بودند با آنها ملاقات نمود و یکنفر مبتدی هم آوردند که بسیار متعصب و زنجت بود و چهار ساعت تمام با یکدیگر مذاکره کردند در پایان مکالمه آن شخص گفت مطالب درست است ولی قلم مطمئن نمی شود در خاتمه‌ی مجلس جناب مطلق یکی از مناجاتهای صادر از قلم اعلی را تلاوت کرد و جماعت برخاستند و رفتند در بین راه عنایت الله نامی از آن مبتدی پرسید که نتیجه‌ی این مذاکرات چه شد جواب داد که من باین امر مبارک ایمان آوردم پرسید چطور شد که مؤمن شدی گفت این کلمات مبارکی که خوانده شد بی اندازه دلنشین و سبب اطمینان و یقین گردید.

در ورود باشتهارد بمنزل جعفرقلی بیک فرود آمد و با جناب آقا سید اسدالله قمی مبلغ مشهور بهائی که در آنجا بود و با سایر دوستان ملاقات نمود آقا سید اسدالله جزئی نقاهتی داشت و فردای آن روز بجناب قزوین حرکت کرد و روز بعد جناب مطلق از رنج چند روزه‌ی راه مریض و نوزده روز تمام بستری گردید تا آنکه باهتمام احبا و پرستارهای آنها شفا یافت و این بیماری اگرچه ایشان را جسمنا ناراحت کرد ولی جناب مطلق آن را عین موهبت دانست زیرا احبا را در حال تب نصیحت می نمود و آیات الهی را تشریح می فرمود و با این حال بیاناتش مؤثرتر بود بالنتیجه احباب دخان را ترک کردند و درصدد اصلاح احوال و تهذیب اخلاق برآمدند محفل تبلیغ تأسیس نمودند و برای تربیت و تعلیم اطفال خود معلمی تعیین کردند و همچنین متعهد شدند که هر نوزده روز یکبار مجلس ضیافت ترتیب دهند تا علاوه بر احباب صلحای اغیار و یاران دور افتاده را نیز دعوت نمایند و تعالیم الهیه را زیارت و القا کنند و نیز قرار بر این شد که محلی را برای مسافرخانه خریداری کنند و در مدت اقامت ایشان علاوه بر کل این امور قریب دوست تومان از بین احباب بعنوان حقوق الله جمع آوری و قرار شد برای جناب حاجی امین بطهران بفرستند باری بعد از انجام این امور جناب مطلق از اشتیاد بکله دره و از آنجا بقزوین روانه گشته در ضیافتخانه‌ی حضرت حکیم الهی وارد و بملاقات دوستان وقت گذراند و بعد با احبا وداع نموده بهمدان رفت و شانزده روز از دیدار خود یاران را برخوردار کرده سپس راه کرمانشاه را در پیش گرفت در منزل اول یکی از فراسورانها تصور کرده بود که جناب مطلق کلیمی است لهذا درصدد برآمد که ایشان را بقتل برساند و بخمال خود بثوابی برسد ولی خدا او را نجات داد و از چنگ آن مرد رها گردید چون بصبحنه رسید ملاحظه کرد که تمام اهالی از طایفه‌ی علی اللهی هستند با یکی از آنها بصحبت امری پرداخت و قدری از اشعار جناب قوشچی اوغلی برایش خواند آن مرد نمی دانست که این کلمات از کیست و یحتمل که نام قوشچی اوغلی را هم نشنیده بود و معترف شد که رؤسای علی اللهی هم مانند آخوندهای شیعه عوام را کور و کر نگاه داشته‌اند و فقط بفکر آقائی و ریاست خود هستند. باری عاقبت از کنگاور و بیستون عبور کرده بکرمانشاه رسید و در منزل آقا میرزا یعقوب متحده فرود آمد احبای الهی دسته دسته بدیدن آمدند و یکنفر هم مبتدی آوردند که در مجلس اول تصدیق کرد و صبح آن روز از آقا میرزا یعقوب متحده پرسیده بود که حالا تکلیف من چیست و کلمه‌ی شهادت را چگونه باید ادا کنم آن اوقات مصادف با ایام محرم بود عصر روز دوم آن ماه یعنی یوم ولادت جمال اقدس ابهی در منزل آقا سید حبیب طاقه فروش محفلی منعقد شد که احباءالله در آن مجتمع شدند اطاق آقا سید حبیب در طبقه‌ی بالا و مجمع دوستان بود و اطاق آقا سید حبیب در طبقه‌ی بالا و مجمع دوستان بود و اطاق پائین عمارت متعلق بهمسایه‌اش که در همان حین مجلس روضه‌خوانی دایر کرده بود در پائین مجلس تعزیرت برپا و فریاد آخوند و صوت گریه و ناله بلند بود و در بالا محفل تهنیت منعقد و بانگ یا بهاءالابهی مرتفع و در عین حال مبتدی هم حضور داشت مختصر جناب مطلق در این شهر یازده ماه و ده روز توقف نمود و باصلاح تشکیلات و توسعه‌ی آنها کوشید قبل از ورود او در آنجا فقط محفل روحانی و محفل ملاقاتی دایر بود ولی در ایام اقامتش محفل تأیید و محفل ضیافت و محفل تبلیغ و محفل درس تبلیغ و محفل ملاقات عمومی و محفل ضیافت عمومی هم بر آنها

اضافه شد و بجدیت او اسباب و اثاث کامل برای مشرق‌الاذکار تهیه کردند و در این مدت با 197 نفر مبتدی هم مذاکره نمود که عده‌ای از آنها بشرف ایمان مشرف شدند بعد از مدت مذکور از محفل مقدس روحانی طهران بایشان تلگراف شد که از عراق یک نفر مبلغ خواسته‌اند شما بزودی بعراق بروید احباب درصدد ممانعت بودند ولی جناب مطلق با یکنفر مکاری بنام کاکخان حرکت نمود و پس از طی چند منزل بسنقر وارد و در منزل یکی از احبای ثابت و راسخ بنام مشهدی نصرالله بزاز نزول کرد و مدت هشت روز در آن نقطه مقیم بود و در این مدت چندین مجلس ملاقاتی دایر گشت و با عده‌ئی از طالبان مذاکرات امری نمود که از جمله معتضدالایاله نایب الحکومه‌ی دانشمند محل بود و این شخص اظهار حب و ایمان کرد یک مجلس هم در منزل یکی از مسلمین مخصوص فخص و بحث انعقاد یافت که از احباب کسی جز جناب مطلق در آن مجلس حضور نداشت معهدا با قوت قلب چنان اقامه‌ی برهان نمود که فردای آن روز ضوواء برخاست و فغان و اشریعتا بعنان آسمان رسید نایب‌الحکومه که چنین دید از احبای آن نقطه کتبا درخواست کرد که برای اطفای انقلاب جناب مطلق حرکت بنقطه‌ی دیگر نمایند او هم امر حکومت را محترم شمرده باتفاق یک نفر از احبا و جوانی از مسلمین که عازم همدان بود از آبادی خارج شده با هم در محل کوچکی که نزدیک سنقر بود منتظر نشستند تا مکاری از پی برسد در این دو روزه مفسدین سنقر پی بمکان جناب مطلق برده بغتة چند نفر آمده اظهار داشتند که ما از طرف حکومت مأموریم که ترا بسنقر عودت دهیم همراهان چون خطر را معاینه دیدند مبلغی بآنها تسلیم کرده مراجعتشان دادند جناب مطلق آن موقع در بحر اندیشه غوطه‌ور بود آن جوان مسلمان از ایشان پرسید که شما چرا اینقدر متفکر و متحیرید جواب داد فکری کردم که این همه امامزاده در تپه‌ها و بیابان‌ها چه کار داشتند و کدام سرنوشت آنها را آواره‌ی کوه و صحرا کرده اکنون معلوم شد که آنها از امثال من بوده‌اند که بفتوای پیشوایان بدست اشرار شهید شده‌اند. باری بعد از طی طریق بهمدان رسید و قصدش این بود که جناب آقا میرزا محمد خان تبریزی (پرتوی) را برحسب وعده‌ئی که باحبابی کرمانشاه داده بود بجای خود روانه‌ی آنجا کند و خود پس از مختصر ملاقاتی با دوستان همدان بعراق رهسپار شود ولی پس از عزیمت جناب میرزا محمدخان احبای همدان از حرکت مطلق مانع شدند و مدت پنج ماه و بیست روز در آن نقطه اقامت و با شصت و شش نفر مبتدی که اکثرشان از نفوس مهمه و صاحبان حیثیت بودند ملاقات و مذاکرات تبلیغی نمود و همچنین با چهار تن از کشیشان پروتستانی روبرو گشته مباحثات طولانی فیما بین رد و بدل شد که جناب مطلق شرح آن مناظرات را در دفترى جداگانه یادداشت کرده است. باری پس از انقضای مدت مذکور از همدان با گاری به سمت عراق حرکت کرد در گاری سه نفر از احبا و چند نفر از اغیار با ایشان همسفر بودند از مسلمین مسافر شخصی بود بنام حاجی شیخ حسن نجفی و پسر ملا محمد شریانی که جدیداً از عتبات عالیات بیران آمده با نوکر و پسر خود عازم خراسان بود جناب مطلق خیلی با او گرم گرفت و محبت کرد و در ورود بعراق آنها را بمنزل برد و چهار روز مهمان کرد و صحبت‌های امری داشت تا اینکه هر سه نفر بامرالله اقبال کردند و زیارت مشهد حضرت رضا را بملاقات احبای خدا مبدل ساخته بطهران شتافتند و لدی الورود تلگرافی بدین مضمون مخبره کردند: (عراق جناب آقا میرزا تقیخان قاجار خدمت احبای الهی سلام برسانید - شریانی) انتهى.

باری در عراق جناب آقا میرزا تقیخان قاجار که از مبلغین نامی و سخنوران گرامی این امر مبارک است جناب مطلق را با اصرار و ابرام تام بمنزل خود برد اهالی سلطان آباد عراق (اراک) مردمانی متعصب و سفاکند چنانکه کیفیت شهادت شهدای سبعه یعنی جناب میرزا علی اکبر برار با زن و فرزندانش دلالت بر سنگدلی و بی‌رحمی آنها می‌کند ولی آن ایام بسبب اینکه حکمران بختیاری آنجا با احباء مساعد بود احباب با آزادی و فراغ بال مشغول تبلیغ بودند جناب میرزا تقیخان قاجار هم در نشر نفعات بسیار دلیر و بیباک بود بدرجه‌ئی که کارهایش از جنبه‌ی شجاعت تجاوز کرده به تهور انجامیده بود از جمله‌ی اقداماتش اینکه بیکایک علمای شهر با پست شهری نامه نوشته بود که یا تشریف بیاورید بمنزل ما تا درخصوص امر جدید با هم صحبت بداریم یا اجازه دهید تا ما خدمت شما برسیم و مطالبمان را بعرض برسانیم علما موافقت نکردند و نزد حکمران شکایت بردند که آخر ما با حضرات بهائی کاری نداریم آنها چرا ما را رها نمی‌کنند اما آقا میرزا تقیخان باین جواب علما اعتنائی نکرد و رساله‌ئی مشتمل بر دلایل و براهیم حقایق امرالله نوشته و چند نسخه از آنرا با پست سفارشی دو قبضه برای علما فرستاد که این است برهان بهائیان حالا شما چه می‌فرمائید این مکاتیب بی‌جواب ماند معهدا آقا میرزا تقیخان بمنزل آنان می‌رفت و باب مناظره را مفتوح می‌داشت یکی از علما گفته بود که برهان ما بر حقیقت حضرت محمد همان عقیده و ایمان محکمی است که درباره‌ی او داریم و ابدا در حقایق او شک نداریم چون بآنها می‌گفت که پس حضرات یهود و نصاری و سایر ملل و ادیان هم در عقیده‌ی خود و حقایق پیغمبر خویش شک ندارند پس چرا شما آنها را کافر و هالک و در نارنجیم خالد می‌شمارید در جواب فرومی‌ماندند بعضی دیگر می‌گفتند که نه ما براهیم شما را درباره‌ی محمد و سایر انبیاء می‌پذیریم و نه خود را مسلمان می‌دانیم و نه این امر را قبول می‌کنیم. روزی جناب آقا میرزا تقیخان و جناب مطلق با یکی از مجتهدین مسلم در منزل خود او روبرو گشتند و پس از قدری مذاکره مجتهد متمسکه اظهار داشت که آقایان از برای رضای خود بیائید و ما را بامام رضای غریب بخشید در جواب گفتند حضرت آقا گذشت بهائیا بسیار است لهذا شما را

بامام رضا بخشیدیم. باری بر اثر اقدامات جناب قاجار و تبلیغات جناب مطلق جمعی از اهالی شهر نزد آقایان رفته گفتند شما چرا بجای خود آرام نشسته‌اید مردم همه می‌روند بهائی می‌شوند یکی از آقایان گفته بود مؤمن چرا مضطربى الحمدالله من و تو که بهائی نمی‌شویم و در دین خود پایداریم مردمان خبیث می‌روند بهائی می‌شوند بگذار بشوند جماعت چون از او مأیوس شدند نزد دیگری از مجتهدین بنام آقا میرزا ابوالحسن رفته گفتند آقا دین از دست رفت همه می‌روند بهائی می‌شوند آقا بیکی از آنها گفته بود مؤمن من چکنم که مردم چنین می‌شوند گفته بودند بیائید جواب اینها را بدهید آقا گفته بود اگر من بروم و با اینها گفتگو کنم و عاقبت محکوم بشوم آیا بشریعت اسلام توهین می‌شود یا نه گفته بودند آری اگر شما محکوم بشوید وهن شریعت است گفته بود خوب حالا شما راضی باهانت اسلام می‌شوید؟ گفته بودند نه هرگز راضی نمی‌شویم گفته بود بسیار خوب پس من نباید بروم جماعت دیگر نزد شیخ عبدالکریم نامی رفته اظهار داشتند که آقا فکری بحال مردم بیچاره بردارید که همه را بهائیا گمراه می‌کنند شیخ گفته بود حالا دیگر مثل سابق نیست که ما بتوانیم فتوی بنویسیم چه اهمیت دارد در دنیا هفتاد و دو ملت بود بگذار حالا هفتاد و سه ملت باشد. جناب مطلق بعد از سه چهار ماه که از اقامتش در سلطان آباد گذشته بود بنقاط امری اطراف عراق رفت و در خلیج آباد و مشهد زلف آباد و نظام آباد و شاه آباد احباب را ملاقات و گرم کرد سپس به آشتیان وارد شد در این نقطه احدی از احباب وجود نداشت لذا در مرکز شهر منزلی از شخص کوزه‌گری بنام استاد ابوالحسن گرفته با مردم بنای مرادوه گذاشت بدین ترتیب که هرجا مجلس فاتحه یا روضه خوانی بود حاضر می‌شد و یا بحجره‌های تجار آمد و شد می‌کرد و با اعیان بمنزل حکومت می‌رفت و پس از فتح الباب آشنائی امر الهی را فراخور احوال هرکس باو گوشزد می‌نمود کم کم در آن شهر مشهود و بهائیت انگشت نما گردید بالاخره درصدد برآمد که با آقا شیخ جعفر که اعلم علمای آنجا بود ملاقات و کلمه الله را ابلاغ نماید لذا چهار بار با مشهدی ابوالقاسم شاه آبادی بمنزل او رفت و درقالباب کرد و هر دفعه گفتند آقا در منزل نیستند دفعه‌ی پنجم بهمراهی یکنفر از اهل محل بخانه‌اش رفت و او را ملاقات کرده فوراً مابینشان مباحثه درگرفت شیخ شروع بسئالات نمود و جناب مطلق بکمال وقار و سکون جواب می‌داد کم کم تجار و بزرگان خبر شدند و برای تماشای آنجا آمدند تا اینکه عده‌ی حضار از صد نفر تجاوز کرد و بساری از واردین هم در صحبت مداخله از جناب مطلق چیزها می‌پرسیدند و او بهریک جواب می‌داد و عجب در این بود که این مجلس با آنکه در خانه‌ی آخوند تشکیل شده بود و آنهمه جماعت هم حضور داشتند از احدی کلمه‌ی نالایقی شنیده نشد جز اینکه خود آقا در آخر مجلس بر سبیل استهزاء گفت بفرمائید این دو وجود مقدسی که ظاهر شده و کتاب تازه آورده‌اند آیا کتابشان سوره‌ی کهف هم دارد؟ جناب مطلق در جواب گفت جناب شیخ یکنفر کلیمی در میان جمعی از یهود با شخصی از مسیحیان در امر دین گفتگو می‌کردند کلیمی بمسیحی اظهار داشت که آیا عیسی شما که شریعت تازه آورده کتابش سوره‌ی نجمیای نبی و حیقون نبی هم دارد مسیحی گفت نه چنین سوره‌هایی در انجیل نیست یهودی رو بهمکیشان نموده گفت برادران خوب فکر کنید آیا کتابی که در آن سوره‌ی صفتیاء و عبودیاء و زکریا نباشد می‌تواند از جانب خدا باشد؟ ایضا روزی یکنفر نصرانی در میان جماعتی از نصرانی با تنی از مسلمین در موضوع حقانیت دین اسلام مناظره می‌کرد عاقبت نصرانی از مسلمان پرسید که آیا در کتابی که محمد آورده سوره پطرس و پولس و اندریاس هم هست مرد مسلمان گفت نه در قرآن چنین سوره‌هایی نیست آن شخص نصرانی برفقای همکیش خود گفت ببینید چگونه بطلان محمد ثابت شد آیا می‌شود کتابی از آسمان نازل شود که سوره‌ی متی مرقس و لوقا در آن نباشد؟ همچنین وقتی یکی از بهائیان با یکنفر مسلمان بصحبت دینی مشغول بود مرد مسلم گفت بگو ببینم دین شما امامزاده گل زرد امامزاده عبدالله و امامزاده جعفر و معصومه قم هم دارد شخص بهائی جواب داد که نه ای دین چنین امام زاده‌هایی ندارد مرد مسلمان بمسلمین خطاب کرد که شما را بخدا آیا دینی که امامزاده کوه و امامزاده زید امامزاده معصوم نداشته باشد می‌توان آن را دین گفت آری جناب آقا حالا پرسش سرکار هم عینا بهمانها شبیه است که می‌پرسید آیا کتاب دینی بهائیان سوره‌ی کهف هم دارد لذا عرض می‌کنم نه قربان در کتاب اسمانی بهائیان سوره‌ی کهف نیست که سهل است سوره‌ی عبس و تولى و سوره‌ی الهاکم التکاکثر و سوره نمل و سوره فیل و سوره بقره و سوره عنکبوت هم نیست ولی سوره کونوا فی الطرف عقیفا و فی الید امینا و فی اللسان صادقاً و فی القلب متذکراً هست همچنین سوره عاشروا مع الادیان کلها بروج و الریحان هست مختصر جناب مطلق بهمین بهانه مقدار زیادی از آیات الهیه را در آنجا تلاوت کرد و مجلس در اول شب بعد از شش ساعت مذاکره خاتمه یافت. جناب مطلق از آنجا بنا بوعده‌ی قبلی بخانه‌ی حکمران رفت و در آنجا هم دو ساعت به مذاکرات امری پرداخت و بکمال عزت و احترام پذیرائی شد و بعد بمنزل مراجعت کرد و پس از سیر در محال فراهان با دو نفر از احبا باوه مسافرت نمود و بعد از زیارت احباب بطف قم سپس بجاسب و بعد بنراق و بالاخره بکاشان وارد شد و منزلی مستقل پیدا کرده ساکن و بزینت احباب و تبلیغ امرالله بکمال همت مشغول شد جمعی از اهالی که بفکر و شعور خود اطمینان داشتند مؤمن شدند و جماعت دیگر ایمان خود را موکول باین نمودند که علمای دینی را برای مذاکره بیاورند تا چیزی دستیشان شود. جناب مطلق قبول کرد ولی حضرات آخوندها حاضر نشدند تنها یکی از ایشان در نتیجه‌ی اصرار یکی از مسلمین گفته بود مقابله‌ی

من با مبلغ بهائی ضرورت ندارد ممکن است اگر او مطلبی دارد بنویسد تا من جوابش را بنگارم آن شخص این مطلب را بجناب مطلق ابلاغ داشت او هم کتاب فرائد را بآن شخص داده گفت این کتاب مدتی است طبع و در دو روی کروی زمین منتشر شده و مطالب بهائیان در این کتاب مندرج است آقا این کتاب را بخوانند و هر جوانی دارند بنویسند و مثل این کتاب چاپ کنند و منتشر سازند تا فایده‌اش به عموم خلق عاید گردد چون کتاب فرائد و پیغام مذکور باخوند رسید بامل گفته بود که این کتاب را بردار ببر بده بصاحبش و بگو من فرصت انجام این کارها را ندارم لهذا آن مرد کتاب را برگرداند و خود گوش بیانات جناب مطلق فراداشته مؤمن گردید. روزی یکی از مسلمین که بارها خدمت جناب مطلق رسیده بود اظهار داشت که من از جانب هیئت اسلامی رسولم جناب مطلق گفت رسالت خود را ابلاغ کنید گفت هیئت اسلامی پیغام داده است که شما در مدرسه سلطانی حاضر شوید و هر مطلبی دارید در حضور ما و دیگران بیان کنید تا همگی بشنویم و آنچه سزاوار است عامل شویم جناب مطلق گفت از طرف من باعضای هیئت سلامب رسانید و بگوئید ملت بهائی 78 سال است که امتحان خود را از هر جهت داده و ثابت کرده‌اند که اهل صلاحند نه فساد و بعد از این حاضر نیستند که خود را آلت دست مفسدین سازند اگر شما واقعا قصدتان تحقیق و تخری حقیق است مانعی نه که در هر محلی که میل دارید مجلس منعقد شود بشرط اینکه باطالع حکمران و با حضور نماینده‌ی نظمیه و امنیه باشد در آن صورت مخارج آن مجلس را من قبول می‌کنم و برای مذاکره هم یک نفر انتخاب نمائید تا از جانب شما و کالة صحبت بدارد و دو نفر منشی تندنویس مذاکرات طرفین را بنویسند و بامضای دو مناظر برسانند و بعد چاپ هند تا همه‌ی مدرم بخوانند و منتفع شوند و این بهترین طریق است که شما متهم بفساد نشوید باری آن شخص مطلب را بهیئت مذکور ابلاغ کرد و آنها این پیشنهاد را نپذیرفتند کم‌کم این قضیه بسمع اهالی رسید و کل دانستند که آخوندها از مذاکره با مبلغ بهائی بخوی که عاقل پسند باشد سر باز زده‌اند لذا بر حضرات علما این شایعات گران آمد و برای ضوضاء مشغول توطئه گردیدند دو سه روز بعد یکی از احباب یزدی موسوم بحاجی محمد رضا خبر آورد که آخوندها در مدرسه‌ی سلطان اجتماع کرده‌اند و پس از مشورت و تبادل آراء فکرشان باینجا منتهی شده که میرزا عبدالله طهرانی را حاضر کنیم و از او نوشته بگیریم که اگر در مباحثه محکومش کردیم بدارش بیاویزیم و اگر او ما را محکوم ساخت از کاشان اخراجش کنیم اتفاقا در همین اثنا ارباب فضل الله نامی از احباب جوشقان پیغام فرستاد که احبا منتظرند که چند روزی باین صفحات تشریف بیاورید جناب مطلق در جواب اظهار داشت که منم مشتاق دیدار دوستان آن نقطه هستم ولی حالا اگر از شهر حرکت کنم حمل بر خوف و هراس خواهد شد ضرس بامرالله وارد خواهد گشت چند روز که از این قضیه گذشت حادثه‌ئی در شهر رخ داد که شرحش بعین عبارت جناب مطلق این است: (روزی در منزلی که محفل تبلیغ بطور سیار بود جمعی کثیر از جوان و پیر و مریدهای خویش قبل از اینکه فدوی ورود نماید و داخل گردد ریخته و شروع به هیاهو نمودند سپس فدوی وارد خانه شده ملاحظه شد که صحن عمارت و درون اطاقها و سطح بامها مملو است از جمعیت و فضای آن از داد و فریاد ایشان. از کل پذیرائی نموده و احوالپرسی کردم یکی از آقایان علماء سادات النجبا (آقا سید احمدی) بطور قهر و فریاد گفت برادر بنویس بنویس عرض شد قربان چه بنویسم گفت بنویس من ملتزمم که آنچه را نوشته و امضاء نموده‌ام هر چه که ثالث ما تصدیق نمود اطاعت نمائیم عرض شد قربان اگر نوشته می‌خواهید این کتاب طبع شده و موجود و تقدیم شماست آنچه را می‌خواهید در جواب بنویسید و طبع و توزیع نمائید گفت خیر خیر خیر الان باید بنویسی تا ما یک ثالثی که نه از بهائیهای شما و نه از مسلمانان ما یک نفر نصاری را ثالث قرار می‌دهیم آنچه که او تصدیق کرد ما هم تصدیق نمائیم و الا حرفهای شما را قبول نخواهیم کرد و آنچه هم که تکلیفمان است عمل خواهیم کرد امروز کار را یکطرفه نمائیم عرض شد قربان مگر هیچ اجرتی هم تاکنون بفدوی داده‌اید که این نحو تکلم می‌فرمائید و علاوه باین اندازه اسلام شماها از میان رفته که یک نفر عاقل و حساس و ممیز حق و باطل بینتان یافت نمی‌شود که تمیز حق و باطل را از نصاری باید پذیرید از اینها گذشته بسیار خوب آیا شما تصدیق نصرانی را در تعیین و تمیز حق و باطل در هر شأن قبول می‌فرمائید فرمودند بی بی بی عرض کردم قربان اگر رد نمائید تصدیق نصرانی را آنوقت شما محقید و یا اینکه قصدتان ضایع نمودند اوقات دیگران است گفت بی بی اگر تصدیق نصرانی را قبول نکردم آنچه شما می‌گوئید صحیح است عرض شد همین است؟ گفت بی بی بی بی چرا اینقدر بصحبت طول می‌دهی عرض شد آقا جان نصاری بیانگ بلند می‌گویند حضرت محمد (ص) برحق نبوده و کتاب او نیز اساطیر الاولین است شما این مطلب را که تصدیق نصرانی است درخصوص تمیز حق و باطل قبول می‌فرمائید اگر این را قبول می‌کنید می‌توانید بفرمائید حضرت قائم آل محمد را بتصدیق نصرانی رد خواهیم نمود و اگر بفرمائید که محمد حق است و نصاری غلط می‌گویند نیز مجبورید حضرت قائم آل محمد را که ظاهر شده است قبول فرمائید و اگر رد کنید و قبول نفرمائید معلوم می‌شود که قصد شما تضییع اوقات عموم است چنانچه قبول دارید بفرمائید ببینم اگر تصدیق نصاری صحیح است شما ابا نمی‌توانید قبول اسلام نمائید و خود را ناجی و رستگار شمارید دیگر آقا فرمایشی نفرمودند محکوم شده سکرتم نمودند بعد از پنج دقیقه عرض شد قربان شما و سایر آقایان حجج اسلام و این نفوس قدسیه که بالغ بر سیصد نفر هستید و شرف حضور دارند فدوی را می‌شناسید گفت بی شنیده‌ایم که چندی است آمده‌اید اینجا مردم را از دین پدر و

مادرشان خارج نموده‌اید این است که آمده‌ایم تکلیف را معین نمائیم عرض شد که لازم است خود را کاملا حضور مبارک عموم آقایان و حجج اسلام و سایر برادران معرفی نمائیم که پس از معرفی کامل کفایا بوظیفه‌ی خویش موفق و عامل گردید پس شروع شد باظهار عقیده‌ی ما اهل بها که چنینیم و چنان بنده که بهائی هستم چنان پس از ذکر اظهار عقیده و گوشزد کردن بعموم که معتقدات اهل بها چه و چه و چه است شروع باثبات امر از روی معتقدات خود و سائزین که قرآن کریم است نمود در این بین چند نفر مغلطه کرده شلوغ نمودند ایشان را ساکت کرده برخاستم و در حال قیام خطابا علی الانام بخوی که عموم این جمعیت کما هو اصغا نمایند باتمام خطاب و ذکر بینه و برهان در اثبات این دو ظهور مبارک پرداخته بعد در این بین آقایان دیدند خیر فدوی بدون شائبه‌ی خوف و خشیت مشغول نطق و صحبت فریاد زدند که به! مگر ما آمده‌ایم اینجا که موعظه گوش کنیم عرض شد پس تشریف آورده‌اید چه بکنید کار شما چه بوده که اینجا آمده‌اید بفرمائید تشریف ببرید از برای چه آمده‌اید گفت اعلان کرده‌ی که هر کس می‌خواهد بیاید لهذا ما آمده‌ایم عرض شد مگر صاحبخانه بشما کارا نگفت که زیادترا از پنج نفر حق ندارم پذیریم چرا شنیدید مگر شنیده‌اید که حضرت رسول می‌فرمایند ناخوانده بخانه‌ی کسی وارد مشو و بخداوند خانه در ارهای خانه‌ی او مشار که نکن و یا ندیده‌ی که حکومت عادله بعموم اهل بلد اعلان فرموده که شهر نظامی است و اجتماع در محلی بغیر اذن حکومت زیاده از پنج نفر ممنوع و قدغن است چرا اطاعت نکردید اگر می‌خواهید شماها موعظه نمائید این همه مسجد این همه محراب این همه منزل پس چرا به منزل من آمده‌اید حالا هم آمده‌اید بسیار خوش آمدید مشرف فرمودید قدم همگی برچشم بنده ولکن باید گوش بدهید و التفات فرمائید اگر مطای برخلاف آیات الله و عقل شنیدید جواب بفرمائید و الا فلا. یک صلوات بر محمد و آل محمد ختم نمائید دفعه همگی صلوات فرستادند سپس شروع شد بذکر مظاهر مقدسه بقدرت و غلبه‌ی الهی خصوصا در این قرن اعظم که لازال بر ما سوی غالب و مدعیانش مخذول و منکوب و مأیوس گردیده از زمان هریک الی یومنا هذا عظمت مظاهر مقدسه و ذلت و نکبت مدعیان ایشان و کل را با آیات تطبیق نموده اثبات می‌کردم دفعه رئیس محترم نظمی و یکی دیگر از روسای محترم اداره‌ی ژاندارمری با جمعی ژاندارم وارد و جالس در این موقع فدوی نیز جالس گردیده بینرایی پرداختم باز آقا فریاد زد که برادر بنویس تا ببینیم عرض شد چه بنویسم و از برای که بنویسم شما چه کاره هستید از طرف آقایان حجج اسلام که شرف حضور دارند آیا و کالت هم دارید گفت بی من از طرف آقایان و این مردمی که اینجا هستند و یکم عرض کردم و کالت‌نامه‌ات کو. رو کرد به آقایان و گفت این آقایان مرا وکیل کرده‌اند آقایان فرمودند بی بی ما جناب آقا را وکیل نموده‌ایم عرض شد بنویسید بدهید که اگر ایشان در حضور ملت و دو نماینده‌ی محترم دولت محکوم شدند کل محکومند و اگر بعکس- بعکس. گفتند نوشتن لازم نیست شفاها قول می‌دهیم عرض شد بسیار خوب چون دو نماینده‌ی محترم دولت شرف حضور دارند پیش از این اصرار نمی‌کنم و قول شریف کل را محضر این دو نماینده‌ی محترم دولت تسلیم می‌نمائیم سپس شروع نمودم باثبات این امر مبارک از روی آیات قرآن و اخبار امام بطور شرح و بیان یکدفعه جناب آقا فریاد کرد که به! مگر ما آمده‌ایم اینجا که بجهت ما قرآن بخوانی عرض شد قربان مگر خلاف شرع است قرآن خواندن آنهم در چنین محضر عمومی ما چون بهائی هستیم و قرآن را کتاب الله می‌دانیم و بموجب آن منتظر دو ظهور از جانب پروردگاریم اینست که دلایل حقیقت ایشان را نیز از روی قرآن بیان و تبیان نمائیم تا بر کل واضح و محقق گردد که این دو امر از جانب رب العالمین است و بشارت ظهورشان نیز در قرآن مبین. آقا گفت ما قرآن را نمی‌فهمیم نمی‌خواهیم بجهتمان قرآن بخوانی قبول نداریم بزبان کاشی گری با ما صحبت بدار. عموم را مخاطب ساخته عرض کردم آقایان شنیدید جناب آقا چه فرمودند. فرمودند ما قرآن را قبول نداریم ولی خدا می‌داند ما بهائیا قرآن را کتاب الله می‌دانیم و قبول هم داریم بعد خدمت آقا عرض شد قربانت کردم مگر نه اینست که ما مسلمانها قرآن کتاب دیانتان است و او را باید حجت بالغه‌ی کافیه‌ی باقیه بدانیم و معتقد باشیم از چه راه می‌فرمائید قرآن را قبول نداریم گفت بی قرآن را قبول نداریم و ما نمی‌فهمیم مسلمان نیستیم بیدینیم بیدینیم بعد باآقا عرض کردم بنده که بهائی هستم هم قرآن را قبول دارم و هم اوامر و احکام حضرت رسول اکرم را من عندالله می‌دانم و بنا بر اینکه شخص بی‌دین قصدش تحری حقیقت نیست بلکه قصدش مجالده و مغلطه است چنانچه شریعت حقه اسلامیه هزار و سیصد ساله را با کبابش بدون شرم و نجالت انکار نمائی از انکار این دو ظهور مبارک که بصد سال نرسیده دست خواهی کشید و البته نخواهی پذیرفت و مثل شریعت اسلام و قرآن انکار خواهی نمود لذا با چنین آدم بیدینی من صحبت نخواهم نمود اگر در بین شما دینداری هست حاضر شود و صحبت نماید. ساکت شد و پانزده دقیقه مجلس بسکوت گذشت بعد یکی دیگر از علما برخاسته حمله کرد و گفت به! می‌خواهید باین حرفها دین اسلام را از میان ببرید عرض شد قربان این آقا که از طرف کل و کالتا همه را از میان برد دیگر چیزی بجهت من باقی نگذاشت که از میان ببرم اسلام است و قرآنش اینها را هم که جناب آقا و کالتا رد و انکار فرمودند ولی فدوی را که ملاحظه فرمودید از ابتداء تاکنون مثبت قرآن و اسلام و مصدق کل بوده‌ام نه دیگران. دفعه حمله‌ی دیگر نمود که توهینی وارد آورد رئیس محترم نظمی او را نشاند و فرمود آقایان حالا من می‌خواهم صحبت بدارم گفتند بفرمائید فرمودند شماها همگی حجة الاسلام و سادات محترم هستید در حضور همه‌ی این جمعیت با این عمامه و رداء

بدون نجات تکذیب اسلام و قرآن و انکار آن می‌نمائید دیگر سایر مردم که کاسب و غیرعالمند تکلیفشان چیست و چه باید بگویند معلوم شد که قصد شما تخری حقیقت نیست بل خیال فساد دارید و شیطنت امر فرمود به ژاندارم تا کل را دفعتاً از منزل و بام و صحن خانه خارج نمودند و فدوی با چند نفر دیگر از احباب ماندنی تا غروب بعد بمنزل شخصی رهسپار شدیم و دوری این محفل رسمیتش سه ساعت بود یوم دیگر بحکومت شکوه و شکایت نمودند حکومت نیز جوابشان کرد عامه خواستند داکین و بازارها را ببندند نظیمه و ژاندارم مأموراً جلوگیری کرد دکانها را گذاردند و بمدرسه‌ی سلطانی شتافتند و شروع نمودند بسب و لعن بر بنده که ای بر عبدالله طهرانی لعنت آنوقت خاطر آمد که جناب حاجی امین می‌فرمودند بخش و صلوات که از طرف مردم است یک قیمت دارد ابداً شاکئی نباشید و حق جل جلاله می‌فرماید ان یشکم احداً او بسکم ضرفی سبیل الله اصبروا و توکلوا علی السامع البصیر الی آخر بیانہ الاحلی تا اینکه حکومت را مجبور نمودند که فدوی را تبعید نماید حکومت فدوی را خواست ایشان را ملاقات نمودم مطالب مجلس را بنامه می‌دانست چه که راپورت داده بودند پس از دو ساعت مذاکره که حکایت از قدرت امرالله می‌نمود و حکومت کل را تصدیق کرد عاقبت بر این قرار دادند که چند روزی فدوی با اغیار معاشرت نداشته باشد بعد که بمنزل آدم و چندی که گذشت اکیدا پیغام کرد که هر نحوی هست اگر بروید بهتر است چه که باید ملاحظه‌ی عقبه‌ی کار را کرد بنابراین دو یوم بعد فدوی از کاشان به طرف قم و از قم بعراق رهسپار و در هوای سرد زمستان بدون لباس سفر عازم گردید و در راه هم گرگی برخورد کرد ولی بحمدالله از خطرش محفوظ ماندم و آن پنجشنبه 29 ج 1/338 هجری بود) اتنی باری جناب مطلق بعد از ورود بعراق بامر محفل روحانی آنجا بفراهان رفت و پس از انجام خدمات و ملاقات احباب بعراق مراجعت و ملاحظه نمود که لوح مبارکی از خامه‌ی حضرت عبدالبهاء باعزازش نازل و واصل گردیده است و صورت لوح مبارک اینست:

هو الله

ای جناب مطلق یعنی آزاد الحمد لله آزادی و آبادی و روز بروز در محبت الله در ازدیادی و بجهت تبلیغ در اطراف سرگردانی و بیسر و سامانی این عین عنایت است و تاج مرصع سلطنت ابدی است و جلوس بر سریر سمرمدی از الطاف حق امیدوارم که تمکن تام یابی و تأییدی شدید مشاهده نمائی و علیک البهائ‌الابهی عبدالبهاء عباس. جناب مطلق در سرگذشت خود نوشته است این لوح چون بدون اینکه عریضه‌ئی بمحضر مبارک تقدیم دارم عزّ و وصول یافت گمان کردم جناب آقا میرزا حسین بحضور چیزی نوشته که بواسطه‌ی او این لوح نازل شده لهذا نامه‌ئی مشتمل بر اظهار تشکر بمشارایه نوشتم ولی او در جواب نوشت که من چیزی بمحض مبارک عرض نکرده‌ام و این لوح بصر فضل نازل گردیده است. باری جناب مطلق بعد از این وقایع بهمدان رهسپار شد همینکه در عراق بگاری نشست ملاحظه کرد که آقا سید احمدی کاشانی یعنی همان شخصی که در اشان بوکالت مسلمین با ایشان واقع شده بود نیز عازم همدان است و در طول سفر سید و چند نفر دیگر از رفقایش بقدری او را بزخم زبان آزرند که فوق آن ممکن نبود و آن سه روزیکه با آن چند نفر در سفر گذراند مثل این بود که با زبانه‌ی عذاب در سفر بسر برده باشد تا اینکه بهمدان رسید و زیارت دوستان رنج راه و صدمات لسانی آنان جبران گشت بخصوص که اوضاع امری را منظم و مجالس و محافل را ممل و مرتب و یاران را منجذب و مشتعل یافت. از جمله‌ی وقایعی که در همدان اتفاق افتاد این بود که روز پانزدهم شعبان یعنی همان روزیکه شیعیان در تمام نقاط ایران جشن تولد موعود خود را می‌گیرند در همدان نیز در سرای گلشن جشن باشکوهی گرفتند و در این کاروانسرا جماعتی از مسلمین و جمعی هم از یهود حجه داشتند لهذا یکی از علمای کلیمی موسوم بملا منهم در آن روز نطقی ایراد کرده و در ضمن اظهار داشته بود که ما قوم بنی اسرائیل با شما مسلمانان براریم شما و مسیحیان منتظر ظهوری هستید و ما هم انتظار موعودی را می‌کشیم ولی ظهور موعود علائم و آثاری دارد که قبل از بروز آن علایم و آثار هر که بگوید موعود ظاهر شده است دروغ می‌گوید سپس اظهار داشته بود که مثلاً از جمله‌ی علامتهای ظهور موعود یهود چریدن گرگ با بره و پلنگ با گوساله در یک مرتع است و همچنین علامت ظهور موعود مسیحیان ظلمت شمس و قمر و سقوط ستارگان از آسمان است همچنین علامت ظهور شما مسلمانان خروج دجال و طلوع آفتاب از مغرب است بعد پرسیده بود که آیا تاکنون گرگ و میش در یک جا چرا کرده‌اند تمام جماعت جواب دادند که نه باز پرسیده بود که آیا آفتاب و ماه تاریک شده‌اند گفته بودند که نه. بعد پرسیده بود که آیا دجال خروج کرده است گفته بودند که نه. ملا منهم گفته بود بسیار خوب پس معلوم شد هر که مدعی باشد که یکی از این موعودها ظاهر شده کاذب است در اینجا نطق خود را خاتمه داد و جماعت مسلمین هم با سکوت قول او را که عبارت از تکذیب حقایق حضرت عیسی و رسول الله نیز بود تصدیق نمودند. جناب مطلق این دفعه هفتاد و دو روز در همدان مقیم و بنشر نفعات الله مشغول بود. جناب آقا سید حسن هاشمی زاده (متوجه) نیز آنجا تشریف داشتند همچنین جناب آقا میرزا یوسفخان ثابت وجدانی در این میان بهمدان وارد و بعد از یکی دو روز توقف برای نشر نفعات الهی بکرمانشاه رفتند مختصر جناب مطلق پس از انقضای مدت مزبوره باتفاق آقا میرزا موسی خان

ربیع زاده کاشانی معروف بمتحدہ از طریق قزوین بطهران رفت و ورودش بآن شهر مصادف با روز چهارشنبه ہفتم شوال 1338 ہجری بود کہ بحساب قمری سه سال و سه روز از خروجش از آن مدینہ می گذشت. در طهران با والدہ و دو ہم شیرہ و سایر خویشان ملاقات و تجدید دیدار کردہ بعد از ہیجده روز عازم قزوین گردید و مدت یک ماہ تمام در آن نقطہ اقامت و با بیست نفر از بزرگان شہر از عالم و تاجر و اعضای ادارات با ہریک دو سہ دفعہ ملاقات و کلمۃ اللہ را ابلاغ کرد کہ برخی از آنها بامر اللہ گرویدند. در این شہر نیز زیارت لوحی از حضرت مولی الوری نایل گردید کہ صورتش ایسنست:

طهران بواسطہی جناب امین جناب میرزا عبداللہ مطلق علیہ بہاء اللہ
ہواللہ

ای منادی امر اللہ الحمدللہ در عراق سبب انتشار اشراق گشتی ہمیشہ موفق بالطاف نیر آفاق باشی ملاحظہ کن کہ تأیید چگونہ پاپی رسید و شاهد توفیق چگونہ جلوہ نمود از الطاف بی پایان امیدوارم کہ روزروز نظر عنایت بیفزاید و دلبر آسمانی در سراچہی دل جلوہ نماید موفق باشی و مؤید و مشمول نظر عنایت و علیک البہاء الاہبی عبدالہاء عباس باری جناب مطلق از قزوین بزنجان رفت و ورودش بانجا مصادف با ایام انقلاب سیاسی و اضطراب اہالی بودہ و علاوہ بر آن اہل زنجان مردمانی ملاپرست و آخوندها ہم بسیار متعصب و مبغض بودند و با این وصف جناب مطلق اگر خود را علنا بنام مبلغ بہائی معرفی می کرد مخالف با حکمت بود زیرا اغلب سکنہی شہر از کمال بی خبری تفاوتی مابین بہائی و بعض فرق سیاسی نمی گذاشتند بنابراین در سرای گلشن حجرہئی گرفتہ علی الظاہر خود را تاجر نامید بنای مراودہ را با اہالی گذاشت و مطالب الہیہ را بدون اسم ب مردم القا می نمود و آنها ہم بسیار مشعوف و مسرور می شدند و ہرچہ می گفت مقبول می داشتند و مستحسن می شمردند حتی روزی در همان سرای گلشن با یکی از ارباب عمائم در حجرہی یکی از سادات محترم روبرو شد و شرح مبسوطی از وقایع اوایل ایام ظہور مظاهر الہیہ و شدایدی کہ بر آنها و اصحابشا وارد گشتہ بیان کرد و علت اعتراض خلق را شرح داد و سرگذشتہای مفصلی از کیفیت برخورد کفار قریش با حضرت خاتم انبیاء بمیان آورد و همچنین اغتشاش ممالک و اضطراب نفوس و خونخوارگی رؤسای عالم را در حال حاضر تشریح نمود و بلا اسم تعالیم مبارکہ را شمرده لزوم تبعیت آن را توضیح داد آن شخص معمم از استماع آن مطالب در عجب شد و اظهار ممنونیت کردہ گفت الحق مسائلی چنین عالی تاکنون بگوش من نخورده و شایستہ چنین بود کہ این مطالب بمسح ہمہ کس برسد ولی افسوس کہ در این شہر نفوس فہمیدہ کنند و اکثر آنها تاب استماع ندارند و چون درک این قبیل مطالب از ظرفیت آنها افزون است نمی توان بآنها اظهار داشت بہر حال جناب مطلق احباب زنجان را گرم کرد و چند محفل جدید تأسیس نمود و اسناد و قبایلجات منزل حضرت حجت زنجانی را ہم بدست آورد و بعد از قریب دو ماہ توقف تلگرافی از طهران بایشان رسید کہ بکرمان توجہ کنند لہذا احبا را وداع کردہ از طریق قزوین بطهران رفت و پس از تسلیم قبالیہی منزل حضرت حجت زنجانی بمحفل مقدس روحانی و ملاقات خویشان و دوستان بقم رہسپار شد و احباب را ملاقات و پارہئی از امور امری را منظم کردہ بکاشان وارد شد و چند روز زیارت دوستان گذرانده باصفہان روانہ شد و یکماہ در آن شہر توقف کردہ علاوہ بر ملاقات احباب و تنظیم امور داخلی با عدہئی از طلاب حق و ہدی روبرو گشتہ سہ نفر را بشریحہی الہیہ وارد ساخت و در اثنای این مسافرتہا زیارت لوح مبارکی در جواب عریضہی خود نایل شد کہ صورتش این است:

بواسطہی جناب امین طهران جناب میرزا عبداللہ مطلق من اہل آء علیہ بہاء اللہ الاہبی
ہواللہ

ای بندہی صادق جمال مبارک نامہئی کہ از زنجان مرقوم نمودہ بودی وصول یافت الحمدللہ در نہایت روحانیت بعراق و ہمدان و طهران و قزوین مرور نمودی و جمیع یاران الہی را در نہایت ثبوت یافتی مشاہدہ جمال و کمال دوستان سبب سرور دل و جان گردد و این از اعظم نعمای الہی الحمدللہ از آن بہرہ و نصیب یافتی مدتی بود کہ بظاہر از زنجان خبری نبود حال کہ شما بدیدن یاران رفیقہ الحمدللہ کہ خبر خوشی رسید آن خطہی پاک کشور تابناک است سرور ابرار و قدوہی اختیار مہبط اسرار و مظهر انوار حضرت حجت در آن کشور باعلائی امر جلیل اکبر قیام فرمود و جمع کثیری را بنفحات ایمان مشام معطر فرمود ہزاران نفوس جان در سبیل الہی فدا نمودند لہذا عبدالہاء ہموارہ منتظر آن کہ این خونہای معطر مطہر مثمر شود و آن کشور منور گردد حال الحمد للہ جناب میرزا عبدالوہاب بروحی جدید قیام نمودند و همچنین نفوس مبارکی مقرب در گاہ الہی ہستند امید چنان است کہ نسیم بیان روح بخش مخلصین اموات غیر احیا را حیاتی جدید بخشد تا بازماندگان شہدا حجات مظہبہی اہل اوہام را بدرند و جمال نورانی را کہ شرق و غرب روشن نمودہ مشاہدہ کنندہ حیف است کہ آن خطہی جلیل از فیضان نیشان ہدایت ممنوع ماند قلب عبدالہاء نہایت تعلق ببازماندگان شہدا دارد و بدر گاہ الہی عجز و نیاز می نماید کہ ای پروردگار مہربان این بازماندگان نہالہای گلشن شہادتہ بامطار فضل و مہبت تر و تازہ فرما تا بنہایت لطافت و طراوت مبعوث گردند و شمع شہدای بزرگوار را روشن کنند و کشت زار آمار فدائیان را سبز و خرم فرمایند عبداللہ انصاری می گوید الہی اگر کاسنی تلخ است از بوستان است امیدم چنان است

که گل و ریحان گردند و سوسن و ضمیران شوند خدایا مطلق را آزاد کن و مؤید بالطفابی پایان نما تا در آن صفحات شمعی
برافروزد و حیات تازه بدمد و علیه البهء الابهی
24 صفر 1339 عبدالبهء عباس

باری از اصفهان باتفاق میرزا هرمز تیرانداز و میرزا رستم بهمن بسمت یزد حرکت کرد و از طریق نائین و عقدا و اردکان و حسین
آباد در تاریخ یوم جمعه ششم ربیع الثانی 1339 بشهر یزد وارد شد و از اشتعال و تقدیس احبای آن نقطه کمال مسرت را حاصل
کرد چنانکه خود آن بزرگوار چنین نوشته است که: (در این مسافرت یزد کاملاً با حضرات احباء دمساز و دائم الشحر بودم و ابدا
مشاهده نشد که یکنفر استعمال دخانیات نماید نه سیگار نه چپق نه غلیان و نه افیون و غیره و در این مقام هم از کل ممتاز بودند و
بطراز اعمال حسنه مطرز و معین) انتهى

جناب مطلق یک ماه بیانی در یزد اقامت و پس از آن بار سفر بسته بعزم کرمان حرکت کرد شب را در مزرعه‌ی سبزی که در
هفت فرسخی شهر یزد است بیتوته کرد میزبان او شخص مسلمان مهربانی بود بنام حاجی رجب که بسیار سانخورده بنظر می‌آمد جناب
مطلق باو گفت جناب حاجی شما چند سال دارید؟ جواب داد مادرم وقتی که مرا زائید در همان روزها یک دیگ بزرگ مسی
خریده بود که تا بحال آن دیگ در منزل ما هست و من با آن دیگ همسال هستم. جناب مطلق پرسید که خوب آن دیگ چند
سال دارد پیرمرد جواب داد که درست نمی‌دانم اما گویا عمرش از نود سال بیشتر باشد.
باری جناب مطلق بعد از آن بقصبه‌ی انار وارد شد و با دوستان ملاقات نموده و در یک مجلس با سه تن از مبتدیان که یکی
رئیس تلگرافخانه و دیگری شیخ محل و دیگری آقا طاهر نامی بود مذاکره کرد که از آن سه نفر شیخ محمدعلی ایمان آورد و آن دو تن
دیگر بر بغض و عنادشان افزوده گشت سپس طی مراحل نموده برفسنجان رسید و در کاروانسرای فرود آمد پس از ساعتی دو نفر
از گاشتهگان آقا میرزا صالح خان امین مالیه که از دوستان مخلص و خدوم بود آمده جناب مطلق را بمنزل ایشان بردند و احباب نیز
خبر شده دسته دسته بملاقات آمدند و از آن روز بعد احبای مبتدیان چند بحضور جناب مطلق هدایت نمودند که از جمله‌ی ایشان
شخصی بود بنام آقا میرزا علی ملقب بمعاون التجار که از دو ساعت بظهر تا یکساعت بغروب مانده سؤال می‌کرد و جواب می‌شنید
تا اینکه بغتة پی باصل مطلب برد و چنان در وضوح مطلب و احتجاب ناس حیرت‌زده شده بود که نتوانست غذا میل کند بالاخره
با حالت بسیار خوشی بمنزل رفت. همچنین روزی با محمد جواد خان رفعت السلطان رئیس معارف و اوقاف و برادرش میرزا
عباسعلی خان ملاقات کرد رفعت السلطان که در اسلامیت متعصب بود بنای اعتراض را گذاشته گفت عجب است که شما
مدعی هستید که موعود اسلام ظهور کرده در صورتیکه اگر او ظاهر شده باشد می‌بایست عالم را از عدل و داد پر کند و حال آنکه
دنیا پر است از اضطراب و انقلاب جناب مطلق گفت بلا و گرفتاری بر دو قسم است یک قسم مصائبی است که فی سبیل الله بر
اهل ایمان حلول می‌نماید و این از قبیل بلایائی است که در هر عهد عصری بر مؤمنین نازل می‌شود و اینگونه بلیات عین موهبت
است و علت ترفیع مقامات و سبب تقرب باستان حق متعال و قسم دیگر متاعب و مصاعبی است که بر معرضین وارد می‌شود و
این در نتیجه‌ی اعراض ایشان است از مطالع امر و چنین بلایائی البته بعد از ظهور باید بشود نه قبل از آن چنانچه در قرآن می‌فرماید
آن الذین یکفرون بآیات الله و یقتلون النبیین بغیر حق و یقتلون الذین یأمرون بالقسط من الناس فبشرهم بعذاب الیم اولئک الذین
حبطت اعمالهم فی الدنیا و الآخرة و ما لهم من ناصرین
رفعت السلطان گفت علاماتی درباره‌ی ظهور موعود در کتب ما ذکر شده که بعضی از انها در حال ظاهر شدن است و
باقیمانده‌ی آن علامات هنوز تحقق نیافته تا مطمئن شوم که براستی حق ظهور کرده در این خصوص چه می‌گوئید؟ جناب مطلق
جواب داد که علامات بر سه قسم است یک قسم راجع به قبل از ظهور است و قسمی راجع به زمان ظهور و قسمی دیگر راجع
به بعد از ظهور است که سرکار بعضی را مشاهده فرموده‌اید و بقیه هم بتدریج ظاهر می‌شود. رفعت السلطان گفت از جمله علاماتی
که قبل از ظهور باید ظاهر شود این است که شصت نفر نبی کاذب و همچنین دوازده نفر از اولاد ابوطالب که اینها هم کاذبند
باید در مقام ادعا برآیند و بعد قائم آل محمد ظاهر شود حال از جگای معلوم می‌شود که این دو نفر از مدعیان کاذب نیستند. جناب
مطلق فرمودند آن شصت نفر بعلاوه‌ی دوازده نفر دیگر عبارت از نفوسی هستند که هر یک مدعی مقامی در اسلام شدند و
هر کدام اختلافی در امت انداختند تا اینکه شریعت غرا به هفتاد و دو ملت منشعب شد و اختلافات شدید فیما بین پدیدار گشت
لذا حضرت قائم آل محمد و حضرت بهاءالله مبعوث گشتند و دین حق را بر عالمیان نمودار فرمودند رفعت السلطان گفت مقصود را
نفهمیدم جناب مطلق فرمود آیا این علامتی که ذکر گردید در قرآن است یا در کتب اخباریه گفت در اخبار است. جناب
مطلق گفت آیا خبر معتبرتر است یا قرآن؟ گفت قرآن. جناب مطلق گفت اگر خبر منطبق با قرآن نباشد آیا چه اعتباری دارد
گفت هیچ پرسید که آیا در قرآن آیه‌ئی که صحت این خبر را تأیید کند هست؟ جواب داد که نه. گفت پس بهتر این است که
بفرمایش امام علیه السلام چنین خبری را مانند تخم مرغ فاسد بدیوار بزنید اما بر فرض که این خبر صحیح هم باشد مقصود از

انبیای کاذب علمای سوئند آیا انجیل را شما کتاب خدا می‌دانید یا تحریف شده می‌شمارید؟ جواب داد که انجیل را کتاب الله می‌دانم گفت در انجیل راجع به علامات موعود می‌فرماید که قبل از ظهور چه بسا از انبیای کذب می‌آیند معجزات عظیمه ظاهر می‌نمایند بدرجه‌ئی که برگزیدگان را می‌فریبند لذا اگر کسی بشما بگوید که اینکه موعود در خانه است قبول نکنید و اگر بگوید در صحراست می‌پذیرید و بهمین جهت مسیحیان همینمطلب را دستاویز کرده در ظهور احمدی او را تکذیب کرده گفتند او نعوذ بالله از انبیای کذب است حالا بفرمائید که حضرات مسیحی کار خوبی کردند یا کار بدی؟ جواب داد که بد کردند گفت بسیار خوب در صورتیکه آنها کلام خدا را مستند قرار دادند معهدا بد کردند شما چرا خبری را که معلوم نیست گوینده‌اش که بوده دستاویز انکار حق قرار می‌دهید آری یک مطلب باقی ماند و آن اینکه آیا مقصود از نبی کاذب که در انجیل ذکر شده چیست و معنی این کلمه را ما باید از خود انجیل بطبیم و چون مراجعه بآنجا کنیم می‌بینیم که مراد از انبیای کاذب کشیشها یعنی علمای روحانی هستند چنانکه اگر بانجیل متی فصل هفتم آیه پانزدهم الی بیست و چهارم مراجعه فرمائید این معنی را بخوبی مستفاد خواهید داشت همچنین در نامه‌ی ثانی پطرس رسول نیز صریحا این مطلب بیان شده حتی در سفر تثنیه از تورات هم چنین است پس وقتیکه مراد خدا در تورات وانجیل از انبیای کذب علمای سوء باشند در اسلام هم همان خواهد بود علی‌الخصوص که مصداقش هم ظاهر شده و آنها همانها بودند که بهوای نفس تکلم نموده امت واحد را بهفتاد و دو فرقه منقسم نمودند. چون مطلب اینجا رسید رفعت السلطان سکوت اختیار کرد و مجلس بخوبی و خوشی خاتمه یافت.

باری تا اینجا آنچه از شرح حیات جناب مطلق نوشته شد مورخ منظم بود ولی اگر باقیمانده‌ی سرگذشت بیست و سه ساله‌ی ایشان را قدم بقدم بخواهیم بنگاریم ولو بخو اشاره باشد خیلی مفصل خواهد شد لذا اکنون آخرین لوحی را که از قلم میثاق بنام ایشان عز نزول یافته درج می‌کنیم و سپس منتخباتی از وقایع مسافرت آن بزرگوار را در این اوراق می‌نگاریم و بعد چگونگی تشریف ایشان را بجناب مبارک حضرت ولی امرالله نگاهشته بالاخره تاریخچه را بختامه‌ی حیات ایشان ختم می‌نمائیم. اما لوح مبارک این است:

بواسطه‌ی جناب امین جناب آقا میرزا عبدالله مطلق علیه بهاءالله الابهی
هوالله

ای بیسروسامان و سرگشته‌ی کوه و بیابان در ره یزدان نامه شما که بتاريخ 7 جمادی الاول بود رسید و مضامین چون شهد و شکر شیرین بود زیرا ناطق بر این بود که در یزد احبای الهی در استقامتی عظیم و ترقیات امریه منظم و مرتب و محافل تشویق و تبلیغ بلیغ و مکمل و در رفسنجان دریای محبت الله پرموج و در کرمان جلوه‌ی رحمان جمع چون مهر درخشان رویها روشن و تابان جناب آقا میرزا محمد آقای اشراقی مفتون نیر اشراق و بجهت تحصیل لوازم تبلیغ عازم طهران باری سفر شما در آن صفحات بسیار موافق ولی باید مطابق آنچه مرقوم نموده بودی باشد یعنی اقامت زیاد در جائی جائز نه باید مانند نسیم همیشه در مرور بود و بعد از آنکه در آن صفحات چندی عبور و مرور نمودی به عراق مراجعت کن ولی در عراق در نهایت حکمت باش این است خط حرکت شما جناب میرزا اسحق خان متحده را فی الحقیقه همت کامل و در جانفشانی باذل و در درگاه احدیت مقرب و در نزد عبداله‌ی محبوب و نجل جلیشان آقا میرزا عبدالله خان نیز سزاوار الطاف بی‌پایان امیدم چنان است که این جلیل در جانفشانی و اخلاق رحمانی بر کل سبقت گیرد حال وجود شما در آن صفحات مثمر است البته بتبلیغ پردازی بهتر استب عد اجازه‌ی حضور داده می‌شود

حیف 15 صفر 1340 عبداله‌ی عباس
علیک و البه‌الابهی

اما از سرگذشتهای شنیدنی جناب مطلق یکی این است که شبی در آورزمان محفل منعقد و عده‌ئی از یار و اغیار در آن مجتمع گشته ایشان برای مبتدیان اقامه‌ی حجت و برهان می‌نمودند و چون آن اوقات مصادف بود با ایام عید سعید رضوان آقا میرزا علی رضا نامی از احبای نه‌اوند از اداره‌ی متبرعه تحصیل مرخصی نموده برای برگزاری ایام عید و دیدن احباب باورزمان آمده در همین مجلس حضور یافت و بجناب مطلق اظهار داشت که اخیرا در عالم رؤیا دیدم در آسمان علاوه بر قرقدیمی یک قری هم جدیدا پیدا شده است باضافه‌ی چند ستاره‌ی تازه ولی ماه جدید ماه قدیم را گاه‌بگاہ قدرت و غلبه‌ی عجیب بسوی خود می‌کشید. من در جواب از مشاهده‌ی این حال خائف گشته پیش خود اندیشیدم که شاید این مطلب کلایه از اختراع آلات و ادوات جدیدی است که دول عالم برای اضحلال یکدیگر آماده کرده‌اند اما دیدم که خطری رخ نداد و از خواب بیدار شدم حال بفرمائید که تعبیر این رؤیا چیست؟ جناب مطلق گفت حالا وقت تعبیر خواب نیست زیرا در این مجلس مبتدی داریم ان شاءالله بعد گفته خواهد شد باری چون آن مجلس بانها رسید احباب ایشان را بمنزلی بردند که در آنجا جشن عروسی بود و می‌خواستند صبیبه یکی از احبا را بازواج جوانی از مسلمین درآرند چون وارد شد مشاهده کرد که جماعتی از پیران آراسته و جوانان نوحاسته و دسته‌ئی از شیوخ و طلاب در حالیکه همگی بجمام رفته و دست و پا را خضاب کرده و جامعه‌های نوپوشیده در آن مجلس حضور

دارند جناب مطلق پس از سلام و احوالپرسی رویی از آخوندها نموده شروع کرد بسئالاتی از قرآن آخوند پس از قدری مذاکره گفت من تفسیر ندیده‌ام تا بدرستی از عهده‌ی جواب سئوالات شما برآیم در همین اثنا آخوند دیگری وارد شد که لاجل احترام او کل قیام کردند معلوم شد که از حجج اسلام است و نام او حاجی شیخ موسی بود در حال بعد از تعارفات معمولی اظهار داشت از قرار معلوم گفتگویی در میان بود جناب مطلق گفت آری من از جناب شیخ سئالاتی از قرآن می‌کردم ایشان فرمودند که من تفسیر ندیده‌ام شیخ موسی گفت بلی او نمی‌داند جناب مطلق گفت الحمدلله جناب عالی که می‌دانید اجازه فرمائید تا از شما پرسیم شیخ گفت بگوئید جناب مطلق گفت خداوند کریم در قرآن مجید می‌فرماید قالت الیهود یدالله مغلوله ایدیهم ولعنوا بما قالوا بل یداه مبسوطتان از طرفی این آیه کلام خداست و صادق و از طرف دیگر بنده خودم از علمای یهود و همچنین از عوام آنها پرسیده‌ام که آیا شما دست خدا را بسته می‌دانید همگی از این سؤال تعجب کردند و گفتند خدا زیاد کند عذاب کسی را که صاحب چنین عقیده‌ی باشد حالا می‌خواستم سرکار بفرمائید که مقصود از این آیه مبارکه چیست؟ شیخ بفکر فرورفت و هرچه در ذهن خود کوشید که جوابی پیدا کند نتوانست بالاخره گفت ما نباید معنی قرآن را بفهمیم لذا منم مراد و مقصود از این آیه را نمی‌فهمم. جناب مطلق پرسید که آیا قرآن حجت الهی هست یا نه؟ جواب داد آری گفت اگر ما قرآن را نفهمیم چه حجتی برای ما خواهد داشت و عدالت الهی چگونه باثبات می‌رسد و با چه میزان خالق خدا مستحق ثواب و مستوجب عذاب می‌گردند؟ شیخ موسی قدری تأمل نموده گفت این گفتگوها بی‌نتیجه است اینجا مجلس عقد است جناب مطلق گفت امام علیه السلام می‌فرماید اگر ندای قائم آل محمد را در حالی که مشغول خواندن نماز هستید شنیدید باید نماز را ترک کرده به جانب آن ندا بروید و همچنین در خبر است که اگر در شب عروسی ندای قائم را شنیدید بجزله قدم نگذارید و به جانب داعی الی الله بروید که مبدا عملی برخلاف رضای او انجام گیرد حالا که هنوز خطبه‌ی خوانده نشده و آقایان هم کلا طیب و طاهرند چه صحبتی بهتر از اقامه حجت و برهان شروع کرد باستدلال بر این دو ظهور عظیم پس از چند دقیقه شیخ گفت آخر ظهور موعود علاماتی دارد کو آن علامات؟ جناب مطلق شروع کرد بشمردن علامات و نیسماعت هم در این باره صحبت کرد و مطلب را خاتمه داد بعد از اینکه قدری مجلس بسکوت گذشت خطبه خواندند و شیرینی قسمت کردند در این میانه یکی از حاشیه نشینان مجلس اظهار داشت که ما الحمد لله علمای بزرگ و مجتهدین نامور داریم راجع بظهور از آنها سؤال می‌کنیم و آنها هم تکلیفمان را معین خواهند کرد. جناب مطلق گفت اما بر حذر باشید که خدای نخواستہ مانند امتهای قبل نشوید که انبیاء را بفتوای پیشوایان دینی خود تکذیب کردند. در این بین یک نفر دیگر شیخ موسی را مخاطب داشته گفت حضرت آقا چرا تاکنون بما نکفیتید که حضرت قائم ظاهر شده خدا پدر این مرد را بیامرزد که چنین آشکارا و بی پروا صحبت می‌دارد در صورتیکه نه چماقی دارد و نه شمشیری حالا من نمی‌گذارم بخانه بروید مگر اینکه با این مرد صحبت کنید تا مطلب بر ما واضح شود. چنان مطلق گفت من هم حاضریم که آنچه را دانسته‌ام لوجه الله برای شما بیان کنم باری مجلس ختم شد و جناب مطلق روانه گشت حضار هم بعضی بمنزل رفته و بعضی دیگر پیرامون شیخ موسی گردآمده گفته بودند آقا بیائید برویم با این شخص صحبت بدارید تا تکلیف دینی ما معلوم شود شیخ گفته بود که چون این مطلب راجع به اصول دین است شما خود بروید تحقیق کنید جماعت گفته بودند آفرین معلوم شد که آقا گری شما برای برنجهای و روغنها و قندهای ما بوده حالا که وقت کار است شانه خالی می‌کنید مختصر بقدری شیخ را سرزنش کردند که دیگر در آن آبادی نتوانست بماند ولی اهالی از آنروز بعد دسته دسته برای تحقیق نزد جناب مطلق می‌آمدند و پی‌درپی ایمان می‌آوردند بعد از این قضایا روزی جناب مطلق به آقا میرزا علیرضا خان گفت تعبیر خواب شما همین اموری است که مشاهده فرموده و می‌فرمائید. از سرگذشت‌های دیگر جناب مطلق که گویا در کرمان واقع شده این است که شبی یکی از احباب بنام میرزا احمد خان یزدی یک نفر را با خود خدمت ایشان آورد که قبلا شیعه بوده سپس از معلمین مذهب پروتستان شده و اسم خود را به میرزا آوانس تبدیل کرده بود در آن مجلس دو نفر دیگر هم از احباب زردشتی و دیگری از احباب فرقانی حضور داشتند. جناب مطلق پس از تعارف و پذیرائی باب صحبت را باز و ابتدا از شرح احوال او جویا گشت میرزا آوانس گفت من تا پانزده سالگی بتحصیل مشغول بودم و بعد از آن برای انتخاب دین بتفحص و تحقیق پرداختم و پس از غور در ادیان و خروض در عقاید دین حضرت مسیح را برای خود اختیار کردم زیرا عقلا حقانیتش بر من ثابت شد. جناب مطلق گفت الحق سعادت بزرگی امشب نصیب بنده گردید که بشخص خداخواه و حق جوی و محققى برخوردارم حال آیا ممکن است بفرمائید آن دلائل عقلی که سبب ایمان شما بحضرت مسیح گشته کدام است تا بنده هم مستفیض بشوم؟ گفت آری و شروع کرد باقامه‌ی دلیل از کتاب انجیل جناب مطلق گفت سرکار قرار بود که دلایل عقلی بر اثبات حضرت مسیح بیاورید فعلا نقل را بگذارید تا وقتی که بدلیل عقل حقانیت مسیح ثابت شود آنوقت می‌توان به بیانات او استناد کرد گفت آخر من عیسی را برحق می‌دانم که از کتابش استدلال می‌نمایم جناب مطلق گفت صحیح است من هم در حقیقت حضرت عیسی شکی ندارم ولی خواستم ببینم شما بکدام دلیل او را برحق دانسته‌اید تا آن را مأخذ قرار بدهیم و اگر در دیگری هم مثل آن را یافتیم بتوانیم بحقانیتش

اذعان کنیم گفت من از روی تورات ثابت می‌کنم که مسیح حق است. جناب مطلق گفت تورات هم مثل انجیل است یعنی تا صاحبش بدلیل عقلی ثابت نشود نمی‌توان بکلماتش استدلال نمود لذا شما بفرمائید که حضرت موسی بکدام دلیل برحق بوده است میرزا آوانس گفت چون در زمان موسی علم سحر خیلی رواج داشت و مردم آن دوره باین علم اهمیت می‌دادند لذا خداوند به موسی عصائی داد که اژدها می‌شد و مارهای سحر را می‌بلعد جناب مطلق گفت آیا شما آیات و معجزات را عام می‌دانید یا خاص و مقصودش این بود که آیا معجزات را عموم خلق باید ببینند یا مخصوص است باشخاص معنی جواب داد که معجزات عام است جناب مطلق گفت در این صورت اژدها شدن عصا برای حقانیت موسی کافی نیست زیرا بعد از موسی هر که می‌خواست بداند که آیا او برحق بوده است یا نه دسترس بعضا و ید بیضا نداشت. آوانس گفت مقصود من بتنهائی خوارق عادات نیست بلکه تورات هم از معجزات موسی است که تاکنون موجود است. جناب مطلق گفت بسیار خوب تورات از چه راه دانسته می‌شود که معجزه است؟ جواب داد از احکام عشره‌اش. جناب مطلق گفت احکام عشره که تازگی نداشت زیرا حضرت ابراهیم نیز در صحف خود همین احکام را آورده بوده است. آوانس گفت حضرت ابراهیم خطا کار بود. مطلق پرسید که جنابعالی انجیل خوانده‌اید؟ جواب داد البته که خوانده‌ام چگونه ممکن است که مثل من کسی انجیل نخوانده باشد. مطلق گفت مگر نه اینست که حضرت مسیح فرمود ایا انگور را از خار یا انجیر را از خس می‌چینند و مگر ایضا فرموده است که درخت بد میوه‌ی خوب نمی‌دهد؟ جواب داد آری در انجیل این بیانات هست. مطلق گفت مگر باز در انجیل نیست که عیسی فرمود که نیکو کار فقط یکی است و آن خداست؟ جواب داد که چرا این مطلب هم در انجیل هست. مطلق گفت آیا کسی که خود را نیکو کار نمی‌شمارد می‌تواند پیغمبر باشد و بزعم شما اهل عالم را از خطا کاری نجات دهد و گاهان آنها را پیمرزد؟ آوانس گفت حضرت مسیح این کلمه را من باب تواضع گفته و خواسته است درس فروتنی بمردم بدهد مثل اینکه شم مرد محترمی هستید ولی برای مرعات ادب اشاره بخود می‌گوئید بنده حقیر. مطلق گفت حضرت ابراهیم نیز همین گونه بوده و گرنه پیغمبر خدا چگونه ممکن است خطا کار باشد و معهدا بتواند خالق خدا را بطریق حق و هدی دلالت کند در اینجا آوانس سکوت کرد و جوابی نداد مطلق گفت این احکام عشره‌ئی که حضرت موسی آورده چه اثراتی داشته؟ جواب داد که اولاً حضرت موسی آن احکام را نسبت بخدا داده ثانیاً در نتیجه‌ی همان احکام بنی اسرائیل را که قومی فقیر و ذلیل بودند از چنگال فرعون و قبطیان نجات داد و از مصر بکنعان آورد. مطلق گفت دلالت شما بر حقانیت حضرت موسی همینها بود که فرمودید؟ گفت آری گفت در این صورت حضرت مسیح نیز کلمات خود را بخدا نسبت داد و گوسفندان گمشده‌ی اسرائیل را براه آورد و نفوس بسیاری را تربیت کرد همچنین حضرت محمد کلمات خود را بخدا نسبت داد و با صوت بلند فرمود (ما یطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی) و قبایل وحشی جزیره‌ی العرب را هم تربیت فرمود و همچنین حضرت نقطه اولی خطاب بمحمد شاه فرمود (یا سلطا اذا ورد علیک کتاب ربک هذا فامر ان یحضر الموحدون مقرر عزتک و قل هذا کلام من ذکر الله ان استطعتم فاتونی بآیه من مثله) و بمفاد این آیات کلمات خویش را بخدا منسوب داشت و جم غفیری را از ظلمت ضلالت نجات بخشید و بالاتر از همه حضرت بهاءالله بمفاد بیان مبارک (لعمرا لله ان البهاء ما نطقه عن الهوی قد انطقه الذی انطق الاشیاء بذکره و ثنائیه لا اله الا هو الفرد الواحد المقدر المختار) کلام خود را نسبت بخدا داده و جمع کثیری را از ملل و اقوام که نسبت بهم نهایت بغض و عداوت را داشتند از نکبت کفر و تاریکی جهل نجات داده علی رغم دشمنان پرکین هر روزه امر مبارکش را باعتلاست حال شایسته است جنابعالی این بیان مبارک حضرت مسیح را که می‌فرماید (بهر میزانی که وزن کنی بدشما پیوده شود) بکار بندید و میزان حقانیتی را که خود ذکر فرمودید بمیان آورید و دیگران را هم با همان میزان بسنجید و حضرت رسول اکرم و حضرت نقطه‌ی اولی و حضرت بهاءالله را هم بحقانیت قبول فرمائید.

آوانس در اینجا مدتی بفکر فرورفته گفت یک چیز دیگر هم هست. مطلق گفت بفرمائید آن چه چیز است؟ گفت حضرت مسیح ایلعازار را که پنج روز از فوتش گذشته بود از قبر بیرون آورد و زنده کرد. مطلق گفت این ایلعازار را که مسیح زنده کرد بالاخره مرد یا نه؟ گفت آری. مطلق گفت بسیار خوب حالا من نمی‌گویم که پس حضرت مسیح کار عبثی کرده و نمی‌گویم خوب بود از مردن زنده‌ها مانع می‌شد و نمی‌گویم که خوب بود حواریون را از مرگ می‌رهاند و نمی‌گویم که بهتر آن بود که خود را از کشته شدن محفوظ می‌داشت و نمی‌گویم زنده کردن مرده و بینا ساختن کور و شنوا نمودن کر و امثال آنها استعاره است و نمی‌گویم در تورات و انجیل بسال روز اطلاق شده و بنابراین مدت دعوتش سه روز یعنی سه سال شد و بهمین مناسبت می‌فرماید مسیح بعد از سه روز از میان مردگان برخاست و نمی‌گویم که پولس رسول در باب دوم رساله‌ی خود بافسیسیان می‌گوید: (و شما را که خطایا و گناهان مرده بودید زنده گردانید) بلکه می‌گویم همانطور که عیسی العازار را زنده کرده صاحبان شریعتی که بعد از عیسی هم ظاهر شدند همین کار را کردند. آوانس پرسید که بود آنکه مرده زنده کرد و در کجا واقع شد؟ جواب داد حضرت محمد رسول الله در زمان ظهورش این معجزه را اظهار فرمود چنانچه در سوره انعام آیه 122 می‌فرماید (او من کان میتا فاحیناه و جعلنا

له نورا یشی به فی الناس کمن مثله فی الظلمات لیس بخارج منها) یعنی آیا آن کس که مرده بود پس زنده اش کردیم و قرار دادیم برای او نوری را که بسبب آن نور راه می‌رود در میان مردم مانند کسی است که در تاریکی مانده باشد و نتواند از آن خارج گردد و این راجع است بحمزه عموی پیغمبر که او را بعد از مردن زنده کرد. آوانس گفت این آیه را محمد برای خود گفته است ولی راجع به مرده زنده کردن مسیح حواریون نوشته و شهادت داده‌اند. مطلق گفت ما حضرت محمد محکمتر است زیرا مدعیان شما که قوم یهودند می‌گویند اصلاً عیسی ناصری نمی‌گفت من مرده زنده می‌کنم یا بیمار شفا می‌دهم این شاخ و برگها را حواریون بستند زیرا اگر مسیح مرده زنده می‌کرد می‌بایست خود چنین ادعائی بکند و بنویسد که من فلان مرده را زنده کردم و فلان گنگ را گویا نمودم. اما در قرآن خود حضرت محمد می‌فرماید که من چنین کاری را کرده‌ام و تمام ائمه‌ی مسلمین هم که مقامشان در اسلام مانند حواریون در مسیحیت است شهادت دادند که این آیه در شأن حمزه عموی پیغمبر نازل شده است و اما مهمتر از این چیز دیگری است آیا مرده زنده کردن مشکلتر است یا از خاک آدم بوجود آوردن گفت البته که خاک خلق آدم کردن دشوارتر است. مطلق گفت حضرت بهاءالله مشتی خاک برداشتند و خمیر کردند و آن را بهیكل آدم درآوردند و دراو روح دمیدند و در مدت کمی او را بحد کمال رساندند سپس نامه‌ئی باو مرحمت فرموده نزد ناصرالدین شاه سلطان ایرانیش فرستادند چنانکه خود حضرت بهاءالله در کتاب هیكل در این باره چنین فرموده‌اند (و اعلم قد اخذنا قبضة من التراب و عجانه بمياه القدرة و الاقتدار و نفخنا فيه روح الاطمینان و لما کبر اشد ارسناه الی رئیس القوم بکتاب منیر) پس معلوم شد که موافق میل آنجناب حضرت محمد و حضرت بهاءالله هم مرده زنده کرده‌اند و این مطلب در کتاب هر دو ذکر شده همچنانکه معجزه مسیح هم در کتاب انجیل ذکر شده حال از شما مطلبی می‌پرسم و آن اینست که آیا خداوند علامتی را که برای صدق یک رسولی قرار داده همان علامت را بمدعی کاذب هم می‌دهد؟ جواب داد که نه. گفت سؤال دیگر اینکه اگر یکی از پیغمبران خدا یکنفر مدره‌ی عادی را زنده کند مهمتر است یا یک نفر آدم عادی که مؤمن هم نباشد معهدا یکنفر پیغمبر را که چند روز از مرگش گذشته باشد زنده کند؟ گفت البته چنین امری اگر از شخص عادی سرزند خیلی مهمتر از این است که از پیغمبر خدا سرزند مطلق گفت بنص تورات وقتی که سموئیل پیغمبر وفات نمود شاؤل که سلطان بنی اسرائیل بود حاجتی پیدا کرد که جز بدست مردمان بزرگ و نیکوکار روا نمی‌شد از چند تن پرسید که آیا جن گیر و ساحر و رمال سراغ دارید تا من مطلب خود را با او در میان نهم؟ جواب دادند که چون خود تو همه‌ی آنها را از مملکت اخراج کردی کسی از آنها پیدا نمی‌شود جز یک نفر زن ساحره که از خوف سلطان علم خود را پوشیده می‌دارد. شاؤل بلباس مبدل با آن شخص نزد همان زن رفتند و شاؤل گفت من می‌خواهم برایم خدمتی انجام بدهی آن زن گفت اگر شاؤل پادشاه بفهمد مرا هلاک خواهد کرد شاؤل گفت من بیوه قسم یاد می‌کنم که بشاؤل نگویم زن گفت خیلی خوب حالا از من چه می‌خواهی گفت می‌خواهم برایم سموئیل نبی را زنده کنی. آن زن برطبق خواهش او سموئیل را زنده کرد و شاؤل با او صحبت داشت. آوانس گفت این مطلب در جگانه نوشته شده است گفت در فصل بیست و هشت کتاب سموئیل چون کتاب آوردند معلوم شد که درست بوده است لهذا متحیر شد و سکوت کرد. مطلق گفت خوب بطوریکه فرمودید حق جل جلاله علامت صدق نبوت پیغمبر خود را به کاذب نمی‌دهد و الا عادل نخواهد بود و چنانکه بصحت پیوست بنص تورات یک نفر زن هم که در عداد سحره معدود بود مرده زنده کرده است بنابراین یا باید بفرمائید که خدا نعوذ بالله ظالم است یا آنکه مرده زنده کردن مسیح معنائی خاص دارد و تصدیق نمائید که مراد از مرده مرده ایمانی است چنانکه در انجیل وارد شده است که حضرت مسیح بیکی از مؤمنین که می‌خواست پدرش را دفن کند فرمود بگذار تا مرده‌ها را مرده‌ها دفن کنند. آوانس بعد از تأمل بسیار گفت آری خدا عادل است و دلیل حق را هم به باطل نمی‌دهد لهذا من باید فکر بکنم و بشما جواب بدهم سپس از جای برخاست و خداحافظی کرده بیرون رفت و شرح این مذاکرات خود را به دو نفر از کشیشهای مبرز ایران که یکی در کلیسای اصفهان و دیگری در طهران مشغول ترویج مذهب پرتستانی بودند نوشته تکلیف خواسته بود جوانی از طهران از طرف مستر هاپ کشیش آمد و میرزا آوانس عین آن و همچنین نامه‌ی سؤالیه‌ی خود را بمیرزا سروس یار پسر ارباب خداداد ارائه داشته بود و حاصل جواب مستر هاپ بمیرزا آوانس این بود که شما اصلاً با بهائیان ملاقات و مذاکره نکنید بلکه با کلیمی‌ها و مسلمانها صحبت بدارید و با مسلمین هم هر موقع که جدا و رسماً بمباحثه پرداختید بگوئید که علامات ظهور که عبارت از تاریک شدن ماه و خورشید و سقوط ستارگان است هنوز تحقق نیافته و شخص مسیح از آسمان نیامده و احکام انجیل هم ابدی لن یتغیر است و از این مبحث تجاوز نکنید. یکی دیگر از سرگذشت‌های جناب مطلق مقابله و مناظره اوست با حاجی شارق شاعر یزدی که در عدلیه‌ی کرمان و کالت می‌نموده و تفصیلش این است که روزی آقا میرزا احمد یزدی منشی اداره‌ی عدلیه که از احباب بود و ذکرش در سرگذشت قبلی گذشته است با حاجی مشارالیه وارد منزل دکتر صادقان گردید و بجناب مطلق هم خبر دادند که بآنجا بروند تا با یکنفر متبذی صحبت بدارند هنگامی که جناب مطلق بآن منزل رفت و نشست دید غیر از او شش نفر دیگر هم حاضرند درحالیکه اطاق

کوچک و هوا بسیار گرم (19 برج سرطان) بود و در همین بین مشاهده کرد که یک منقل پر از آتش آوردند و در میان اطاق جای دادند و یک گرز میان خالی که نامش وافور است در کنار سینی نهادند. حاجی شارق پیش آمد و از میان قوطی خود چند قطعه تریاک بریده بیرون آورد و بنوبت هریک از آنها را بسوراخ وافور چسباند و بر روی آتش گرفت تا قطعه‌های تریاک ملایم شد آنوقت با انگشت آنها را فشار داد و پی‌درپی کشید و دود آن را در فضای اطاق رها نمود و چون باصطلاح افیونها چند بست تریاک کشید و پشت سرش هم لب بر لب نی غلیان گذاشت و خوب هوای اطاق را کشید و بدبو کرد آنوقت نطقش باز و زبانش گویا شده گاهی از حکومت و بلدیة و گاهی از دوایر کشوری و لشکری صحبت داشت و در این زمینه‌ها اشعار اطالعائی نمود میرزا احمد یزدی که او را باین منزل هدایت کرده بود برای خاموش کردن او و وارد شدن باصل موضوع از جناب مطلق شروع بسؤال نمود در ابتداء سؤالی از مکاشفات یوحنا از طرف میرزا آوانس کرد و جواب شنید بعد پرسید آیا ممکن است شخصی که بنص صریح ممدوح و مقبول بوده است مطرود و از رحمت الهی محروم شود؟ جناب مطلق جواب داد که حق جل جلاله اوصافی برای بندگان معین فرموده است که مادامیکه متصف بآن باشند مشمول الطاف و عنایات حق هستند و بمجرد اینکه آن صفات را از دست دادند و از تکلیف خود و تعالیم الهی منحرف گشتند مورد قهر و غضب خداوندی واقع می‌شوند و این نفوس هنگام اقبال و ایمان هر مدح و ثنائی در حقشان صادق است و بعد از انکار و اعراض برعکس است مانند چراغ که مادامیکه روشن است ممدوح است ولی اگر باد مخالف وزید و او را خاموش کرد دیگر وصف نور و ضیاء دربارہ اش صادق نیست اما مصداق این مطلب از اول لا اول تاکنون بوده و هست چنانکه ابلیس بنا بقول مشهور معلم ملائکه بود و چون از تکلیف خود سر باز زد و در مقابل آدم استکبار ورزید از مقام خود سقوط کرد و مطرود در گاه گشت و دیگر هاروت و ماروت بودند که از کمال تقوی و تقدیسی که داشتند نزد مردم بملائکه معروف شدند ولی بمجرد اینکه فریب نفس اماره را خوردند از اوج عزت بچاه ذلت افتادند و دیگر پسر حضرت نوح است که در نتیجه نافرمانی از خاندان نبوت اخراج شد و دیگر در دور موسی جمعی بودند منصوص باصل زادگان خدا و مورد ستایش خلق و چون از فرمان حق خارج گشتند مردود و بامر موسی مقتول شدند و دیگر یهودای استخریوطی است که اول بوصف حواری موصوف و از انصار الله محسوب بود و بعد در نتیجه خیانت و اعراض از اشقیاء معدود گردید و همچنین در دور اسلام طعیمه اول از بکار انصار شمرده می‌شد زیرا دارائی خود را خرج مهاجرین کرد ولی بعد از آنکه بدزدی دست یازید معاتب بعتاب شدید پیغمبر گردید که فرمود قسم بخدا اگر فاطمه دزدی کند دستپایش را خواهم برید و حکم کرد تا دست طعیمه را بریدند. میرزا احمد گفت من می‌خواهم سؤال کنم که حضرت رسول اکرم امیرالمؤمنین را وصی خود قرار داد یا نه؟ گفت آری باز پرسید که حضرت رسول ظهور قائمی را هم بما وعده داده یا نه؟ جواب داد آری گفت اگر قائم موعود در زمان امیرالمؤمنین ظاهر شود وظیفه‌ی علی و تکلیف خلق چیست؟ جناب مطلق گفت در زمان حضرت امیرالمؤمنین که چنین واقعه‌ئی رخ نداد تا ما چنین فرضی بکنیم ولی چون سؤال کردید در جواب گفته می‌شود که اگر قائم موعود در زمان حضرت امیر ظهور می‌فرمود عموم خلق می‌بایست باو می‌گرویدند و تکلیف حضرت امیر هم این بود که همان طوق عبودیتی را که بمنطوقه‌ی (انا عبد من عبید محمد) بر گردن داشت عینا از قائم بامر الله برگردن بگیرد و بعبودیتش افتخار نماید زیرا قائم موعود افضل از حضرت رسول است. پرسید بچه دلیل؟ جواب داد بحکم آیه شریفه (ولقد فضلنا بعضهم علی بعض) حضرت مسوی افضل انبیای قبل از خود بود و یحیی بن زکریا افضل از موسی ملاحظه فرما در فصل یازدهم انجیل متی که حضرت مسیح در آیه یازدهم می‌فرماید: (هر آینه بشما می‌گویم که از اولاد زنان بزرگتر از یحیی تمعید دهنده برخواست لکن کوچکتر در ملکوت آسمان از وی بزرگتر است) بنابراین قائم موعود بالاتر از ظهورات قبل است و اگر قبول این مطلب بر شما گران می‌آید رجوع کنید به فرمایش معصوم علیه السلام که فرموده است: (العلم سبعة و عشرون حرفا فجمع ما جائت به الرسل حرفان و لم يعرف الناس حتی الیوم غیر الحرفین فاذا جاء قائمنا اخرج الخمسة و العشرين حرفا) یعنی علم بیست و هفت حرف است و همه‌ی پیغمبران تاکنون بیش از دو حرف آ را نیاورده‌اند و مردمان هم جز همین دو حرف را ندانسته‌اند و چون قائم ما بیاید باقی مانده را که بیست و پنج حرف است بیرون آورد. و از این معلوم می‌شود که شأن قائم بتنهائی دوازده برابر کل انبیاء و رسل است که از جمله‌ی آنها حضرت رسول اکرم می‌باشد لهذا هر وقت ظاهر شود خواه در زمان علی و خواه در زمان دیگر می‌بایست جمیع نفوس در ظل اطاعتش درآیند بعد دوباره گفت جناب در زمان حضرت علی که چنین قضیه‌ئی رخ نداد مقصود شما چه بود؟ واضح‌تر بفرمائید. گفت مقصود این است که یحیی وصی حضرت اعلی بود چطور شد که هنوز امر بیان مرتفع نشده و سلاطین بیان ظاهر نشده‌اند و بقاع حروف حی بلند نگشته من یظهره الله ظهور کند و یحیی مردود شود. جناب مطلق گفت چون من یظهره الله را چنانکه معنای لغوی همین کلمه می‌رساند یاید خدا ظاهر کند و خدا هم قادر و مختار و لایستل عما یفعل است باینجهت خدا او را ظاهر کرده آری اگر بنا بود که از جانب خلق بیاید ممکن بود ایراد بگیریم و چون و چرا کنیم ولی چون اختیار این کار با خداست شایسته نیست که مانند امم قبل خدا را بسته و باب فضلش را مسدود بدانیم و اما اینکه فرمودید چرا من یظهره الله یحیی را رد کرد باید متوجه باشید که حضرت اعلی هم او را

رد کرده بودند و امر وصایت هم در میان نبوده شما اگر بتوقیع حاجی سید جواد کربلائی مراجعه کنید می بینید که حضرت نقطه اولی از همه مرایا که یحیی هم یکی از آنان است چقدر شکایت فرموده‌اند و علاوه بر این حضرت اعلی صریحا فرموده‌اند که: (حل لمن یظهره الله ان یرد من لم یکن فوق الارض اعلی منه اذ ذلک خلق فی قبضته و کل له قانتون) و در مقام دیگر می فرماید: (قل اللهم انک ان رباب السموات و الارض لیؤتین الربوبیه من تشاء و تتزعن الربوبیه عن تشاء) پس بنا باین نصوص صریحه من یظهره الله قادر است که اگر بخواید بحکم عدالتش اعلای خلق را اسفل آنان نماید و یا بحکم فضالیتش ادنی الخلق را اعلای آنها فرماید و قطع نظر از همه اینها حضرت اعلی بیک آیه جواب همه چون و چراهای اهل بیان را می دهد و آن آیه اینست: (ایاک ایاک ان تحتجب بالواحد البیانیه لانه خلق عنده) دقت کنید که بچه تأکیدی می فرماید که بواحد بیانیه از من یظهره الله محتجب ثانی و می دانید که واحد بیانی عبارت از حروف حی است باضافه‌ی وجود مقدس خود حضرت اعلی و ایضا می دانید که یحیی یکی از مرایا بوده و مرایا در مقابل حروف حی شائی ندارند تا چه رسد درجنب وجود حضرت نقطه اولی و در این آیه صریحا می فرماید که واحد بیانی خلق من یظهره الله است و باینواحد نباید از او محتجب ماند. میرزا احمد پرسید که پس مسئله‌ی سلطان بیان و ذکر سنه مستغاث چه می شود جناب مطلق گفت که جواب همه این مطلب را حضرت اعلی ایضا بیک آیه دیگر داده‌اند و آن اینکه (ایاک ایاک ان تحتجب بما نزل فی البیان) یعنی زنهار زنهار که بآنچه در بیان نزال شده (اعم از اشارات و علامات) محتجب بمانی. چون مطلب بانجا رسید حاجی شارق (که ازلی بود و همه‌ی این سئوالات از طرف میرزا احمد بخاطر او مطرح شده بود) خود را جمع کرد و دوزانو نشست و گفت خیر آقا میرزا احمد نتوانست مطلب را درست بگوید جناب مطلق گفت اگر شما بهتر می توانید بیا کنید بفرمائید بنده آیاتی از کتب مستطاب بیان تلاوت کردم که احدی حق اعتراض بمن یظهره الله و سرپیچی از اطاعت او ندارد و بهیچ چیز حتی بواحد بیانی نمی تواند از او محتجب بماند و بآنچه هم که در بیان نازل شده همینطور در اینصورت گمان نمی رود که حقی در دست کسی باشد که بان استدلال کند. حاجی شارق بعد از استماع این سخن مانند اسفندی که در آتش افتاده باشد از جای پریده شروع بهاهو کرد که نه ابد چنانکه شما می گوئید نیست من متدین نیستم و جز خدا باحدی اعتقاد ندارم و الا می گفتم شما می خواهید با این حرفها میان مردم تفرقه بیندازد. چطور می شود امری که هنوز دوره‌ی خود را طی نکرده سلطنتی بخود ندیده و احکامش انتشار نیافته یکنفر بهاءالله بیاید و بگوید که آن را کنار بگذارید و شروع کرد بهرزگی و یاوه گوئی. جناب مطلق گفت جناب حاجی شما الساعه فرمودید که من بی دینم واحدی حتی حضرت اعلی را قبول ندارم پس چرا به بیانات کسی که معتقد باو نیستید استدلال می کنید شما هنگامی می توانید بیانات او را مدرک و سند قرار دهید که بخودش مؤمن باشید و بعد از آنکه بمنزل بیان ایمان آوردید همان دو آیه شریف که تلاوتش د برای همه‌ی متدینین و منصفین کفایت می کند. حاجی شارق گفت چه بیانی چه گلابی بیانی که صاحبش اسپر و دستگیر و همیشه در غل و زنجیر بوده و مدعیان همیشه مراقب و مهاجم چگونه می توان بصحت صدورش اطمینان پیدا کرد جناب مطلق گفت پس جنابعالی به چه مناسبت از آیات بیان حجت می آورید؟ در اینجا حاجی شارق ساکت شد و بعد از چند دقیقه بعدز اینکه در محلی کار دارم پتهائی از منزل بیرون رفت. یکی دیگر از سرگذشتهای جناب مطلق مناظره‌ی اوست با حاجی میرزا حبیب الله پسر حجاجی آقا صادق که گویا از وجهای طائفه‌ی شیخیه بوده است و تفصیلش اینکه همین حاجی میرزا حبیب الله محضاً لله خواسته بود که کربلائی اسدالله نامی از احباب را از امرالله برگرداند و چون هنگام صحبت دیده بود که حریف او نیست بفکر تخری افتاده و توسط همان کربلائی اسدالله خدمت جناب مطلق آمد و پس از سلام و احوالپرسی شروع کرد بذکر مناقب و کلمات خویش و بعد اظهار داشت که ما دائماً با حضرات علمای اعلام محشور و مانوس بوده‌ایم و با فضلالی مسیحی نیز گفتگوها داشته‌ایم. جناب مطلق پرسید که آیا آنها را بدین حنیف اسلام مشرف ساختید؟ جواب داد که خیر آنها قابلیت نداشتند بهیچوجه مطالب عالی‌ی ما را نتوانستند بفهمند و می گفتند ما فقط از روی کتب صحبت می داریم ما هم گفتیم در کتب شما مکتوب است که رئیس این جهان خواهد آمد و این بشارت راجع به حضرت رسول است آنها گفتند که بلی در کتب ما نوشته شده است که رئیس این جهان می آید ولی مقصود از رئیس این جهان شیطان است ما هرچه خواستیم به آنها بفهمانیم که چنین نیست که درکش عاجز بودند زیرا مطب بسیار عالی بود. جناب مطلق گفت آیا چیزی از آن مطالب عالی که باو فرمودید در نظرتان هست که حالا بفرمائید تا بنده مستفیض بشوم؟ گفت تمام آن مطالب در نظر نیست ولی آنچه راجع به اثبات نبوت عامه و خاصه گفته شد در خاطر مانده است. جناب مطلق گفت هرگاه برای بنده بیان فرمائید اسباب ممنونیت و بصیرت خواهد شد.

حاجی میرزا حبیب الله شروع کرد بیان خلقت عالم و علت غائی موجودات و فضیلت نوع انسان بر سایر مخلوقات و اینکه شرافت انسان در شناسائی خداست و آن هم ممکن نیست مگر بواسطه‌ی انبیای الهی و از این راه نبوت عامه را بثبوت رساند. جناب مطلق خیلی اظهار خوشوقتی کرد که بچنین شخص بزرگوار و دانشمندی برخوردی است و تصدیق نمود که الحق آنچه در اثبات نبوت عامه فرمودید کامل و تمام بود اکنون ممکن است که قدری از دلایل خصوصی حضرت رسالت پناهی را بیان

بفرمائید تا بیشتر استفاده کنم. جواب داد که من است و گفت اولاً فرستاده‌ی خدا باید از نوع بشر باشد ثانیاً باید دارنده‌ی قوای ملائکه‌ی اربعه باشد. جناب مطلق پرسید که ملائکه‌ی اربعه کدامند؟ جواب داد که آنها عبارتند از حضرت جبرائیل و حضرت میکائیل و حضرت اسرافیل و حضرت عزرائیل و پیغمبر باید دارنده‌ی قوای هر چهار نفر اینها باشد یعنی هر کاری که مجموع آن چهار نفر می‌توانند بکنند او بتنهائی بکند. جناب مطلق گفت صحیح است و اگر دارنده‌ی چنین اوصافی نباشد لابد امتیازی از دیگران ندارد. گفت آری چنین است. جناب مطلق گفت بفرمائید از حضرت ختمی مرتبت این آثار بظهور رسید جواب داد که بی بی پرسید که پس چرا اینهمه مردم دنیا بآن وجود مبارک ایمان نیاوردند جواب داد که شما ناظر بمؤمنین آن جناب باشید چه اگر این آثار از حضرتش صادر نمی‌گردید احدی باو اقبال نمی‌نمود. جناب مطلق گفت پس بنا بتقریر سرکار میزان صدق نبوت هر پیغمبری اینست که نفوسی باو ایمان بیاورند گفت بی بی جناب مطلق گفت دلیل نبوت خاصه رسول الله همین بود که ذکر فرمودید؟ گفت دلائل دیگر هم هست. جناب مطلق گفت ممکن است بیان بفرمائید. حاجی میرزا حبیب الله گفت خیر خیر شما حالا می‌خواهید بگوئید که میزان حقانیت کثرت جمعیت است هرگز هرگز. زیرا مسیله هم آمد بر وفق خواهشهای مردم ادعائی کرد و مردم باو هم گرویدند. جناب مطلق گفت بنده ادا در خیال چنین اظهاری نبودم ولی سرکار دو مطلب عنوان فرمودید که بنظر بنده بایکدیگر متباین هستند گفت چه مطلبی بود؟ جناب مطلق گفت شما اول فرمودید که برهان صدق نبوت پیغمبر اقبال نفوس است و بعد فرمودید که مسله‌ی کذاب هم اینکار را کرد. حاجی میرزا حبیب الله گفت خیر خیر حضرت رسالت پناهی ادعایش برخلاف اهواء و امیال نفوس بود و بهمه‌ی مردم گفت که اگر بن ایمان نیاورید در آتش جهنم خواهید سوخت و با آنکه اینهمه بر وجود مبارکش صدمه زدند معهداً امرش را کرد.

ترویج

جناب مطلق گفت بیانات جنابعالی حق است معلوم شد که میزان حقانیت حضرت رسول دو چیز است یکی اینکه برخلاف امیال نفوس سخنانی فرمود یکی دیگر هم استقامتی که در بلایا از جنابش ظاهر شد آیا همین طور است؟ حاجی میرزا حبیب الله گفت آری آری چنین است. جناب مطلق اظهار داشت که آیا دلیل دیگری هم هست که یا همین بود که ذکر فرمودید؟ گفت خیر دلائل بسیار است که از جمله‌ی آنها قرآن است که کتّاب خدا بود جناب مطلق گفت آیا قرآن را فقط دوستان رسول الله کتّاب الله می‌دانند یا عموم بشر بکلام خدا بودنش اذعان دارند؟ جواب داد که تنها دوستانند که آن را وحی آسمانی می‌دانند جناب مطلق گفت درست است و شهادت مؤمنین سند است نه انکار منکرین سپس گفت که حالا بر حقانیت رسول الله سه دلیل اقامه فرمودید یکی ظهور ایشان برخلاف امیال و اهواء نفوس دویم صبر و استقامت آنحضرت در مصائب و شداید سیم آوردن کتّابی منسوب بخدا بشهادت مؤمنین آیا چنین نیست؟ جواب داد که بی چنین است. جناب مطلق پرسید که بهمین سه دلیل می‌توان اکتفاء کرد؟ جواب داد که آری ولی دلیل دیگر هم هست. پرسید که آن کدام است؟ گفت معجزات جناب مطلق گفت صحیح است ولی بفرمائید که خبر ظهور معجزات از مجرای مؤمنین رسیده است یا مدعیان هم اقرار بمعجزه‌ی پیغمبر کردند؟ جواب داد که مدعیان معجزه را دیدند و مؤمن شدند و بعد نوشتند. جناب مطلق گفت درست است اما آیا قبل از ایمان نوشتند یا بعد از ایمان؟ جواب داد که بعد از ایمان. جناب مطلق گفت پس مؤمن بودند که نوشتند؟ گفت آری جناب مطلق گفت پس ذکر معجزات از مجرای مؤمنین بوده که بسایر مؤمنین رسیده است جواب داد که بی بی آیا شما بمکه رفته‌اید؟ جناب مطلق گفت خیر. حاجی میرزا حبیب الله پرسید که آیا می‌توانید منکر وجود مکه بشوید؟ جواب داد که خیر. گفت معجزات پیغمبر هم همینطور است. جناب مطلق گفت درست است بنده منکر معجزات حضرت رسول نیستم ولی وجود مکه را دوست و دشمن هر دو اقرار دارند آیا معجزات پیغمبر را دشمنان هم تصدیق می‌نمایند؟ جواب داد که نه فقط دوستان تصدیق می‌کنند. جناب مطلق گفت پس تصدیق دوستان سند است نه تکذیب دشمنان. گفت بی بی چنین است. جناب مطلق گفت پس حالا چهار دلیل بر حقانیت رسول الله بیان فرمودید یکی فرمودن سخنانی برخلاف آراء و امیال مردم. دویم استقامت ایشان در بلایا و صدمات. سیم آوردن قرآن و نسبت دادن آن بخدا بتصدیق مؤمنین. چهارم اظهار معجزات و خوارق عادات بروایت اهل ایمان آیا درست گفته شد یا طور دیگر است؟ جواب داد که همین طور است جناب مطلق گفت اگر نفسی بهمین چهار دلیل حضرت محمد بن عبدالله را رسول خدا بداند رستگار است یا نه؟ گفت البته. پرسید اگر باین دلایل او را قبول ننماید چگونه است؟ گفت اهل هلاک است و حتماً بدوزخ می‌رود. جناب مطلق گفت بموجب همین چهار دلیل باضافه‌ی بسیاری از براهین دیگر دو نفس مقدس یک یحضرت بهاء الله و دیگری مبشر ایشان حضرت باب خود را من جانب الله می‌دانند درخصوص آنها چه می‌فرمائید؟ حاجی میرزا حبیب الله سکوت کرد و هیچ جوابی نداد. جناب مطلق باز او پرسید که آیا این دلائلی که فرمودید صحیح بود یا نه؟ جواب داد که آری گفت خوب بعد از آنکه آن دلایلی بر این دو نفس آسمانی منطبق آمد تکلیف چیست؟ حاجی جواب داد که خداوند با انسان قوه‌ی عطا فرموده که صدق را از کذب تشخیص می‌دهد و آن عبارت از عقل سلیم است لهذا باید ارباب عقول سلیمه

مطلب را تصدیق نمایند. جناب مطلق گفت شما مگر این چهار دلیل را بعقل سلیم عرضه نداشته‌اید؟ جواب داد چرا این دلایل با عقل سلیم موافقت دارد. جناب مطلق گفت خوب پس در مورد این دو نفس مبارک چه باید کرد دوباره اظهار داشت که عقل سلیم لازم است باید فکر کنم و بعد بشما عرض نمایم. جناب مطلق دیگر چیزی باو نگفت و توجه بحضار دیگر نموده گفت آری آقایان محترم چون معلوم شد که برهان صدق آفتاب نور و حرارت اوست از هر جا که طالع شود بلاشک آفتاب است زیرا برهانش همراهش است.

گزارش مغرب برزند خورشید سر
ین خورشید است نی چیز دیگر
و بهمین جا مجلس خاتمه یافته هر کس به جانبی رفت و جناب مطلق از آن منزل بجل دیگر برای ملاقات دیگران روانه شد. باری جناب مطلق بکیفیتی که نوشته شد پیوسته در بلاد و امصار گردش می نمود و بنشر نجات الله مشغول بود تا وقتی که شمس پیمان از افق عالم امکان غروب کرد و زمام امرالله بدست حضرت غضن ممتاز اروحا فداء سپرده شد. جناب مطلق در این دوره هم مورد عنایات لائحی و مأمور هدایت خالق و اصلاح امور داخلی گشته پی در پی دریافت توابع مبارک که سرفراز می گشت تا اینکه در زمستان سال 1309 شمسی اذن حضور حاصل کرده از طریق همدان و کرمانشاه و قصر شیرین و خاقین و بغداد و شام در تاریخ بیست و هشتم بهمن ماه 1309 بمدینه منوره هی حیفار رسید و برانهمائی آقا عبدالرحمن یزدی بمسافرخانه مقام اعلی وارد گشت و مدت سی و سه روز از شهد لقا مرزوق و مشمول عنایات و الطاف بی پایان گردید که کیفیتش را خود او مفصلا نوشته است و اکنون قسمتهائی از شرح ایام توقف آن وجود محترم در حیفاب بعین عبارت خود ایشان در اینجا درج می شود و هی هذ:

(روز عید فطر که 29 بهمن 1309 بود چهار بعد از ظهر محرم کوی طور گردید حافی اقدام و گریبان چاک رب ارنی گویان طائف حول بیت مبارک حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفدا بودم که دفعه از مکن غیب ندای جانفزای انظر ترانی استماع نمودم متصاعد گشتم و حلقه‌ی کعبه‌ی مقصود بدست گرفتم و یا بهاء بهاء گویان رخصت دخول یافتم و برانهمائی کلیم کوی مقدسش (آقای افنان) بلقای جمال انور و هیکل بیثال حضرت ولی امرالله روحی لفضله الفداء فائز و مشرف گشته الله ابهی عرض کردم و هیکل اقدسش را چون جان نه والله خالق جان درآغوش کشیدم وجه انورش را زیارت کردم و کتفهای نازینش را بوسیدم و بامر مبارک روپروی هیکل اطهرش جالس شدم فرمودند ما بملاقات شما بسیار مشتاق بودیم البته در راه بد نگذشته احبای جمال مبارک الحمد لله بکمال سهولت قطع طریق می نمایند و قریبا بفاصله‌ی هفت ساعت از طهران باین ارض برای زیارت اعتبار مقدس تشریف خواهند آورد. پس از احوال احبای هر نقطه استفسار فرمودند و هریک را بقدر امکان جوابی معروض داشتم.... سپس شرحی از خدمات احبای امریک برای تدوین جلد سوم کتاب «عالم بهائی» فرمودند بعد فرمودند یکی از اطاقهای مقام را برای محفظه‌ی آثار امریه اختصاص داده‌ام و تشریف آورده آن را بفدوی نشان دادند و فرمودند محافل روحانیه مخصوصا محفل مقدم روحانی طهران باید یک چنین محفظه‌ی در حظیره‌القدس ترتیب دهد و احبای الهی آثار و نوشتجات امریه و الواح و توقیعات ما بر که را بدقت محفظه‌ی آثار امری تقدیم و تسلیم نمایند بعد چندین لوح مبارک نشان دادند و فرمودند این الواح مبارک را بخط خوانائی سواد نموده و یکی از احبای طهران اینها را خوب تذهیب نموده و فرمودند آقا میرزا لطف الله خان را می شناسید عرض کردم بلی قربانت کردم. فرمودند او تذهیب کرده و خوب کار کرده سپس فرمودند احبا هم باید الواحات خط اصل را بخزن محفظه‌ی آثار امری محفل روحانی طهران تقدیم نمایند و چون از اطاق محفظه‌ی آثار امری تشریف آوردند به آقا علی اشرف و آقا سید ابوالقاسم فرمودند کاملا این اطاق را بجناب مطلق نشان بدهید و کتاب جلد سوم عالم بهائی را هم فوراً بجناب مطلق بدهید تا کاملا مطالعه نمایند سپس فرمودند خداحافظ شما و از روپروی مقام اعلی که مشرف بخیابان آلمانیه است شریف بردند.... حضرت ولی امرالله فرمودند می خواهم در دامنه‌ی این کوه کرمل مسافرخانه‌ی بین المللی بزرگی بسازم که احبای شرق و غرب در یک مسافرخانه منزل نمایند اما حال احبای شرق را جنب مقام اعلی و اعتبار مقدسه منزل داده‌ام چطور است بشما خوش می گذرد؟ عرض کردم بلی قربانت کردم. فرمودند باید احبای الهی بدانند که امروز دستور تازه‌ی برای احدی نخواهد رسید آنچه لازم بود حضرت جمال مبارک نازل فرمودند و حضرت عبداله‌اء هم کل را بقدر لزوم تشریح فرمودند و باید عموم احبا کوشش نمایند و آنچه در الواح مبارک نازل گردیده کاملا بموقع اجراء گذارند..... روز دوشنبه چهارم اسفند 1309 زیارت هیکل اکرم و جمال بی مثال حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفدا مشرف گردیدم و الله ابهی عرض نمودم فوق العاده اظهار عنایت فرمودند و ایستاده متبسمانه عنایت و عواطف لانهایه نسبت بفدوی فرمودند بعد فرمودند احبائی که توسط شما اجازه‌ی تشریف باعتبار مقدسه را حاصل نموده‌اند یکسده بهار بیایند و دسته‌ی دیگر در پائیز قریبا وسایل سفر نحوی خواهد شد که هر کس ممکن است مشرف شود در این ضمن آقا سید ابوالقاسم باغبان مقام اعلی شاخه‌ی گل سرخی که دو عدد گل داشت از درخت چید و حضور مبارک تقدیم کرد حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفدا پس از بوئیدن و تجید فرمودن که یک ربع ساعت طول

کشید و در دست مبارک بود درحالی‌که حول اعتبا مقدسه طائف بودند دفعة آن شاخه‌ی گل سرخ را با کمال عنایت و رأفت بقدوی مرحمت فرمودند فدوی هم شاخه‌ی گل را با دست مبارک بوسیدم فرمودند استغفرالله در طی بیانات بقدوی فرمودند شما الحمدلله بتبلیغ و تحیب و تنظیم امور داخله هر دو مشغول هستید حضرات مبلغین باید عموماً باین امور قائم و یاران را بمصالح امریه متذکر دارند..... یوم پنجشنبه هفتم اسفند 1309 زیارت اعتاب مقدسه و تلاوت آیات و زیارتنامه موفق گردیدم..... ساعت پنج زیارت هیکل اقدس و جمال بی‌مثال حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداء مشرف گردیدم و الله ابهی عرض نمودم فرمودند چطور است احوال شما بفرمائید بسیار خوش آمدید من برای ترتیب ورود شما برای زیارت بقصر و عما رقم آقا عبدالصمد خیلی زحمت کشیده و تمام کارها را مرتب کرده بودند مخصوصاً من هم ملبوس مبارک و تاج مبارک را از اینجا همراه خود بقصر بردم و در اطاق مبارک گذاردم که شما وقتی برای زیارت می‌روید تمام آنها را زیارت نمائید بعد از چهل سال شما اولین کسی هستید که رسماً برای زیارت بقصر می‌روید..... فرمودند کتاب اقدس در اطاقی که صعود مبارک واقع شد نازل گردید و عالم را روشن و منور فرمود..... شنبه نهم اسفند 1309 حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداء الواح مبارک را که بزبا ارمنی چاپ شده و بقدوی وعده فروده بودند مقدار بیست و پنج (25) جلد که هر یک دارای ده صفحه بود بواسطه‌ی آقا میرزا علی اصغر معلم و ناظر بیت مبارک مرحمت فرمودند..... پس از رفتن بمسافرخانه طرف مقام اعلی برای زیارت و طواف رفتم مشاهده کردم که اهالی از هر طبقه و ادیان مختلفه دسته دسته با کمال مسرت و احترام و آداب منظوره برای گردش و زیارت و طواف مقام اعلی و مقام حضرت عبداله‌ای می‌آیند و از خادم مقام اعلی خاضعانه تمنا و خواهش می‌نمودند که درب مقامات مقدسه را برای آنها باز نمایند تا کل زیارت دو مقام مقدس موفق گردند سپس پنجاه قدم مانده بود بدرب مقام اعلی نشسته و کفشهای نظیف خود را هم درآوردند و با کمال ادب وارد مقام اعلی شدند و زیارت مشغول گردیدند فدوی از مشاهده‌ی ای اوضاع که حاکی از عزت و عظمت امرالهی در اولین قرن بهائی بود و کل اغیار و محترمین آنها را این شکل خاضع و خاشع یافتم بینهایت متأثر گردیدم بخوبی که صدای گریه‌ام بلند شد و چون حالم منقلب شد بطرف مسافرخانه مراجعت نمودم و این مشاهده و احوال کرارا در حال طواف و زیارت اعتبا مقدسه بقدوی دست داد زیرا از طرفی مظلومیت صاحب امر و از طرف دیگر قدرت و غلبه‌ی معنوی امرالله و از جهتی اقبال و توجه نفوس از ملل مختلفه‌ی امریکائی و اروپائی و مسیحی و مسلمان و کیمی را که بر اثر تعالیم مقدسه الهیه مشاهده می‌نمودم و بخاطر می‌آوردم بی‌اختیار گریه‌ی شوق و حزن هر دو توأماً دست می‌داد که خودداری ممتنع و محال بود..... روزی یکی از مسافرن مذکور داشت که خوب است زیارت قدس شریف هم بروم عرض کردم قربان شاعر می‌گوید:

حاجی بره کعبه و ما طالب دیدار او خانه همی جوید و ما صاحب خانه
 حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداء صاحب خانه است و در اینجا تشریف دارند برای چه صاحب بیت مقدس را از دست
 بدیم و بدیدن سنگ و چوب متوجه گردیم اگر هم خواسته باشید بیتی را زیارت نمائید روضه‌ی مبارکه را زیارت کنید که
 حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداء پیوسته بآنجا تشریف می‌برند و زیارت آن ما را دلالت می‌فرماید حافظ می‌گوید:
 ما مریدان رو بسوی کعبه چون آریم چون رو بسوی خانه نهار دارد پیر ما
 روز چهارشنبه سیزدهم اسفند 1309 ساعت 9 قبل از ظهر بطرف عکا و از آنجا با شتمندفر بطرف حیفا رهسپار گردیدیم
 باتفاق هشت نفر و پس از ورود به حیفا و انجام امور لازمه‌ی مقدماتی زیارت هیکل اقدس حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته
 الفداء مشرف گردیدم و الله ابهی عرض کردم.... باقای دکتر مهدیخان حکیم فرمودند شما بقدس می‌روید؟ عرض کرد هرچه امر
 مبارک بشود اطاعت می‌کنم. فرمودند قدس از جهت داشتن محل و منظر و نظافت و جهات دیگر جالب توجه محروم است و
 جمعیتش بسیار و گرفتاری و مخالفتشان با یکدیگر بسیار بخوبی که در اعیاد حکومت مجبور بر دخالت می‌گردد و لکن شما باید بروید برای
 اینکه اگر نروید چون بهمدان وارد شدید و عظمت اماکن مقدسه‌ی متبرکه‌ی امریه و نظافت و ظرافت محاسن عدیده‌ی آنها را که
 بیان می‌کنید کیمیا از شما خواهند پرسید که آیا بقدس هم رفتید یا خیر اگر بگوئید خیر خواهند گفت بلی اگر رفته بودید می‌دیدید
 که قدس از کرمل و حیفا بهتر است ولی چون بروید و کاملاً آن نقاط را مشاهده کنید بآنها خواهید گفت بلی قدس هم رفتم و
 اوضاعش را دیدم و انصاف این است که امروز حیفا و اعتاب مقدسه امریه از هر جهت ممتاز است و زیارتش بر کل واجب و
 لازم سپس بقدوی فرمودند شما هم با ایشان بقدس بروید و تماشا بکنید وعده‌ی زیارت باغ رضوان و بقعة الحمراء و روضه‌ی مبارکه
 را هم بقدوی مرده فرمودند که انشاءالله بآنجا هم برای زیارت خواهید رفت و تمام اوضاع اوایل مقامات متبرکه که را زیارت
 خواهید نمود..... یکشنبه هفدهم اسفند 1309 زیارت هیکل مبارک انور اقدس حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداء
 مشرف گردیدم.... فرمودند چطور است احوال شما در مسافرخانه بشما خوش می‌گذرد عرض کردم بلی قربانت کردم فرمودند
 خبری مکتوبی از ایران برای شما رسیده؟ عرض کردم احبای نمی‌دانستند که عنایت مبارک تا این درجه شامل حال فدوی می‌شود

و زیادتراً از نوزده روز امر بتوقفم خواهند فرمود لذا برای اینکه مبدا فدوی حرکت کره باشم و مکاتیب‌شان بفدوی نرسد چیزی نفرستاده‌اند و گرنه با بسیاری از احبای الهی مکاتبه دارم فرمودند یکی از وظایف مبلغین امر الهی مساعدت و کمک بمحافل مقدسه‌ی روحانیه است و از جمله مساعدتها یکی مکاتبه با احبای الهی است خصوصا با تازه تصدیقها بسیار واجب و لازم است..... پس از زیارت مقامات مقدسه بیرون آمد به طواف پرداختم و در موقع تشریف بردن فرمودند فردا شما بقدمس خواهید رفت عرض شد بحسب امر مبارک مصمم شده‌ایم فرمودند بسیار خوب دفعه فرمودند جناب آقا عبدالصمد عرض کرد بله قربان فرمودند فردا قرار است حضرات بقدمس تشریف ببرند شما برای ایشان اتومبیل تهیه می‌نمائید که کمال آسایش داشته باشند بعد فرمودند خداحافظ شما و از مقابل مقام اعلی بطرف بیت مبارک تشریف بردند فانی و سایر مسافرن هم بطرف مسافرخانه جنب مقام اعلی رفتیم امید از آستان مقدس و صرف فضل و عنایتش این است که بزودی مسافرت قدس انجام شود و بزودی زود مراجعت و بلقائ بی مثال حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداء فائز گردیم روز دوشنبه هیجدهم اسفند 1309 ساعت نه صبح با اتومبیل بطرف بیت المقدس و مسجد اقصی و بیت اللم و خلیل الرحمن که اورشلیم خوانده می‌شود عازم و رهسپار و سه ساعت بعد از ظهر به بیت المقدس وارد سپس با اتومبیل بطرف خلیل الرحمن متوجه و شب را منزل شیخ المشایخ آنجا که آقای شیخ علی افندی طهوب است وارد و باتفاق ایشان بمنزل یکی از کسانشان مدعو گردیدیم و صبح یوم سه شنبه نوزدهم اسفند 1309 باتفاق جناب آقا شیخ علی افندی طهوب زیارت بیت مقدس حضرت خلیل الرحمن مشرف گردیدیم و مقبره‌ی زوجه‌ی او سارا و مقبره‌ی حضرت اسحاق و زوجه‌ی او رفقه و حضرت یعقوب و زوجه‌ی او و حضرت یوسف علیه السلام و مقبره‌ی انصار الشرف و قدمگاه مبارک و سایر اماکن متبرکه که کل را بوسیله‌ی آقای طهوب و شیخ عبدالحافظ زیارت نمودیم و فورا بیت المقدس عودت نمودیم پس از ورود بحرم شریف رفتیم و زیارت نمودیم. مسجدالاقصی را هم زیارت کردیم. دیوار گریه‌ی بنی اسرائیل را هم دیدیم مسجد عمر و سایر عمارات را هم دیدیم سپس به بیت اللحم رفتیم و در مراجعت مزار راحیل را هم مشاهده نمودیم پس از آن بقدمس شریف عودت نمودیم و اگر شرح خدام مسیحی و مسلمانان و کلیمی‌ها را معروض دارم یک کتاب می‌شود بسیار شرم‌آور هم خواهد بود لذا ترک اولی است شب را هم منزل یکی از دوستان آقای دکتر بر گزار نموده و جمعی را ملاقات نمودیم و آنچه از بینونت و عداوت بین یهود و مسلمان دیدیم اگر شرح بدهم ایضا کتاب سیاهی تهیه نموده‌ام بطور اختصار عداوت کنونی بین آنها یعنی یهود و مسلمان بسبب عدم اقبالشان بامر مبارک صد درجه شدیدتر است از عداوت بین آنها در چهل سال قبل در ایران مسلمین اعدا عدو یهود و یهود ایضا اعدا عدو مسلمین مشاهده شدند. یوم چهارشنبه بیستم اسفند 1309 سه ساعت بظهر مانده با شمدف بطرف ساحت اقدس متوجه و سه ساعت بعد از ظهر بارض مقدس حیفا وارد شدیم..... یوم پنجشنبه بیست و یکم اسفند 1309 زیارت هیکل انور حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداء فائز و موفق گردیدیم فرمودند محفل روحانی عدسیه رسما شما را بعدسیه دعوت نموده‌اند دیده‌اید؟ عرض کردم بلی قربانت کردم. فرمودند احبای آن قریه کل ایرانی هستند و فقوالعاده مشتاق ملاقات شما هستند از من خواسته‌اند که شما را بآنجا بفرستم خیلی خوب است آن نقطه هم منظور نظر مبارک بود عرض کردم بر چشم اطاعت می‌کنم فرمودند دکتر هم همراه شما بیایند بعدسیه بعد از چند دقیقه باز فرمودند حضرت عبدالبهاء آنجا را قریه‌ی مبارکه فرموده‌اند و دریاچه‌ئی در آنجا هست که خیلی از آن تعریف می‌فرمودند شما هم انشاءالله آنجا را خواهید دید عرض کردم حسب الامر مبارک بآنجا می‌روم و با کمال محویت بایشان عرض خواهم کرد که آیا فدوی بشما چه کرده بودم که از تشریف بحضور مولایم مانع شدید در این مقام حالم منقلب بحزن گردید حضرت مولای رؤفم روحی لعنایاته الفداء فرمودند آنها خیلی مشتاق شما هستند و شما نیایه از طرف من می‌روید و بشارات امریه‌ی شرق بآنها ابلاغ می‌دارید و آنها هم فوق‌العاده مشتاق هستند زیرا پیوسته مکاتیب شما را باحباب می‌دادم که در محافل ملاقاتی بخوانند علاوه بر آن چندین مرتبه هم عینا آنها را در اخبار امری که برای غرب بانگلیسی نوشته و طبع می‌شود درج نمودم..... یوم جمعه 22 اسفند 1309 حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداء فدوی را توسط اسفندیار به بیت مبارک احضار فرمودند..... سپس توسط جناب افنان پیغام فرمودند که عده‌ئی از احبای عدسیه بعد از ظهر در اینجا حاضر هستند که باتفاق جناب مطلق بعدسیه بروند. اجازه‌ی مدت توقف را سؤال نمودم جناب افنان رفتند حضور مبارک عرض کردند که مطلق عرض می‌کند چند روز در آنجا باشم فرمودند هر قدر بخواهند عرض کردم ممکن است عرض کنند آنچه امر مبارک شود اطاعت خواهم نمود سؤال کردند فرموده بودند دو سه شب ککه کاملا بملاقات آنان مسرور و احبا هم بسبب استماع بشارات امریه ایران مستبشر گردند سپس بامر مبارک خداحافظی نموده به مسافرخانه مقام اعلی متوجه شدم که بعد از ظهر باتفاق جناب دکتر به بیت مبارک برویم از آنجا حسب الامر مبارک بطرف عدسیه رهسپار گردیم..... سه ساعت بعد از ظهر به اتفاق دو نفر از احبای عزیز عدسیه با اتومبیل متوجه و نزدیک غروب بعدسیه‌وارد و زیارت دوستان الهی فائز گردیدیم..... خلاصه آنکه از غروب جمعه 22 تا دوشنبه 25 هر شب و هر روز محفل ملاقاتی بین احبای عزیز عدسیه برقرار..... صبح دوشنبه 25 ساعت چهار بظهر بموجب امر مبارک با احبای الهی

وداع نموده از عدسیه بطرف قراء سمره و نقیب رهسپار ولی اول با گاری و پس از آنکه از رودخانه رد شدیم بوسیله اتومبیل بقرآء مزبورہی فوق حسب الامر مبارک رفتم لب دریاچہی طبریہ... پس از صرف چای بطرف ارض اقدس متوجہ و ساعت پنج بعد از ظہر زیارت ہیکل انور حضرت ولی امراللہ مشرف گردیدم.... یوم پنجشنبہ 28 اسفند 1309 حسب الامر مبارک با مسافریں بطرف قصر بہجی رہسپار و طائف گردیدم و زیارت روضہ مبارکہ موفق گردیدم و شب جمعہ 19 شہرالاعلا ہم کہ مطابق 29 اسفند بود در دارالتحریر قصر مبارک از سه ساعت بنصف شب مانده کہ رفقا بخواب رفتند تا یک ساعت بصبح پنجہ مکتوب کہ حاوی تبریک عید و بشارات امریہ و شرح عظمت امر مبارک و شکوہ اماکن مقدسہی امریہ بود برای محافل مقدسہی روحانیہ و احبای عزیز ایران عرض نموده و توسط جناب آقا میرزا یداللہ سیستانی کہ خادم روضہی مبارکہ و قصر مبارک بہجی بود با پست عکا ارسال نموده و آن شب ہم برای فدوی یکی از شبہای مسرت آور بود و چون رفقا از خواب برخاستند و مکاتبہی فدوی را با احبای ایران مشاہدہ فرمودند مسرور گردیدند و پس از نماز و زیارت روضہی مبارکہ بطرف باغ مبارک رضوان رفتہ و محلہای جلوس و اقامت حضرت بہاءاللہ و حضرت عبدالہاء روحی لہ الفداء را زیارت نمودم و جزیرت الخضرای مسطورہی در الواح مبارکہ را جنات تجری من تحتہا الانہار و کان عرشہ علی الماء مشاہدہ نمودم و شکر و ثنای الہی را بجا آوردم سپس بیاغ فردوس رفتہ آنجا را دیدم و روائج عطریہ آن را استشمام نموده سپس بکا آمدہ با شمندفر بطرف ارض مقدس حیفا رہسپار گردیدم یوم شنبہ اول شہرالہاء 88 مطابق 21 مارس 1931 و اول فروردین 1310 ہجری بود قبل از ظہر در بیت مبارک زیارت دوستان الہی روحی فداہم موفق و بکل تبریک عرض نمودم و پس از استماع الواح مبارکہ و سرودہای امریہ بخواہش حضار محترم فدوی ہم یک مناجات تلاوت نمودم و سپس بر طبق دستور مبارک حضرت ولی امراللہ روحی لعنایاتہ الفداء براہنمائی جناب آقا میرزا ہادی افغان روحی فداہ بہ زیارت شمایلہای مبارک حضرت بہاءاللہ و حضرت نقطہی اولی و حضرت عبدالہاء کہ در اطاق مخصوص بطرز مطلوبی روی تخت گذارہ بودند مشرف گردیدم و عموم احبای عزیز الہی ہم موفق زیارت گردیدند ولی فدوی از جناب افغان خواہش کردم کہ دفعہی ثانی ہم زیارت نمائیم با کمال محبت پذیرفتند لذا بار دیگر ہم زیارت آنها نائل و مشرف گردیدم کل را بوئیدم و بوسیدم و دیدگان خود را بنام آنها متبرک گردانیدم خلاصہ آنکہ بقدری از زیارت شمایلہای مبارکہ مسرور و خوشنودم کہ از فرط خوشی در پوست خود نمی گنجم..... یوم پنجشنبہ 2 شہرالہاء 88 کہ مطابق 2 فروردین 1310 است طرف صبح برای مرخصی زیارت حضرت ولی امراللہ روحی لقدرتہ الفداء مشرف گردیدم اللہ ابہی عرض نمودم عنایات مبارکہ را از عہدہی شرحش عاجزم زیرا بی پایان بود از جملہ فرمودند شما سرحلقہی مبلغین ہستید و در صف اول مبلغین محشور می باشید احبای ایران مؤیدند و پیوستہ باید نظرشان بتعالیم مبارکہ باشد و بعظمت ان کہ در الواح مبارک نازل شدہ متوجہ باشند یعنی چون ترقیات امریہ را ملاحظہ می کنند ہمین درجہ قناعت نمایند امر مبارک عظمتش این است کہ عالم و عالمیان را می خواہد باعلی افق علین برساند. حرت شما را بشام تلگراف کردم و بجناب عبدالرحمن خبر دادم کہ در محطہ منتظر ورود شتاب اشند احبای بیروت و شام و بغداد و کرمانشاہ و ہمدان و ملایر و طهران و عموم یاران ایران را از قبل من تکبیر برسانید در این مقام پیوستہ از فرط عجز اظهار تشکر راجع بہ ابراز عنایات مبارکہ بود و ہم مقدمہی حرمان و مہجوری از ساحت اقدس آن مولای عالمیان اشکم جاری بود و از فرط رأفت و عنایات مبارکہ محو و شیدای آن محبوب عزیز گردیدم و اعضایم احساس بودن در این عالم را نمی نمود بخویکہ وقتی امر بصرف چائی فرمودند استکان چائی از دستم غلطید و چائی آن روی لباسم ریخت. ہیکل مبارک ہم پیوستہ اظهار عنایت می فرمودند و می فرمودند گریہ نکنید باز ہم مشرف خواہید شد و مخصوصا شما را در سفر آیندہ بہ مصر خواہم فرستاد این نگین اسم اعظم در اشیاء متبرکہی حضرت عبدالہاء بود و من این را بہ شما بعنوان یادگار می دہم کہ بانگشتر سوار کنید و ہمیشہ در دست شما باشد فدوی ہم فوراً برخاستم و نگین مبارک اسم اعظم را کہ جوف پاکت مربع مستطیل آبی رنگی با دست مبارک گذارہ بودند و درش را ہم بستہ بودند گرفتم و با دست مبارکشان بوسیدم باز عنایت فرمودند و فرمودند مؤید بودہ و ہستید مطمئن باشید تأییدات غیبیہ مبارکہ پاپی بشما خواہد رسید وجہ مبارک حضرت ولی امراللہ روحی لعنایاتہ الفداء در این موقع ہم بی نہایت بشاش بود فرمودند من فوق العادہ از انجذاب شما مسرورم امیدوارم با این حال کہ بشارات امریہ و تکبیر من را باحبا ابلاغ می دارید اثرات باہرہ بخشد و کل بخدمات امریہ پیش از پیش موفق گردند..... و چون سه ساعت بظہر مانده شد حسب الامر مبارک برخاستم و برای مصاحفہ ہیکل انور حضرت ولی امراللہ روحی لعنایاتہ الفدا را در بغل گرفتم و صورت مبارک و کتفہای مبارک را بوسیدم فرمودند ہمینطور کہ من با شما مصاحفہ نمودم بنیابت من با احبا مصاحفہ کنید و بکل تکبیر برسانید از فرط عنایات مبارکہ خندان بودم و بر اثر مفارقت از ہیکل اکرم و عجز از اظهار تشکر گریان و نالان می گشتم حالت غریبی دست دادہ بود کہ قلم از شرح و وصفش عاجز می باشد سپس فرمودند خداحافظ شما و باطاق تحریر تشریف بردند جناب آقا میرزا ہادی افغان ہم یک عکس مبارک حضرت عبدالہاء بعنوان یادگار مرحمت فرمودند. حضرت علیہ صبیہی حضرت عبدالہاء کہ

والدهی محترم حضرت ولی امرالله روحی لعنایاته الفداست و نام مبارکشان ضایه خاتم است یک عدد سکه نقره و مقداری هم نبات تبرک که هر دو از اشیاء متبرکه حضرت عبدالهء بود جوف کاغذ لطیفی بسته ونوار ظریف مشبک و سفیدی دور آن پیچیده بودند و توسط جناب آقا میرزا عنایت اصفهانی علیه بهاءالله برای ابراز مرحمت جهت فدوی ارسال فرموده بودند حضرت خاتم هم که حضرت ورقه‌ی علیا و صبیبه مبارک حضرت بهاءالله و همشیره محترمه حضرت عبدالهء هستند یکدسته گل بنفشه و یک سکه نقره ایران بفدوی مرحمت فرمودند..... و از ساحت اقدس بطرف روضه مبارکه و قصر بهجی محرم گردیدم..... و بطرف بیروت عازم و هسپار شدم و چون به بیروت رسیدم براهنمائی محصلین مدرسه‌ی کلیه که ایرانی و از احبا بودند به حظیره‌القدی وارد شدم در این بین معلوم شد که حضرت ولی امرالله روحی لفرط عنایاته الفدا علاوه برآنکه فرمودند مسافرت شما را بشام تلگراف کردم به بیروت هم تلگراف فرموده بودند دیگر چه حالتی بفدوی دست داد چه عرض کنم..... و چون حسب الامر مبارک دو روز که زیارت احبای بیروت فائز گردیدم بطرف شام رهسپار شدم و چون بشام رسیدم و جناب آقا شیخ عبدالرحمن را ملاقات نمودم تلگراف مبارک را مسرورا بفدوی ارائه فرمودند که صورت آن از این قرار است الشیخ عبدالرحمن هندی و یکل الحجاج شام عبدالله مطلق و رفیقه من وجوه الاحباء متوجهین من طریق بیروت بطرفکم استقبالوها بكل حفاوة و تحیة و اکرام شوق..... دو روز هم در شام زیارت احبا فائز و سپس بطرف بغداد متوجه دو روز هم زیارت دوستان بغداد مشرف و سپس بطرف خاتقین رهسپار و یوم سه شنبه 11 فروردین 1310 بکرمانشاه وارد و زیارت عموم احباء مشرف و یوم شنبه 14 فروردین بطرف همدان متوجه و بعد از زیارت احبای کرمانشاه و همدان که موجب امر محفل مقدس روحانی و امر مبارک بود یوم سه شنبه 21 فروردین 1310 بملایر وارد گردیدم احبای الهی در هر نقطه نهایت محبت و مرحمت را ابراز فرمودند که ذکر اسامی کل در این دفتر ننگند. ... و در هر نقطه از نقاط معروضه پیام مبارک را بكل ابلاغ نمودم و عنایات مبارک را نسبت بعموم احبا معروض داشتم کل مسرور و منجذب و مشتعل و خوشنود گردیدند بعلاوه با سه مملکت از ممالک امریه هم یکصد و بیست و شش مراسله محفل مقدس روحانی مرکزی ایران و انجن محترم شور روحانی سالیانه و محافل مقدسه روحانیه سایر بلاد و ممالک و احبای الهی که کل حاوی پیامهای مبارک بود مخصوصا محفل مرکزی که 37 صفحه پیامهای مبارک را نوشته بودم عرض و با پست سفارشی برای عموم ارسال نمودم رسید محفل مقدس روحانی مرکزی و انجن محترم شور روحانی و سایرین هم زیارت گردید و تا یوم یکشنبه 13 شهبانجمال 88 که مطابق با دهم مه 1931 و 19 اردیبهشت است در یکصد و هفده جلسه زیارت احبا مشرف و با 56 نفر مبتدی جدید هم مذاکرات تبلیغی بعمل آمد.....) انتهی باری جناب مطلق پس از مراجعت از ساحت اقدس مجددا با قیامی عاشقانه بخدمت امریه مشغول شد و با انجذابی ملکوتی شهر بشهر و ده بده در تمام ولایات ایران گردش می نمود و یاران الهی را بوظایف یومیه آشنا و اغیار را براه خدا دلالت می نمود و در این سبیل چه بسیار احباب را که متنبه ساخت و چه بسا از غیار را که هدایت نمود و ضمنا چه نیشها که از پیگانگان بر قلبش رسید و چه نیشترها که از آشنایان بجزگش وارد شد معهدا چون کوه البرز مستقیم و پابرجا بود و از هیچ ناملائی خم ببارو نیامورد و بارها در محضر رؤسای نظمیه و حمرانان بلاد حاضر گشت و به کمال صراحت و شهامت سئوالات آنها را جواب داد و حقیقت عقاید اهل بها را نزدشان بیان کرد و در مدت بیست و سه ساله‌ی خدمتش علاوه از الواح مبارکی که از خامه‌ی مرکز میثاق بنامش نازل و قبلا در این تاریخچه زیارت فرمودید سی و یک توقیع نیز از حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه باعزازش صادر شد که یکی از آنها زیب این اوراق می گردد و چون در آن توقیع مبارک نامی از دکتر حسنخان و امیرالشعراء و سالار برده شده قبلا شرح مجلسی که جناب مطلق با آنها مقابل شده و مذاکره کرده مختصرا نگاشته سپس توقیع مبارک درج می گردد اما کیفیت آن مجلس چنین است که جناب مطلق در یکی از مسافرتهای خویش به مشهد شپی برای ابلاغ کلمه‌ی الله بمنزل سالار مؤید که تنی از اعیان و منتفدین بود و با هم سابقه‌ی آشنائی داشتند رفت در آن شب دکتر شیخ حسنخان و امیرالشعراء نادری هم در آنجا بودند جناب مطلق پس از مکالمات ابتدائی یعنی سلام و احوالپرسی بسالار مؤید گفت بنده برای استرداد کتاب فرائد که چند روز پیش بسرکار تقدیم نمودم شرفیاب شده‌ام بدهی است اگر درباره‌ی آن کتاب مطلبی هم داشته باشید ممکن است عنوان فرمائید سالار مؤید هم کتاب فرائد را خوانده بود و هم کتاب ردیه‌ی آواره را و چون از مفتریات آواره شبهاتی در قلبش پیدا شده بود قریب سی فقره سئوال از آن قبیل اعتراضات تقریر کرد و جواب هر یک را شنید و قانع و مسرور گشت و بیش از هر چیز قضیه‌ی استحکام عهد و میثاق را تجمید نموده اظهار داشت که هیچ صاحب شریعتی مرکز عهدش را باین واضحی منصوص نکرده و در هیچ دوری هیچیک از اوصیا هم جانشین خویش را باین درجه از وضوح معرفی ننوده است دکتر شیخ حسنخان که قدری طبیعی مسلک بود او هم بیاناتی کرد و جناب مطلق بروفق ذوق او نیز اظهاراتی نمود و در آخر مجلس سالار مؤید از دکتر شیخ حسنخان پرسید که شما درباره‌ی انبیاء چه اعتقادی دارید و چه مقامی برای آنان قائلید؟ دکتر در جواب گفت من اعتقادم این است که دین برای اهل عالم لازم است ولی نه برای امثال من بلکه برای مردمان عوام آن هم نه دین‌های کهنه و پوسیده بلکه دین تازه یعنی

دیانت حضرت بهاءالله که مردم را باین خوبی تربیت کرده و من هم اگر بنا باشد زیر بار دین بروم فقط دین بهاءالله را قبول می‌کنم چرا که من اندازه‌ی بزرگواری و عظمت هریک را می‌دانم و مغز جمیع آنها را وزن کرده و دانسته‌ام که مغز حضرت آدم دو من و نیم سنگینی داشته و مغز نوح سه من و مغز ابراهیم خلیل چهار من و مغز حضرت موسی پنج من و مغز حضرت عیسی شش من و مغز حضرت رسول هفت من و لکن مغز حضرت بهاءالله دوازده من وزن داشته است و همین لحاظ جمیع نفوس عالم باستانی امثال من واجب و لازم است که حتما در ظل شریعت حضرت بهاءالله درآیند و صفات آدمی پیدا کنند مختصر قدری از اینگونه صحبتها کرد و باز مذاکرات متفرقه‌ی دیگر بیان آورد تا بالاخره بمناسبتی بحضار گفت آیا خبر دارید که من بهائی زاده هستم و پدرام تا چند پشت همه بهائی بوده‌اند؟ حاضرین پرسیدند که چگونه شما تا چند پشت بهائی بوده‌اید در صورتیکه از ابتدای این امر هنوز یک قرن نگذشته است؟ گفت من از اولاد شیخ بهاءالدین عاملی معروف بشیخ بهائی می‌باشم و در زمان حکومت و ثوق الدوله که اداره‌ی سبیل احوال تأسیس و دایر شد و مقرر گردید که هر کسی نام خانوادگی برای خود انتخاب کند من برای خود (بهائی) را اختیار نمودم و ثبت رساندم چند روز که گذشت دیدم در شهر همه افتاده است و در همین اثناء و ثوق الدوله مرا طلبید و پرسید که شهرت جدید شما چیست؟ گفتم بهائی گفت الحذر الحذر از این نام که سبب رسوائی شما در میان خاص و عام است و اگر این کلمه بگوش علماء برسد غوغا می‌کنند و شما را از زنان خوردن می‌اندازند من چون دیدم که انتخاب این کلمه اسباب زحمت و مشقت می‌شود فی الفور باداره‌ی سبیل احوال رفته نام خانوادگی را تغییر دادم. جناب مطلق رو به جمع آورده گفت شما می‌دانید که حضرت بهاءالله وحیدا فریدا در مقابل اهل عالم ایستادگی کردند و علی‌رغم دو سلطان مستبد و معاند که آتی حضرتش را راحت نمی‌گذاشتند امر خود را بلند فرمودند ولی جناب دکتر باقرار خودشان از مشهور شدن باسم بهائی با آنکه می‌توانستند بگویند که من نسیم بشیخ بهائی می‌رسد ترسیدند در این صورت آیا جایز است بگویند که من از تعالیم انبیاء پیروی آنها بی‌نیازم و سزاوار است که بگویند من مغز آنها را می‌سنجم و وزن هریک را معین می‌کنم؟ حضار اقرار کردند که براسستی چنین ادعائی از اشخاص عادی شایسته نیست سپس امیر الشعراء هم مطالبی پرسید و جواب شنید و جناب مطلق خداحافظی کرده بمنزل مراجعت نمود روز بعد سالار مؤید کتاب فرآید را برای جناب مطلق فرستاد و در پشت آن کتاب بخط خود این عبارات را نوشته و امضاء کرده بود: (الحق کشتیایان این سفینه و خازن این دفینه مؤلف نحیر و مصنف دلیر نام نامیش با مسمی سخنوری است کامل و دانا اسم شریفش ابوالفضل لقبش ابوالفضائل شیرین گفتار و نیکو خصائل نجسته شیم و عطارد قلم است نویسنده‌ئی چنو پارسی زبان کم است زبان گشاده و دل داده است عشق از این کرده است و کند جان برای نثار جانان خواهد تن برای بردن بار فرمان برای رضای حبیب فانی و این گرامی دفتر یگانه نشانی) انتهی

و چون جناب مطلق شرح این مجلس و مطالب دیگر را بعرض رساند تویق مبارکی در جوابش واصل شد که صورتش این است: مشهد حضرت ناشر نفعات الله جناب آقا میرزا عبدالله مطلق طهرانی علیه بهاءالله الاهی ملاحظه نمایند روحی نخدماتک الفداء نامه مفصل و راپورت مکمل مجمل آن حضرت واصل با وجود مشغولیت بی‌پایان من البدو الی الختم بلحاظ اقدس مبارک معدن فضل و عطا حضرت ولی امرالله کینونتی لرشحات الطافه الفداء فائز اثر خامه رمز فداکاری و آیت بردباری و جانفشانی در سبیل امر رحمانی بود جامع و کامل بود و از هر حیث فائز و شامل انوار تأییدات الهیه از خلال معانیش لامع و ساطع و آثار توفیقات صمدانیه از کلمات دریائش ظاهر و باهر فلکم جزیل الثناء و علیکم اجمل التحیه و البهاء چنانچه ملاقات با عده‌ی کثیری از نفوس از مبتدی و غیره و اقبال و ایمان جمعی بشطر قدس احدیه موجب سرور و شکرانه گشت جلسات تبلیغی و تقدیم کتب امریه بطلبین جلوه‌ی قدرت و اقتدار نور مبین بود ملاقات با علمای اعلام و حجج اسلام و مکالمه‌ی با صاحب منصبان در کمال شجاعت و شهامت پرتو نصرت و انتضار ملوک مختار بود توجه و اقبال و اذعان آقای صارم الملک بخشایش محبوب ابهی است تفصیل مجلس مناظره با آقای میرفتحعلی سرکشیک اول و آقای شیخ علی اکبر واعظ شهیر مشهد معروف بنوعانی و محاوره مغالطات ایشان دلیل بر انکسار و فرار از میدان است واضح است اکثر خلق از جهتی نظر بعدم اطلاعاتشان از حقیقت امر و قوه نفوذ و اقتدار تعالیم الهی و از جهتی دیگر اعتماد بر معلومات سطحیه و علوم فاسده نزد خود و همدستانهای خویش اظهار شجاعت و میل ملاقات با بهائیان نمایند ولی چون با غضنفران پیشه‌ی ایقان و اطمینان روبرو و مقابل شوند و تصادم افکار بمیان آید و دل و بیان و حجت و برهان را قاطع و فاصل و محکم و کامل بینند و برعجز و ضعف خود آگاه شوند مصداق آیه مبارکه‌ی حمر مستنفره فرت من قسوره گردند و مانند صعود حقیر خود را در چنگال شاهین قوی مشاهده کنند لذا بهزار حیل و تدبیر و بغذره‌های واهیه مخفی و پنهان شوند ولی نفوسی که دارای جوهر فطری هستند و طالب حقیقتند و مرآت قوادشان از زنگ و غبار خرافات تا اندازه‌ئی پاک و مجرد است اینگونه اشخاص اگر مؤمن و مقبل هم نگردند انصاف بر عظمت و بزرگواری دهند و تعالیم رحمانیه را تحمید و تقدیس کنند البته درجات نفوس متفاوت است و در این باب حکم قطعی نتوان نمود در وقت و حینش گوهر از خرف معلوم گردد و خطب یابس از شجره‌ی بارور تمیز داده شود چنانچه آقای دکتر شیخ حسن خان و آقای امیر الشعراء نظر پیاکی

طینت و خلوص نیت اولی از شهادت منصفانه‌ی خودداری نفرمودند و ثانی از کنز عرفان و ایقان آگاهی یافته سلسبیل محبت الله را لاجرعه نوشیدند همچنین شخص محترم بزرگوار حضرت سالار پس از مطالعه‌ی کتاب فرائد در ظهر کاتب با خط و امضای خویش چنین تجید و ستایشی را فرمودند عاطفت و حق گوئی اینگونه نفوس عالی مقام را از صمیم قلب تقدیر می‌نمائیم شهدالله آن حضرت دمی قرار و آرام نگرفته و آئی استراحت نجسته دائماً بخدمت آستان احدیت و تبلیغ امرالله و نشر نجات الله و ایقاز نفوس راقده‌ی در مه‌ غفلت و جهالت مشغول بوده و هستند..... قوت قلب و شجاعت احبای عزیز دزداب را در موضوع سبیل احوال تبریک و تهنیت گوئیم ورود امة الله المحترمه میسبیس شفلاخر بان نقطه و پذیرائی و مهربانی یاران الهی سرور عظمی بخشید مسافرت آقای محسن اف آذری و جناب حاجی ملایوسف بیک خوشفی در اطراف خراسان و خدمات شایان ایشان سزاوار تجید بی‌پایان است از فضل الهی امید چنان است که از هر جهت موفقیت کامل حاصل گردد حسب الامر مبارک مرقوم گردید نورالدین زین ذیحجه 1346- 1 حریران 1928 منادی حضرت کردگار را در آن اقلیم پراسرار فتح و ظفری باهر از رب مقتدر خواهم تا بر توفیقات روحانیه آنا فانا بیفزائید و جم غفیری را از خاص و عام بشریعه‌ی رب الانام هدایت فرمائید رایت استقلال را علی رؤس الاشهاد برافزاید و نار محبت الله را در افتده‌ی حکام و زبردستان مشتعل سازید احکام و منصوصات کتاب اقدس را بقدر مقدور ترویج و تنفیذ نمائید و غالبیت دین الله و نفوذ کلمه الله را بر مدعیان و غافلان واضح و مبرهن فرمائید در این بساط آئی فراموش نگردید زیرا از اجله‌ی اصحاب محسوبید و در صف اول مبلغین محشور باخلاق صفات و شیم الهیه موصوف و معروفید و بلحضات اعین رحمانیت در جمیع مراتب و شئون منظور و ملحوظ مقام ارجمندی را در عالم ملک حائزید و باجر و ثوابی جزیل در ملکوت رب جلیل مفتخر و فائز زاد کم الله عزا و نصرا و نفرا و توفیقا بنده آستانش شوقی.

باری جناب مطلق با کمال آزادگی دائماً بسیر گشت در اطراف و اکلاف مشغول بود تا آنکه علائم بیماری در وجودش پدیدار گشت و اولین ظهور آثار مرض در مدینه‌ی مشهد در سنه 1316 شمسی بود ولی در آن موقع چندان شدتی نداشت ولی بعد از مسافرت از آن شهر در نقاط دیگر کم کم شدید شد و چون خبر این قضیه بساحت اقدس رسید مکرراً احوالپرسی فرمودند و نیز توصیه فرمودند که ایشان در طهران تحت معالجه‌ی اطبای حاذق قرار گیرند. بهرحال جناب مطلق مدت سیزده ماه تمام در طهران بستری بود و با آنکه مرض شدید و رنج و زحمت بسیار بود آئی نناید بلکه پیوسته اظهار می‌داشت که خدایا اگر این هم نوعی از امتحان است مرا در تحمل آن ثابت و استوار بدار بالاخره در شب اول شهرالسلطان سنه 95 مطابق بیست و نهم دیماه 1317 شمسی ساعت یازده بعد از ظهر روح پاکش از قالب تن بربرید و در شاخسار سدره‌ی منتهی مسکن گردید و صبح روز پنجشنبه جنازه‌اش با احترام و تجلیل در گلستان جاوید طهران در قبر شماره‌ی 220 مدفون گردید و چون ضمن مطالب دیگر خبر صعود ایشان بوسیله‌ی محفل مقدس روحانی ملی شیدالله ارکانه بساحت اقدس معروض گردید در توقیعی که در جواب ایشان است راجع بجناب مطلق چنین می‌فرماید: (راجع به متعارج بر فریق اعلی مبلغ شهیر جناب مطلق علیه رضوان الله و انواره فرمودند بنویس البته موکدا بموجب وصیت نامه‌ی آن متعارج الی الله عمل نمائید و منسوبین آن شخص بزرگوار را از قبل این عبد در اثر فقدان آن رجل رشید و رکن شدید جامعه امر مولای مجید اطمینان و تسلی دهند و فرمودند بنویس این فارس مضمار خدمت و آیت وفا و شہامت و استقامت و مبارز و مجاهد دلیر در سبیل امر حضرت احدیت بفردوس اعلی صعود نمود و در بحر انوار مستغرق گردید و با کمال موهبت کبری مکمل گشت و به آنچه آمال مقربین است نائل شد در ایام حیات بکمال همت بخدمت ام رقا تم بود و در بیان حقایق امریه و دفاع از مقدسات و شعائر دینیه و اقامه‌ی دلائل و براهین محکمه متقنه و اثبات احکام و مبادی الهیه و اصول شریعت سماویه و تشویق یاران و استحکام اساس جامعه آیتی از آیات قدرت حضرت رب البریه افاض الله علی تربته و اهل الرحمة و المغفرة و انزل علیه و علی من ؟؟؟ اثره کل خیر و برکة بدوام عزة و سلطنته) انتہی.

اما وصیت نامه جناب مطلق مضمونش بر این بنده
تصویر صفحه 118 پی دی اف

معلوم نشد زیرا در ضبط محفل مقدس روحانی ملی است اما منسوبین ایشان عبارت از دو همشیره و همشیره‌زادگان ایشان بودند که هنگام صعود جناب مطلق هنوز در قید حیات بودند ولی نرگس خانم همشیره‌ی بزرگ ایشان یکسال بعد از خودشان وفات یافت و بهیه خانم همشیره کوچکشان نیز هفت سال بعد از برادر یعنی در سنه 102 بدیع در گذشت. راجع به مخارج مسافرت ایشان از سفرنامه‌ی اولی خودشان که در ایام حضرت مولی الوری نگاشته‌اند استنباط می‌گردد که آن اوقات بخرج خود حرکت می‌نموده‌اند اما بعد از آن چون معلوم نبود که چگونه بوده است از ثابته خانم صادقی همشیره‌زاده‌ی جناب مطلق کتبا استفسار گردید و ایشان در جواب چنین نوشته‌اند که: (راجع بخرج مسافرت و معاش ایشان در ماه می‌شده است عینا صورت آن را حضور محفل مقدس روحانی ملی ثابت و معینی نداشتند آنچه خرج مسافرت و معاش ایشان در ماه می‌شده است عینا صورت آن را حضور محفل مقدس روحانی ملی ارسال داشته و وجه آن جهت مشارالیه حواله می‌شده است ولی اطلاع کامل ندارم که آیا تا آخر حیات بهمین منوال بوده است یا

اینکه بالاخره حقوق ثابتی جهت ایشان تعیین گردید) انتهی
 در هر صورت جناب مطلق در هر جا کمال استغنا را بخرج می داده اند چنانکه بارها از طرف محافل ولایات و همچنین از طرف افراد
 احبا خواسته بودند که بایشان اعانتی بکنند نپذیرفته و نهایت ملاحظت بصاحبش برگردانده و یا بنام دهنده بعنوان حقوق الله برای
 جناب حاجی امین فرستاده بودند.

اکنون خاتمه شرح احوال جناب مطلق بیک فقره دیگر از بیانات حضرت ولی امر الله که در یکی از توابع منیعه بخط مبارک
 نگاشته شده مزین می گردد قوله جل سلطانه:

ای غضنفر بیسه الهی حقا که شریعة الله را حامی جانفشانی و آسمان دین الله را کوکبی درخشان جمهور مؤمنین را مقتدای امینی و
 جامعهی امر الله را رکنی شدید و متنی منادی و ناصر آئین جمال ابهائی و عضو برانزدهی هیئت مجللهی ایادی امر رب یگا لملک
 ینبغی هذا المقام الاسنی و الرتبة العلیا این عبد آنی آن محبوب القلوب احبا را فراموش ننایم و در این جوار پراوانر تأییدات متابعه از
 ملکوت اسرار از برای آن برگزیدهی جمال مختار از اعماق قلب تمنا و استدعا نمایم کن مستقیما علی امره و ناطقا بذکره و مروجا
 لشریعته و منادیا باستقلال دینه و مبینا لکلماته و ناشرا لآثاره انه ملهمک مایشاء و یؤیدک بشدید القوی و یمدک بتأییداته المتتابعة
 من ملکوته الابهی و یحقق آمالک فی خدمة امره المتعالی الممتنع العظیم بندهی آستانش شوقی
 جناب آقا میرزا منیر نبیل زاده

جناب نبیل زاده یکی از نوادگان حاجی شیخ محمد قزوینی است که از سلسله تجار و از جمله ارادت کیشانش حضرت شیخ احمد
 احسائی و جناب حاجی سید اظم رشتی بوده و در اوایل امر نقطه اولی عز اسمه الاعلی در سلک مؤمنین در آمده و هنگامی که
 آن حضرت را تبعید بقلعهی ماکو نموده بودند حاجی شیخ محمد از قزوین بتبریز رفته و در آن شهر حجرهی تجارت باز کرده است تا
 بمولای خویش نزدیک باشد و بتواند بواجبات ایمان و اخلاص قیام کند یعنی در سبیل محبوب موفق بخدمتی گردد. این مرد دو
 مرتبه در سجن ماکو بشرف لقا فائز گشت و بهمین جهت نزد حاکم تبریز مجرم شناخته شده مأخوذ و محبوس گردید اما چون از
 متمولین و محترمین بود رئیس التجار وقت که از اغیار بود چهل اشرفی بحکومت رشوه داده او را خلاص کرد این مؤمن بالله از
 حضرت نقطه روح ماسواه فداه هفت تویع بنامش صادر شد و از قلم اعلی هم قبل از اظهار امر علی هفت لوح باعزازش نازل
 گردید و خود در سنه 1278 قمری به عالم بالا صعود کرد و بر حسب وصیت خودش جسدش به بغداد منتقل و در قبرستان آن
 شهر مدفون گردید.

از فرزندان این مرد محترم یکی جناب شیخ کاظم سمندر است که از رجال نامی این امر مبارک و پیوسته در آسمان امر الله بمثابه
 ماه تابان نورافشان بوده است چه علاوه بر انجام خدمات مستمره در ایام حیات موفق بتدوین تاریخی گردیده که شرح حال خود
 و پدر و ترجمهی احوال رجال تاریخی امر را که بزیارت آنان نایل گردیده است در آن گنجانیده و نیز صاحب استدلالیهی است
 در موضوع عهد و پیمان که چه بسا از متزلزلین بقرائت آن از شبهه بیرون آمده بر اثر ثابت و راسخ گشته اند و گذشته از کل اینها
 اولاد صالح و اخلاف ناموری تربیت کرده است که همگی در ایمان و خدمت سرمشق ثبوت و استقامت بوده وهستند علی
 الخصوص حضرت آقا میرزا طراز الله سمندری که از اول جوانی تا بحال بکمال اشتعال بشیر نفعات طیبه الهیه اشتغال دارند و
 فوق العاده منظور نظر عنایت هستند.

اما فرزند دیگر حاجی شیخ محمد عبارت از جناب حاجی شیخ محمد علی (نبیل بن نبیل) والد ماجده جناب آقامیرزا منیر است که او
 هم در امر مبارک نهایت انجذاب را داشته بدرجهی که جمال قدم جل جلاله در رساله ابن ذئب نام او را در عداد منقطعین ذکر
 فرموده اند و باجمله عموم این خاندان عریق در ایمان و اکثرشان غریق در بحر خدمت بوده و هستند.
 اما جناب آقا میرزا منیر که در صدد نگارش تاریخچهی ایشان هستیم این بنده کرارا در عشق آباد و رشت و مشهد و طهران
 خدمتشان رسیده ام حتی در ایام طفولیت که در مدینه عشق آباد حوزهی درس داشتند و کتاب مستطاب اقدس تدریس
 می فرمودند از محضرشان استفاده کرده ام مردی بسیار گرم و مهربان بود و به طبقهی فقراء عنایت خاصی داشت در امر مبارک
 بسیار غیور و در مجالس و محافل وجودش مایه وجد و سرور بود در تشویق یاران و تسلیت ماتمدران و تسریر قلب فقیران و
 فروشاندن غبار کدورت در میان دوستان یدی طولی داشت و در تبلیغ و ترویج امر الله و تدریس اماء الرحمن مساعی جمیله میدول
 می داشت و در این زمینه با جناب میرزا محمد ثابت مراغهئی که شرح احوالش در جلد سیم این کتاب درج گشته همقدم بود و مانند
 او بگفتار یابوهی پارهئی از نفوس اعتنائی نمی نمود و باجمله بمصدق بیان مبارک جمال قدم مانند شریان در جسد امکان نباض بود.
 و اما تحصیلات اساسی او هر چند از سواد فارسی و اندازهی متوسطی از صرف و نحو و کبی از منطق تجاوز نمی کرد لکن در
 نتیجهی تبلیغ و مطالعهی کتب و اخذ علم از افواه رجال در کار خود ورزیده و در مجاوره آزموده شده بود. این مرد محترم
 بخواهش بنده شرح احوال خود را چهار سنه قبل نوشته و فرستاده است که این جزوه از آن استخراج می گردد.

باری جناب نبیل زاده فرزند دومی جناب شیخ محمد علی است اما فرزند اول او که برادر جناب نبیل زاده باشد نامش شیخ احمد بود که نورانی بکمال داشت و در صفات ایمانی از بردباری و شکیبائی و تسلیم و رضا و تنزیه و تقدیس و خدمت و شہامت سرحلقه‌ی مؤمنین بشمار می‌آمد این بزرگوار که در طهران یکی دو سال قبل از جناب نبیل زاده بجنّت جاوید خرامید در اوایل بلوغ در سخن عکاء بلقائ ملک من فی الارض و السماء مشرف گشته بود جمال اقدس اہی بسیار نوازشش می‌فرمودند و او را از روی مزاح (فلفل نمک) می‌نامیدند و در عشق آباد یکی از دوستان باذوق او را بلقب خادم الاحباء ملقب کرده بود وحقا کہ شایستگی این لقب را داشت.

بر سر مطلب رویم جناب نبیل زاده در تاریخ پانزدهم محرم سال هزار و دوہست و نود و یک ہجری قمری در قزوین چشم بہ دنیا گشود نام مادرش شریفہ بیگم بودہ است. این طفل را جمال قدم جل ذکرہ در ضمن لوحی بمنیر تسمیہ فرمودہ‌اند و عین عبارت مبارک در این خصوص چنین است (قد سمی اخ الاحمد علیہما بہاء اللہ الفرد الاحد لدی العرش بالمنیر). ایام طفولیت را در مسقط الرأس خویش بسر برد و سواد فارسی را در آنجا آموخت پدرش در نہم رجب 1307 قمری در اسلامبول چشم از جہان پوشید و پس از چہارماہ جناب نبیل زاده کہ جوانی ہیجده سالہ بود بنیت تجارت بہرہی عمومی بزرگوارش حضرت سمندر و معلش ملاعلی مقدس بسمت رشت حرکت کرد از رشت آن دو نفر بساحت اقدس شتافتند و جناب نبیل زاده در آن شہر اقامت کرد و بہ تجارت مشغول شد و روزی یک ساعت ہم بمدرسہی حاجی سمیع برای تحصیل صرف و نحو می‌رفت و شبہا در نہایت حکمت بجالس احباب حاضر می‌شد و چند ساعت بتلاوت یا استماع آیات می‌گذراند و گاہی ہم با برخی از نفوس کہ قصد تحری و تحقیق داشتند بمذاکرات تبلیغی می‌پرداخت آن اوقات در رشت مثل سلیر نقاط ایران فشار اغیار شدید بود بقسمیکہ احبای الہی در کوچہ و بازار ہر گاہ بیکدیگر برمی‌خوردند مجبور بودند کہ روی را بسوی دیگر کنند و بسرعت از مقابل ہم بگذرند احباب در منازل خود نیز می‌بایست کمال احتیاط را مراعات نمایند خصوصا اگر کدبانوی خانہ از اغیار بود بر صعوبت کاری افزود چنانکہ عیال ملا ابراہیم عطار رشتی کہ از شوہر لباسی نو طلبیدہ و او بسبب ضعف قوہی مالی نتوانستہ بود تہیہ کند یک ورق مناجات او را کہ صبحہا بعد از ادای صلوة اسلامی تلاوت می‌کرد از جیب بغلش ربودہ بملائی محلہ ارائه داشت آخوند مذکور باستناد آن ورقہ حکم قتل او را نوشت و بدست ارادل و اوباش داد این قضیہ را یکی از دوستان بہ سمعش رسانید آن مظلوم بی‌درنگ دکان را بستہ با پای پیادہ از بیراہہ بقزوین و طهران رفت اشرار کہ خود او را نیافتند اجناس دکان و اثاث خانہ‌اش را تالان کردند و آخوند محلہ ہم همان روز عیالش را بدون طلاق نامہی شوہر برای خود عقد کرد و منزلش را متصرف و مالک گردید. نظر باین مشکلات بود کہ دوستان در تقیہ اہتمام می‌نمودند و محافل خود را در منازل احبائی کہ خانہهای آنها ہم بہائی بودند تشکیل می‌دادند و افراد احباب ہم کہ بیش از دہ دوازده نفر نبودند دو ساعت از شب گذشتہ یک بیک بجلس حاضر می‌شدند و خیلی آہستہ آیات تلاوت می‌کردند و اواخر شب نزدیک سحر بنہایت خوف و ہراس یکایک از خانہ بیرون می‌رفتند. کار بانداہائی سخت بود کہ شبہای برف و باران ہمگی خوشحال می‌شدند زیرا کہ در چنان شبہائی قدری آزادتر بودند معہذا در مجالس خود نیز سلام می‌گفتند و در یک شب کہ جناب نبیل زاده وارد مجلس شدہ و آہستہ اللہ اہی بر زبان راند بزرگ مجلس متغیر شد کہ چرا سلام نگفتی تو چون ہنوز جوان و خام ہستی معنای ضرب و زخم و زنجیر و زندان را نمی‌دانی ہچنیندفعہائی او را بعلت اینکہ در روز روشن دو نفر جوان بہائی را بمزل پذیرفتہ بود بسختی سرزنش کردند و از رشت بقزوین شکایت نوشتند کہ اینطور بی‌احتیاطی کرده است.

در رشت سیدی بود بنام قنبر خیلی میغض و دور از نجابت و چون بگان دانستہ بود کہ جناب نبیل زاده و شریک حجرہ‌اش بہائی می‌باشند ہمہ روزہ بدر حجرہی آنها می‌آمد و بکمال وقاحت بہ بابیہا فحش می‌داد و سخنان رکیک می‌گفت رفیق نبیل زاده باو سپردہ بود کہ بہیچوجہ اعتنائی بسید نکند و از جای خود بجنبد و روی از گفتار تلخ او ترش نسازد زیرا اگر حرکتی از آنها سرمیزد فی الفور بلای ادم و داہیہی دہماء گرفتار می‌شدند آن سید ہم از رفتار ناهنجار خود خستہ نمی‌شد و ہیچ روز عمل خود را ترک نمی‌کرد حتی یک روز کہ حجرہ بمناسبت عید قربان بستہ بود فردا صبح کہ آمد و ہرزگیہای خود را تجدید کرد وقت رفتن گفت چون دیروز بازار بستہ بود و نتوانستم اینجا پیام و ثواب بیرم عصر امروز ہم خواہم آمد و بطوریکہ گفته بود عمل کرد. باری سہ ماہ کہ از مسافرت نبیل زاده برشت گذشت جناب سمندر و جناب معلم از ارض اقدس مراجعت کردند نبیل زاده شایق بود کہ از سر گذشت این سفر و حوادث ایام تشریف و بیانات محبوب عالمیان خبردار شود لہذا جناب سمندر پارہائی از کلمات کہ از فم مطہر مالک اسماء و صفات صادر شدہ بود نقل نمود از جملہ چنین اظهار داشت کہ روزی قصد داشتم از محضر مبارک سہ مطلب سئوال کنم سئوال اور راجع بشغل اطفال عائلہ بود. سئوال دویم این بود کہ ناپلیون سیم و سلطان عبدالعزیز پادشاہ آل عثمان در حالیکہ علی الظاہر چندان ستمی بامر و احبای نکردند چہ حکمتی داشت کہ الواح قہریہ در حقشان نازل شد و بزودی ذلیل و معدوم شدند اما ناصرالدین شاہ با آنہمہ ظلم و تعدی کہ روا داشتہ ہنوز زندہ است و بکیفر اعمال خود نرسیدہ

است. سؤال سیم اینکه اصحاب هر دین سابقی پس از ظاهر شدن دین لاحق خوار و ذلیل و ضعیف شده‌اند پس چه شد که در ملت حضرت مسیح بعد از ظهور حضرت رسول اکرم ضعف و فتوری رخ نداد و الی کنون هم اقوی ملل عالم محسوب می‌شوند؟ خلاصه آنکه هنگام تشریف سؤال اول را که راجع باطفال بود در پیشگاه حضور معروض داشتیم در جواب فرمودند که: (اما الاطفال امر نمودیم از ابتداء بآداب دین تربیت شوند و بعد بالعلوم النافعة و التجارة مزینة بطراز الامانة و الדיانة) بعد خواستم سؤال ثانی را بعرض برسانم ولی قبل از اینکه لب بگشایم جمال قدم درحال مشی بیاناتی تقریباً باین مضمون فرمودند که سلطان ایران را حکمت بالغه‌ی الهیه مهلت داده است زیرا که تیراندازی جوان بیخرد بانی و وسوس علمای سوء امر را بر او مشتبه ساخته و قتیکه کاملاً بر او مبرهن داشتیم که مقصود ما اصلاح عالم و اتحاد امم است البته بظاهر ظاهر هم بجزای عملش خواهد رسید سپس فرمودند اما ملت مسیح برخلاف یهود چون دست خود را بخون انبیا نیالوند و با آنکه حضرت محمد انجیل را نسخ فرمود معهداً آنان با حضرتش ستیزه نکردند و بمسالت رفتار نمودند لهذا خیر و برکت از یاشان سلب نشد حتی دولت ایران هم که می‌خواست مسیحیان را در قتل حضرت اعلیٰ شرکت دهد خداوند مقتدر آنان را طوری تأیید کرد که از شلیکشان اندک آسیبی به آن حضرت وارد نگردید.

باری حضرت سمندر پس از چند روز بجانب قزوین رهسپار شد و نبیل‌زاده هم در تاریخ نهم ذیحجه سنه 1309 قمری بعزم نشر نفعات و بعنوان تجارت از شت حرکت کرد و این نخستین باری بود که باین نیت مسافرت نموده ابتدا بلاهیجان رفته در سرای محمد علیخان حجره گرفته روزها بداد و ستد و شبها بزینت احبای آن نقطه مشغول شد و ضمناً باب رخی از جوانان آنجا طرح رفاقت ریخت و بکمال حکمت بهدایت آنها پرداخته چند نفرشان را بشاهراه حق و هدی دلالت کرده طریق لنگرود و سیاهکل و دیلمان را در پیش گرفت و بعد از سیر و سیاحت در آن حدود برشت مراجعت نمود و پس از چندی خبر صعود نیر آفاق بانجا رسیده دوستان را ماتمزده و عزادار کرد مسلمین که از این واقعه مسرور گشته و درصدد اذیت و آزار مؤمنین بودند بناگهان مرض وبا در تمام ایران و من جمله در گیلان شایع گشت و اهل فساد را بقسمی گرفتار مصیبت کرد که احباب را فراموش نمودند مختصر نبیل زاده ده سال در رشت مقیم بود و در این میانه علاوه بر مسافرتی که ذکر شد یک سفر بقزوین برای ملاقات مادر و سفری دیگر به لاهیجان و توابعش بقصد ترویج کلمه‌الله نموده به رشت آمد و در آنجا هم همیشه بخدمت امرالله مشغول بود و نفعه‌ی طبیه‌ی الهیه را بمشام وضعی و شریف می‌رسانید تا اینکه در آن بلد حریقی رخ داده دکانهای بسیاری از بازاریان و چند کاروانسرا و سه باب مسجد و دو امام زاده طعمه‌ی آتش گردید حجره‌ی نبیل‌زاده هم سوخت و اجناسش تلف شد مطالباتش را هم آقایان تجار ندادند لهذا سرمایه‌اش از دست رفته ولی او شاگرد بود که بکسی قرضدار نیست مسلمین بر اثر این پیش آمد باحباب بیشتر ناسزا می‌گفتند زیرا معتقد بودند که آتش هم بانی شده است و گرنه بکدام جرأت مسجد و امازاده را سوزانده است. مختصر نبیل‌زاده در آخر ربیع الاول سنه 1318 قمری از ایران بخارجه برای تبلیغ امرالله سفر کرد ابتدا در بادکوبه اطاق از حاجی علی نامی اجاره کرده مقیم شد صاحبخانه از شیعیان متعصب و سایر مستأجرینش چند نفر از ایرانیان بی‌عقیده بودند که نبیل‌زاده بآنها رفیق و هم خرج شده صحبت امری می‌داشت ولی موجد که در همان خانه بود نمی‌دانست نبیل‌زاده بهائی است شبی برای فتح‌الباب صحبت از او پرسید که در بادکوبه هم مثل ایران بانی هست صاحبخانه با حال تفر گفت نه نه خدا نکند اصلاً در بادکوبه بانی نیست. نبیل‌زاده گفت حاجی آقا من شنیده‌ام که بابیا در کوچه (چادروسکی) معبد دارند در اینصورت چگونه ممکن است بانی در اینجا نباشد او عبارت و الفاظ رکیکی گفت چند نفر از عوام احمق گول میرزا غفور و میرزا عبدالخالق بانی را خورده‌اند نبیل‌زاده پرسید آیا شما با آنها ملاقات کرده‌اید گفت آری چند نفرشان را یکروز در جائی دیدم و رسواشان کردم نبیل‌زاده گفت بفرمائید قضیه از چه قرار بود؟ جواب داد شبی با چهار نفر از رفقا به مجلس آنها رفته بهمراهانم سپردم که چای بابیا را نخورند وقتی که وارد شدیم برای هر کدام از ما یک استکان بزرگ چای آوردند آنان چای را نوشیدند اما من استکان را آهسته توی بغلم خالی کردم بعد از نیم ساعت بابیا یک زردبان ظریفی که نه پله داشت باطاق آورده بر دیوار تکیه دادند و یک منقل پر از آتش در طرف چپ و یک گلدان پر از گل در طرف راست زردبان نهادند بعد یک پسر بچه‌ئی وارد اطاق شده بر پله‌ی نهم زردبان نشست رفقایم که چای خورده بودند به چشمشان چنین آمد که باب در معراج است و در طرفین او بهشت و جهنم واقع شده لهذا پی‌درپی بر باب و بهاء صلوات می‌فرستادند و کف می‌زدند اما من که چای نخورده بودم همان زردبان و گلدان و مجمر و پسر را می‌دیدم. نبیل‌زاده از این سخنان متغیر شده چند فحش زشت بآن شخص داد که چرا شرم نمی‌کنی و چنین دروغی می‌گوئی او مضطربانه گفت بمن چه من اینطور شنیده‌ام.

باری نبیل‌زاده پس از مدتی توقف و مذاکره با عده‌ئی از جوانان تحصیل کرده‌ی بادکوبه بتفلیس رفت و اواخر ایامی که در آنجا اقامت داشت کتاب فرائد حضرت ابوالفضائل توسط قاضی سنی‌های تفلیس بدست شیخ عبدالسلام که این کتاب در جواب ردیه‌ی خود او نوشته شده بود رسید شیخ مذکور جناب احمد اف میلانی را که در آنجا حجره‌ی تجاری داشت باتفاق نبیل‌زاده

بخانه‌ی خود دعوت کرد و پس از پذیرائی و مذاکرات متفرقه اظهار داشت که من کتاب فرائد را دیدم و خواندم نویسنده‌اش قیامت کرده و الحق بسیار محکم و متین است حال من نمی‌گویم بهائی شده‌ام ولی درعین حال مایل نیستم که چنین کتابی بنام من در دنیا بماند لهذا من حق مؤلف و مخارج طبع کتاب را می‌دهم که هر قدر چاپ شده بمن تسلیم نمائید. نبیل‌زاده گفت حضرت شیخ این امر از محالات است زیرا این کتاب نسخه‌اش در مصر و عربستان و هند و ایران منتشر شده و ممکن نیست که آنها را جمع کرد بهتر این است که شما باین امر مبارک مؤمن شوید و یک رساله‌ی اثباتیه مرقوم دارید و طبع و نشر فرمائید تا تلافی شود و نام شما به نیکی در عالم بماند دیگر خود دانید این را گفت و با رفیق خود از منزل شیخ بیرون آمد سپس سفری هم بگنجه کرده به قزوین مراجعت نمود و به اتفاق پسر عمویش جناب آقا میرزا طرازالله سمندری بطهران رفت و مدت نه روز زیارت احبای الهی و مبلغین گذرانده به قزوین بازگشت و در تاریخ 19 ربیع الاول سال 1320 قمری مباشرت قصبه‌ی شال را از مالکش ولیخان تنکابنی حاکم رشت ملقب به نصرالسلطنه قبول کرده بدانسو روانه گردید و بتدریج با اهالی مربوط گشت و با ملا محمد آخوند محل و کدخدا و سایر محترمین آنجا به مذاکرات امری پرداخت و چهار نفر را بشریعه‌الله وارد ساخت لهذا آخوند و کدخدا بخالفت برخاستند و ضوضا برپا کردند و بنصرالسلطنه مخبره نمودند که این شخص باین است و جمعی را بی‌دین کرده است لذا از طرف نصرالسلطنه دستور مراجعت برشت رسید و مدت توقف نبیل‌زاده در آن قصبه شش ماه بود پس از ورود برشت بلوای عمومی در آن شهر رخ داد که شرحش بعین عبارت جناب نبیل‌زاده این است: (جمعی از بهائیان عکس برداشته بودند آن عکس را مفسدی خدمت پیشوایان شیعیان برد آنها امر دادند کوبه‌ی زیادی برداشته در تجارتخانه‌ها و حمام‌ها و دکاکین سلمانیها و نانواها و بقالها و قصابها بدوار آن عکسها را نصب نمودند که باین نفوس چیزی نفروشد و بخود راه ندهند. چنین کردند و روز به روز ضوضا شدید شد در کوچه و بازار بهائیا را لعن و طعن و اذیت می‌نمودند و آنها را از خانه‌های مستأجره بیرون نمودند حتی مسیو شولر رئیس پرستارها آن زمان به رشت آمده بود چون دید جمعی از مسیحی‌ها بهائی شده‌اند او هم با پیشوایان شیعیان ملاقات نمود و با آنها همدستان شد در محفلی با جمعی برای صحبت حاضر شد جوابهای شنید که متحیر ماند پا بزمین زد و رفت و آتش فساد را دامن زد در همان ایام جناب استاد هاشم معمار قزوینی مریض بود صعود بمقام محمود نمود سه روز نگذاشتند جسد او را برداریم غسل نیامد در قبرستان راه نمی‌دادند دفن کنیم بالاخره حکومت امر داد فراشها شبانه آن جسد پاک را برده در باغشاه با لباس زیر خاک نمودند اشرار فهمیدند روز بعد آن جسد مطهر را بیرون آورده قطعه قطعه کردند حکومت از جلوگیری عاجز شد برای بهائیان پیغام فرستاد که معروفین از شهر بروند لهذا جمعی از احباء بطهران رفتند بنده و جناب آعلی نصیراف و پسرعمو آمبرزا غلامعلی و معدودی دیگر شبانه جمع شده مشورت کردیم صلاح دنیا و آخرت را در توقف و تحمل مصائب دیدیم و تسلیم مقدرات شدیم پیشوایان جاهل و اشرار و اراذل به تلگرافخانه رفتند به مظفرالدین شاه تلگراف نمودند که نصرالسلطنه هم بهائی است دولت ایشا را معزول و حکیم الملک آخوند پرست را حاکم رشت نموده بر ضوضاء افزوده ظلمهای نمودند بنده برای فراهم نمودن اندک امنیتی نزد حاکم رشت حکیم الملک رفتم مذاکراتی نمودم بالاخره فرمود این دین بازیها چیست بروید نزد علما توبه کنید راحت شوید با حالت یأس از نزد حکومت مراجعت نمودم لوح احمد خواندم اراده‌ی توانای یگنا بر نحو حکیم الملک قرار گرفت شب خوابید صبح برخاست بدارالباوار رفت. باری اگر بخواهم مصائب وارده بر احباب را بنویسم کتابی خواهد شد) انتهى.

نبیل‌زاده ضمن سرگذشت خویش باین مطلب اشاره کرده که چون در عشق آباد بنای عظیم اولین مشرق الاذکار بهائی نهاده شد و این خبر بعلمای ایران و عوام مبغض و نادان رسید آتش حصد و بغضاء در قلوبشان زبانه‌کشید و در بسیاری از نقاط بخالفت شدید برخاستند خصوصا در یزد و توابع که در سنه 1321 هجری قمری شورش نمودند و زمین را از خون احبای نازنین رنگین کردند اما چیزی نگذشت که دست قدرت الهی از جیب اقتدار بیرون آمد و سطوت زمامداران مستبد و شوکت پیشوایان دینی را درهم شکست و شیعیان درگیرودار مشروطه و استبداد بهم افتادند و بجان و مال و ناموس یکدیگر تجاوز کردند تا عاقبت حکومت مشروطه برقرار شد و احکام و فتاوی علماء لغو و بی‌اعتبار گردید و آبروی این طبقه چنان بریاد رفت که کوس رسوائیشان بر سر هر کوچه و بازار زده شد.

باری نبیل‌زاده برحسب دعوت حضرت حاجی میرزا محمد تقی وکیل الدوله افغان سدره‌ی مبارکه در تاریخ هفتم جمادی الثانی هزار و سیصد و بیست و یک قمری از طریق بادکوبه بعشق آباد روانه گشته بمنزل حضرت افغان که در محوطه‌ی زمین اعظم و در جوار مشرق الاذکار واقع شده بود وارد گردید و پس از دید و بازدید قراوی برای شغل با کمپانی امید که شرکتی جدید التاسیس از طرف احباب وید گذارده روزها در آنجا بدفترداری مشغول بود و شبها درحضور یار و اغیار مجلس آرائی می‌کرد و چون آن اوقات احباب در آن مدینه آشکار شده بودند و ابرار با اغیار معاشرت نداشتند بدین جهت احباء گان می‌بردند که دیگر تبلیغ در آن مدینه ممکن نیست نبیل‌زاده بساط تبلیغ را منبسط داشت و بر هدایت مسلمین آنشهر همت گماشت تا اینکه چند نفر بامرالله اقبال

کردند لذا بر کل مسلم گشت که در آنجا هم امر تبلیغ پیشرفت می کند مختصر نبیل زاده در ایام اقامت در عشق آباد بارها بعزم نشر نفعات بشهرهای ترکستان و قفقاز سفر کرد و در قهقهه و آرتق و مرو و بیرامعلی و تخته بازار چهارجوی و کاکان و بخارا و سمرقند و تاشکند و اوره تپه و اندیجان و مرغلان و خوقند و نخند که از شهرها و قصبات ترکستان است و همچنین بیاد کوبه و تفلیس و کوتایس که از بلاد قفقازیه است کارا مسافرت نمود نقاط مذکور محل طوایف ترکان و تاجیک و اوزبک و کازاک و لگزی و گرجی است که اهالی اصلی می باشند و بسیاری از طوایف دیگر نیز در آنجاها سکونت گزیده اند و باجمله نبیل زاده بهر جا که رفت علاوه بر ملاقات احباء و تشویق آنها بعبادت و مودت و صدق و صفا و مهر و وفا و عصمت و تقوی و اتحاد و انقطاع لاجل ابلاغ کلمه با افراد بزرگ و کوچک سایر ملل و نحل از شیعه و سنی و مسیحی و کلیمی و طبیعی و الهی و عارف و عامی و مجتهد و مقلد و غیرهم همنشین شد و اتیان حجت و برهان کرد و بسیاری از نفوس را منقلب و منجذب نمود و چه بسا از احیان که با خطر مواجه گشت و بتأییدات ربانیه از مهالک نجات یافت و در همه ای اوقاتی که در ترکستان میزیست مصاريف سفر و مخارج زندگانی را از ممر داد و ستد بشخصه تهیه می نمود.

باری زمانی که در سمرقند بسر می برد حضرت مولی الوری بوسیله تلگراف او را احضار فرمودند لذا در تاریخ 12 شوال 1328 قمری با احبای سمرقند وداع کرد و مادر و زن و فرزندان خود را در شهر مرو سکونت داد و بعشق آباد آمد که بساحت اقدس روانه شود بجزرد ورود زیارت دسته ای از احباب که تازه از ارض مقصود مراجعت کرده بودند فائز شد آنها گفتند شما کجا می روید در صورتیکه حضرت من طاف حوله الاسماء از حیفا حرکت فرمودند و یحتمل که بارویا و امریکا تشریف ببرند نبیل زاده گفت مولای جهانیان مرا طلبیده اند من هم می روم تا ببینم در کجا دستم بدامان مبارکش می رسد و باجمله از آنجا بیاد کوبه رفت و از آن نقطه با جناب میرزا اسدالله فاضل مازندرانی و آقا سید عبدالحسین اردستانی از طریق تفلیس باسلامبول وارد شدند و از آنجا بوسیله تلگراف از حیفا خبر گرفتند جواب آمد که حضرت عبدالبهاء در اسکندریه تشریف دارند لذا حضرات با کشتی رومانی باسکندریه روانه شدند و شبرا در مهمانخانه بسر برده صبح بجمام رفتند سپس از حاجی محمد یزدی و آقا سید جواد از محل و موضع محبوب کسب اطلاع نموده روز 21 ذیقعه 1328 برمله که در یک فرسنگی اسکندریه است روانه شده آن شب را هم در مهمانخانه بصبح رساندند تا اینکه اجازه ی تشریف رسید و به رهنمائی خسرو خادم مخصوص حضرت مولی الوری بمحضرب مبارک مشرف گردند و به آرزوی دیرینه ی خود رسیدند نبیل زاده پیش از نود روز از نعمت لقا مرزوق گشت و علاوه بر هفتاد و چهار بار که در جلسات عمومی درک شرف و افتخار کرد بارها نیز الانفراد احضار گردید و از بیانات احلای محبوب فیضها برد و شرح جمیع آن مجالس را در کتبی علیحده نوشت که بعدها در عشق آباد با سایر کتب و الواح ضبط دولت شوروی درآمد و لکن در جزوه ی شرح حال خود آنچه از وقایع ایام تشریف در خاطرش مانده بوده است نوشته که بعضی آنها بعین عبارت این است: (روزی که جناب قائم مقام و مختار السلطنه تمنا نمودند که حضرت مولی الوری ایران را بقدم مبارک مزین و منور فرمایند و تأیید و نجات ایران را رجا کردند در جواب مکرر فرمودند آنچه را که می گویم بنویسید بعد فرمودند ایران در هر صورت خوب می شود فلاح و نجاح ایران مقرر است منتهی این است که دو صورت دارد یا عساکر همسایگان می روند وقتی آنها رفتند به ایران قرض می دهند در مدت قلیله ای ایران داخله ی خود را می تواند امن نماید بعد ترقی خواهد نمود یا این است که حضرات مستولی می شوند و مداخله در کلیه امور می نمایند باز ایران ترقی می کند مثل برمه مصر که از وقت استیلای انگلیس یکی بده تجارت و زراعت و مالیات و آبادی مملکت ترقی نموده ولی فرقی که هست اینجاست که مصریها مردمان خائف و کم حالتی هستند از اول عادت باسارت نموده اند وقتی اسیر ایرانیان بودند بعد اسیر یونانیا شدند بعد گرفتار استیلای رومانیان گردیدند چندی اسیر ترکان وقتی کردان احاطه نمودند بعد اعراب تصرف نمودند مجددا یونان استیلا یافت باز اسیر ترکان گردیدند تا آنکه محمدعلی پاشا حرکتی نمود و حال انگلیسان استیلا نموده اند ولی ایرانیان باشهامت و حرارت عادت باسارت نموده قبل از شاه عباس خلیج فارس را مع هیفده جزیره متعلقه بایران را هلندیها ضبط نمودند ترقی دادند بکلی از تصرف ایران خارج شد شاه عباس چون بسلطنت رسید انگلیسها هم چون از استیلای هلندیها بر خلیج فارس محض هندوستان خائف بودند لذا بشاه عباس نوشتند چرا آسوده نشستاید جزائر خود را بگریزید شاه عباس گفت کشتی ندارم انگلیس چهل کشتی بشاه عباس قرض داد و در ضمن معاهده بست که جزائر را بعد از پس گرفتن از هلندیها با اجازه و اگذار بانگلیس کند و آنچه از جزائر غارت نمودند نصفش را بانگلیس بدهند و گمرک بندرعباس را هم بتصرف آنها بدهند بعد از گرفتن عهدنامه رئیس هندوستان بملکه نوشت که خدا ملک هندوستان جدیدی بشما داد یعنی ایران را هم بشما عطا نمود و عهدنامه را ارسال داشت. حضرات خوشحالیها نمودند بعد چهل کشتی را تسلیم کردند شاه عباس تمام کشتیها را پر از لشکر کرد و تما جزائر را به تصرف آورد مراجعت نمود و انگلیس نصف غارت را خواست مع سایر مطالب عهدنامه شاه عباس گفت مگر من ابله هستم چنین کاری بکنم ابا چیزی بانگلیس نداد سهل است کشتیهای او را هم می خواست ندهد با هزار معرکه کشتیها را شاه عباس پس داد. ایران گلدسته خواهد شد و ترقی کامل خواهد نمود ولی وقتیکه اکثریت احباب باشد.

مختار السلطنه عرض نمود کدام یک از آندو شقّ برای امرالله نافع است و بهتری شود تعلیمات الهیه را نشر کرد فرمودند هر کدام که بشود امرالله پیشرفت می کند هیچ چیز نمی تواند جلو امرالله را بگیرد ایران مطلع ظهور رحمان است خوب خواهد شد بنویسید آنچه را گفتم و در خاطر دارید..... لیلہی مبارکی با عموم زائرین بلقای لم ترعین بمثلها مشرف بودیم پس از اظهار عنایت و مرحمت و تشویق و تشجیع بتبلیغ فرمودند روزیکه متصرف و قاضی و مفتی برای دیدن من آمده بودند خاخام بزرگ یهودیان هم از طریبا بمنزل ما آمد اجازه خواست سؤالی کند گفتم بگوئید گفت اگر زیدی عمروی را کشته باشد اقوام عمرو بحکومت شکایت نمودند وزید را جلب کردند اقرار کرد که من عمرو را کشته‌ام و اقوام عمرو و زید هم بر قاتل بودن زید و مقتول شدن عمرو شهادت دادند در این بین شخصی از بیابان آمد و گفت که نه زید قاتل است و نه عمرو مقتول چگونه باید قضاوت کرد؟ من ملتفت مقصود خاخام شدم گفتم این مسئله قضائی است حل آن بجناب قاضی راجع است. قاضی گفت شهادت شخص ثالث واضح البطلان است. بعد از مفتی و از متصرف سؤال شد آنها نیز حکم قاضی را تأیید کردند خاخام خیلی خوشوقت شد بعد من گفتم مقصود جناب خاخام از طرح این مسئله این است که یهود مقررند که چون عیسی احکام تورات خدا را که ابدی است تغییر داد بحکم تورات او را کشتیم و مسیحیان هم می گویند قاتل حضرت عیسی یهود است پس از ششصد سال حضرت محمد در قرآن فرمود ما صلبوه و ماقتلوه ولكن شبه لهم. از این بیان قاضی و مفتی و متصرف مضطرب خاخام مندهش گردید بعد من گفتم خاخام هر سه راست گفته‌اند بلین معنی که یهودیها دشمنی خصوصی با شخص عیسی نداشتند دشمن منظور و مرام آن حضرت بودند بهیچوجه آن منظور و مرام را مصلوب و مقتول و قلع و قمع نتوانستند بکنند مقصود از آیهی مبارکه‌ی قرآن اثبات این معنی است نه جسد حضرت مسیح پس یهودیها و مسیحیها هر دو راست گفته‌اند و حضرت محمد هم راست فرموده اختلافی در میان نیست. از این بیان حقیقت حضرات قاضی و مفتی و متصرف تسلی یافته پس از مذاکراتی خداحافظی نموده رفتند.... بصره فضل روز جمعه آخر ذیقعد تنها احضارم فرمودند پرسشهای فروده جواب عرض شد بعد امواج اقیانوس عنایتش اوجی گرفت فرمودند خاندان حاجی شیخ محمد علی نبیل بن نبیل بسیار عزیزند مخصوصا من این خاندان را بخانواده‌ی خود ملحق و محسوب نموده نوشته‌ام و همچنین خاندان جناب سمندر را فردای آن روز که اول ذیحجه بود باز احضار فرمودند بتنهائی از شراب وصال و الطاف سرمستم فرموده الواحی عنایت فرمودند سواد کم و دستورالعمل و مطالبی فرمودند که خارج از موضوع ماست بعد مرخص نمودند عصر آن روز فیروز عبای سیاه شامی ضخیمی که در دوش مبارک بود توسط آقا خسرو خادم حضور فضلا برآیم فرستادند مفتخر و مخلم فرمودند.... روز دوشنبه بیست و دوم محرم سنه 1323 در اطاق خصوصی مبارک مشرف شده بروی پاهای مبارک مقدسش افتاده دامن اطهرش را محکم گرفته تمنای شهادت نمودم با آن سدتهای جهانیان نواز نازنیش بلندم نموده اشکهایم را پاک فرموده با حالتی عجیب و رأفتی بدیع فرمودند امروز قربانی جسمانی قیمتی ندارد مشکلات و مصائب و بلیات داخله‌ی بهائیان را که اعظم از شهادت است باید تحمل نمود و از ماسوی الله نباید ترسید و بخرق حیات و اوهام پرداخت و قیام بتربیت نسوان و رجال نمود و آداب و عادات مندرسه سخیفه را از بنی احباء مرتفع ساخت متاعب و مصائب اندرونی روز بروز بیشتر می شود تا بحال فقط من متحمل بوده و هستم وقت شهادت نیست من با تو کار دارم..... یوم جمعه چهارم صفر سنه 1329 احضارم فرمودند پس از اظهار عنایت فوق العاده که شرم دارم از نگارشش فرمودند قریب پنج ماه امری است بروح و ریحان با هم بودیم از شما خیلی راضیم حال شما را برای ملاحظه‌ی عیال و اطفال و تجارت نمی فرستم برای خدمت بامرالله و نشر نفعات الله می فرستم ملاحظه‌ی امرالله مقدم بر کل امور است تجارت و کسب و ملاحظه‌ی عیال و اطفال بعد از خدمت بامرالله است من خیلی راضی هستم از شما تأییدات الهیه در همه احوال شامل حال شماست بعضی از نفوس بهر شهری می روند مثل عابر سیبلند مثل این است جنازه‌ئی عبور می کند ولی بعضی بهر کشوری که رسیدند تخم افشانی می کنند و سبزه‌زاری تشکیل می دهند و احیای اموات می نمایند شما از آن نفوسید من شما را دنبال کار خدمت امر و تبلیغ می فرستم تربیت نسوان را اهمیت دهید و علم تبلیغ بآنها پیاموزید از اسلامبول از راه ادسا بترکستان بروید تاشکند مرکز ترکستان می شود نقشه‌ی آنجا و همه دنیا تغییر می کند در تاشکند احباب نیستند در آنجا تأسیس امر نمائید از اینجا از طرف من اول بروید بمصر تذکرات لازمه باحباب دهید و برای اینکه بدانند علوم و فنون از قدیم بوده هر روزی چند ساعت براهنمائی حاجی نیاز بدیدن آثار قدیمه بروید علوم و فنون و صنایع قدیمه را مشاهده کنید بعد بروید عکا در روضه مبارکه دعا در حق عبداله‌اء کنید بعد بروید بیروت شاگردان بهائی مدرسه کلیات را ملاقات و تشویق بخدمت امر و تحصیل کلات صوری معنوی بنمائید این مکتوب مرا باحباب ترکستان و مکاتیب دیگر را بآدرسهای که نوشته‌ام بنفوس محترمه در اسلامبول برسانید و آنها را متذکر نمائید و بشارت دهید از مفارقت محزون نباشید عموم احباءالله را باین نوع که شما را می بوسم و در آغوش می کشم بیوس و تکبیرات عبداله‌اء را برسان و خدمات مرجوعه را خوب انجام خواهی داد آسوده باش آسوده باش خدا با شماست فی امان اله فی امان الله. بدیهی است دلم از ذکر هجران خون و اشکم از دیدگان جاری بود در احیانیکه امر رفتن تاشکند و تأسیس امر در آن سرزمین می فرمودند اظهار ناتوانی و نادانی نمودم بلهجه‌ی سارتی فرمودند ای بالای خزینت وزن یعنی

بالای آقا ارباب بزن بعد فرمودند بیا کلید تبلیغ را بتو بدهم کسی را که می‌خواهی تبلیغ کنی دوستش بدار چون دوستش داشتی دوست می‌دارد چون دوست داشت بیانات در او نفوذ می‌کند فی امان الله فی امان الله) انتهی.

جناب نبیل‌زاده پس از مرخصی با قطار راه‌آهن بقاهره رفت و ملاحظه کرد که جمعی از احباء با استقبال آمده‌اند و دانست که حضرت مولی‌الوری حرکت او را به آن صوب تلگراف کرده‌اند. باری در منزل حاجی میرزا حسن خراسانی فرود آمد و احبای عرب و عجم را ملاقات کرد و پیام مبارک را بكل ابلاغ داشت و هر روز باتفاق حاجی نیاز جمیع اماکن تاریخیه و جایب یادگارهای عهد فراغنه را مشاهده نمود و روزنهم باقطار پیرتسعید روانه شده در منزل جناب احمد افندی یزدی وارد گشت و پس از زیارت احباب با کشتی بیافا و از آنجا بحیفا رفته زیارت حضرت ورقه‌ی مبارکه علیا و سلیر احباء و مجاورین و زیارت اعتبار مقدسه و روضه‌ی مبارکه فائز گشت نبیل‌زاده دختر عموی داشت بنام ثریا که بازواج میرزا ضیاءالله برادر میرزا محمدعلی درآمده و بالنتیجه در سلک ناقضا داخل گشته بود در آنجا از حضرت ورقه علیا تحصیل اجازه نموده و چهار مجلس با آن زن ملاقات و صحبت و او را بثبوت در عهد میثاق دعوت کرد و باشاره‌ی جناب حاجی میرزا حیدرعلی اصفهانی اعلی الله مقامه مذاکرات آن چهار مجلس را در چند نسخه نوشته یکی را بایشان تقدیم داشت و پس از هفده روز مرخص شده از طریق بیروت وازمیر و اسلامبول و ادسا و مسر و خرکف و ارنبورگ بتاشکند آمد در آنجا دو تن بودند که بامرالله محبتی داشتند جناب نبیل‌زاده آنها را تکمیل و دو نفر دیگر را هم تبلیغ نمود ضمنا چندت از احبای عشق آباد هم بقصد اقامت وارد شدند و عده‌ی احباب بشانزده نفر بالغ شد این عده مجلس تشکیل دادند ولوح مبارک را تلاوت نمودند و بدین ترتیب اساس امرالله در آنجا نهاده شد سپس نبیل‌زاده بجانب سمرقند واز آنجا بکاکان (بخارای تازه) و چهارجوی و مرو و قهقهه و تجن و عشق آباد روانه شده در همه جا پیام حضرت مولی‌الوری را باحباء ابلاغ نمود و دوباره بمرو آمد و باتفاق جناب غضنفر بک شیروانی بخته بازار سرحد افغانستان رفته احباب را ملاقات و تشویق نموده بعشق آباد مراجعت کرده مقیم شد و شب و روز بتبلیغ و تشویق و تدریس و تربیت اطفال و جوانان و اماءالرحمن اشتغال داشت تا آنکه دفعه‌ئی چند تن از اشرار را دواعی بغض و عداوت بر آن داشت که بر احباب صدمه‌ئی وارد سازند لهذا نامه‌ئی جعل کردند و بحکومت ارائه داشتند که اینان جاسوسی می‌کنند از طرف حکومت بلافاصله بمنزل آقا حسینعلی عسکراف و نبیل‌زاده ریخته خودشان را توقیف و منزلشان را تفتیش و هرچه نوشته داشتند ضبط کردند و چند روز بر هر دو خیلی سخت گرفتند تا بالاخره بیگانه‌ی هر دو ثابت گشت و روسیاهی برای دشمنان ماند مختصر آنکه جناب نبیل‌زاده پس از مراجعت از ساحت اقدس نه سال در عشق آباد بود و در این میان گاهی برای تشویق احباب و سرکشی بامور امری باطراف ترکستان سفر می‌نمود تا آنکه انقلاب کبیر روسیه رخ داد و اوضاع دگرگون گشت و اضطراب شدید و هرج و مرج عظیم در جمیع شئون روی نمود و جمیع اقوام و طوایف آن حدود نگران و پریشان شدند ولی احباء متوکلا علی الله در سبیل خدمت چلاک بودند و در این میانه جناب نبیل‌زاده از جانب حضرت مولی‌الوری مأمور شد که به مشهد برود و در قوچان خاندان حضرت آقا شیخ علی اکبر قوچانی را تسلیت بخشد نبیل‌زاده امثالاً للامر در تاریخ 22 جمادی الاولی سنه 1337 قمری با اعضای خانواده و احباب وداع کرده از راه ارتق بلطف آباد و محمد آباد و قوچان رفته بمنزل میرزا علیخان دبیر همایون که اکنون بگلکانی مشهور است وارد شد و بنای تبلیغ را گذارد که ناگهان با وضوهای علما مواجه گشت و خود میزبانانش بصدمه افتادند و پس از خلاص از چنگ علما و جهال بمشهد رفته اول در سرای ملک و بعد در محله سراب منزل گرفت و بمرو ایام اغنام الهی را که از بیم ذئاب کاسره پراکنده شده بودند جمع و گرم کرد و بنای مراوده با نفوس مهمه گذارده بساط تبلیغ بگسترده و دفعه‌ئی با قوام السلطنه والی خراسان و نوبتی با نایب الحکومه ملاقات کرد و با بسیاری از کسبه و تجار و سران حزب دکرسانی ملاقات کرد و با بسیاری از کسبه و تجار و سران حزب دمکراسی روبرو شد و صحبت داشت بچار هم در منزل شاهزاده هاشم میرزای ملقب بافسر با آیت الله معروف باقازاده پسر مرحوم ملا کاظم مجتهد مشهور خراسانی دیدن کرد و بکمال حکمت و بعنوان نقل قول از بهائیان صحبت امری داشت بقسمیکه عاقبت این شخص ساکت شد و بالاخره یا الله گفته از مجلس برخاست و رفت. همچنین روزی بمنزل یکی از مجتهدین دیگر بنام شیخ محمد حسن خیابانی رفته طرح آشنائی ریخت و بعد هم مکرراً بمنزلش رفته صحبت امری پیش آورد تا آنکه مجتهد بامر مبارک ایمان آورد. این شخص شاید تا بحال هم زنده باشد ولی همیشه در نهایت تقیه بسر می‌برد و طوری رفتار می‌کرد که مریدان از گردش پراکنده نشوند و چون هیکی درشت و قدی رسا داشت او را (بیرالعماء) لقب داده بودند قیافه‌اش هم جذاب و زیبا بود. از جمله حوادثی که آن ایام در مشهد رخ داد بعین عبارت جناب نبیل‌زاده این است:

(منجم باشی تقوی همه ساله تنظیم و طبع می‌نمود و ایام عید و عزرا را می‌نوشت از جمله نوشته بود «یوم غیبت صغرای قائم» اما یای آخر اسم صغرا و یک نقطه‌ی قاف قائم که چاپش سنگی بود خوب نگرفته و همزه‌ی تم هم مانند نقطه شده بود لهذا یک آخوند ظلوم و یکی از طلاب جهول علوم عوام را تحریک نمودند که شخص بهائی در وقت چاپ در مطبعه برای توهین و استهزاء شیعیان غیبت صغرا خانم چاپ کرده است شروع بضوضاء و فحاشی و زدن بهائیان در کوچه و خیابان نمودند با هزار زحمت و دوندگی و

ملاقات اولیای امور ودقت با ذره بین کشف گردید که خیلی کم رنگ چاپ شده سوء تفاهم پیش آمده صغرا خانم را صغاری قائم تشخیص دادند بنیران فساد اشرار آبی پاشیدند اگر یک روز مساحه در اقدامات لازمه شده بود شاید جمعی بهائی کشته و خانه هاشان بغارت می رفت) انتهی.

باری نبیل زاده بعد از آنکه تقریباً یکسال در مشهد بود از حضرت عبدالبهاء لوحی باعزازش نازل شد که توجه به شیراز نماید لهذا برای سرکشی بامور شرکت تسعه که قبل در عشق آباد تأسیس نموده بود وهم بنیت ملاقات اهل و عیال بعشق آباد آمد و چند روز توقف کرد و هنگامی که قصد ایران و شیراز داشت اخوی زاده اش میرزا علی محمد که جوانی هوشیار و خوش بیان و نیک محضر بود مایل شد که با ایشان همراه باشد تا اینکه علم تبلیغ پیاموزد و در انفس و آفاق سیر و سیاحت نماید جناب نبیل زاده نظر بمشکلات و خطراتی که در این سبیل پیش می آید موافقت نمی کرد ولی او بقدری اصرار ورزید که عمومیش قبول کرد و با هم روانه شدند این جوان چند سال قبل از نگارش ای اوراق وفات کرد و نبیل زاده مختصر تاریخ زندگانی او را نوشته است که عین آن در آخر این تاریخچه ان شاء الله درج خواهد شد.

باری نبیل زاده باتفاق میرزا علی محمد از عشق آباد به مشهد رفت و دوباره یکبار در آن شهر توقف و با احباء و تازه تصدیقها دیدار را تجدید سپس با کل دوستان وداع کرده با همسفر خود بوسیله ی گاری پست رو به راه نهادند و در نیشابور با دوستان ملاقات و با عده ای از مبتدیان مذاکره کرده به سبزوار دهسپار شدند در این شهر نیز نبیل زاده با نفوسی چند از اغیار مواجه شد که از جمله ی آنها حاجی میرزا حسن حکیم بود که علم حکمت تدریس می نمود و دیگر حاجی ملا عباس نامی از ارباب عمام که در مجالس حضور می یافت و هر موقع که نبیل زاده صحبت می داشت پی در پی سر خود را تکان می داد و بعد از تمام شدن مطلب می گفت به به چقدر محظوظ شدم نبیل زاده روزی از خود او نام و نسب و کیفیت تصدیقش را پرسید. گفت من دو سال است بمجالس احباب می آیم و کتاب ایقان و فرائد را خوانده و ایمان آورده ام نبیل زاده پرسید که چه چیز شما را منقلب ساخت؟ جواب داد که صاحب فرائد علام ظهور حضرت محمد بن حسن عسکری علیه السلام را بهتر از سایر کتب احادیث نقل کرده و چنان واضح و آشکار علامات را نگاشته است که بجزدی که آن حضرت ظهور کند جمعی مردم باو اقبال می کنند و من از خدا می خواهم که تا زنده هستم ظاهر شود. یکی دیگر از مبتدیانش ملاغلامحسین نامی بود از مریدان مرحوم حاجی ملاسلطانعلی گابادی که قبلاً با رهگذری از احباب ملاقات و مجادله کرده بالتلیجه رنجیده خاطر گشته بود و در این سفر محب گردید. مختصر پس از آن نبیل زاده و برادرزاده اش از سبزوار اهرود رفتند لدی الورود مشاهده کردند که احباء خائف و پریشانند معلوم شد شیخ احمد شاهرودی مجتهد محل ؟؟؟ رده ای که تألف کرده بوده است جدیداً بطبع رسانده و منتشر ساخته و مردم شاهرود حتی اهالی بلاد ؟؟؟ از قبیل دامغان و سمنان را بهیجان آورده لهذا احباء صلاح در توقف ایشان ندیدند بهمین ملاحظه در هریک از ؟؟؟ سه شهر بیش از دو روز نمانده در تاریخ ششم رمضان 1338 قمری بطهران رفتند در آنجا معلوم شد که آخوندها انجمنی تأسیس نموده اند بنام اتحاد اسلام و در ظاهر باسم هیئت دمکراسی و نقشه ی ماهرانه ای برای قتل بهائیان ایران طرح کرده برای اجرای منظور خود نمایندگانی از صنف خود بولایات فرستاده دستور داده اند که در یوم بیست و یکم رمضان بعنوان عزاداری دسته تشکیل بدهند و احباب را قتل عام کنند. وثوق الدوله رئیس الوزرای وقت هم سیاستش اقتضاء کرده بود که با آنها موافق باشد. نبیل زاده بعد از چند روز بقزوین رفته اقوام و احباب را دیدن کرده با طبقات مختلف از مبتدیان صحبت داشت و به طرهان مراجعت نموده پس از سه ماه باتفاق برادرزاده به قم روانه گردید و یاران روحانی همچنن آقا شیخ حسین فاضل طهرانی را که جدیداً بوسیله ی جناب لقائی کاشانی و دیگران به امرالله اقبال کرده بود ملاقات نمود سپس با میرزا علیمحمد از قم بکاشان و آران رفتند و پیش از یکماه در آن حدود بسر بردند و نبیل زاده با طبقات مختلف روبرو شد و کلمه الله را ابلاغ نمود از جمله ی کسانی که با او بمنظور پرداخت ملا حبیب الله مجتهد بود که در منزل خودش پس از مباحثات طولانی معترف گردید که اعظم حجج و اقوای براهین مظاهر الهی آیات است نبیل زاده اظهار داشت که چون مبرهن گشت که آیات بزرگترین دلایل می باشد شایسته است بحقانیت این امر اقرار نمائید چه از حضرت بهاء الله صدبرابر قرآن آیات در دست می باشد مجتهد گفت آیات آن است که دیگران از اتیان بمثل آن عاجز باشند و کلمات جناب بها چنین نیست زیرا علمای اسلام مانند نوشته جات ایشان آورده اند خود من هم می توانم مثل کلمات جناب بها بلکه بهتر از آن بگویم و بلافاصله چند جمله عربی بر زبان راند و بعد آنها را روی کاغذی نوشته بدست نبیل زاده داد و او بعد از تجید و تحسین پرسید که آیا این کلام را هیچکس هست که من عندالله بدانم و برای ترویجش زحمتی بخود بدهد؟ گفت نه. باز پرسید که آیا خود جنابعالی این کلمات را وحی الهی می شمارید و نسبت آن را بخدا می دهید؟ جواب داد که استغفرالله و استغفرالله نعوذبالله هرگز هرگز. نبیل زاده گفت ولی حضرت بهاء الله کلمات مبارکش را بحق جل و علا نسبت داده و هزاران نفوس بآیات حضرتش ایمان آورده و در سبیل ترویج بیانانش چه بسا از نفوس که بمیدان فدا تاخته و بکمال وجد و سرور جان باخته اند وهمین آیات است که امت نو و معبد تازه و احکام جدید ایجاد کرده با اینوصف چگونه می توان

کلمات شما و علما را که خودتان بآن ایمان ندارید با آیات حضرت بهاءالله برابر دانست؟ مجتهد مذکور چون مرد منصفی بود گفت حق با شماست بعد به فرمان مجتهد شام آوردند و خوردند و نبیلزاده و جناب لقائی که او نیز در آنجا حضور داشت به منزل مراجعت نمودند و در ماه محرم 1339 قمری نبیلزاده و رفیقش از کاشان باصفهان رفته چهل روز در شهر جلفا و نجف آباد با نفوس متعددی از هر طبقه مذاکره کرد که از جملهی آنها کشیش کلیسای جلفا و همچنین آقا سیدعلی ناصرالاسلام بود و بهمین ملاحظه آقا رضا مجتهد اصفهانی بالای منبر بتحریر پرداخت بقسمیکه عوام الناس مراقد مبارکهی حضرت سلطان الشهداء و محبوب الشهداء و تربت جناب میرزا اسدالله خان وزیر را ویران کردند کردند در کوچه و بازار نیز هیاهو بسیار شد و اهل نفاق روزی نبیلزاده را بحیله در منزلی بناهار دعوت کردند چون وارد شد دید شخص معممی بنام حاجی شیخ با جماعتی از طلاب در آنجا حاضرند او هم متوکلا علی الله نشست و تأییدات الهی رسید بدین نحو که در ضمن صحبت مذاکرات فکاهی بیان آورد بطوریکه همگی شادان و خندان غذا میل کردند و بی آنکه حادثهائی رخ بدهد برخاستند و متفرق شدند.

در ایامی که نبیلزاده در اصفهان بود یک فقره معجزه از معجزاتی که گاه بگاه طلاب و سادات من باب استفاده و گاهی هم سیاسیون مملکت برای اجرای مقاصد خود بکارمی بندند واقع شد و آن این بود که در محلهی پاقلهی اصفهان کربلائی اصغر نامی نزدیک سقاخانهئی دکان قصابی داشت روزی یک رأس بز نشنه از دکان قصاب بسقاخانه رفته پوز دراز کرد و مشغول خوردن آب شد صاحبش آمد که بدکان بازش گرداند سیدی از طلاب مانع شد که این حیوان پناه بسقاخانه برده است در این بین گروهی از مردمان بیکار جمع شدند و قصاب را کتک زدند بزرا گرفته بسقاخانه بردند و جلی از مخمل دوختند و آنرا بنقش و نگار زینت داده بر پشتش بستند و در شهر و توابع منتشر کردند که چنین کرامتی از بز و اینطور معجزهئی از سقاخانه سرزده است لهذا مردم از محلههای شهر و دهات اطراف با هدیه و پیشکشی رو بسقاخانه می آوردند و شاخ و ریش و دم و پای بز را می بوسیدند و باز می گشتند.

باری این دو رفیق از اصفهان حرکت کردند و طی طریق نموده بقمشه و اباده رفتند در اباده نبیلزاده با حاکم ملاقات نمود و امرالله را ابلاغ داشت همچنین با بسیاری از اهالی آنجا صحبت نمود لهذا علما بقصد ضوضا عوام را شوراندند ولی حکومت جلوگیری کرد ناچار انبوهی از مردمان بازاری ملامحمد آخوند بزرگ اباده را وادار کردند که با مبلغ بهائی مباحثه کند تا آنها ببینند و تکلیف خود را بدانند و برای اینکار منزل حسینخان نامی را که بی طرف بود اختیار کردند و نبیلزاده در آنجا حاضر شد ملامحمد هم با چند تن دیگر از علما حضور یافت و شروع بسؤال کرد و جواب شنید بالاخره گفت در احادیث وارد شده است که یکی از علامات ظهور قائم این است که کفر عالم را می گیرد و بهمین جهت است که بهائیان نفوذ دارند و امرشان پیش می رود و من یقین دارم که بهائیت دنیار خواهد گرفت و بعد حضرت صاحب الزمان ظهور می کند نبیلزاده پرسید آیا جنابعالی بآنچه می فرمائید اعتقاد دارید؟ گفت بلی بلی. باز پرسید که سرکار برآستی مشتاق زیارت حضرت صاحب الزمان هستید؟ جواب داد البته البته و دستها را بلند کرده گفت اللهم ارزقنا نبیلزاده گفت پس تکلیف شما ای ناست که به بهائیان کمک کنید تا زودتر امرشان عالمگیر شود و شما زیارت قائم آل محمد فائز گردید سپس رو بمحضار نموده گفت بموجب فرمایش آقا اگر خود ایشان یا دیگران بخالفت بهائیان برخیزند دلیل است که طالب لقای حضرت قائم نیستند. ملامحمد از این سخن متغیر شد و بحالت قهر برخاست مسلمین گفتند آقا کجا تشریف می برید اگر حرف حسابی دارید بگوئید ولی او اعتناء نکرده از خانه بیرون رفت.

باری نبیلزاده و رفیقش بعد از ملاقات دوستان اباده و توابع از قبیل وزیرآباد و همت آباد و درغوک و عباس آباد و کوشکک رو بشیراز نهادند و در آخر ربیع الاول سنه 1339 قمری بآن مدینه وارد و زیارت حضرات افغان و احباب نایل گردیدند. نبیلزاده در بین اینکه مشغول انجام وظائف روحانی بود از باجگیران تلگرافی باین مضمون از شرکای عشق آباد باو رسید که حکومت هرچه پول در بانک و جنس در انبار داشتیم ضبط کرده است. خود او در این خصوص چنین نوشته است که: (اگرچه بدوا برای معاش عیال و اطفال که در عشق آباد بودند خیلی نگران شدم بعد حالت دیگری روی داد چند نفر احباب حاضر بودند گفتیم «ای باده فروشان سرانگور سلامت»)

بهرصورت در سه ماه اول ورود بشیراز هر روزه با طبقات مختلف مسلمین از عرفا و شعرا و جریده نگاران و مجله نویسندگان و غیرهم با حکمت معاشرت می نمود و بر وفق اذواق آنان صحبت می داشت و من دون اسم لزوم مرئی کلی و پیروی از احکام الهی را بانان گوشزد می نمود و شبها نیز در محافل ابرار شمع انجمن بود و ضمنا برخی از احباب را که بدام امرالله و هدایت الله سروسستانی افتاده بودند از شبهه بیرون آورد. در شیراز مجتهدی بود بنام سید ابوطالب که رسالهئی تألیف نموده بود بنام طالبیه بر رد بایه نبیلزاده قبل از اینکه هویت و سمتش اشکار شود با او ملاقات کرده بعنوان نقل قول از بهائیان عشق آباد یکلیک ایرادات نگارش را جواب گفت بقسمیکه مجتهد باشتباهات خویش اقرار نمود ولی بعد از آنکه سه ماه از ورود نبیلزاده گذشت و اهالی بلد دانستند که او مبلغ بهائیان است سید ابوطالب چند تن از شاگردان خود را مأمور کرد تا با نبیلزاده صحبت بدارند حضرات آمدند و در مذاکره

مغلوب شدند و یکی ایمان آورد لهذا سید مذکور شیخ جعفر محلاتی و نظام العلماء و رئیس العلماء و سایر آخوندان متنفذ شهر را با خود متفق ساخته علم فساد برافراختند و بحیله و دسیسه حکومت را نیز با خود همدست ساختند و اراذل و اوباش را باذیت و آزار احباب برانگیختند نبیل زاده بصلاحدید محفل روحانی به قرای میرزا محمد علیخان و آقا میرزا باقرخان دهقان رفت که شاید غبار فتنه فروشنید ولی این تدبیر حاصلی بخشید بلکه شعله‌ی ضوضاء بلندتر شد بقسمی که چند نفر از یاران در بازار کتک خوردند و هرچه از جانب بزرگان امر بطهران تظلم شد جوابی نیامد زیرا آن موقع زمامداران مملکت در صدد تغییر سلطنت بودند و فرصت اعتناء باین امور نداشتند حتی حکومت شهر هم که خواست جلوگیری از اشراش نماید نتوانست باری چون ماده‌ی فساد غلیظ شد و احباب نامه‌های شکوائیه‌ی متعدد بحکومت نوشتند و اولیای امور در صدد جلوگیری برآمدند علما و جهال به مخالفت حکومت هم قیا و بازارها را تعطیل کردند و قریب بیست هزار نفر روی بمنزل حاکم نهادند تا ابتداء او را دستگیر و خانه‌اش را تاراج کنند و بعد بسراغ بهائیان بروند و آنان را قتل عام کنند ولی چون به منزل حاکم نزدیک شدند قراولان بهوا شلیک کردند اشراش به مجرد شنیدن صوت تفنگ فرار کردند و از هجوم بمنازل احباء نیز ترسیدند سپس از طرف حکومت اعلان شد که هر یک از کسبه که دکان خود را باز نکنند دولت دکان او را تصرف و اموالش را ضبط خواهد کرد لهذا دکانین باز شد و علما هم بظاهر خاموش گشتند و در باطن بحکم قرعه سه تن از معین نمودند که لدی الاقتضاء نبیل زاده را با تیر بزنند این خبر بوسیله‌ی شخص مؤمنی که در لباس اهل علم داخل هیئت علمیه بود باور رسید لهذا مواظب خود بود و با اسلحه حرکت می کرد تا شبی که باتفاق آقا غلامسحین کوله کش پس از صرف شام از منزل دهقان برمی گشت در چند قدمی کوچه بسریچی رسیدند در همانجا تیری بطرف نبیل زاده از طپانچه خالی شد ولی اصابت نکرد او هم دو تیر رها کرد که آن شخص پا بفرار گذاشت. چون هشت ماه از ورودش به شیراز گذشت بجانب نیریز رفت و معلوم شد که علمای شیراز وقایع شهر و حرکت او را به آنجا اطلاع داده‌اند و چون قدری بازارش گرم شد اغیار ضوضاء کردند احباب هم مسلح گشتند و سنگر ترتیب دادند مفسدین که چنین دیدند از خیال فساد منصرف شده جمعی از علما و محترمین شان آمدند و صلح کردند نبیل زاده چهل روز در آنجا توقف نمود موفق بهدایت چند تن گشته پس از زیارت تربت حضرت وحید و مرآقه شهدای قلعه در یوم شنبه پانزدهم محرم سنه 1340 عازم سروستان شد چون در بین راه دزدان در کمین بودند بیست نفر از احبای مسلح همراه شده او را از سمرق و علی آباد فسا گذراندند و در آنجا جمعی از احبای مسلح سروستان باستقبال آمدند و دوستان نیریز از آن نقطه مراجعت کردند. باری حضرات یک شب در منزلی استراحت نموده صبح روپراه نهادند ربع فرسنگ بمنزل مانده همراهان شلیک کردند اهل سروستان خبر شده کل اهالی از احباب و اغیار برای استقبال بیرون آمدند وقتی که بهم رسیدند احباء بصوت بلند الله ابری می گفتند و مسلمین نزدیک آمده رکاب می بوسیدند. نبیل زاده از این عمل ممانع نکرد زیرا همراهان باو گفته بودند که رسم اغیار اینجا چنین است. مختصر چون وارد منزل شد در پیش پایش یک رأس گوسفند بعنوان قربانی سر بردند و طرف عصر دسته دسته از اغیار حتی آخوندهای محل بدیدن آمدند و بازار تبلیغ رواج شد و نبیل زاده در پانزده روزی که در سروستان بود علاوه بر تشویق نفوس و تألیف قلوب احباب یک باب مدرسه‌ی دخترانه هم تأسیس کرده خواست زیارت احبای جهرم برود که ناگهان فتح الملک و سالار نصرت وارد شده خبر آوردند که در جهرم مابین احباب و مسلمین زد و خوردی واقع شده و اکنون اوضاع آنجا مغشوش است عصر همان روز قاصدی از جهرم آمده از دوستان سروستان کمک خواست لهذا جمعی مسلح گشته روانه گردیدند و صلاح بر این شد که نبیل زاده از مسافرت جهرم صرف نظر کند بدین جهت بشیراز مراجعت کرد و در آنجا خبر از جهرم رسید که احباب بر اغیار فائق آمده بالاخره با هم صلح کرده‌اند. باری نبیل زاده در شیراز بود که جناب ابن اصدق و آقا عزیزالله خان بهادر از ساحت اقدس مراجعت کردند و اظهار داشتند که حضرت مولی الوری همه‌ی زائرین و پاره‌ئی از مجاورین را مرخص فرموده‌اند و معلوم نیست که اراده‌ی مبارکشان چیست و گمان می کردند هیکل مبارک قصد سفر بجهتی از جهات دارند و نمی دانستند که صعود طلعت میثاق نزدیک شده است. بهرحال نبیل زاده قریب یک سنه در شیراز ماند و خدمات بسیاری در داخل و خارج انجام داده روز 22 صفر 1340 با یاران وداع کرد و از طریق آباده و اصفهان و کاشان و قم بطهران و از آنجا بقزوین رفت و در آنجا بود که خبر صعود مرکز میثاق رسید و قلوب ایشان و کل یاران را محترق ساخت در این میان احبای همدان دعوتش کردند و با اینکه فصل زمستان بود از قزوین حرکت نمود و در بجنوبه‌ی سرما و شدت برف و بوران بآن شهر وارد شد و چهل روز توقف نمود و با جماعت کثیری از مسلم و مسیحی و یهود مناظره کرد و در مجالس احباب الواح مبارکه‌ی وصایا تلاوت و تشریح نمود ضمناً سفری هم بقرای اطراف همدان از قبیل امرآجد و بها و لعلجین و حسین آباد نموده احباب را بوظایف خویش و لزوم ثبوت برعهد و پیمان آشنا کرده بقزوین بازگشت و پس از یکماه باتفاق برادر والا گهر خود جناب آقا شیخ احمد و عیال و اطفالشان برشت حرکت نمود تا با هم بعشق آباد بروند چون قونسول روس اجازه نمی داد مشغول اقدامات مؤثر شدند که ناگهان از محفل روحانی طهران تلگرافی باین مضمون رسید که باید حسب

الامر حضرت ورقه مبارکه علیا بصفحات خراسان سفر کنید واهل نقض و فتور را بجای خود بنشانید و احباب را بیدار و هوشیار سازید. نبیلزاده بلافاصله را قزوین و طهران را پیش گرفته بخراسان رفت در سبزواری جمعی آیه مبارکه (قد اصطفینا الاکبر بعد العظم) را دستاویز و علم نقض را بلند کرده بودند نبیلزاده کوشید تا احباب ملتفت مطلب شدند و برعهد ثابت و راسخ گشتند جز یک نفر که به لجاجت خود باقی ماند. نبیلزاده از سبزواری بمشهد رفته احباب را ملاقات نمود و بعد بتربت و بیرجند رفت در بیرجند خبر یافت که چند تن از ناقضان قدیمی که در قصبه‌ی خوسف سکونت داشته‌اند بعد از صعود حضرت مولی‌الوری پروبالی گشوده‌اند و اینها هم کلمه‌ی قد اصطفینا را بقریب صد نفر احباب القاء نموده کل را لغزنده‌اند نبیلزاده چون می‌خواست حتی الامکان خود را زودتر بانجا برساند برای پیدا کردن وسیله معطل نشد و برخری لنگ سوار شده هفت فرسنگ راه را در یک شبانه روز پیود تا بخوسف رسید ابتدا با کل بنهایت حکمت و مدارا صحبت داشت و بعد جسته جسته مطالب حقه را بیان کرد سپس الواح و صابا را تلاوت و توضیح نمود و نتیجه‌ی اقداماتش این شد که همگی از خطای گذشته توبه کردند و عریضه‌ئی مشتمل بر اقرار و اعتراف به ولایت حضرت غصن ممتاز در سه نسخه تنظیم نمودند که یک نسخه بساحت اقدس و دیگری بمحفل روحانی طهران فرستاده شد سببی هم نزد نبیلزاده ماند و او بعد از حصول این موفقیت بمشهد روانه شده پس از چند روز توقف بقوچان رفت دوروز هم در آنجا مانده بالاخره در شب دوشنبه پنجم ذیحجه سال 1340 قمری بعشق‌آباد رسید و با آنکه سرمایه‌اش از دست رفته و امر معاشش مختلف و پریشان بود بامر محفل روحانی محل در مدرسه پسرانه و دخترانه بخدمت پرداخت و احباب را گرم مشتعل ساخت و در این میان از محفل روحانی طهران دستور رسید که برای نشر نفعات الله بایران حرکت کند او هم در تاریخ نوزدهم رجب 1341 قمری با خانواده از طریق باد کوبه روانه شد و سه ماه در آن شهر برای تحصیل اجازه سرگردان ماند تا عاقبت موفق بگرفتن جواز عبور گشت ولی بسیاری از اسباب و اثاثش را متصدیان امر مملکت نگاه داشتند و ضبط کردند در ورود بایران مدت چهار سال و نیم در رشت اقامت نمود و بنشر نفعات الله و تدریس جوانان و تشویق و تربیت احباءالله پرداخت و در این مدت چهار سال و نیم مصائب و ناملازمات بسیاری را تحمل نمود و بالاخره در این شهر بزینار توفیق مبارکی از حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه نایل شد که از جمله‌ی عبارتش این است: (یار نازنین سفر بیلااد هند و ترویج امر تبلیغ در آن اقلیم وسیع از مهم امور و لوازم این ایام است..... قند پارسی را بطوطیان هند برسانند و مذاق مشتاقان را شیرین وانگبین نمایند بنده آستانش شوق 27 رجب 1344 قمری)

نبیلزاده امتتالا لامر مشغول تهیه‌ی لوازم سفر برای هندوستان گردید و در یوم شنبه چهارم شهر العزرة سنه 83 بدیع موافق سیم ربیع الاول سال 1345 قمری با دوستان گیلان وداع کرده از راه قزوین و همدان و کرمانشاه و خانقین بیغداد رفت و در هر نقطه از بلاد ایران یکی دو هفته ماند و در بغداد بزینار بیت الله و باغ رضوان مشرف شد و طاق کسری را هم دیدن کرده سفری بکربلا و کاظمین و بصره نمود و بعد با کشتی بکراچی و از آنجا به بمبئی رفت و چون از بصره حرکت خود را بایش هر تلگراف کرده بود در ساحل دریا جمعی باستقبال آمدند و او را باعزاز و اکرام تمام به شهر وارد کردند اتفاقاً اعضای محفل مقدس مرکزی بهائیان هند و برما هم همان روزها به بمبئی وارد شده با احبای آنجا مشغول شور و تبادل افکار در امور امری بودند نبیلزاده هم در این عمل با آنها شرکت کرد و با آن جمع محترم عکسی پیادگار برداشت و بعد آنها بمحل خود مراجعت کردند و او به کمال جد و جهد بخدمت امرالله و تشویق احباءالله و تربیت و تدریس جوانان و نونهالان و اماءالرحمن و رهنمائی محافل مشغول گشت و در همین شهر بزینار توفیقی منبع بخت مبارک فائز شد که صورتش این است: (منادی امرالله و حامل پیام آسمانی را در آن ممالک شاسعه تأییدات متابعه و فتح و ظفری بی‌مثیل خواهم مساعی و مجهودات آن ناشر نفعات یوم ظهور مؤید بتأییدات رب غفور است مطمئن القلب و آسوده خاطر باشید و بکمال متانت و جدیت در ترویج الفت و یگانگی و ازدیاد شور و وله احباء اماءالرحمن و استحکام حبل تعاون و تعاضد بین افراد و محافل روحانیه و اشتها و استیلا محفل روحانی مرکزی هند و برما و استحکام اساس مجله‌ی کوکب و توسعه‌ی دائره مخابرات و مراسلات بین محافل هند و مراکز امریه خارجه سعی متمادی مبذول فرمائید اجران در ملکوت جلال عظیم است عظیم آئی شما را از دعا فراموش ننمایم زیرا در ساحت کبریا از اجله‌ی اصحاب و احباب محسوسید و همچو خدمات و اقدامات جلیله‌ئی موفق و مشغول بنده آستانش شوق پنجم جنوری 1927 میلادی) انتهی. اما وقایع سفر هندوستان جناب نبیلزاده چون حاوی مطالب مهمی است و حذف هیچیک از آنها جایز نیست علیهذا بعین عبارت خود ایشان در این اوراق درج می‌گردد. قوله رضوان الله علیه: (در بمبئی در سه روزنامه‌ی معروف اعلان باهالی داده شد که در فلان روزها و ساعات و محل معینه برای پذیرائی طالبین فهم آئین مبین بین المللی بهائی حاضریم جمعی از هر دین واز هر طبقه برای تحقیق بمحل معینه می‌آمدند درخور پرسش‌های هر یک جواب مقنع داده می‌شد بعضی مصدق و اکثر محب گشتند چند نفری هم از شیعیان و زرتشتیان و طبیعیان برای مجالده بیانی آمدند و رفتند و سه نفر از روزنامه‌نگاران با اوراق ملو از سؤال که قبلاً تنظیم نموده بودند بمروور آمدند پرسشها نموده پاسخ داده شد در جرائد خود درج نمودند چند نفر از احبائیکه انگلیس وارد و می‌دانستند در

روزهای مقرر حاضر و مترجم بودند و چون بچه بهائیه‌های آن حدود فارسی خیلی کم می‌دانستند کلاس درس فارسی بمعنی میرزا علیخان شیرازی در سالون بهائی تأسیس شد که در ضمن نماز و احکام و مناجات تدریس می‌گشت و ییکار کتاب مستطاب اقدس و درس تبلیغ تدریس می‌نمودم اغتراری بین بعضی از احباب در اثر سوءتفاهم از قبل بود رفع الفت و اتحاد و اشتعال و انجذاب رخ گشود. صندوق خیریه منظم و محاسبات مرتب شد بر تعداد مشتریان مجله‌ی کوکب ده مقابل افزود و اساس تعاون و تعاضد مالی و قولی و عملی متین و رزین گشت و رشته‌ی مکاتبات یا مراکز امری ایران و امریکا و اروپا و آفریقا پیوسته و برقرار شد بازار تبلیغ رواج و ابواب فتوحات مفتوح گشت شاه بهرام پسر ارباب کیخسرو نماینده‌ی زرتشتیان در طهران با عبدالحسین سپینتا مسلمانزاده زرتشتی نما از ایران با سیصد جلد کشف الحیل آواره به بمبئی وارد آن مزخرفات مطبوعه را بجائی به زرتشتیان و شیعیان و چند جلد باحباب رب رحمان تقسیم نمود و در آتشکده کنفرانسها دادند که آئین بهائی خاتمه یافت در جریده‌ی جم مقالاتی راجع به علائم ظهور سیوشانس و تعرضاتی بی‌هائیت نوشتند در مقابل جوابهای کافی دندان شکن پی در پی نوشتیم چاپ و منتشر شد بالاخره ساکت شدند جناب ابراهیم پور داود پسر مرحوم حاجی داود شیعه‌ی رشتی که نزد مسلمین مسلمان در نزد پرستانیا بمناسبت عیال مسیحیش پرستان و در وقت ترجمه نمودن گاتهای حضرت زردشت و گرفتن پول فراوان از آنها زرتشتی است در دو جزوه‌ی کوچکی که برای زرتشتیان نوشته بود بجهت خوشنودی آنها و مسلمین گوشه و نگایه بامرالله زده است و در کنفرانس در آتشکده شرکت داشت سه ساعت با او تصادفا در میانه‌ی راه آهن که در یک نیمکت واقع شده بودیم صحبت و اظهار همدردی می‌نمود در همان ایام جوابی باعتراضات آواره‌ی بیچاره نوشتیم حضرت غصن ممتاز طبع و نشرش را منع فرمودند چون نواقصی در وضع اداری محفل مرکزی هند و برما و محافل روحانیه محلی بلاد هند و برما بود و منظم تشکیل نمی‌شد پیشنهاداتی مشروح تقدیمشان نمودم تا یک اندازه مرتب و منظم تر شد و سواد آن پیشنهادات را بساحت اقدس تقدیم نموده با کلک گهربارش آن مولای خون بصره فضل در توفیق منبع مفصل مورخه‌ی پنجم نومبر سنه 1927 پس از عنایات پیکران و مطالبی می‌فرماید «یارجان نثارا درهرحال از حق علم در این جوار پرانوار از برای آن برگزیده‌ی جمال مختار تأییدات متابعه و عون و صون حضرت احدیه را راجی و ملتسم و سلامتی و سرور و راحتی آن عزیز را از اعماق قلب متمنی آنچه را به محفل مرکزی مقدس کشور هندوستان مرقوم و پیشنهاد نموده بودید بسیار متین و صحیح و مفید و حکایت از فرط تعلق آن جناب و خیرخواهی و اهتمام آن خادم آستان مقدس بمصالح و مؤسسات متزایده‌ی امرالله می‌نمود امیدوارم بهمت برگزیدگان جمهور یاران در آن سامان نوایای خالصانه آن یار دلداه اجرا و تنفیذ گردد و صیت امر الهی چنان مرتفع شود که زلزله به ارکان اهل حقد و ریا و ارباب ظلم و جفا اندازد حقیقت قاهره‌ی مقدسه‌ی کلیه‌ی شریعت حضرت بهاءالله بر عالمیان مکشوف و مبرهن شود و خود مکذبین و مبطلین و معاندین و خائنین مبهوت و نموش و محو و نابود گردند مطمئن باشید عاقبت چنین خواهد شد و وعود الهیه کالشمس فی کبد السماء ظاهر و آشکار گردد.....»

آستانش

بنده‌ی

حضرات (اریا سماج) هنود رسما دعوت نمودند که بمعبد آنها رفته نطقی ایراد کنم سر میقات رفته تحت عنوان (میقات اتحاد بشر است) با حضور جمعی کثیر از هنود و احباءالله به مترجمی جناب مستر حشمت الله قریشی یک ساعت صحبت نمودم در مستمعین هیجان و فرحی حاصل. مکرر کف زدند و رئیس کنفرانس تقدیر کرد و همچنین جمعیت (پاراتها ناسماج) هنود دعوت نمودند که به معبد آنها رفته کنفرانسی بدهم چند نفر از نمایندگان ادیان هم دعوت و حق ادای نطق داشتند بنده در تحت عنوان (آئین بهائی چیست) کنفرانسی دادم مترجم به انگلیسی ترجمه می‌نمود بسیار مؤثر افتاد همه اظهار مسرت نمودند عکس همه‌ی ناطقین را برداشتند با خلاصه‌ی نطقها در جریده‌ی (دلی مل) طبع و نشر نمودند امرالله و تعالیم جانبخش بر اشتهار افزود جمعی برای تحقیق دقیق و مذاکرات خصوصی بمنزل آمدند تخم محبت افشانه شد با روح و ریجان رفتند. جناب مستر ادوارد انگلیسی رئیس جمعیت (انترنشنل فلوشیپ) یعنی جمعیت برادری و یگانگی با اهل دنیا بدارالفنون (دومین کالج) برای ادای نطق دعوت نمود رفتم مترجم مستر محمود حسین مقری بود در تحت عنوان (ارمغان عصر جدید) صحبت نمودم در این مجمع پرفسورها و فیلسوفان و مشاهیر و دانشمندان از مرد و زن با دعوتنامه‌ی خصوصی که از طرف معظم الیه دعوت شده بودند یکصد نفر بیشتر بودند عمومی نبود حضار مجذوب و شاد شدند در ختم مجلس جناب فیلسوف (وادیه) زرتشتی رئیس مجلس برخاست بعد از تحمید و تشکر و تصدیق عرایض فرمودند اجازه می‌دهید هر که میل دارد سئوالاتی کند بانهایت خضوع عرض شد با کمال امتنان هر که پرسشی بنماید البته جواب عرض خواهم کرد سه نفر بنوبه برخاسته راجع به اینکه دین برای چه لازم است و قوه ماوراءالطبیعه چیست و بهائیان راجع به حقانیت انبیای سلف چه عقیده دارند و مرام و احکام بهائیت چیست سئوال نمودند بحول وقوه‌ی جمال قدم نحوی جواب داده شد که همه اظهار مسرت نمودند و رئیس باز برخاست تقدیر گفت حاضرین یک یک جلو آمده دست داده رفتند تا چند روز از اهل آن مجمع به منزل آمده پرسشها نمودند چهار نفر اظهار ایمان کردند. از دهلی جمعیت (آریاسماج) هنود مجمع عظیمی مرکب از نمایندگان ادیان آراسته دعوت از بهائیان هم نموده بودند که راجع به اینکه با کدام اصول بشر را می‌توان متحد کرد

کنفرانس بدهند چون رفتن امکان نداشت مقاله‌ئی راجع به موضوع نوشتم جناب مهر محمد خان شهاب که از احباب قادیانی بود ترجمه نموده ارسال شد رئیس آن مجمع عمومی رسید و تشکر نوشت. سفری پیونه رفتم میهمان جناب خسرو بمان ارفع الله درجاته بودم با معاریف از فضلا و ادبا و دبیران مدارس ملاقات حاصل امر الهی و تعالیم صمدانی به آنها ابلاغ گشت و احباب عزیز آنجا و محفل مقدس روحانی محلی را تشویق و تشجیع نموده تذکرات لازمه داده شد با جناب یوسف عبدالله سبط که قبلا از فضلا و رؤسای مذهب آقا خان محلاتی بوده حال خود را بهائی معرفی می کند تبادل افکار راجع بطرق ترویج امرالله درهند نموده و ایشان را تحریک نمودم که بیشتر از پیشتر قیام بخدمت امرالله و تربیت انام فرمایند. مراجعت بمبئی شد. مرحوم مستر وکیل اعلی الله مقامه که رئیس محفل مقدس روحانی مرکزی هند و برما بودند بنده را با دو نفر مترجم بوطن خود شهر (سورت) که از شهرهای قدیم هند است دعوت نمود رفتم فقط دو نفر احباب دیگر غیر آقای مستر وکیل در آن شهر بود که زیارت کردم. میزبان محترم از ایستگاه راه آهن با موتور سواری شخصی خود ما را یکسره به باغ که برای پذیرائی ما تدارک نموده بود برد و ایشیز مسیحی و بساط مخصوص داشت چرا بخانه‌ی عالی خود نبرد؟ برای اینکه اقوام ایشان کلا هنوز قشری متعصب بودند اگر بخانه‌اش پذیرائی می نمودند تمام صندلیها و فرشها و رختخوابها و ظروف و کاسه و کوزه‌ها را اقوامش نجس ابدی یعنی غسل برنادر دانسته همه را می سوزانده‌نمودی که مقید بدینند سایر ادیان را نجس العین می دانند اگر در بازار اجبارا غذای پخته‌ی خود را بخواهند بخورند رو بدیوار می نشینند که دیده‌ی ادیان سایر بغذای آنها نیفتد خودشان هم غسل نموده بعد غذا می خوردند - باری در سورت رئیس معارف در عالی ترین مدارس آنجا کالج (ب ت ا س) دعوت نمود که در تحت عنوان (ایران قدیم و جدید) چهل و پنج دقیقه کنفرانس بدهم حضار مدیران مدارس و پروفیسورها و شاگردان کبیر عالی جمع کثیری بودند همراهان بنده و دو سه نفر بهائی بومی هم حضور داشتند مترجم پروفیسور (ایکه) هندی معلم فارسی اغیار بود کهبانگلیسی ترجمه می نمود به جناب مستر وکیل و به جناب بدالله خان بدری افغان سفارش نمودم که بانهایت دقت مراقبت نمایند که مخالف آنچه عرض می شود مترجم چیزی ننگوید اگر گفت فوراً بنویسند روی میز نطق بگذارند قسمت اوهام و خرافات و مراسم و عادات و آداب قبل از ظهور اسم اعظم را ایران قدیم معرفی نمودم هنوز آن قسمت تمام نشده بود که پی در پی حضار دست زده از رئیس تمذید مدت نطق را تقاضا کردند قرار شد دو مقابل شود یعنی یک ساعت و نیم صحبت کنم قسمت اول را تمام نموده به قسمت بیان ایران جدید که رسیدم نهضت و انقلاب جهانگیر بهائیت را شروع مصدر تجدد و تغییرات عظیمه ایران خصوصا و قطعات نهمه جهان عموما قرارداده جواهر تاریخ و تعلیمات حضرت بهاءالله و تأثیر سریعه و عجیبه‌ی آن را با وجود فقدان زور و زر و وسایل سیره‌ی مادی با براهین قاطعه بمسامع حضار رساندم کفها زدند صحبت خاتمه یافت رئیس برخاست از طرف جمع تشکر و تقدیر گفت. چون در بدو صحبت بمحضار تذکر دادم که اگر اشتباهی ایرادی در نطقم یافتند بعد از ختم کنفرانس مرحمتا آگام کنند چند نفر بخاستند فرمودند ما یادداشت‌هائی نمودیم ولی در طی صحبت‌های بعدی اشکالمان حل شد تکشیری گفتند و نشستند فقط جوان مسلمانی که رئیس معرفی نمود از شاگردان ارشد است برخاست گفت محبت با عموم بشر در قرآن هم هست چرا شما تخصیص به آئین بهائی دادید با نهایت ادب تشکر کردم سپس آیات صریحه‌ی راجعه بعدم محبت با کفار و امر بقتل مشرکین و کفار و معاملات حضرت محمد و خلفا و ائمه هدی را نسبت بمشکرین و کفار بعرض حضار رساندم بعضی از همشاگردان او و حضار خندیدند ایشان برخاسته رفتند رئیس مجمع و بعضی از حاضرین در آن کنفرانس بمنزل تشریف آورده پرسش‌هائی نمودند پاسخ‌هایش را شنیدند اظهار محبت نموده تشریف بردند از آنها سه نفر موفق بایمان گشتند. برحسب خواهش این عبد جناب مستر وکیل ارفع الله درجاته با مقدمات مفصلی و تقدیم بیست رویه به پیشوای طراز اول هند که پندت می نامند بهماره آقای (پندت) با رعایت مراسم و آداب آنها به تماشای پنج بخانه‌ی قدیم بزرگ رفتیم پس از تماشا با جناب (پندت) مفصلا چند ساعت در محوطه‌ی بخانه‌ی آخر روی خاک نشسته صحبت نمودم شرح آن مشاهدات و مذاکرات و وضع عبادات محتاج بنگارش کلامی است از جمله نشنیده و ندیده‌های بنده این بود که جناب پندت کتاب بزرگی (جویش) نام را آورد نمائند که تاریخ تأسیس دین برهمنائی را تا ان سال حساب نمودیم یکهزار و نهصد و هفتاد و دو میلیون و چهل و نه هزار و بیست و هفت سال بود کتاب احادیث زیاد دارند یکی از آنها را دیدیم برای اینکه چند فقره از او را جناب پندت خواند و آقای مستر وکیل ؟؟؟ فرمودند مشاهده شد که سراپا خرافات و اوهام است کتاب (بگواط) نام داشت و پنج رویه هم تقدیم کلامی که شمایل بتها و بزرگان اولیه‌ی دیانت هند در او بود گرفتم ؟؟؟ از آنها چهار و دیگری نه دست دارد یکی سوار شیر است و دیگری سوار گاو روی ازدها و امثالها. مراجعت به بمبئی شد از رئیس جمعیت (آریا سماج) لاهور پایتخت ؟؟؟ محفل مقدس مرکزی هند و برما مکتوبی رسید که ما در لاهور در فلان روز و ماه کنفرانس عظیمی داریم از تمام ادیان نماینده خواسته‌ایم بهائیان هم نماینده‌ئی بفرستند که راجع بموضوع (نجات بشر) صحبت بدارد لهذا بنده را با دو نفر مترجم یکی آقای ماستر محمد حسین لقمانی مترجم انگلیسی و دیگری آقای محفوظ الحق علمی مدیر مجله کوکب هند که قبلا از علمای قادیانی بوده حالیه بهائی عالم جدی است مترجم اردو باشند هر سه بامید تدبیرات الهیه با قریب هزار جزوه ایات و

تعلیمات مطبوعه برای دادن بحضار در کنفرانس عازم لاهور شدیم با راه آهن سریع السیر پست چهل ساعت راه طی نموده به لاهور رسیده در بهترین میهمانخانه ها منزل کردیم به منشی انجن و مدیر جریده ی (ملاپ) یعنی اتحاد جناب (خوشحال چند خرسند) ورود خود را خبر دادم و بواسطه ی سه جریده معروف ورود و اندازه توقف و روزها و ساعات ملاقات را باهالی خبر دادم که طالبین برای تحقیق بیایند. همان روز اول رئیس کنفرانس با جریده نگاری از ما دیدن نمود و خوش آمد گفت پس از مراسم ابلاغ خیر مقدم سؤالاتی که قبلا تنظیم نموده بود مطرح کرد جواب عرض شد در چند جریده آن اسئله و اجوبه را درج کردند یکی از آن پرستشها را که بنظم عکس العمل شیعیان بود می نگارم پرسید بهائیان هم مانند مسلمانان سنگ سیاه می پرستند گفتیم خیر بهائیان محبت پرستند شما هم بت نمی پرستید مسلمین هم سنگ نمی پرستند عزت و احترام آنها را نظر بانتساب به پیغمبران خویش نگاه داشته و می بوسند از این جواب خالصانه شاد شده تشکر کرد و در آخر پرگرام کنفرانس را داده رفتند. میقات کنفرانس شد رقبه محوطه ی بزرگی بیضی الشکلی که اطراف از زمین الی لب بام پله بندی شده و صحن حیاط صندلی و نیمکت مرتب چیده بود وارد شدیم محل نطق وسط صحن بود قریب دو هزار نفر از اهل شهر و از بلاد قریب و بعید حاضر بودند ناطقین هریک بنوبه ی خود نطق نمودند تا نوبه بحقیر رسید با توجه تام یرب مقتدر علام شروع به نطق نمودم جناب محفوظ الحق علمی باردو ترجمه می نمود هیجان روحی و بشاشت در مستمعین محسوس گشت پی در پی کف می زدند مدیران جراید مطالب را یادداشت می کردند بعد نوبت نطق به نماینده ی مسلمین جناب مولوی محمد علی رسید این فاضل زبردست ملاحظه نمود که پس از ذکر تعلیمات نجات بخش حضرت بهاء الله هرچه بگوید حقیر و ناچیز خواهد بود تدبیری اندیشید رفت پشت میز خطابه گفت (حضار محترم چون قهرمان بیا فاضل جلیل ایرانی نماینده ی بهائیان که بهائیت شعبه ای از دین اسلام است داد سخن داد و تعالیم اسلامی را در نهایت زیبایی بمسامع حضار رساند من تکرار نمی کنم و زحمت نمی دهم) مقاله ی خود را هم به منشی کنفرانس نداد رفت بجای خود نشست فوراً این عبد برخاسته به رئیس گفت نماینده ی محترم مسلمین پانزده دقیقه وقت نطق داشت دو دقیقه صحبت فرمود اشتباهی شده می خواهم برفع آن پردازم رئیس از جامعه استیذان نمود همه دست زده اجازه دادند لهذا برخاسته گفتم فیلسوف جلیل نماینده ی مسلمین بیانشان عالی و نیششان خیر بود فقط یک سوء تفاهمی بکار رفت برای رفع آن صحبت می دارم. بهائیت شعبه ی اسلام نیست آئین نوین بین المللی آسمانی است برای نجات و اتحاد بشر و تعالیم با تعالیم قرآن فرق دارد واقعاً تکمیل همه ی کتب آسمانی است در قرآن تنفر و عدم دوستی با غیر مسلمان و قتل مشرکین و جزیه گرفتن یا کشتن کفار و تبعیض در قصاص و در حقوق بین کافر و مسلمان و مرد و زن و آقا با غلام منصوص است حضرت بهاء الله بحجت و وصلت و به دوستی و به تساوی حقوق همه ی بشر و زن و مرد و آقا و غلام امر فرموده تنفر و تبعیض را بکلی نهی و نسخ نموده. بجایش برادری و برابری با عموم بشر نهاده و بعالم بشریت چنین خطاب می فرماید (همه باریک آرید و برگ یک شاخسار) ... حضار پی در پی دست می زدند بدیهی است که جناب مولوی محمد علی دچار چه حال پرملالی و گرفتار چه نجلت و ندامت و کلالی گشتند. در خاتمه ی کنفرانس مطبوعات امریه بین جامعه نشر و تقسیم شد بانهایت سرور و حبور همراه رفقا به منزل آمدیم در آن چند روز که در لاهور بودم پی در پی نفوس از محترمین می آمدند راجع به آئین نازنین بهائی معلومات گرفته می رفتند جناب (راجه امجد محمودخان) و جناب مستر (اداس) و جناب (پنالال) و چند نفر دیگر تصدیق و اظهار ایمان بحضرت بهاء الله نمودند از جناب مولوی محمد علی جانشین مرحوم احمد قادیانی و جناب مسر محمد اقبال ادیب و فاضل مشهور وقت براملاقات خواسته به منزلشان رفتیم پس از ملاقات و مذاکراتی ایراداتی راجع به بیان و ببردودیت میرزا یحیی ازل و بلوح عهدی و بوصایای حضرت عبدالهء و به تأسیس ولایت و غیرها که قبلا تنظیم نموده بودند یک یک مطرح نموده جواب شنیدند و کتاب نقطه الکاف مرحوم براون را روی میز نهاده مصدر بعضی از ایرادات خود قرار دادند. خلاصه نگارش آن اسئله و اجوبه محتاج بتألیف کتبی است که معذور از نگارش آنم فقط راجع به حقانیت حضرت بهاء الله و بی مورد بودن مقایسه ی آئین بهائی با مذهب قادیانی در طی مذاکرات با مولوی محمد علی جانشین مرحوم احمد قادیانی گفتم مرحوم قادیانی برای اینکه هرکس بعد ایشان ادعائی مثل ایشان نماید تبعه ی ایشان آن مدعی را باطل می دانند غافل از اینکه حضرت نقطه اولی و حضرت بهاء الله چندین سال قبل از او ادعای مهدویت و شاریعت و عیسویت نموده اند در حاشیه کتاب چشمه ی معرفت خویش بصریح عبارت در صفحه سیصد و یک مرقوم داشته اند آنچه را که مفادش این است (حق آن کسی بوده وهست که اول ادعا نموده مدعیان بعد آن اگر مخالف اولی باشند قطعاً باطلند مثل اینکه مسلمه ی کذاب و ابن صیاد و اسود عسی و امثالهم ادعا نموده اند و همه باطل بوده وهستند) بنا بفرموده ی مرحوم قادیانی حقانیت نقطه ی اولی و حضرت بهاء الله محرز و مسلم است چه که تاریخ حیات مرحوم قادیانی شاهد است که حضرت نقطه اولی و حضرت بهاء الله جل ذکرهما سالها قبل از ایشان ادعای مهدویت و عیسویت و شاریعت فرموده اند معظم الیه رنگ خود را باخته پس از تحمل و تفکری فرمودند جناب مولانا قادیانی ادعائی نداشتند این عبد اکتفا بفرموده ی ایشان نموده از ایشان پرسیدم که مرحوم قادیانی مدعی رسالت و شاریعت مثل حضرت عیسی و حضرت محمد بودند فرمودند استغفرالله استغفرالله رسالت و شاریعت در حضرت محمد خاتمه یافت. وارد بحث خام النبیین

شد..... مرحوم اخمد قادیانی در سنه 1908 میلادی بمرض هیضه که مبدل بمرض وبا شد مرحوم شده‌اند و حالیه پسر ایشان (بشیرالدین محمود قادیانی احمدی) بخالف با مولوی محمد علی مزبور برخاسته جامعه‌ی قادیانی منقسم بدو فرقه گشته‌اند. از منزل هریک از آن دو نفر وجوه مسلمین سابق الذکر وقتی بیرون می‌آمدیم با ابراز دوستی و احترام تا درب خانه‌ی خویش ما را مشایعت نمودند. از لاهور بشهر (امرت سر) که دو ساعت با راه آهن مسافت بود رفتیم در میهمانخانه منزل کرده زیارت احبای معدود آنجا فائز شده بعد با جناب (رازدان) که مردی عارف و شاعر مرشدی مشهور از هنود بود ملاقات گشت بخوی منجذب به آیات الله شد که در جلسه دوم ابون و عیال و فرزندان را حاضر نمود و گفت بیائید بیائید ندای خدا را بشنوید و روح بهائیت را که در فضای خانه‌ی من موج بینید..... با جناب مستر محمد عبدالجید قریشی که؟؟؟ مسلمین آنجا بود نیز ملاقات کرده امرالله ابلاغ شد؟؟؟ مرحوم (براون) را مدرک قرار داد ایرادهائی بکتاب؟؟؟ بیان و بحضرت من یظهره الله نمود و راجع بخاتم النبیین بحثا فرمود جوابهائی که دادم مقبول افتاد قرار شد پس از ورود به بمبئی کتب امری برایش بفرستم و با محفل؟؟؟ روحانی بمبئی مکاتبه نماید. از امرت سر بدھلی که؟؟؟ فرمانفرمای هندوستان است با جناب محفوظ الحق؟؟؟ رفتم سه روزی در منزل ایشان بودم با سه نفر بهائی بیشتر از آن نبود و با دو نفر مبتدی ملاقات شد چون؟؟؟ سیاسی بود صلاح نشد با بزرگان و نفوس مهمه‌ی آنجا؟؟؟ شود. از دهلی به بمبئی آمدم لدی الورود زیارت رفیع منبع مفصل مولای حنون که بخط مبارک بود فائز و مفتخر شدم قسمتی از آن زیب این اوراق می‌شود. (خادم منقطع؟؟؟ دلداده‌ی امر حضرت رحمن را تأییدات متابعه خواهم ... و از جهت شریعه‌ی حضرت بهاءالله بنماها در قلوب اولیای الهی چه از هنود و چه از اسلام و چه از پارسیان مستحکم گردد بشأنیکه عواید و رسوم و تقالید باطله‌ی سخیفه‌ی دیرینه را ظاهرا و باطنا ترک نمایند و باحکام و سنن شریعه‌الله در این کور بدیع متمسک شوند.....) چون احبای الهی در آن زمان لاجل حکمت در هند و برما و در ایران راجع بعقد و طلاق و کفن و دفن و دخمه و سوزاندن اجساد و اکثر آداب و مراسم هریک بقانون دیانت سابقه‌ی خود رفتار می‌نمودند ترک آن عادات و مراسم سخیفه‌ی قدیمه هم با آنکه همه شان اقوام مغرض مبغضی داشتند انصافا بسیار صعب و مشکل بود و شروع بعملی نمودن امر مبارک تولید انقلابی نمود و مشکلاتی ایجاد کرد ولی بحول الله و قوته با حکمت و مدارا رفتار شد و تحریکات و تشویقات تشجیعیه گشت کم کم حدود و سدود پوسیده را مردانه و عاشقانه بقوه ایمان احبای ثابتین بر پیمان خرد نموده بعمل تعالیم رب رحمن موفق و مؤید شدند. نظر بامر مبارک از بمبئی بطرف کلکته و برما حرکت نموده در کلکته براهنمائی میرزا علیمحمد نبیلی اخوی زاده اعلی الله مقامه با جمعی از هر طبقه مسلمان و هنود ملاقات حاصل امرالله ابلاغ شد معدودی مصدق و مابقی محب گشتند محفل روحانی و احبای الهی را تشویق و تشجیع کرده تذکرات لازمه داده از زیارتشان محفوظ شده بعد با متصاعد الی الله عازم رنگون گشتیم و در آنجا با احبای الهی از هنود و بودائی و مسلمان ملاقات حاصل و در محفل مقدس روحانی و در مجامع عمومی باوداء روحانی تذکرات لازمه و اوامر الهیه و لزوم خرق و حرق آداب و عادات و مراسم پوسیده‌ی سخیفه و عمل بتعلیمات ربانیه ابلاغ شد الحق مردانه جنبش نموده با نفوس مهمه بهمم عالی‌ی آنها ملاقات حاصل و امر الهی و تعالیم رحمانی و ندای ربانی را بآنها رساندم. از طرف جمعیت تیاسفیا و از طرف جمعیت جوانان مسیحی دعوت نمودند برای ادای نطق بصالون آنها بروم قبول کردم آنها اعلاناتی طبع و در شهر منتشر نمودند که هر که بخواهد برای استماع حاضر شود در روز معینه رفتم به مترجمی مرحوم نبیلی در مجمع تیاسفیا راجع به (بهائیت چیست) و در مجمع جوانان مسیحی راجع به (روح باقی است) نظر به خواهش خودشان صحبت شد حضار بسیار بودند همه شادمان و کف زنان کشته و رئیس هر دو مجمع در خاتمه‌ی صحبت برخاسته تجید و تقدیر گفتند و سامعین را تشویق بتحقیق آئین بهائی نمودند در مجمع تیاسفیا مقتضی بود در آخر مناجاتی بخوانم بحضار گفتم روی دلها را کاملا بسوی خدا کنید مناجاتی بخوانیم همه برخاسته دستها را بسینه نهاده پس از یک دقیقه سکوت با توجه تام برب مستعان مناجاتی خواندم رئیس برخاست تعریف و تحسین و تشکر نمود و گفت نه من و این جمع حضار را تنها بلکه چهل هزار تیاسفیا را بشماره‌ی بهائیان دنیا اضافه کنید و بپذیرید. کتاب عصر جدید و بهاءالله تألیف متصاعد الی الله دکتر اسلنت را با عریضه‌ئی که تقاضای ملاقات نموده بودم برای حضرت اشرف فرمانفرمای مملکت برما ساکن رنگون فرستادم و نام و رتبه جناب فرمانفرما این است (سرسنیرهار کرت یتلر) (س. جی. آی) (آی. ک). ک (ی. آی. س. ج) پس از چند روز کتاب اجازه‌ی ملاقات رسید سر میقات با متصاعد الی الله میرزا علیمحمد نبیلی رفتیم وارد اطاق که شدم ایشان از صندلی برخاسته سه گام جلو آمده دست دادند در صندلی طرف راست خود جای دادند خوش آمد فرمودند پرسش از تعداد بهائیان برما فرمودند عرض شد احصائیه‌شان را ندارم. فرمودند تخمین. عرض کردچون بهمه‌ی شهرها زفته‌ام تخمین هم نمی‌توانم بگویم فرمودند از من راضی هستند راحت و آزادند؟ عرض کردم بلی نهایت تشکر را دارند. پرسشهای دیگر نمودند جواب بانهایت صداقت و حکمت دادم بعد اجازه‌ی سؤال نمودم عرض کردم بنده نیامده‌ام حضرت اشرف را تبلیغ نمایم آمده‌ام کسب معلومات کنم خلاصه سئوالم این است که حضرت از بدو جوانی جامعه مدار بوده حالهم برما مدار و مجرب و کاردان و از امور سیاسی و دیانتی کاملا آگاه و بر مفاسد قطعات خمسه‌ی جهان مسبقید با قوه‌ی سیاست

موجوده و با مراسم و عقاید ادیان قدیمه و با این همه مسالک متباینه صلح و آرامش و اسایش بشر امکان پذیر است و یا بترک دیانت بسیاست تنها امراض مزمنه اجتماعی جهائیان معالجه می شود یا نه؟ فرمودند چنین سؤال بزرگی از من کسی ننموده بود بقدر دو دقیقه ساکت بوده غرق اقیانوس افکار شدند بنده هم ساکت و منتظر جواب ماندم بعد فرمودند از سیاست تنها کار ساخته نمی شود. دیانت هم لازم است عرض کردم سیاست توام با کدامیک از دیانات موجوده توانا باصلاحات عمومی بشر خواهد بود؟ فرمودند با دیانت های کهنه نمی شود بالاخره فرمودند با دیانت نوین بهائی..... در رنگون بهمت ابرار موفق بملاقات جمعی از مشاهیر هنود و بودائی و مسیحی و مسلمان شده امرالله ابلاغ و تخم محبت کشته شد معدودی تصدیق نمودند و احباءالله سرور و شور و ولهی بدیع یافته بنده هم محظوظ و ملذوذ شدم. برای زیارت احباءالله بقریه (دید نوگلزو) که نزدیک قصبه ی بزرگ (گنجانگون) در میان جنگل برما واقع است با نبیلی مرحوم و با متصاعد الی الله آقا سید مصطفی رنگونی ناشر نفعات الهی رفتیم اهل این قریه مبارکه کبیرا صغیرا ذکورا و اناثا بهائی خالص مخلصند تعدادشان هفتصد و چهل شش نفر است بهاءالله ایرانی بجای این قریه در میان جنگل برما بجای مشرق الاذکار که حالیه (حظیره القدس) می نامند و مدرسه و محفل روحانی و صندوق خیریه منظم و مرتب داشتند در سراسر هندوستان و برما جائیکه اغیار هیچ نباشد چنین قریه نیست تمام احکام الهی را عمل می نمایند واقعا از زیارت آنها ایام تازه و روحم مهتر گشت زبان مخصوص دهائی برمائی داشتند بنده فارسی می گفتم مرحوم نبیلی بمعلم مدرسه ی آنها که انگلیسی می دانست انگلیسی می گفت آن معلم بزبان محلی ترجمه می کرد با وجود این حال چنان بیان تعالیم الهی تأثیری نمود که از شوق برقص آمده با شور و ولهی روحبخش همدم بودیم یکدسته از جوانان پسر و دختر با هم آواز می خواندند پرسیدم چه می خوانند ترجمه نمائید بعد از تحقیق معلوم شد مناجات حضرت عبدالهء روحی لرمسه الاطهر فداء را بفارسی آموخته برای پذیرائی بنده فارسی می خوانند (ای خدای پرعطای ذولمن - واقف از جان و دل و اسرار من) بلهجه و لحنی فارسی می خوانند که تا نمی دانستم چه می خوانند نمی فهمیدم پس از دانستن موضوع می فهمیدم و از خلوص و وضع دستها و چشمهای آنها که رو بیالا متوجه بود از شدت شوق رقت حاصل و می گریستم باری آن کیفیات روحی در ظروف حروف و جملات نمی گنجد. در قریه ی دیگر که (تانبین جادن) نام دارد پنجاه نفر احباب بود چون فصل بارندگی و راه خراب بود محفل روحانی رفتن بنده را بانجا صلاح ندید یک فرسنگ پیاده توی آب و گل جنگل قاصد رفت تا سی و سه نفر زن و مرد بهائی نورانی همه پا برهنه تا زانو گل آلوده اما چون گل شکفته و خندان و ذوق کتان آمدند یکدیگر را در آغوش کشیده از زیارتشان شادمان و کامران شدم همه را تسویق و تشجیع و تکریم و تحسین نموده تذکرات لازمه دادم بعد بقصبه ی (گنجانگون) که محل مرکزی قرائت آن جنگل است که هیچ احباب نداشت راه شوسه داشت برای تماشای صبح رفته عصری مراجعت نمودیم بعد مثل اینکه برادران و خواهرانی می خواهند از هم جدا شوند همه گریان با یاران روحانی وداع نموده برنگون مراجعت شد. همراه متصاعد الی الله نبیلی عازم مندرله پایتخت برما شده ایام بازندگی بود به مقصد که رسیدیم جمعی کثیر در ایستگاه بودند میان آن جمع مشاهده شد قریب بیست نفر با شادمانی و تبسم از عبا و کلاه ایرانی ما را شناخته دستمال تکان می دهند دانستیم بهائیند راه آهن خاتمه یافت ایستاد حضرات وارد اطاق شده اشیاء ما را برداشته دست ما را گرفته پیاده نمودند فقط الله ابهای همدیگر را می فهمیدیم دیگر هرچه ما بفارسی و اردو و انگلیسی می گفتیم آنها نمی فهمیدند و هرچه آنها برمائی می فرمودند ما نمی فهمیدیم اما باز بان بین المللی یعنی با اشاره و حرکت دست و چشم و ابرو تعارفات راهنمائی نموده ما را بموتورسواری نشاندند بحظیره القدس بردند فرزندان رئیس محفل روحانی آقای (مم باطن) و (لالا خانم) و (مامیا خانم) که دیپلمه و انگلیسی خوب می دانستند و فرا آمدند بنده به فارسی می گفتم متصاعد الی الله نبیلی عزیزم انگلیسی می گفت فرزندان رئیس محفل روحانی بنوبه در همه جا همراه بودند بزبان برمائی بجامعه ابلاغ می نمودند از قیافه و بشاشت و شکفتگی سامعین ملتفت تاثیر کلام و گرفتن منظور و مقصود می شدم تذکرات لازمه و طرق ترقی و پیشروی امرالله و وجوب عمل باحکام و شریعة الله و ترک اداب و عادات و مراسم مضره ی سخیفه ی قدیمه را مکرر هروقت بطرزی در محفل روحانی و در جمع عمومی بعرض یاران می رساندم با شور و وله و روحانیتی که مقدس از ترحیر و تقریر است ما و آنها قرین بودیم مدیر جریده (برما پطریات) برای ملاقات آمد نه سؤال قبلا تنظیم نموده بود راجع به ظهور حضرت بهاءالله و منظور و مرام و چگونه می خواهد جامعه ی بشر را اداره و مفاسد حالیه را اصلاح فرماید و بودا و برهما و کرشنا و زرتشت را حق می داند یا نه یک یک پرسید پاسخهای راست و حکیمانه تیکه می گفتم همه را یادداشت می کرد و قریب سه ساعت کارش شنیدن و یادداشت نمودن بود با اظهار تصدیق و شادمانی رفت اوقات و محل ملاقات را هم پرسید همه ی مذاکرات را در جریده ی خویش بزبان انگلیسی و برمائی طبع و نشر نمود هیاهوی و جنبشی روحی در مردم ایجاد شد جمعی برای تحقق آمدند بعضی مصدق و اکثر متحیر و محب می رفتند برای تماشای مشهور و بزرگترین معبد بودائیا که (مندله هل) نام داشت رفتیم آن فضا و عمارات معبد و وضع هزاران تپا و عبادات (پونگیا) پیشوا علما و مقدسین و اعمال زوارها و دخیلهای بیتها در این مختصر اوراق نگنجد خلاصه این است این معبد عظیم قدیم که برای دیدنش اهل علم و ثروت از قطعات خسمه جهان می آیند در دامنه ی کوه واقع است دارای نهصد و سه پله است هر دوه دوازده پله یی را که بالا می رفتیم بیک

محوطه‌ی بزرگی می‌رسیدیم که یک قسمت از تاریخ حیات و وضع رفتار کانفوسیوس بودای آخر را که نامش (سدهارت) و نام خاندانش (گوتم) است در 560 سال قبل از میلاد پیغمبری می‌نمود مجسم کرده‌اند (مستر سطرانس) احوالات و بعضی تعلیمات او را از زبان پالی زبان انگلیسی ترجمه نموده نام آن کتاب (بودا اندریلی جن) است یعنی بودا و دینش (پندت شیویاران شیم) آن کتاب را با رد و ترجمه و طبع کرده است و بعضی از تعالیم کتاب آسمانی بودا را هم که نام کتابش (پینگا) است در آن گنج‌انیده که بنده چهارده تعلیم او را سواد برداشته ذیلاً می‌نگارم بزرگی این معبد بقدی است که شش ساعت در آنجا گردش کردیم از صبح زود الی ظهر وقت نهار شد همه خسته و مانده و گرسنه بودیم اقلاً در سراسر این معبد صد هزار شمع می‌سوخت و مجسمه‌ی بودا در هر محوطه‌ی بنوعی مخصوص بود یک جا چهارزانو نشسته تدبیر می‌کرد جائی دراز کشیده خواب بود جائی ایستاده با یکی از مؤمنین صحبت می‌داشت یکجا بفکر عالم و اصلاح آن بود جائی در حالت عبادت جائی در حالت ریاضت جائی در کمال خضوع و ادب می‌نوشت خلاصه تمام حرکات جسمانی و تاریخ زندگی او را معلوم نموده‌اند در آخر این معبد تمام شهر مندرله و قصبات و قراء و مزارع و جبال و تلال دور شهر نمایان بود منظره‌ی دلکشی داشت عجباً در این معبد که می‌گفتند قریب سه فرسنگ دور اوست انسان باید با کمال احترام حرکت و رفتار نماید ولی صدها سگهای گرگثیف و انواع مرضای نحیف و ضعیف و چرک کور و لنگ و زخمی و ناقص و بدهیولا و دکاکین نان و غذایزی مخروبه و بدبو در آنجا موجود بود. تعالیم بودا (1) دین حق حتی الامکان کمتر ایذا دادن حتی الامکان نیکی کردن بقدر امکان مهر و ترحم و براستی و صفا سلوک کردن است کسی را نسبت و تولد ممتاز نمی‌سازد و نه بسبب نسبت و تولد کسی را از خود دور باید کرد انسان با اعمال ممتاز می‌شود و از اعمال مستوجب ذلت می‌گردد 2- کسیکه پیرو بدهاست در وقتی که رنج و اذیتی باورسد باید نلغزد و بسبب تعریف و توصیف مردم افتخار ننماید 3- عیبجویی از دیگران آسان است ولیکن نقائص خود را ببینید و از آنها پرهیزید 4- بودا فقط معلم و مربی است باید خود بکوشید 5- حفظ جسم خوب است - خیلا خود را متفرق مسازید- بر خود استیلا یافتن خوب است- هر کس بر خود استیلا یافت از بیلیات آزاد است- و دلی که از حوادث ناگوار نلرزید و از قهر و غصه آزاد ماند- و آدمی که سبب اذیت دیگران نشد او مسرت کامل می‌یابد 6- مال و چیزهای من اعمال من است- و عمل من میراث من است شماها نه در ته دریا نه در مغاره‌ی کوه نه در جو هوا در هیچ جا از پاداش اعمال خود در امان نخواهید بود 7- بساری از مردم در آب فرومی‌روند و بخود اب می‌افشانند و خیال می‌کنند که مقدس شده‌اند هیچکس از آب مقدس نمی‌شود از اعمال نیک مقدس می‌گردد. 8- من مثل دیگرانم و دیگران مثل منند- این اصول را در ذهن خود جای داده کسی را اذیت ننمائید بلکه بدیگران خیر برسانید 9- هر جاننداری بهر جاننداری دل رحم و غمخوار و پرستار باشد 10- زور و مال چون کافور فوار است اگر بدرد مردمان بخورد خوب است 11- خیرات بغیر طمع گرفتن عوض در دنیا و آخرت بهترین طریق خیرات است 12- بجوی تا هر خوبی را بیابی و بودا را بشناسی 13- بدانید هر کس بر نفس خود تسلط یافت او فاتح اعظم است نه کسیکه در کارزار فاتح است 14- نشان راستی من گفتار و کردار من است و هر کس را از گفتار و رفتارش بشناسید.) بقلعه و امکانه‌ی سلاطین قدیم بر ما هم رفته آثار قدیمه را دیده سپس با یاران نازنین مندرله وداع نموده برنگون آمدم و در رنگون هم بمعبد بزرگ مجلل بودائیان و بتماشای باغات باصفا و دریاچه‌ها رفته و درختائی که لاستیک از آب آنها بعمل می‌آید در باغات دیدیم بار دیگر یاران الهی را در محافل زیارت نموده و با مبتدیان ملاقات حاصل شد بعد از چند روز با همه وداع کرده عازم کلکته شدم. از نگارش وضع پذیرائی و مهربانیهای یاران برمائی و شرح مشاهدات اوضاع طبیعی و منظره‌های قشنگ آنجا و آداب و مراسم و عقاید مردمان و ایرادات مبتدیان و اجوبه بآنان لاجل اختصار صرف نظر شد. با متصاعد الی الله میرزا علیمحمد نبیلی بکلکته آمدم نوزده روزی در آنجا مانده با احباب عزیز آنجا و با جمعی از نفوس همه هنود و مسلمان و زرتشتی حتی با جلال الدین مؤید الاسلام مدیر جریده‌ی حبل المتین و با مشاهیر تجار ایرانی از اعمال مستوجب ذلت می‌گردد ملاقات شد و بار دیگر امرالله ابلاغ گشت بعد با احباب الهی و با نبیلی عزیزم مراسم وداع بعمل آمد بطرف بمبئی روانه شدم. پس از یک دوره زیارت احباب الهی و تجدید مذاکرات لازمه بهمراهی جناب مرحوم بهمرد بهرام و جناب مهرمحمد خان شهاب که برای مترجمی بود بحیدرآباد رکن رفته در بهترین میهمانخانه‌ها منزل نموده اول با جناب (رزئی دنت) که رئیس امور سیاسی آنجا از طرف دولت انگلیس بود در منزل خودش که قبلاً تقاضای ملاقات کرده بودم دیدار حاصل و کتاب دکتر اسلمنت اعلی الله مقامه را بارمغان برایش برده تقدیم شد از هر باب مذاکرات بمیان آمد بسیار احترام نمود سپس با بزرگان و نفوس مهمه از آن جمله ارجه‌هائی که هر یک در قسمتی از خاک حیدرآباد دکن و هند حکومت داشتند و با جناب همایون میرزا پیشکار پادشاه آنجا و با جنابان مولوی سیدعباس و سید محمدعلی داعی الاسلام ملاقات شد دلایل اصولی در اثبات حقایق حضرت بهاءالله درخور سؤالات و معلومات هر یک گفته شد و تعالیم مبارکه ابلاغ گشت چند نفری مصدق و جمعی محب گشتند از اعلیحضرت عثمان علیخان آصفی تقاضای ملاقات شد و کتاب دکتر اسلمنت علیه غفران الله و بهاءه را بارمغان برایش فرستادم بنا بر روایات چون گرفتار زوجات زیاد و آلودگیهای نفسانی بود ملاقات را موکول بوقت دیگر نمود خلاصه روزی بتماشای قلعه (گل کنده) که بارگاه سلاطین مقتدر قدیم

حیدرآباد دکن بود رفتیم در دو فرسنگی حیدرآباد واقع است عمارات عالی همه مخروبه و مملو از کثافات متعفن بعد سیصد و سه پله بالا رفته تا باخرین اطاقهای سقف ریخته‌ی سلطنتی رسیدیم فضولات حیوانات پرنده و چرنده را جای نشین سلاطین دیدیم حالت تنبه و تذکری عجیب دست داد بی اختیار آیات مبارکه در لوح سلطان ایران (این العلماء و الفضلاء و الامراء این دقة انظارهم و حدة ابصارهم و رقة افکارهم و سلامة اذکارهم و این خزائنهم المستوره و زخارفهم المشهوره و سررهم الموضونه و فرشهم الموضوعه هیات قد صار الکل یورا و جعلهم قضاء الله هباء منثورا) خلاصه با حالت تنبه و تحسّر بشهر مراجعت شد جناب مهر محمد خان شهاب را برای آبیاری تخمهای افشاندن در آنجا گذارده با آقای بهمرد بهرام به بمبئی مراجعت شد پس از یک هفته با یاران عزیز مهربان بمبئی وداع گفته بکراچی رفتم در آنجا هم نه روز مانده به راهنمایی جناب اسفندیار بختیاری با جمعی از بزرگان انجا ملاقات و امرالله ابلاغ شد و به محفل مقدس روحانی و به احبای مهربان آنچه را مأمور بودم تذکر دادم سرور و شور و ولهی حاصل بعد حرکت به ایران با آه آهن بلوچستان نموده به دزداب که حالیه زاهدان می نامند رسیدم) انتی این بود شرح مسافرت و خدمات جناب نبیل زاده در هندوستان که حرفا بحرف از روی نوشته‌ی خود ایشان بدون اسقاط یک نقطه در اینجا نقل شد اما در ورود به ایران نه روز در زاهدان توقف و با جمعی از محترمین هر صنف ملاقات نمود و هنوز در زاهدان بود که از محفل روحانی مرکزی دستور تلگرافی رسید که بکرمان برود لهذا از زاهدان حرکت نمود و هفتاد فرسنگ بیابان کویر را پیوده به بم رسید و پس از ملاقات دوستان بکرمان رفت لدی الورد معلوم شد که اخیرا دو تن از الواط آنجا نزد آقا سیدعلی مجتهد رفته اظهار داشته اند که تا بحال از ما خیلی معصیت سرزده یعنی همیشه خمر خورده ایم و مست کرده ایم و عربده کشیده ایم و بناموس مسلمانان طمع ورزیده ایم و بزنان و دختران و پسران آنها دست درازی نموده ایم و اکنون از کرده پشیمانیم و آمده ایم از شما پیرسیم که چکنیم تا خدا از تقصیراتما بگذرد مجتهد مزبور گفته بود اگر می خواهید بکلی آمرزیده شوید باید یکنفر بهائی بکشید تا اینکه هم سیئات شما مبدل بحسنات شود و هم دارنده‌ی اجر و ثواب بی حساب بشوید آن دو نفر هم بسراغ جناب مشهدی اسدالله عطار (که قبلا از حضرت مولی الوری تمنای شهادت کرده و مقبول شده بود) رفته شهیدش کرده بودند و بالنتیجه سایر مسلمین هم بهیجان آمده ضوضا برپا ساختند ولی سلیمان خان حاکم وقت قاتلین را اخذ کرد و به طهران فرستاد و اهل فساد را نیز بر سر جای خود نشانید.

باری نبیل زاده چهار ماه در کرمان توقف و به آنچه شایسته‌ی خدمت بود اقدام نموده بعد به رفسنجان و یزد و اصفهان و کاشان و قم و طهران و قزوین و رشت و انزلی و لاهیجان و توابع سفر کرده احباب را ملاقات و تشویق و طالبان را هدایت نمود و در اثنای این مسافرت‌ها توقیعی از حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه بخط مبارک خودشان به نبیل زاده رسید که از جمله‌ی عباراتش این است: (...حقا که به امر نازنین خدمتی شایان تقدیر و تجید نمودید و ائین رب العالمین را در آن صفحات شهری عظیم دادید حال اقامت در مدینه بمبئی و حوالی و اکثاف آن چندی لازم تا تخمهای افشاندن آبیاری گردد و تأسیسات مهمه جدیده محکم و استوار شود تعجیل در مراجعت از هندوستان ننمائید زیرا آن کشور بسیار مستعد و تشنگان از طبقات و نژادهای مختلفه متعدد و مبلغین فعال کمیاب..... بنده آستانش شوقی).

نبیل زاده از زیارت توقیع منبع متأسف گشت که چرا زودتر باو نرسیده است و الا هرچند که بر اهل و عیالش از حیث معاش در رشت سخت هم می گذشت در هند توقف می نمود در هر حال وقتی که در گیلان بود دستوری از محفل مقدس روحانی مرکزی رسید که دوباره بکرمان سفر نماید لهذا در تاریخ یکشنبه اول شهرالرحمه سنه 85 بدیع مطابق سیم تیرماه سال 1307 شمسی بهراهی خانمش وومیره خانم صبیبه‌ی بزرگش که سابق بر این سفرهای تبلیغی کرده و از عهده برآمده بود و اکنون هم میل به نشر نفعات داشت از رشت حرکت نموده از طریق قزوین و طهران و اصفهان و یزد روی بکرمان نهادند هنوز به مقصد نرسیده بودند که از محفل روحانی کرمان نامه‌ی واصل شد که چندی در رفسنجان مانده امور آنجا را اصلاح کند نبیل زاده با همراهانش یکجا در رفسنجان ماند و تشکیلات احبا را مرتب ساخت و احباب را تشویق نموده سپس بکمال آباد و حسن آباد و عباس آباد و رحمت آباد و انار و دهج رفته احباب را ملاقات و دستورات الهیه را بکل ابلاغ نمود و چون آن اوقات هنوز جلسات زنان از مردان جدا بود صبیبه اش منیره خانم بحافل نسوان می رفت و آنچه لازمه‌ی تشویق و تذکر بود اظهار می کرد و بیاناتش مؤثر نافع واقع می گشت چنانکه ضمن توقیع منیعی در این خصوص فرمودند: (مسافرت امةالله محترمه صبیبه منیره خانم نبیلی بمعیت مورد قبول و تحسین واقع....)

باری نبیل زاده از آن به بعد عیال و اولادش در کرمان می زیستند و خود در کرمان و توابع و همچنین بندرعباس و زابل و زاهدان و خواش بخدمت امر و نشر نفعات الهی قیام داشت در کرمان با جمیع طوایف روبرو می شد و با شیعه و شیخیه و ازلیه و پرستانیه و عرفای شاه نعمت الهی که با وصف کمال اختلافی که با یکدیگر داشتند معهدا در خصوصت با احباءالله متحد شده بودند گفتگوها می کرد همچنین با آیت الله حاجی محمد رضا در خلوت مذاکراتی نمود که منجر باذعان او گردید و باطنا ایمان آورد مختصر

بعد از مدتی از آن حدود بجانب یزد اصفهان و کاشان و قم و طهران و قزوین و زنجان و میانش و تبریز و تمام نواحی ساحل دریاچه‌ی رضائیه سفر کرد و در تبریز اقامت نمود از جمله وقایعی که در این شهر برایش رخ داد این بود که روزی آخوندها چند نفر از طلاب را برای مباحثه به محضر نبیل‌زاده فرستادند تا مغلوبش کنند اما حضرات خودشان در مناظره شکست خوردند و نجلت زده بازگشتند لهذا شیخ یوسف نامی از آخوندها که به علم و فضل و سخنوری خویش مغرور بود پیغام فرستاد که فلان روز با سه نفر دیگر برای گفتگو بفلان منزل خواهیم رفت شما هم حاضر شوید اما در یوم میقات شیخ مذکور باتفاق پانزده تن دیگر که برخی آخوند و پاره‌ئی تاجر بودند آمد و اظهار داشت که خدا در قرآن خبری از ظهور بعد نداده است و مسلمین موعودی ندارند تا انتظارش را بکشند زیرا نبوت بر محمد ختم شد و دیانت هم در قرآن کامل گشت دلیلش آیه خاتم النبیین و کریمه‌ی الیوم اکملت لکم دینکم می‌باشد چون جواب این مطالب را شنید و مجال اعتراض نیافت در جلسه‌ی دویم باتفاق بیست و پنج نفر بهمان منزل آمد و نشست و پس از تعارفات معمولی شیخ مذکور از زیر عبا کتاب مستطاب اقدس را بیرون آورده به نبیل‌زاده گفت ترا بحق بهاء‌الله قسم می‌دهم بگو بینم این عربیها عربی طهرانی نیست؟ نبیل‌زاده گفت آفرین بر این هوش و فراست شما درست فهمیده اید حال من از شما می‌پرسم که اینگونه عربی سابقه دارد یا نه؟ جواب داد که نه ابا سابقه ندارد. نبیل‌زاده گفت بفرمائید این عربیها آیا شباهت بعربی قرآن و منشآت علمای اسلام و نصاری دارد؟ شیخ جواب داد که نه باز پرسید آیا شما می‌توانید بگوئید که این آیات و کلمات حضرت بهاء‌الله بزبان عربی نیست بلکه فاری یا ترکی یا انگلیسی یا زبان دیگری غیر زبا عربی است؟ شیخ جواب داد که نه زبان دیگری نیست. عربی است اما عربی غیر مرسوم است نبیل‌زاده گفت بنده و سایر مردمان فهمیده بعلت اینکه از یک نفر انسان عامی امی چنین کلمات فصیح و ملیح و آیات پرمغز متین و شریعت جدید و رزینی مشاهده کردیم آن را وحی سماوی و آیات فطری بقول جنابعالی بی سابقه و بکر می‌دانیم و بزرگترین معجزه می‌شماریم ولی اگر این کلمات مبارکه آیات بکر و اسان طهرانی نبود و شبیه بجهله‌های قرآن یا کتب سایر دانشمندان بود نمی‌پذیرفتیم و تصوری کردیم که مأخوذ از آنجاها یعنی از علوم اکتسابی است نه وحی آسمانی. شیخ یوسف که چنین شنید به حضار گفت ما یک چیزی هم مقروض شدیم و سکوت کرد. آنگاه یک آخوند دیگر بسخن درآمده گفت بهاء گفته است که هر که لوح احمد را بخواند اجر صد شهید نصیبش خواهد شد نبیل‌زاده گفت آخوند علامت عالم بودن داشتن ادب است تو هم با ادب صحبت کن سپس بر گفتار خود افزود که آری خدا توسط حضرت بهاء‌الله به بهائیان حقیقی - نه بمنکرین - وعده داده است که هر کس آن لوح مبارک را بصدق مبین تلاوت کند باو اجر صد شهید عنایت فرماید حال بگو بینم اگر یک نفر مسلمان قرآن را از روی صدق بخواند اجرش بیشتر خواهد بود یا مسلمانی که ضربتی؟؟؟ خورده و نتوانسته تلافی کند و بناچار صبوری پیشه کرده است؟ آخوند که نمی‌دانست غرض از این سؤال چیست نگاهی استفهام آمیز به رفقاییش کرد که چه جواب بدهد ولی آقا یوسف با دو نفر آخوند دیگر گفتند البته تلاوت کلام الله؟؟؟ بار ثوابش بیشتر از چنان صبر و شکیبی است. نبیل‌زاده سؤال خود را تکرار کرد که سایر حضار خوب بخاطر بیارند و آخوندها هم جواب خود را مؤکداً مکرر ساختند؟؟؟ نبیل‌زاده از قرآن مجید آیه مبارکه انما یوفی الصابرون؟؟؟ هم بغیر حساب را تلاوت کرده گفت حضرت بهاء‌الله برای اجر خواننده‌ی لوح احمد حسابی قائل شده‌اند ولی قرآن برای صبرکننده که باقرار خودتان ثوابش کمتر از تلاوت آیات است اجر بی حساب وعده داده است دوباره چند لحظه سکوت در مجلس حکمفرما شد سپس یکی از طلاب مدرسه معقول و منقول کتاب ایقان را از زیر عبا بیرون آورده گفت شما بهائیان واقعا معتقدید که اگر ملاحسین به باب نمی‌گروید خدا بر عرش قرار نمی‌گرفت نبیل‌زاده گفت اگر شما معنی آن خدا و آن عرش را بحقیقت بفهمید بصحت بیان الهی که در ایقان است اذعان خواهید کرد بعد گفت یک سؤال کوچکی دارم و آن این است که این کرات یا افلاک چند سال است که خالق شده‌اند؟ شیخ یوسف گفت این سؤال از ما نحن فیه خارج است و شم می‌خواهید ظفره بزیند نبیل‌زاده گفت بعد از جواب این سؤال به مطلب خودمان برمی‌گردیم شیخ گفت ابتدای خلقت افلاک معلوم نیست شاید از صدهزار سال هم گذشته باشد نبیل‌زاده پرسید حضرت محمد چند سال است که متولد شده‌اند؟ شیخ گفت جواب این سؤال را هم می‌دهم بشرط اینکه سؤال دیگری پیش نیارید و بجل مطلب پردازید نبیل‌زاده قبول کرد شیخ گفت از ولادت حضرت رسالت پناهی یکهزار و چهارصد سال گذشته است نبیل‌زاده گفت بسیار خوب حالا به موضوع اصلی مراجعه می‌کنیم آقایان بفرمائید (لولاک لما خلقت الافلاک) یعنی چه حضرات که ملتفت مطلب شدند سکوت نمودند و نبیل‌زاده خودش این کلام را ترجمه کرد و توضیح داد صاحب خانه که مرد تربیت شده و متجددی بود از جای برخاسته خواهش کرد که مذاکرات را به همین جا ختم کنند و میوه میل فرمایند حضرات هم چنین کردند و متفرق شدند. نبیل‌زاده در تبریز بود که تلگراف صعود زوجه‌اش عزیزه خانم رسید لهذا بعد از انعقاد مجلس تعزیت از طریق گیلان و مازندران و گنبد قابوس و گرگان و قزوین و طهران و اصفهان و یزد و رفسنجان بکرمان رفته امور خانوادگی را بعد از فوت قرینه‌اش از هم گسیخته بود سامان داده بعد؟؟؟ شش ماه از نو بنای مسافرت تبلیغی را گذارده چندی در مشهد و زاهدان و بیرجند و قانات و

همدان و آذربایجان و سایر نقاط ایران گردش کتان به نشر نفعات مشغول و در این میانه زوجهی دیگری اختیار کرد که او را در سفرها با خود می برد. گویا نبیل زاده دفعه‌ئی بحضر مبارک حضرت ولی امرالله عریضه کرده بود که اگر اراده‌ی مبارک تعلق گیرد؟؟؟ مبلغین نیز در رأس هر سنه انجمنی بیاریند و در؟؟؟ پیشرفت امر تبلیغ مشورت کنند این پیشهاد مقبول؟؟؟ و در سنه 1325 شمسی اولین انجمن شورد مبلغین در؟؟؟ طهران منعقد گشت و حضرات ناشرین نفعات الله از نقاط مختلف کشور مقدس ایران در آن حضور یافتند و پس از مشاوره و انقضای ایام معینه باماکن خود بازگشتند نبیل زاده هم پس از آنکه انجمن مدتش تمام شد سفری به مازندران و گیلان نموده سپس به همدان که از آنجا به طهران آمده بود بازگشت. این مرد محترم موقعی که برف پیری بر سرش نشست؟؟؟ شکستگی در چهره‌اش پدیدار گشت عریضه‌ئی بحضر حضرت ولی امرالله عرض کرد که سنوات عمرم از حد هرم گذشته و چشمانم بر اثر طول عمر آب آورده و هر روز از نور دیده و؟؟؟ بازو و نیروی زانو کاسته می شود در جواب توقیعی عنایت شد که می فرماید: (... ذکر تقدم سن را نموده بودید فرمودند بنویس خدمات مهمه امریه را با وجود ضعف مزاج و تقدم سن ادامه دهند این عبد در حق ایشان تأییدات متابعه الهیه را ملتمس مطمئن باشند و خدمات باهره ایشان در نقاط مختلفه و ستوات عدیده همیشه در نظر فراموش نگردد و اجرش ضایع نشود.....) انتهی باری حسب الامر مبارک بخدمات امریه همچنان مشغول بود تا اینکه کمردردی بر امراض دیگرش اضافه شده طاقت مسافرت و تاب و توان حرکت را از او سلب نمود لهذا در سنوات اخیرهی زندگی با خانم و دو فرزند کوچکش مقیم طهران و ملازم بستر گشت و در این حال هم در نهایت خرمی و نشاط بود و احبائی را که بدیدنش مرفتند با خنده و شوخی پیش می طلبید و می بوسید و مانند جوانان تازه نفس صحبت می داشت و مجلس را گرم می کرد و تا ایام آخر بهمین حالت باقی بود و در آخرین روز هم هر که را بدیدنش رفت بوسید و خندید و در ساعات اخیر که با یکی از خویشسان وداع می کرد در ضمن اینکه می گفت سلام مرا به فلان فرزندم برسان به گریه افتاد و چند ساعت بعد یعنی نزدیک به نیمه شب یوم چهاردهم شهر الجلال سنه 106 مطابق دویم اردیبهشت ماه سال 1328 هجری شمس در هفتاد و هشت سالگی بعد از شصت سال خدمت متوالی روح پاکش بخلوتگاه قدس شتاید و جسد مطهرش روز بعد باعزاز و احترام در گلستان جاوید طهران مدفون گردید و چون از جانب محفل روحانی ملی صعودش بساحت اقدس عرض شد تلگرافی در جواب عز وصول یافت که صورتش این است: (از صعود منیر نبیل زاده مروج جانفشان لایق امرالله محزون و متأثر. برای علو روح او در ملکوت ابهی صمیمانه دعا می کنم. همدردی قلبی مرا بیازماندگان ابلاغ نمائید. دروهی طولانی خدمات جلیله‌اش هرگز فراموش نخواهد شد. شوقی)

بازماندگان نبیل زاده عبارتند از یک زن و چهار دختر و یک پسر از زوجهی اولی که همگی خانه دار شده فراخور احوال خود با ازواج خویش بخدمات امریه موفق هستند همچنین یک دختر و یک پسر از زوجهی دومی که هنوز خردسال می باشند. باعزاز جناب نبیل زاده یک لوح از قلم اعلی و بیست لوح از خامه‌ی حضرت مولی الوری و سی پنج توقیع منبع از حضرت ولی امرالله نازل و صادر گشته بعلاوه دو لوح دیگر هم بنام او و برادرش جناب آقا شیخ احمد از جمالقدم عز نزول یافته است. نبیل زاده در خصوص آثار قلبیه خویش چنین نوشته است: (اما تألیفات ناقابل این فانی بقرار ذیل است: اول- به مقاله‌ی مطبوعه‌ی مفسدانه سید حسن طبسی که نوشته بود چون بهائیان عالم دوستند وطن پرست نخواهند بود باین بهانه جمعی از بهائیان را از دوایر دولتی اخراج و بیکار نمودند جوابی در تحت عنوان (حب عالم منافی حب وطن نیست) در عشق آباد نگاشته طبع شد و برای شاه و وزراء و اولیای امور و مردمان نامی ایران بوسیله‌ی پست ارسال گشت. دوم- راجع بحل مسائل اقتصادی و راه حصول آسایش عمومی در بدو بروز بالشویکی روسیه نوشته بامر مقدس حضرت عبدالبهاء در طهران و در مصر طبع و نشر شده. سوم- راجع به اثبات الوهیت و لزوم دین و حقانیت مظاهر امر حضرت احدیت و فوائد دیانت و بعضی مطالب متفرقه که بچوانان تدریس می نمودم در تحت عنوان (حدیقه البهائیه فی الدروس الابتدائیه) نوشته طبع و نشر شده. چهارم- راجع به نجات در مجمع نمائندگان ادیان جهان منعقد در لاهور نطقی مفصل ادا شده بود تحت عنوان (مقاله بهائی) طبع و نشر شده.

و پنجم- راجع به تاریخ و مرام و تعالیم و احکام نازنین بین المللی بهائی که انجمن (پرارتها سماج) هندوستان از محفل ملی بهائیان هند و برما تمنای نگارش نموده بود در نهایت ایجاز نوشته آن محفل مقدس طبع و نشر نموده. ششم- راجع به اعتراضات و حمله‌ی قلبی زرتشتیان بمبئی بامر بهائی جوابی در تحت عنوان (ایران دوستان بخوانند) نگاشته محفل مقدس روحانی بمبئی طبع و نشر فرموده. هفتم- راجع به جزوه‌ئی که مسلمانزاده زرتشتی منشی در تحت عنوان (حق جویان بخوانند) علیه بهائیان نوشته بود جوابی در تحت عنوان (راستی شناسان بخوانند) نگاشته محفل مقدس روحانی بمبئی طبع و نشر نموده.

هشتم- راجع به جزوه‌ئیکه شخص زردشتی هندوستانی در تحت عنوان (راه رستکاری) حمله‌ی مسمومانه به بهائیان نموده و تملقاتی باعلی‌حضرت پهلوی کبیر مرحوم گفته بود جوابی در تحت عنوان (روشنائی راه رستکاری) نگاشته محفل مقدس روحانی بمبئی طبع و نشر کرده پس از نشر آن زرتشتیان بجای خود نشستند دیگر چیزی نوشتند. نهم- راجع به اعتراضات سی و ششگانه‌ی یکی از علمای طراز اول شیعیان و معترضین دیگر تحت عنوان (تبیین حقیقت) نگاشته محفل مقدس ملی هند و برما طبع و نشر فرموده. دهم- به مکتوب اعتراضیه‌ی آقا سید ناصرالاسلام اصفهانی پیشوای شیعیان راجع به اینکه در این عصر با احکام قرآن جهان اداره نمی‌شود نوشته بودم خود او در طی کتابیکه بتحریر و کمک آواره تحت عنوان (الحجة البالغة) نوشته آن نامه بنده را طبع و نشر کرده.

یازدهم- به اعتراضاتیکه شیخ علی اکبر رجائی کرمانی در تحت عنوان (تحفه‌ی رجائی) نوشته بود جوابی در تحت عنوان (نمونه) نوشته‌ام هنوز چاپ نشده. دوازدهم- راجع به اعتراضاتیکه مجید کرمانی ازلی تریاکی بامر بهائی نوشته بود جوابی نگاشته‌ام هنوز چاپ نشده. سیزدهم- راجع به دروس تبلیغی بین المللی دو دوره نوشته و در بعضی از بلاد تدریس کرده هنوز چاپ نشده است. چهاردهم- راجع به مسافرت‌های خویش و واقعات امریه و سایر مسائل سابق الذکر در نهایت ایجاز در تحت عنوان (مآثر المنیر فی وقایع الکثیر) چهار جلد تا بحال نوشته‌ام هنوز چاپ نشده است. پنجم- نبیل زاده هنگامی که بستری بوده است نگاشته است درباره‌ی مذهب قادیانی و جواب پاره‌ئی از اعتراضات آنها نوشته که آنهم نشر نگردیده است.

اکنون که تاریخچه‌ی جناب نبیل زاده پایان رسیده مقتضی است بوعده وفا کرده و عین شرحی را که ایشان در ترجمه‌ی احوال آقا میرزا علی محمد نبیلی نوشته‌اند ذیلاً درج نمائیم و آن این است: (دلیر روحانی و عاشق امر الهی متصاعد الی الله اخوی زاده‌ی عزیزم میرزا علی محمد نبیلی از خاندان حاجی شیخ محمد نبیل اکبر قزوینی اعلی الله مقامه و حفید حاجی شیخ محمد علی نبیل بن نبیل ارفع الله درجاته است تاریخ بیست و ششم ماه رجب یکهزار و سیصد و بیست قمری در شهر قزوین متولد شده در آغوش تربیت پدر بزرگوارش آقا شیخ احمد نبیل زاده که مملو از ایمان و ایقان بحال رحمان و فائز زیارت حضرت بهاء الله و بخدمت بان آستان است و مادری بهائی قدسیه خانم نام پرورش یافته دو ساله بود که با ابوبن محترمینش مهاجرت به عشق آباد نمود و از بدو طفولیت آثار فطانت و یکاست و روحانیت از جبینش هویدا بود در مدرسه‌ی بهائیان عشق آباد به تحصیل سواد و علوم مقدماتی پرداخت طبعاً با ذوق و روحانی و عاقل و عاشق بخدمات امری و خدمت بود در سن هفده سالگی علاقه‌ی فوق العاده بعمولش منیر نبیل زاده داشت و با او همراه و همسفر و مشغول تحصیل درس تبلیغ و مقدمات عربی گشت در بلاد و قراء قصبات بانهایت خضوع و خشوع و روح و ریحان با پیر و جوان رفتار می‌نمود و وضع رفتار و گفتار با مبتدیان را می‌دید و بردباری و نیکوکاری و روش تبلیغ و منجذب نمودن نفوس را مشاهده می‌نمود و مانند گرامفون جذب و بازگویی کرد سفر ایشان در ساحت اقدس مقبول افتاد دل لوح جناب آقا میرزا طراز الله سمندری می‌فرمایند (جناب منیر حفید حضرت نبیل در خراسان چون بحر پرموج و هیجان بود بعد به شیراز مأمور شد تا که در آن گلشن راز نغمه و آوازی بخواند البته موفق و مؤید خواهند شد و جناب میرزا علی محمد برادرزاده‌ی ایشان البته در این سفر استفاده خواهند نمود و از خمخانه‌ی حقیقت سرمست خواهند گشت) باری به شیراز رسیدیم روی و موی را از غبار آستان به بیت الله معنر منور ساخت بر شور و ولهش افزود با مبتدیان صحبت می‌کرد و در بعضی از مجامع و محافل صحبت می‌داشت و به تحصیل انگلیسی مشغول شد در خلال این احوال مرحوم مستر شیرازی از کراچی به شیراز آمد عاشق استعداد و لیاقت او شد بالاخره برحسب خواهش او و محفل روحانی شیراز از آستان مقدس حضرت عبدالابها کسب تکلیف شد تلگرافاً اجازه فرمودند لهذا با مستر شیرازی عازم کراچی برای تحصیل انگلیسی و سایر معلومات علمی و فنی شد چندی در کالوژ کراچی و بعد در بمبئی و الاخره در کلکته تا هفت سال هم معلم بود و هم متعلم و هم بايقاظ نفوس راقده و نشر نفعات حضرت احدیه و تشویق و تشجیع احبای آن حدود مفتخر بود تا اینکه حسب الامر حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه این بنده‌ی نگارنده عموی وی به هندوستان و حیدرآباد دکن و به بنگاله و برما رفت آن جوان نورانی اول برای دیدن عموبش به بمبئی آمد چند روز از دیدار جمال و کمال و اشتعال و انجذابش شاد بودم سپس بکلکته روانه‌اش نموده وعده‌ی دیدار مفصل را به کلکته محول کردم پس از چند ماهی در کلکته ملاقات حاصل شد خدمات امری او را دیدم یعنی با نفوسیکه از هر طبقه که ملاقات کرده و تخم افشانی نموده بود ملاقاتم داد پس از یک هفته همراه برنگان مندل و کنجانگون برما رفته در لکچرها (نطقه‌ائی) که در مجامع و صالونهای برمائیان و مسیحیان برحسب دعوتشان می‌دادم مترجم رشید زبردستم بود حتی در روزیکه در اثر تقاضای نگارنده فرمانفرمای محترم هند و برما وقت ملاقات را تعیین نموده بود آن

جان پاک را برای مترجمی همراه برده بودم فرمانفرمای محترم پرسید مترجم شما در لندن متولد شده که باین خوبی انگلیسی را درست تلفظ می کند عرض شد خیر در ایران تولد یافته تعجب نمود و تعجید کرد بعد از برما مراجعت بکلکته نموده نوزده روز با هم بودیم بعد وداع نموده ایشان در کلکته برای نشر نفعات الله ماندند من بلاهور و دهلی و بمبئی رفتم خلاصه این جواین غیور فداکار

تصویر صفحه 168 پی دی اف

رشید در مدتی که در برما و در کلکته بودم در مجامع جوانان منورالفکر برمائی و هندی و مسیحی و طبیعیون و در وقت ملاقات با ارباب جراید و علما و سایر طبقات مترجم دلیر روحانی بود باز سه سالی در کلکته ماند بعد به ایران آمد در آخر ادریبهشت ماه سنه 1310 شمسی داماد شد و در مدرسه‌ی وحدت بشر کاشان یک سالی مدیر مدرسه بود و هم به نشر نفعات الله می پرداخت باهواز و شیراز و به قزوین و به مازندران و یزد و اصفهان و خراسان و کرمان و زاهدان مسافرت نمود در این مسافرتها هم کسب معیشت می نمود و هم به تبلیغ و بخدمات امریه موفق می شد در طهران بود که امر مبارک حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه به مهاجرت شد این جوان غیور فداکار اول شخصی بود که کمر همت مهاجرت را محکم بست با دوندگی بسیار جواز تدارک نمود به افغانستان شتافت در تاریخ پنجم شهریور ماه سنه 1317 شمسی عازم افغانستان شد در عاصمه‌ی آن مملکت کابل قرار یافت سپس بلیران آمد عیال و اطفال خویش را به افغانستان برد بعد جناب علی آقا آذری و نفوس معدوده هجرت به افغانستان نمودند متصاعد الی الله نبیلی اول رشته‌ی تجارت در کابل با ایران راه انداخت سپس دید تجارت سبب خسارت است در سفارت امریکا بسمت مترجمی بود معاشرت با بعضی از نفوس مهمه مستعده داست چند نفری مؤمن و جمعی محب شدند که پیشوایان روحانی و سیاسی دانستند که ایشان بهائی جدی هستند و بعضی را بهائی کرده اسباب زحمت شدند مکرر با مشکلات و نقشه‌های فسادیه مفسدین مواجه شد با شهامت و عاقلانه مقاومت کرد چون در سفارت امریکا بود اعداء جرأت بقتل و غارت ایشان ننمودند بالاخره تبعید ایشان را از سفارت خواستند سفارت پرسش از تقصیر او نمود گفتند بهائی است مردم افغانستان متعصبند حکومت ضامن صحت و محافظت ایشان نمی تواند بشود آنچه پافشرد که اقامت نماید نشد مأمور بر او گماشته با عیال و اطفال اخراجش نمودند قریب شش سال در افغانستان بود که به هندوستان مجبورا رفت در شهر دهلی چند ماهی توقف نمود به عضویت و ریاست محفل ملی هند و برما مفتخر بود و در جشن صد ساله امر شرکت کرد بخدمات شایان و ادای نطقهای مهیج روحبخش موفق گشت بعد باجازه‌ی حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه برای سیر در بلاد ایران و نشر نفعات رحمان ماه اول سال 102 تاریخ بدیع و سنه 1324 شمسی از طرف زاهدان وارد بخاک ایران گشت اول رضوان در زاهدان بود نطقهای نورافشان با روح و ریحان ادا کرد بعد بم و کرمان رفت در آنجا سرگرم وظایف روحانی بود در روز جمعه 14 شهرانجمال سنه‌ی 102 تاریخ بدیع مطابق 21 اردی بهشت ماه 1324 شمسی عصری در احتفال عمومی و در ساعت نه بعد از ظهر همان روز در محفل ترجم مرحوم ضیائی راجع به فنای شئون دنیوی و بقای روح و وجوب قیام بخدمات به عالم انسانی و انقطاع از ماسوی الله و لزوم عمل باحکام الهی داد سخن داده بود پس از صرف غذا در نهایت صحت و خوشوقتی در بستر راحت خفته بود دو ساعت از نیمه شب گذشته از خواب پریده فرمود آخ پهلویم سر به متکا نهاد فوراً مرغ روح پاکش از قفس تن پرید بجوار حضرت رحمان مقرر گزید گلستان جاوید کرمان آرامگاه ابدی جسد مطهرش شد علیه رحمة الله و ارفع الله درجانه تلگراف محفل ملی صعودش را بساحت اقدس عرض نمود تلگرافا جواب چنین صادر (از صعود نبیلی متأثر عنایات الهیه را برای ترویج روح ایشان مستل می نمایم شوقی ربانی) بعضی از ادبای بهائی در تعزیه‌ی آن متصاعد الی الله نظماً اظهار تحسر از این فقدان نموده بودند و ماده‌ی تاریخی که جناب ادیب بیضائی ذکائی سروده در سنگ مرقد انورش جاری شده این است:

سمی حضرت اعلی نبیلی	که	در	تقوی	کسی	همتا	نبودش
خلوص نیت و پاکی سیرت	بدی	آمیخته	با	تار	و	پودش
پی تبلیغ و نشر امر یزدان	هماره	وقت	خدمت	بد		وجودش
سوی دار بقا شد در جوانی	برخ	یزدان	در	رحمت		گشودش
نبیلی شهرتش بود و شگفتا	نبیلی	(102)	گشت	تاریخ		صعودش
از آن جان پاک یک پسر مهرداد نام و دو دختر که هر سه صبغینند بیادگار مانده.) انتهى	آقا	میرزا	عبدالکریم			اشراق

این وجود مبارک در تمام شهر طهران نزد جمیع اعباء معروف است و شاید کمتر کسی است که در آن مدینه سکونت داشته و این مرد محترم را نشناخته یا لااقل وصفش را نشنیده باشد. این بنده در جمعی مسافرتهاى خود بطهران به زیارتش نایل می شدم دیدار اول در تاریخ 1301 شمسی هجری یعنی سنه بعد از صعود حضرت مولوی الوری بود آن موقع جناب اشراق در یکی از

بالاخانه‌های خیابان لاله‌زار دکان خیاطی داشت که هم محل کسب ایشان و هم مرکز اجتماع احباء علی‌الخصوص مبلغین محلی بود و اغلب اوقات مرحوم میرزاهدیخان خادم میثاق و آقا سید حبیب الله سینازاده و چند نفر دیگر از همین قبیل نفوس در آنجا دیده می‌شدند و همیشه مذاکراتشان حصر در امور تبلیغی و حل مشکلات استدلالی بود حتی بارها این بنده بچشم خود دیدم که جناب اشراق درحینیکه قامت و اندام مشتری را برای دوختن لباس اندازه می‌گرفت با رفقای خود مشغول صحبت امری بود. روزی در جائی از خادم میثاق پرسیدم که شما و دیگران چرا هر روز در حجره‌ی جناب اشراق مجتمع می‌شوید؟ در جواب گفت برای استفاده‌ی چرا که ایان در اتیان حجت و برهان تواناتر از ما هستند و فی‌الواقع در این زمینه سمت معلی و استادی بر اغلب کسانی که بآنجا می‌روند دارند پرسیدم که آیا رفت و آمد احباء لطمه بکسب و کار ایشان وارد نمی‌سازد جواب داد که ایشان بکساد و رواجی شغل اهمیت نمی‌دهند و الحمدلله کارشان هم بی‌رونق نیست. باری یکی از خصاصی این بزرگوار داشتن هوش و فطانت سرشار بود و کلام (اتقوا من فراسة المؤمن - انه ينظر بنورالله) درحقیقت مصداق داشت. جناب اشراق قدی متوسط متمایل بکوتاهی و چهره‌ئی خوش‌آیند و موقر داشت و بیانش مرتب و متین و کلامش شمرده و آرام بود در اواخر ایام گوشش سنگین شده بود ولی نه باندازه‌ئی که از شنیدن عاجز باشد بلکه هرگاه طرفش آهسته صحبت می‌کرد می‌گفت قدری بلندتر بفرمائید و خوشبختی اینکه تا آخرین ایام حیات بکمال خلوص بنشر نفعات مشغول بود و علاوه بر این اگر می‌فهمید که نقاری در میان احباب پیدا شده بنصایح عاقلانه و مواعظ حکیمانه زایل می‌ساخت و گاهی هم از طرف لجنه‌ی اصلاح مأمور می‌شد که مابین بعضی از زنان و شوهران را که با هم قهر کرده اند آشتی دهد و حتی الامکان نگذارد که بطلاق بینجامد و چون در حلم و مدارا قلیل النظیر بود در اقدامات خود غالباً موفق می‌گشت. جناب اشراق بنا بخواهش بنده سرگذشت خود را نوشته و تقریباً یک سنه قبل از صعودش باین عبد تسلیم فرموده که اینک خلاصه‌ی آن را ذیلا ملاحظه خواهید فرمود.

این بزرگوار در سنه 1290 قمری در محله‌ی سنگلج طهران دنیا آمد و در آغوش پدر و مادر پرورش یافت نامش عبدالکریم و اسم پدرش ابوالقاسم قاضی بوده است در ایام طفولیت بمکتبی که در تکیه‌ی افشارها واقع بود رفت و نزد معلی که شیخ حسن نامیده می‌شد مشغول تحصیل گشت و در آنجا سواد فارسی و قرائت قرآن آموخت و کلیات سعدی و دیوان حافظ را درس گرفت و نصاب صبیان را از بر کرد بعد پدرش او را بمدرسه‌ی یونسخان که آن هم در محله سنگلج واقع بود فرستاد و یکی از طلاب آن مدرسه که شیخ محمد نام داشت سفارش کرد که در تربیت و تعلیم او همت بجارد و قصدش این بود که پسرش مقدمات را در آن مدرسه تحصیل کند و بعد او را برای تکمیل علوم دینیہ بعتبات بفرستد جناب اشراق مدت یک سال در آن مدرسه بسربرد و نزد شیخ محمد صرف میر و عوامل جرجانی و قدری از اشعار الفیه خواند پدرش ابوالقاسم قاضی که خود از اهل علم بود چنین تشخیص داد که استعداد پسرش در تحصیل علم چندان قوی نیست لهذا از فکری که درباره‌اش داشت منصرف گردیده او را بفرا گرفتن فن تلگراف بگارد چون مدتی گذشت روزی این پدر و پسر بمنزل حاجی محمدخان که پیشکار مادر مرحوم مظفرالدین شاه بود رفتند این مرد از ابوالقاسم قاضی پدر اشراق که با هم دوستی و خصوصیت داشتند پرسید که پسر شما بچه کاری مشغول است جواب داد که من خیلی میل داشتم او را بعتبات بفرستم تا در ردیف علماء قرارگیرد ولی دیدم مقصودم حاصل نخواهد شد لهذا او را از مدرسه بازگرفتم و به آموختن فن تلگراف گاشتم و فعلا در این کار پیشرفت خوبی کرده است ان شاءالله بعد از تکمیل در کارهای دولتی داخلش خواهم کرد تا بتواند امر زندگانی خود را تأمین کند حاجی محمدخان گفت بنظر من نه آخوند شدن و نان مفت خوردن خوب است و نه نوکر دولت شدن و آزادی را از دست دادن اگر از من می‌شنوی او را هنری بیاموز تا بقوت بازو معاش خود را تأمین نماید و انتخاب هنر و صنعت را هم بخودش واگذار کن ابوالقاسم قاضی این پیشنهاد را پسندید و فردای آن روز پسرش را با خود در بازار گردش داد و دکان هریک از کسبه را ارائه داشت و منتظر شد تا ببیند او کدام یک را دوست می‌دارد بالاخره اشراق شغل خیاطی را بر سایر مشاغل ترجیح داد پدر هم راضی شد و او را نزد پسر عمه اشراق که در بازار خیاطها دکان داشت برده سپرد تا آن صنعت را باو بیاموزد حاجی محمد خان وقتیکه از قضیه مستحضر گشت تحسین نموده گفت خیاطی شغل پاکیزه‌ئی است و پسر شما همیشه با اعیان و اشراف سروکار خواهد داشت مختصر جناب اشراق از ان بیعد با دلگرمی بفرا گرفتن خیاطی مشغول گشت و بمروور در این کار استاد شد و چون پنج سال گذشت در لاله‌زار مغازه‌ی مستقلی دایر کرد و کم‌کم نزد بزرگان بحسن سلیقه معروف گشت و کارش بالا گرفت.

جناب اشراق آن اوقات با تنی از خیاطان قبی که موسوم بمیرزا تهیخان مرشدزاده و در خیابان شاهپور دارنده‌ی مغازه‌ی خیاطی بود آشنائی داشت و چون محل کارشان از یکدیگر دور و ملاقات مشکل بود مرشدزاده دکان خیابان شاهپور را ترک نمود و در لاله‌زار مغازه گرفت و چون این مرد از احباب و درصدد هدایت اشراق بود گاهی در پرده صحبت امری می‌داشت و جناب اشراق که از طایفه‌ی شیخیه و در دین اسلام و مذهب تشیع سخت متعصب بود از آن مذاکرات ولو خیلی حکیمانه و بر سبیل

اشاره و نقل قول بود مکرر می شد و با رفیق خود قهر می کرد مرشدزاده باز نزد او آمده دلجوئی می نمود و طوری صحبت می کرد که ملالت اشراق به محبت مبدل می گشت و مدتی بهمین منوال گذشت و قهر و آشتی مابین آن دو رفیق استمرار داشت تا اینکه یک روز مرشدزاده اشراق را با خود بعنوان اینکه اینجا منزل یک نفر از علمای بزرگ روحانی است بخانه‌ی جناب آقامیرزا حسن ادیب طالقانی برد ولی قبلاً حالات اشراق را بجناب ادیب گفته و بایشان سپرده بود که بیانانشان طوری نباشد که این جوان غیور از میدان فرار کند مختصر چون وارد شدند و جناب اشراق شخص معمم و معبائی را مشاهده کرد احترام فوق العاده بجا آورد چه که بصنف علماء بسیار ارادت می ورزید جناب ادیب هم خیلی او را مورد مرحمت و ملاحظت قرار دادند و آنروز صحبت از امرالله بمیان نیاوردند. اشراق که شیفته‌ی اخلاق و اطوار ایشان شده بود اظهار داشت چقدر مشتاق هستم که همیشه بحضور شما مشرف شوم و

درک فیض نمائیم جناب ادیب فرمودند: رواق منظر چشم من اشیانه‌ی تست کرم نما و فرود آ که خانه خانه‌ی تست مستدعیم اینجا را منزل خود بدانید و هر موقع که خواستید و فرصت فرمودید تشریف بیاورید. باری آن روز این دو رفیق از آنجا بیرون رفتند تا اینکه بعد از ظهر روز دوم ماه رمضان درحالیکه اشراق صائم بود از کوچه‌ئی که منزل ادیب در آن واقع بود می گذشت و کشش قلبی او را بر آن داشت که ایشان را ملاقات کند لهذا دق الباب کرد ولی دید که در باز است و آواز بفرمائید بگوشش رسید چون بدرون رفت دید جناب ادیب با سه نفر از جوانان نشسته‌اند و هر چهار مشغول نوشیدن چای می باشند اشراق از این فقره سخت متعجب و چنان آشفته شد که گستاخانه بادیب گفت شما با این عمامه و عبا شایسته است که امر بمعروف و نهی از منکر نمائید نه اینکه سبب بی دینی دیگران شوید البته وقتی که شما با این لباس روزه بخورید جوانان که این عمل را می بینند مرتکب افعالی می شوند که ضررش مستقیماً باسلام وارد می شود ادیب فرمود اگر عصبانی نمی شوید بفرمائید بنشینید تا از صائم نبودن من و حضرات مطلع شوید اشراق بگمان اینکه ادیب می خواهد برای روزه خوردن عذر شرعی بیاورد گفت شما هر مانعی هم داشته باشید سزاوار نیست که در برابر جوانها روزه را بشکنید و حرمت اسلام را ضایع کنید ادیب گفت شاید من مسلمان نباشم و عقیده‌ام این باشد که ماه صیام تغییر کرده و ایام روزه بوقت دیگر افتاده است اشراق مثل کسیکه پتک آهنگری بر مغزش کوبیده باشند آتش غضب از چشمانش جستن کرد و با حرکتی خارج از ادب از منزل بیرون رفت و این بار که مرشدزاده را دید او را بجرم رهنمائی بمنزل آخوند روزه خوری با تغییر از خود رانده ترک معاشرت نمود چند روز که از این حادثه گذشت مرشدزاده به مغازه اشراق آمده بکمال ادب و انسانیت گفت خدمت رسیده‌ام تا از شما سئوالی بکنم و آن این است که در دین اسلام لعن کردن باشخاص بیست‌بار ثواب دارد یا صلوات فرستادن؟ اشراق گفت البته که صلوات. مرشدزاده گفت من نظر بشدت ارادتی که به شما دارم می خواهم حتی الامکان بیشتر ثواب برسید پس بهتر این است که در مذاکرات دینی هر موقع که چیزی برخلاف معتقدات خود از کسی شنیدید صلوات بفرستید و همچنین مادامیکه از عقاید دیگران اطلاع کامل بدست نیاورده‌اید از بد گوئی احتراز کنید زیرا خداوند تعالی در قرآن فرموده است و لاسبوا الدین یدعون من دون الله و مقداری از این سخنان گفته او را مجدداً بر سر لطف آورد و بعد از آن هم همه روزه بمغازه‌اش آمد و مطالب را تعقیب کرد تا اینکه دفعه‌ئی اشراق حکایت روزه خوردن ادیب را تجدید و ابراز انزجار نمود مرشدزاده گفت خوب بود شما از ایشان برای صحت عقیده‌ئی که دارند طلب برهان می کردید حال هم اگر صلاح می دانید باتفاق یکدیگر نزد ایشان برویم و طلب بینه و دلیل کنیم و حال اینکه اشراق را بر رفتن منزل ادیب تشویق و بالاخره راضی کرد و از آن به بعد باب مذاکرات مفتوح و یک سال دوره‌ی مجاهدات و تحقیقات ادامه یافت و در این مدت که گاهی بمذاکره و گاهی بمطالعه‌ی کتب استدلالی و آثار امری می گذشت جمیع مشکلات اشراق حل گشت و شهادت زایل شد مگر یکی و آن معنی آیه مبارکه قرآن بود که در سوره روم آیه 54 می فرماید قوله تعالی (و یوم تقوم السعۃ یقسم المجرمون) جناب اشراق بموجب این آیه مبارکه معتقد بود که البته باید قیامت برپا شود و شرایط آن هم از حساب و کتاب و بهشت و دوزخ و پل صراط و غیرها در همین عالم تحقق یابد و در چگونگی وقوع آن متحیر و سرگردان بود لهذا در آخرین مجلس تحقیق که باتفاق مرشدزاده با ادیب روبرو شد مسئله را عنوان کرد ایشان فرمودند آیه پشت سر این آیه مشکل شما را حل می کند و آن این است که می فرماید (ما لبثوا غیر ساه کذلک کانوا یؤفکون و قال الدین اوتوا العلم و الایمان لقد لبثتم فی کتاب الله الی یوم البعث فهذا یوم البعث و لکنکم کنتم لاتعلمون) جناب اشراق بمجرد شنیدن این آیه آخرین حجابش هم خرق شد و در همان مجلس بمقام ایمان و اطمینان رسید و بحمد و ثنای الهی رطب اللسان گردید و از کمال وله و شور برای اولین مرتبه چند بیت شعر که دلالت بر اشتعال و انجذابش می کرد سرود جناب ادیب آن آیات را بمحضر مبارک حضرت مولی الوری فرستاد و بهمین مناسبت از خامه‌ی مرکز میثاق لوحی باعزاز جناب اشراق نازل گردید که آن را قاب گرفته و زینت اطاق خویش نموده است. اما ابوالقاسم قاضی یعنی پدر اشراق وقتیکه بی بعقیده‌ی پسر برد چون از شیخی‌های خشک و بسیار متعصب بود پسر را عاق و او

را با عیالی که خود برایش آورده بود از منزل خارج و از ارث محروم کرد و باین هم قناعت ننموده برای اینکه دیگر چشمش بروی پسر نیفتد از طهران به قم رفت و در آنجا متوطن گردید و هنگام رفتن بداماد خود که لقبش نغزالاشراف و پسر سید معروف بیاجدا بود سپرد و بتأکید سفارش کرد که اشراق را بخانه راه ندهد تا مبادا که با همشیره اش ملاقات نماید مختصر جناب اشراق تا یکسال از ابوبن خبری نداشت تا آنکه روزی بر سبیل تصادف با مسافری ملاقات کرده اطلاع یافت که مادرش بخصتی مرضی است این هنگام به سائقه‌ی محبت خداداده آرزومند دیدار مادر گردید لهذا نامه‌ئی به والده اش باین مضمون نوشت که ابوی اجازه تحصیل فرمائید تا من بقم آمده شما را ملاقات و مراجعت کنم چند روز که گذشت جواب از والده اش رسید که پدرت بعد از گریه و التماس بسیاری که کردم حاضر شده است باین شرط ترا به منزل پذیرد که به محض ورود به عقیده‌های باطل سب نمائی و فرائض اسلامی را بجا بیاوری اشراق بار سفر بست و بقم رفت و در بدو ملاقات پدرش گفت اول بعقاید باطله لعن کن تا بعد بتوانی مادرت را ببینی اشراق گفت لعنت خدا انبیاء و ملائکه‌ی مقربین و تمامی جن و انس بر مدعیان کاذب و همچنین بر کسانی باد که از جاده‌ی حق و حقیقت منحرفند پدر که این جمله را شنید پسر را درآغوش کشید و رویش را بوسید و با مادر ملاقاتش داد و شب او را بصحن بارگاه حضرت معصومه علیها سلام الله برد تا گوش بو عظم حاجی ملا محمد واعظ بسیار مشهور قم بدهد زیرا ابوالقاسم قاضی پدر اشراق با اینکه خود از اهل علم بود باین واعظ خیلی ارادت می‌ورزید و او را از فحول علماء می‌شمرده تنها او بلکه تمام اهالی شهر و توابع مریدش بودند و به همین مناسبت او را بوکالت مجلس شورای ملی انتخاب کرده بودند بهرحال قرار شد تا وقتیکه اشراق در قم می‌باشد هر شب در پای منبر آن واعظ باتفاق پدر حاضر شود و از گفتار او استفاده نماید و رسم آن واعظ این بود که همیشه موعظه را بذکر مصیبت یکی از شهدای کربلا ختم می‌کرد سپس با چند نفر از خواص بر سر مقبره‌ی عیال سعد السلطنه که محل وسیع و پاکیزه‌ئی بود می‌رفت و کلابوشیدن جای و کشیدن قلیان و مباحثات علیه می‌گذراندند باری جناب اشراق هر شب بمعیت پدر بصحن می‌رفت و دقیقانه به بیانات حاجی ملا محمد گوش می‌داد تا اینکه شبی این واعظ پس از ختم موعظه بنا بعبادت خود وقتیکه گریز به صحرای کربلا زد گفت نخستین کسی که زیارت قبر حضرت سیدالشهداء آمد جابر بن عبدالله انصاری بود که قبلا در آب فرات غسل کرد و بعد احرام بست و قدمها را کوچک برداشت تا اینکه بسر تربت آنحضرت رسیده ایستاد و عرض کرد السلام علیک یا بن رسول الله چون جوابی نشنید عرض کرد السلام علیک یا بن امیرالمؤمنین چون این دفعه هم جوابی نیامد عرض کرد السلام علیک یا بن فاطمه الزهراء و چون باز هم جوابی نرسید با حال گریه بخود گفت ای جابر چگونه انتظار جواب داری از کسیکه سرش از تنش جدا افتاده است واعظ این را که گفت خود گریست و دیگران هم پیچیده بر پیشانی زدند و گریه کردند بعد واعظ دست بدعا برداشت و مجلس ختم شد.

سه چهار شب که گذشت واعظ مذکور پس از اتمام موعظه هنگام روضه‌خوانی گفت سر مبارک حضرت سیدالشهداء بعد از شهادت سه مرتبه تلاوت قرآن فرمود یک دفعه وقتی که در خانه یخولی بتنور افتاد. دفعه‌ی دیگر زمانی که او را در طشت طلا نزد یزید علیه اللعنة و العذاب آوردند و آن ملعون با چوب خیزران بله‌های مبارک می‌زد و یک دفعه هم هنگامی که بر سر نیزه بود و او را با اهل بیت مبارکش بشام می‌بردند و آن چنین بود که در یکی از منازل بین راه فرود آمدند و نیزه را بزمین نصب کردند هنگام حرکت هر قدر خواستند که نیزه را از جا برکنند و براه بیفتند ممکن نشد یکی از سرداران سپاه دید سر مبارک برگشته و بطرف چپ نظاره می‌فرماید و فهمید که از اطفال اسراء کسی واپس مانده است لهذا فرمان داد که چند تن از لشکریان بجانبی که سر حضرت به آن ناظر است بروند و عقب افتادگان را پیدا کنند و بیاورند چون رفتند و جستجو کردند دیدند که دو طفل حضرت در زیر بوته‌ی خاری بخواب رفته اند آن گروه سنگدل اطفال را با لگد بیدار کردند و بضرب تازیانه بقافله رساندند و در همینجا بود که سر حضرت این آیه‌ی مبارکه را از قرآن تلاوت فرمود که فسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون.

چون این روضه را خواند حضار بشدت گریستند و بعد از ختم موعظه وقتیکه واعظ با مریدهایش علی الرسم بر سر مقبره رفت و قلیان به مجلس آوردند پدر اشراق رو بجای ملا محمد کرده گفت حضرت آقا در صورتیکه سر مبارک امام علیه السلام این طور معجزه می‌کند عجب است از طایفه‌ی ضاله‌ی بایه که می‌گویند معجزه دروغ است ایکاش لا اقل این طایفه سررشته‌ئی از ساحری داشتند که برای فریفتن مردم ساده لوح بکار می‌بردند الحمدلله که خدا این را هم از آنها دریغ فرموده است واعظ گفت آقای قاضی چه می‌فرمائید طایفه‌ی بایه اگر سحر هم می‌دانستند باز مچشان گیر می‌افتاد مگر حافظ نگفته است: سحر با معجزه پهلو نزند دل خوش دار سامری کیست که دست از ید بیضا ببرد مختصر آن شب که قاضی از قصه‌ی معجزه خیلی کیف کرده بود با دلیل شادتر از هر شب با پسر بمنزل بازگشت و تحسین فراوانی از حاجی ملا محمود کرده گفت پسر جان باید تو خوب از فرمایشات آقا استفاده کنی و قدر محضر ایشان را بدانی. چند شب بعد که واعظ با رفقایش از مجلس موعظه بر سر مقبره رفتند و بخوردن چای و کشیدن قلیان مشغول شدند اشراق رو به آقا کرده گفت سرکار گویا می‌فرمائید سلام کردن واجب است و جواب سلام مستحب همین طور است؟ واعظ گفت نه فرزند

چنین نیست مطلب برعکس است یعنی سلام کردن مستحب است و جواب سلام واجب باین معنی که تو اگر بکسی سلام کنی مختاری اگر هم نکنی مختاری ولی اگر کسی بتو سلام کرد واجب است که جوابش را بدی. آن شب گذشت و چند شب دیگر باز وقتی که حضرات بسر مقبره آمدند اشراق بواعظ گفت حضرت آقا بفرمائید که تلاوت قرآن واجب است یا مستحب؟ جواب داد که مستحب است نه واجب. پدر اشراق گفت پسر تو سؤالهایی می کنی که جوابش را همه‌ی اشخاص عامی هم می دانند خوب است از حضرت آقا از مطالب غامضه پرسی تا کسب فیضی کرده باشی اشراق گفت بنظر بنده همین سؤال از مسائل غامضه است باین دلیل که ائمه اطهار بیش از دیگران عمل بواجبات می کنند زیرا که اعمال آنها برای اهل ایمان سرمشق است با این حال حضرت آقا در بالای منبر بصورت بلند که همه شما و هم دیگران شنیدند بحضرت سیدالشهداء توهین وارد کرده فرمودند سر مبارک حضرت سه مرتبه قرآن تلاوت فرمود ولی جابر که سه بار بآن حضرت سلام کرد اعتنائی نکرد و جوابی نداد در صورتیکه بقول شما مردمان عامی هم می دانند که تلاوت قرآن مستحب و جواب سلام واجب است پس بنا بفرموده‌ی آقا حضرت سیدالشهداء عملی مستحب را بجا آورد و امری واجب را ترک نمود و حال آنکه امام هرگز ترک واجب نخواهد کرد. از شنیدن این کلام تمام حضار متعجبانه بفکر فرورفتند ولی واعظ متغیر شد و لب از نی قلیان برداشته با صوت خشن باشراق گفت بی شرم ترا چه باین فضولها بعد رو بقاضی آورده گفت پسر شما خیلی جسور و بی ادب است و چنین می فهمم که از فرقه‌ی بایه باشد چرا که این طایفه همیشه می خواهند علما را در جامعه خفیف کنند من در مسلمانان شخص شما شکی ندارم ولی یقین بدانید که پسران از دین خارج است ابوالقاسم قاضی بواعظ گفت جناب حاجی این پسر گویا مدتی پیش ازین بی آن گمراهان مراد داشته و من هم درباره‌اش به شبهه افتاده بودم ولی وقتی که بقم آمد اول در حضور من بکل مدعیان کاذب و بهمه‌ی کسانی که از جاده‌ی حق و حقیقت منحرف هستند لعن کرد بعد من او را بخانه راه دادم. واعظ از شنیدن این کلام پوزخند مضحکی زده گفت آقای قاضی من شما را باین سادگی نمی دانستم یقین کن که پسر از همان طایفه‌ی ظاله است و اینکه بر مدعیان کاذب لعن کرده برای آن است که باب را مدعی صادق می داند و هرکس را که به باب نگزیده باشد منحرف از جاده‌ی حق می شمارد و در واقع پسر لعن و سب را بمن و شما کرده است حالا تکلیف شما این است که فی الفور او را از قم بیرون کنی و الا من به تکلیف خود عمل می کنم این را گفت و رفت. حاضران بقاضی گفتند فکر خود را یک طرفی کن که اگر حاجی بار دیگر این پسر را ببیند البته خونس را هدر خواهد کرد. قاضی از جای برخاست و باتفاق اشراق روی بمنزل نهادند و در بین راه هیچیک با یکدیگر سخنی نگفتند و قاضی در هر چند قدم یکبار می گفت لا اله الا الله تا بخانه رسیدند فردا وسایل حرکت او را بطهران فراهم آورده هنگام وداع گفت فرزند جلو زبان خود را بگیر و پیش همه کس همه چیز مگوی. بار یا اشراق بعد از ورود بطهران نامه‌ی مشمل بر سلامتی خود برای پدر فرستاد و ضمناً چنین نوشت که از ابوی بزرگوار استدعا دارم که مفاد حدیث شریف (تفکر ساعة خیر من عبادة سبعین سنه) را بکار بندید و در مکالمه‌ی که بین بنده و آن علامه که همواره از کجالات و فضائش دم می زدید رخ داد تأمل فرمائید و انصاف بدهید که آیا بنده کلمه‌ی کفری گفتم که مورد تغییر ایشان و بی مهری شما واقع شدم و آیا سؤالی که در حضور شما از جناب ایشان کردم جوابش همین بود بهتر این است که پدر مهربور از این مذاکره‌ی مختصر نتیجه بگیرند و ملتفت شوند معنی اینکه در زمان ظهور قائم طفل انگشت خود را بدهان افعی فرومی برد همین است که مابین فرزند شما و جناب واعظ واقع شد نه آنچه مردم از معنی لفظی و لغوی آن می فهمند و اگر در آنچه مابین فدوی و جناب ایشان بوقوع پیوست اندکی دقتی بفرمائید هرآینه ملتفت خواهید شد که معنی معجزه همین است زیرا مشاهده فرمودید که فرزند عامی و بی سواد شما یک نفر عالم متبحر را با چهار کلمه چنان بزانو درآورد که راه خلاص خود را منحصر باخراج او دانست لهذا متوجه باشید که در این قبیل موارد کلام خواجه مصداق پیدا می کند که:

سحر با معجزه پهلو نزدند ل خوشدار سامری کیست که دست از ید بیضا برد
چرا که این قبیل نفوس با اینهمه نادانی و بیخبری با حق مجادله می کنند و گمان می برند که با مخالفت آنان امر خدا از نفوذ بازمی ایستد اکنون که حضرت آقای واعظ در مسلمانان شما شکی ندارند خوب است بایشان بگوئید که پسر من از طهران پی در پی کاغذ می نویسد و سفارش می کند که حالا که آقا درباره‌ی من بدگمان شدند و جواب سؤالم را باخراج و تبعید دادند لا اقل خود شما جواب قانع کننده‌ی بخوانید

این نامه که بقاضی رسید قدری بفکر افتاد و چون در کاغذ فقراتی از آیات قرآنی هم درج شده بود طاقت نیاورده مطلب را نزد واعظ عنوان کرد و بکمال ملایمت و فروتنی جواب خواست واعظ گفته بود آقای قاضی من آنچه را که در کتب وارد شده نقل کردم از خود چیزی نگفته‌ام که ضامن تشریح و توضیح آن باشم شما هرطوریکه می توانید و صلاح می دانید جوابی به پسران بدهید. قاضی عین اظهارات واعظ را باشراق نوشت و ضمناً نصیحت کرد که انسان نباید جسارت را از حد بگذراند و در کاری که صلاحش نیست پافشاری کند بهترین است که بیش از این سماجت نکنی چه اگر من هم در مطالبه‌ی جواب اصرار بورزم خود

نیز مورد سوءظن ایشان واقع خواهم شد.

مختصر این مکاتبه سبب شد که قاضی هم حاجی ملا محمود واعظ را از جواب عاجز یافت و هم خویشان را لهذا سخت تکان خورد و بشدت مضطرب گردید اشراق هم در مکاتیب خود همیشه آیاتی از قرآن می نوشت و او را به تفکر و تعمق و امید داشت تا بالاخره پدر به پسر نگاشت که بی میل نیستم چند روزی بقم بیائی ولی بشرطی که حاجی ملا محمود از ورودت مطلع نشود و اگر آمدنی شدی باید شب وارد شهر شوی و بعد هم نخواهم گذاشت که از خانه بیرون روی زیر می ترسم واعظ از آمدنت مطلع و برای من و تو اسباب زحمت شود اگر باین طریق مایل به آمدن باشی بیا تا من بدانم عقیده بچه چیز و کدام کس داری اشراق بعد از ملاحظه‌ی این نامه آمده‌ی سفر شد و با یک جلد کتاب مستطاب ایقان و یک جلد فرائد روی براه نهاد و پس از چهار روز بقم رسید ولی چون هنوز دو ساعت بغروب مانده بود در بیرون شه رقدم زد تا یک ساعت از شب گذشت و هوا خوب تاریک شد آنگاه بشهر داخل گشت و به منزل پدر رفت صبح بسیار زود جناب قاضی پسر را بجمام برد ولی نه بجایمی که در آن نزدیکی بود زیرا حاجی ملا محمود در همان حدود منزل داشت و بیم آن می رفت که هم در حمام باشد و این جوان را ببیند و غوغا برپا سازد مختصر در حمام بسرعت خود را شستشو دادند و بنهایت احتیاط بمنزل مراجعت نمودند قاضی وقتیکه خواست با پسر مکالمه آغاز کند چنین اظهار داشت که می خواهم بدانم تو کدام مذهب را دوست می داری و به چه کیشی علاقتی؟ اشراق در جواب گفت بنده با دلایل نقلی یعنی باستناد کتب آسمانی و همچنین بپرهان عقلی بحق الیقین رسیده‌ام که شریعت حضرت بهائالله من عندالله است و مطمئن می باشم که هر کس خود بشخصه به تحقیق پردازد و به تقلید علمائی که نمونه‌ی آنها را دیدید اکتفا نکند بلکه در فهم مطالب عمیق بشود و قصص گذشتگان را همواره آئینه‌ی عبرت قرار دهد و در اعتراض علمای هر یک از ادیان قدیم نسبت بظهور جدید تأمل کند بسیاری از امور بر او منکشف خواهد شد اکنون حضرت ابوی را باین نکته متوجه می سازم که اکثر آیات قرآن شریف در خصوص ایراداتی است که علمای ادیان از قبل بر حضرت رسول اکرم وارد ساخته‌اند و به همان سبب بحضرتش ایمان نیاوردند و حضرت رسول هم آنها را بسبب همان ایرادات کافر خوانده مستوجب عذاب و خلود در نارجهنم شمرده‌اند حال قرآن برای ما سندی است که خدشه بردار نیست لهذا شما بقرآن مراجعه فرموده ملاحظه فرمائید ایراداتی که سبب کفر سابقین شده از چه نوع بوده است تا دیگران آن قبیل ایرادات را بر حضرت بهاءالله وارد نسازند بلکه اگر ایراد تازه‌ئی بنظرتان می رسد بفرمائید تا جواب عرض شود. جناب قاضی مدتی سکوت کرد و در این فاصله از فکر خود استعانت می نمود که شاید بتواند ایرادی وارد کند ولی هرچه جستجو کرد دید اعتراضاتی که در دل و بر زبان مردم است عین اعتراضاتی است که معترضین سابق بر انبیا و مرسلین وارد می کرده‌اند و باجمله چون جوابی نیافت و می خواست صحبت دیگر بمیان آورد چشمش بدو جلد کتاب افتاد که اشراق با خود آورده بود و پرسید که این کتابها چیست؟ اشراق گفت این کتابها را هرگاه بیغرضانه مطالعه فرمائید خواندنش مفید است ولی اگر بخواید بر عقیده‌ی عادت شده سابق خود پافشاری نمائید بی ثمر خواهد بود من باب مثل عرض می کنم و البته از آوردن این مثل معذرت می طلبم زیرا ناچارم از ذکرش و آن اینکه اگر یکنفر یهودی قرآن بخواند و باز به تقلید علمای دین خویش و پیروی پدر و مادر خود صاحب قرآن را باطل بداند چه ثمری از خواندن قرآن برایش حاصل می شود؟ قاضی خندید و گفت عبدالکریم تو خیلی بد ذات شده‌ئی. اشراق گفت امیدوارم بزودی بر شما یقین شود که فرزندان خوش ذات است. قاضی گفت خیلی خوب فعلا چند شبی بمطالعه‌ی کتابها می گذرانم و بعد بمذاکرات دیگر می پردازیم. جناب اشراق کتاب مبارک ایقان را به پدر تسلیم کرد و او با دقت به مطالعه پرداخته پس از یک هفته اظهار داشت که خیلی خوب نوشته شده ولی دلائلی که اقامه گردیده جمیعاً نقلی است دلیل عقلی ندارد الا اینکه دلایل نقلیه‌اش خوب تنظیم شده اشراق گفت این کتاب دیگر را هم مطالعه فرمائید تا قدری بمطلب آشنا شوید بعد از آن دلایل عقلی هم بعرضتان خواهد رسید و باجمله هنگام مطالعه‌ی کتاب فرائد حجت عقلی طلبید و اشراق برایش اقامه می کرد. بالاخره قاضی گفت حقیقت مطلب این است که من از جواب تو عاجزم ولی پدر پیر را مشکل است که تسلیم پسر جوان خود بشود اگر در میان شما مرد سانخورده‌ئی هست معرفی کن تا من با او صحبت نمایم. اشراق در قم احدی از احباب را که موافق میل پدرش باشد سراغ نداشت و تنها کسی را که می شناخت حاجی میرزا احمد زائر یزدی بود که آن اوقات در چارسوق قم کالای یزد می فروخت لهذا به پدر گفت من در این شهر کسی از معمرین را نمی شناسم فقط با یک نفر بهائی آشنائی دارم و حالا می روم از او می پرسم که در میان بهائیان اینجا کیست که لایق مذاکره با شما باشد و هر که را او نشان داد بشما معرفی خواهم کرد. قاضی گفت بهیچوجه صلاح نیست که تو از منزل خارج شوی. اشراق گفت پس نشانی می دهم خودتان او را ملاقات و مطلب را اظهار فرمائید. قاضی بعد از مکئی تفکر گفت صلاح من هم نیست که به جیره‌ی او بروم چه اگر آن شخص به بانی یا بهائی معروف باشد مرا هم متهم می کنند و بهتر این است که تو بایشان بنویسی شب محرمانه باینجا بیایند تا با هم مذاکره کنیم و نوشته را بوسیله‌ی مادرت برای او بفرست اشراق همان مضمون بزائر نوشت و مادرش آن را بمقصد رساند زائر هم هنگام شب با احتیاط بانجا آمد و چون از مقصود مطلع گردید بقاضی گفت چون اهالی قم مردمان

مبغض و متعصب هستند مبلغین بهائی ممکن نیست که درین شهر مدتی دراز بمانند لهذا علی العجابه شخصی را که شما خواهانید در اینجا نیست ولی در همین ماه یکی از آنها بقم خواهد آمد و بحض اینک وارد شد شما را با ایشان ملاقات خواهم داد. اشراق طوری که پدرش ملتفت نشود بزائر گفت کسی را که می‌خواهید با ابوی ملاقات بدهید باید باسواد و مطلع باشد زائر گفت ایشان جناب ابن ابهرند که همین روزها قصد مسافرت بیزد دارند و قرار است چند روزی هم در قم بمانند اشراق مصمم شد که خود به طهران برود و ابن ابهر را ملاقات و مطالب را اظهار و از ایشان خواهش کند که زودتر حرکت نمایند لهذا از پدر اجازه گرفته بعد از آنکه بیست روز از ورودش بقم گذشته بود بطهران رفته ابن ابهر را از قضایا مستحضر داشت ایشان گفتند در همین هفته حرکت و البته با زائر ملاقات خواهم کرد و بعد بایشان می‌سپارم که از جریان کار شما را خبردار سازند. باری یکبار از وقایع نگذشته بود که اشراق خطی از زائر و نامه‌ئی هم از پدر خود دریافت داشت زائر نوشته بود که جناب ابن ابهر وقتی که وارد شدند بابوی شما خبر دادم ایشان بمنزل آمدند و تا سه شبانه روز از آنجا خارج نشدند و تحقیقات خود را دنبال نمودند تا اینکه بامرالله اقبال کردند و به مقام ایمان و اطمینان رسیدند. اما پدرش هم تقریباً چنین نوشته بود که فرزند گرامی الحمدلله در نتیجه زحمات تو ردای تقلید را از دوش انداختم و پهای تحقیق بسوی حق شتافتم و با دیده‌ی باطن خدا را یافتم و شناختم و سبب حصول این موهبت و شمول این منقبت تو بودی و من بوجود چنین فرزندی مباحث می‌کنم و اگر تا بحال من پدر بودم و تو پس راکنون من پسر هستم و تو پدر زیرا که تو مرا براه خدا دلالت نمودی و بسعادت هدایت رسانیدی.

باری از آن به بعد مابین پدر و پسر مکاتبه مستمر بود چندی که گذشت نوشته‌ئی از قاضی باشراق رسید که همشیره‌ات را فراموش مکن و او را هم از نعمت ایمان برخوردار ساز اما از شوهرش برحذر باش و با خود او هم خیلی حکیمانه رفتار کن و من چون او را قبلاً از معاشرت با تو منع کرده بودم اکنون نخواستم بنویسم که برو هرچه برادرت می‌گوید از او بپذیر فقط این را باو نوشتم که از احوال برادرت مرا مطلع کن و اگر احتیاج بچیزی داشته باشد دریغ منما و چون برادر بزرگ تست قواعد بزرگی و کوچکی را مراعات کن. اشراق و همشیره‌اش هر دو با یکدیگر شروع بمعاشرت نمودند ولی خیلی بااحتیاط و محرمانه و بالتبجیه محبت خواهر برادری تجدید شد و در نتیجه مساعی اشراق همشیره‌اش هم بفوز ایمان رسید و چون این خاتم نمی‌دانست که پدرش هم قبل از او ایمان آورده است برادرش گفت مبدا از این قضیه ابوی مستحضر شود اشراق خطی را که پدرش مدتی قبل نوشته و سفارش کرده بود که همشیره‌اش را هم تبلیغ کند برایش خواند و او بقدری از این فقره مسرور گردید که بوصف نمی‌گنجد و بعد که اشراق ایمان و اقبال خواهرش را به پدر نوشت او هم بسیار مسرور گردید و کتبا هر دو فرزند را مورد لطف و مرحمت قرار داد و خود پس از آنکه یکسال و نیم از تصدیقش گذشت بملکوت ابری عروج کرد و خاتمیش او را در سخن نومد فون ساخت و بعد این خاتم بنا بصویت شوهر بطهران نزد اشراق آمد و اگرچه موفق باقبال نشد ولی هرگز کلمه سوئی بر زبان نراند زیرا شوهر مرحومش تا این اندازه توانسته بود باو بفهماند که باید نسبت بفرزندان بوظیفه‌ی مادری عمل کرد و بعقیده‌ی احدی هم نباید اهانت نمود آن زن این کلام شوهر را محترم می‌داشت حتی بموجب وصیت شوهرش تمام اموال منقول و غیرمنقول و مستمری دیوانی را باسویه مابین فرزندان تقسیم کرد. باری جناب اشراق بمرور زمان تمام اقوام و خویشان را هدایت نمود که همگی در خدمات امریه شرکت کردند فقط دو تن از این خاندان از این نعمت محروم ماندند یکی والده‌اش که هر وقت باو مطلبی گوشزد می‌کرد در جواب می‌گفت پسرجان موسی بدین خود عیسی بدین خود حی علی خیرالعمل و دیگر شوهر همشیره‌اش که بعد از اطلاع از ایمان زوجه‌ی خود از کمال عناد ناگهان ناپدید شد و پس از مدتها شخصی خبر آورد که در عتبات عالیات بنهایت بدبختی و فلاکت بسر می‌برده است. جناب اشراق در اوایل تصدیق علاوه بر تبلیغ اقوام بسیاری از نفوس دیگر را هم بتحقیق از امر مبارک تشویق نمود که از جمله جناب نصرالله رستگار و عموزداده‌های ایشان و نیز آقا سید حجت الله وثوق و همچنین جناب آقا سید عبدالحسین بروجردی و غیرهم بودند که به رهنمائی ایشان با سلیر مبلغین هم ملاقات نموده ایمان آورده‌اند و باجمله از همان تاریخ خدمات تبلیغی جناب اشراق شروع شد و تا آخرین ایام حیات ادامه داشت و خدا می‌داند که این بزرگوار چقدر از نفوس را بسرم منزل بقا دلالت نموده و بنور هدی منور فرموده است و هر چند ایشان از مبلغین محلی و همیشه ساکن طهران بودند لکن چند دفعه بقصد نشر نفعات باطراف هم سفر کرده مظفراً و منصوراً مراجعت نموده‌اند و سرگذشت‌های شنیدنی دیگر هم دارند که یکی از آنها بعین عبارت خودشان این است:

(از جمله پیش آمد دیگر این شد که چون در قبل وضع محفل مقدس روحانی شیدالله ارکانه چنین بود که هرگاه جهت یکی از اعضای محفل روحانی پیش آمدی یا برای مسافرت یا مأموریت از طرف دولت مانع در حضور محفل مقدس می‌شد باید خود ایشان هر که را مایلند و صلاح دانند بجای خود بگازند و او از طرف ایشان بمحفل روحانی معرفی می‌شد و بایستی در محفل مقدس حضور بهم‌رساند و اعضای محفل مقدس روحانی آن زمان عبارت بود از جناب حاجی آخوند شهمیرزادی و جناب ابن ابهر و جناب ابن اصدق و جناب آقا میرزا حسن ادیب طالقانی که باعث تصدیق این کمترین بودند و جناب آقا میرزا خلیل حکیم و

جناب آقا میرزا محمد خان معروف بجزبه و امثالها. چون جناب جزبه از کارکنان دولت بودند و مأمور بخارج از مرکز بود این بنده‌ی گننام ناقابل را بجای خود به محفل مقدس روحانی معرفی فرمودند و چندین جلسه هم افتخار شرفیابی آقایان عظام حاصل و پس از چندین جلسه شرفیابی چون عالم خاک را با عالم پاک ملکوتی مناسبتی نبود از حضور معذرت خواسته و تمنا شد که آن اعضای محترم شخص دیگری انتخاب فرمایند چون خود را قابل این مقام مقدس نمی‌دانم امید است تمنای حقیر مقبول افتد. اگرچه آن اعضای محترم حتی مرحوم آقا میرزا خلیل بی‌اندازه عنایت مبذول داشتند که شاید حقیر از این استعفا صرف‌نظر کنم لکن چون خودم می‌دانستم که لایق این موهبت نیستم عاجزانه تمنا شد کهعذر حقیر پذیرفته شود و از حضور معذورم فرمایند. پس از چند روزی جناب آقای ابن اصدق چاکر را در منزل خودشان دعوت فرموده و پس از اظهار لطف و مرحمت اظهار فرمودند حال که در محفل حاضر نمی‌شوید از طرف محفل مقدس روحانی مأموریتی به شما داده شده و باید انجام دهید عرض شد بآنچه امر فرمایند بجان و دل اطاعت دارم فرمودند این ایام ازلیها محرمانه مشغول دسیسه و آشوب و فساد هستند میل محفل این است که بهر نحو که ممکن است و فهمیده نشود که شما بهائی هستید با حضرات تماس حاصل نموده و از مقصود حضرات مطلع شوید و توسط من بعرض محفل رسد حقیر هم هیچیک از این اشخاص را نمی‌شناختم و چون فرمودند امر محفل است ناچار بانجام امر بدم حال با چه پیش آمدی و چگونه با بی از معروفین آنها آشنائی پیدا شد مبحث طولانی دارد که باعث طول کلام است مختصر آنکه چون چنین شد که با یکی از معروفین و کلین ایشان که حضور مبارک حضرت بهاءالله جلت عظمته و ازل بقول خودش رسیده بوداشنائی پیدا شد و چاکر نظر بقول خودش رسیده بوداشنائی پیدا شد و چاکر نظر به مصلحت خود را لامذهب ولی محقق معرفی نموده و برای اینکه مبادا وقتی جسارتی نسبت بامر از او سرزند پیش بینی نموده و اظهار داشتیم که من از مردمان بی‌ادب و نادان که نسبت به دیگران توهین می‌کنند یا بزرگان قوم را بی‌احترامی می‌کنند بسیار گریزانم چنانچه کسی روزی بخلفای اهل تسنن جسارتی کرد من از آن زمان در صورتیکه با هم دوست بودیم ترک دوستی کردم و گفتم چون شما شخص نادانی هستید میل ندارم که با اشخاص بی‌ادب و نادان دوستی داشته باشم و گویا این شخص هم از قرار معلوم بدیگر حضرات گوشزد کرده بود که مبادا بمقام کسی بی‌احترامی کنید که این شخص خیلی زرنگ و هوشیار بنظر می‌آید و اگر از ما بشود برای ما خیلی نافع خواهد بود این مقدمه‌ی اولیه که حقیر اظهار کردم این شد که در ضمن صحبت همیشه حضرات می‌گفتند حضرت بهاءالله چنین و چنان فرموده و حضرت ثمره چنین فرموده. باری توسط این شخص با بعضی از معروفین دیگر ایشان آشنا شدیم و اکثر شبها بنده را دعوت و بخيال خود شکار خوبی بدست آورده‌اند و از او استفاده‌ها خواهند کرد.

این بود که بعضی اوقات به مذاکره راجع به حضرت اعلی و تلاوت بیان مبارک مشغول و گاهی بدلائل سبعه و کتاب مستیقظ ازل وقت می‌گذشت و آنچه باید از حضرات فهمیده شود بدست آمد و چنین تصور می‌کرد که تلاوت بیان سد راه بهائیت است غافل از اینکه اگر کسی بوی ایمان را عمیقانه کشیده باشد تلاوت بیان بیشتر بر معتقدانش می‌افزاید. این است ملوک الکلام قوله الاحلی جل و علا لویحد احد حلاوة البیان الذی ظهر من فم مشیة الرحمن لینیف ما عنده و لویکون خزائن الارض کلهای لیث امرا من اوامرہ المشرقة عن افق العنایة و اللطاف و ندانست که تلاوت کتاب مبارک بیان چقدر مفید و به نفع حقیر بود..... باری دفعه‌ئی سؤال شد که چه شده که حضرت بهاءالله بعد از حضرت باب ادعا کرده و جمع کثیری پیرو او شده‌اند و نشنیده‌ام کسی بحضرت ثمره ایمان آورده باشد و جمعیت بهائی روبروز در تزیاید است و از قرار معلوم ازلی عده‌ئی محدود هستند؟ گفت صحیح است من این دو برادر را دیده‌ام حضرت بهاءالله شخص بسیار زرنگی است ولی حضرت ثمره قدری کودن است. حق متعالی شاهد و گواه است که این مذاکرات بدون کم یا زیاد از آن شخص ازلی است نه اینکه تصور شود که این مطالب مذکوره نسبت داده می‌شود پروردگار عالم و دانا گواه است که چیزهای دیگر شنیده شده است که اگر اظهار کنم باور کردنی نیست و شخص نجالت می‌کشد از اظهارش بهرجهت در این مدت که یک سال و نیم طول کشید عوالم حقیر نزد ایشان مجهول بود تا زمانیکه چنین پیش آمد که آقا داود اقراری با یکی از این حضرات مذاکره‌هایی کرده بودند و بالاخره قرار گذارده بودند که محفلی تشکیل شود بهائی و ازلی بمذاکره پردازند هرطرف مجاب شد حضرات هم تکلیف خود را بداند که حقیقت کجاست و نیز ناگفته نماند که آنچه دستور از حضرت بهاءالله جلت کبریائه صادر شده برعکس او را این آقای مرآت منعکس می‌کند چه در موضوع ازدواج و چه آداب معاشرت و معامله و امثال ذلک که انسان شرم می‌کند از اظهارش و این دستورات ایشان مخفیانه است و از این جهت مخفی می‌دارند که شاید خودشان هم در وقت اظهار نجالت می‌کشند. باری محفلی در منزل آقا داود اقراری برقرار شد و این حقیر هم افتخار حضور آقایان را غنیمت شمرده در آن محفل حاضر و جمعیت آن محفل شانزده نفر از احباب بودند و پنج نفر هم با همان شیخ که با آقا داود این قرار را گذارده بودند وارد شدند سه نفر آنها عمه‌ائی و دو نفر کلاهی آن سه نفر عمه‌ائی عبارت بود از حاجی محمد علی اصفهانی و میرزا احمد که از تجار است و یک شیخ دیگری که نامش را ندانستم و می‌گفتند در اصفهان بنام بهائی دختری از بهائی را ازدواج کرده و سبب شده که آن دختر از عالم بهائیت خارج و به مرآت نظر می‌کند این اظهار خود آن

شخص بود که در نشست اول بدون مقدمه بیان کرد صحت و سقمش معلوم نیست و آن دو نفر کلاهی یکی موسوم به میرزا نورالله و دیگری آنکه با آقای اقراری قرار گذارده بودند. بنا شد که حضرات از بین خود یک نفر را انتخاب کنند که با چاکر به مذاکره پردازد آنها حاجی محمد علی را که می گفتند از علمای اصفهان بوده و به حضرت اعلی گرویده معین و با ای بنده‌ی بی علم که در ردیف کسبه هستم گفتگو کنم ابتدا حاجی منتخب اظهار داشت که من بدون نوشته مذاکره نمی کنم چون حقیر می دانستم که حضرات در باطن میل بنوشتن ندارند و این شاهکار ایشان است و این حضرات مرا ندیده بودند که مدتی با بیک از کلین آنها محشور بوده‌ام و از کلیه‌ی گفتار و رفتارشان اطلاع کامل دارم و خواستم حتما آنها را وادار بنوشتن کنم اظهار کردم آقای حاجی نوشتن نمی خواهد همینطور شفاها مذاکره نمائید. بخيال خود که از این حرف حریف را از میدان در کند گفت ابا ابا تا نوشته نشود محال است که من وقت خود را تلف کنم بنده هم قبلا با آقای اقراری عرض کرده بودم که کاغذ و قلم مهیا باشد این قضیه که میل دارند نوشته شود دو جهت را منظور دارند یکی آنکه بلکه طرف بهمین کله جا بخورد دیگر آنکه صحبت را بقدری شاخ و برگ بدهند که نوشته طول بکشد و چون سمبه را پرزور دیدند بگویند شب گذشته که مذاکرات بتیجه‌ی مطلوبه نرسد بنده اظهار داشتم که اگر شرط می کنید که این نوشته‌ها باتمام برسد ولو تا طلوعه‌ی صبح طول بکشد که حضرات مستمعین آنچه باید از این محفل و از این مذاکرات درک کنند من نوشتن را قبول می کنم و اگر در بین مذاکرات می گوئید وقت گذشته پس نوشتن لازم نیست. دید مقصودش حاصل نشد طرف جا خالی نکرد شاهکار دیگر بکار زد شاید طرف کوتاه بیاید اظهار داشت بضرر شما تمام می شود چون نوشته‌ها را من بچاپخانه می دهم که چاپ شده و منتشر نمایم عرض شد حاجی آقا پول چاپ را بنده می دهم آقای اقراری کاغذ حاضر کنید. اینجا جناب حاجی کوله رفت و بنده عرض کردم آقای اقراری چون میل حاجی آقا بنوشتن است زود کاغذ و قلم حاضر نمائید. ایشان هم چون حاضر کرده بودند فوراً قلم و کاغذ حاضر و مذاکره شروع شد چنانچه بخواهم عرض کنم از آغاز تا انجام که چه گفتیم و چه گفتند باعث تضییع وقت است ولی نتیجه این شد که وقتی تأییدات الهیه رسید و حضرات مغلوب و منکوب بقسمیکه نوشته‌ها را پاره کردند که بدست کسی نباشد با کمال مظلومیت اجازه‌ی مرخصی خواستند عرض شد یا باید جواب بدهید یا اقراره این امر مبارک حضرت من بظهره الله نمائید یکی از آنها که میرزا نورالله بود گفت (الله ابری) حال مرخصیم؟ عرض شد حال که جواب ندارید باید همه‌ی حاضرین و شما پنج نفر هم دستها را بالا نموده و من یک مناجات از حضرت من بظهره الله جلت عظمته تلاوت کنم و بعد از مناجات بصدای بلند که همسایگان هم بشنوند بعد اسم اعظم الله ابری بگوئید تا شما را مرخص کنم. چون چاره نبود گفتند هرچه می کنید بکنید مرخص شویم. بنده هم به آقای اقراری عرض کردم اشخاصی که در این خانه ساکن هستند بخواهید تا وضع حضرات را مشاهده کنند فرمودند همگی از زن و مرد از اول تا حال از شیشه‌ی در اطاق ناظر قضیه هستند نگاه کنید ببینید اطاق بطرف حیاط پنج در داشت و در پشت هر پنج دراز مرد و زن ایستاده بودند که تقریباً بیست نفر بودند بنده همخبر کردم که دستها را بالا. همه‌ی دستها و دست آن پنج نفر هم مثل سایرین بلند نموده و این عید هم با کمال ملایمت چون عمدا خواستم طول کشیده باشد و حضرات همانطور که گفته شد باید اطاعت کنند شروع بمناجات نموده و هر پنج نفر حضرات بعد از اتمام مناجات که یک ربع طول کشید و دست همه بالا بود بعد اسم اعظم بصدای رسا الله ابری گفته و اجازه‌ی مرخصی داده شد. سینمای آن شب در مغز آقای اقراری منقوش است و حضرات خودی و بیگانه که در آن منزل سکونت داشتند معجزه‌ی حضرت بهاء الله را بچشم ظاهر و تأییدات الهیه را حساً مشاهده نمودند و

ر همه‌ی حضرات ثابت شد که: اینهمه آوازه‌ها از شه بود گرچه از حلقوم عبد الله بود واقعه‌ی آن شب در بین حضرات ازلیها منتظر شد و آن شخص که بخيال خود از کتابهای ازل دیگر کتب که به مطالعه و مذاکره می پرداختیم و آن سؤال و جوابها که در فوق عرض شد شنید آمد بسراغ چاکر و با حال تضرع تقاضا کرد که شما هرچه بخواهید انجام داده می شود..... چون جواب نفی شنید رفت و پسی از دو روز دیگر شخصی که اظهار می داشت ناظم مدرسه‌ی اسلامی هستم و آشنائی با ایشان نداشتم وارد مغازه‌ی خیاطی چاکر که در لاله‌زار بود شده و با کمال ادب پس از تعارف معموله اظهار داشت که حاجی میرزا..... خدمت جنابعالی سلام عرض می کند و تقاضا دارد بقدر نیم ساعت در منزل ایشان قدم رنجه فرموده شخص شما را ملاقات کند. جواب گفته شد من با ایشان کاری ندارم اگر ایشان با من کار دارند ایشان به مغازه‌ی من بیایند چون از ایشان متشخص تر اینجا می آیند از قبیل وزراء و اعیان و اشراف او هم مثل سایر آقایان تشریف آورده فرمایش خودشان را بیان فرمایند. آن شخص رفت و پس از یک ساعت دیگر آمد و اظهار داشت که ایشان مطلب محرمانه‌ئی با شما دارند که در مغازه مقتضی نیست و میل دارند که مرحمت فرموده درشکه حاضر است بفرمائید و با درشکه رفته و با همین درشکه برگردید. جواب داده شد باقا بگوئید مطالب محرمانه‌ی خودشان را بنویسند بتوسط شما یا دیگری بفرستند تا جواب داده شود و این طریق از ملاقات محرمانه تر است. رفت و مجددا آمد و اظهار کرد که حاجی می گویند این ملاقات بنبف شماست کوتاهی نفرمائید خوب

است که حضوراً مقصود ایشان را بپذیرید البته بی نتیجه نخواهد بود. جواب داده شد باقا از قول من بگوئید که فلانی می گوید نفع من در این است که شما و امثال شما را نبینم. ایشان هم مأیوسانه خارج شد و هیچ نگفت و بنده از اصرار ملاقات که نزد حقیر روشن بود که چه می خواهد بگوئید و چه منظوری دارد سابقه داشتم قاصدش را مأیوسانه روانه نمودم. از آستان مقدس الهی رجا دارم که همه را از شر شیاطین داخلی و خارجی حفظ و حراست فرماید. انتهی.

جناب اشراق بطیب خاطر برای نشر نفعات الله یک سفر برشت و دو سفر به کرمانشاه رفت در مسافرت یک ماهه‌ی رشت در تمام شبا بیشتر روزها برهنمائی جناب اردشیر هزاری بمحافل و مجالس حضور می یافت و با طالبان حقیقت بمذاکره می پرداخت از جمله‌ی وقایع آنجا این است که در سرائی که ارباب اردشیر مشغول تجارت بود نفسی از مسلمین هم جیره داشت و نظر بتعصب شدیدی که در تشیع و عناد عظیمی که بامرالله بروز می داد با جناب ارباب بسختی مخالفت می ورزید این شخص را یکی از احباب بحسن تدبیر به محفل آورد و با جناب اشراق ملاقات داد ابتدای ورود بنظر بغض بحضار نگاه می کرد چون جناب اشراق کمی صحبت داشت قدری از عداوتش کاسته شده طالب شد که بار دیگر هم بیاید ولی چای که برایش آوردند نخورد دفعه‌ی دیگر که حضور یافت سئوالهای بسیاری کرد و جواب شنید و بقدری مجلس طول کشید که همگی خسته شدند آن شخص گفت من دو ایراد دیگر دارم که اگر جواب آنها را بشنوم کارم تمام است. حضار گفتند چون امشب وقت گذشته است در جلسه بعد آن دو مطلب را مطرح نمائید. شب دیگر باز حاضر شد و دو ایراد خود را عنوان کرد و پساز آنکه جواب کافی شنید اظهار داشت که من باین امر مبارک خیلی عناد داشته‌ام و بدوستان خدا بسیار خصومت ورزیده‌ام و از جمله‌ی کارهایی که کرده‌ام این است که یک روز دیدم قهوه‌چی بدکان همین جناب ارباب چای می برد بعد از آنکه از جیره‌ی ایشان بیرون آمد اول تا زور در بازو داشتم او را زدم و بعد از او قول گرفتم که دیگر چاب بدکان ارباب نبرد چرا که این شخص اول گبر بوده و بعد بابی شده و حالا نجس اندر نجس است سپس بملاحظه‌ی اینکه استکان ارباب با سایر استکانها مجاور گشته و همه را ناپاک نموده در قهوه‌خانه هرچه استکان بود شکستم و پول دادم که قهوه‌چی استکان تازه بخرد و سفارش کردم مواظب باشد که مبادا دیگر از این استکانها اشخاص غیرمسلمان چای بخورند. اکنون در این مجلس می‌خواهم تلافی کنم خواهشمندم بفرمائید یک استکان چای بیارند تا جناب ارباب نصف آن را میل کنند و بقیه‌اش را بنده من باب تبرک بنوشم. سپس براست و بصوت بلند گفت: شهادت می‌دهم برحقانیت حضرت بهاءالله و پیش رفته ارباب را درآغوش کشید و بوسید و عنذر جسارتهای سابق را خواست و در آن مجلس چنان روحانیت و نورانیتی حکمفرما شد که بوصف نمی آید لهذا بکمال روح و ریحان مناجاتی تلاوت گشت و آن شخص بحال وجد پی در پی اشک چشم خود را که بر گونه‌اش روان بود پاک می کرد و با این ترتیب آن مجلس خاتمه یافت.

باری جناب اشراق چنانکه قبلاً نوشته شد دو سفر هم بکرمانشاه رفت سفر اول که نوزده روز طول کشید فقط بملاقات احباءالله گذشت ولی در سفر دوم که بعد از شش ماه انجام گرفت علاوه بر دیدار دوستان با عده‌ئی از مبتدیان نیز روبرو شد و موفقیت‌هایی حاصل نمود از جمله وقایعی که در سفر دوم رخ داد این است که روزی در دواخانه‌ی یکی از احباب که موسوم برضوانی بود نشسته بود و صحبت می‌داشت در این اثنا شخصی از مقابل دواخانه گذشت و در حین عبور سر خود را بعلامت تعارف تکان داد و از آنجا دور شد رضوانی باشراق گفت این شخص را که با من تعارف کسندر دیدید؟ جواب داد که درست متوجه نشدم. رضوانی گفت این شخص قبلاً بهائی بود و همیشه در محافل حاضر می شد لکن چندی است که به محفل نمی آید و با احباب هم کمتر معاشرت دارد فقط از دور تعارف می کند بزودی می گذرد و هروقت می‌پرسم که چرا از مراوده کاسته‌اید جواب صریحی نمی دهد. اشراق در بین صحبت رضوانی برخاسته بیرون رفت و از پشت سر هیکل آن شخص را در نظر گرفت و بازگشت بعد از چند روز در اثنای تفرج بان شخص مصادف شد و سلام کرده گفت آقا جنابعالی اهل طهران هستید؟ آن شخص گفت مقصود شما از این پرسش چیست؟ اشراق گفت چون بنده از طهران آمده‌ام و در این شهر غریب هستم و بنظرم چنین آمد که شما از اهل طهران می‌باشید خواستم بدانم که اگر درست فهمیده‌ام باب مراوده را با یکدیگر مفتوح کنیم. آن شخص پرسید در کجا منزل دارید؟ جواب داد در خانه‌ی یکی از دوستان خودم هستم که اهل کرمانشاه است و قبلاً در طهران با هم آشنا شده بودیم ولی فعلاً قدری در زحمت چه از قراین چنین استنباط می کنم که او بهائی است هرچند من آدم بی تربیتی نیستم که بعقاید نفوس بی احترامی کنم و به وجدان اشخاص تعرض نمایم زیرا معتقدم که باید عقیده آزاد باشد ولی او مرا راحت نمی گذارد و صحبت‌هایی می‌دارد که از جوابش عاجز می‌مانم حال نمی دانم آنچه می گوید حقیقت دارد یا بخندپرستی و دینداری تظاهر می کند اگر آنچه می گوید واقعا از گفته‌های رئیسشان باشد کلمات خوبی است و شایسته است که مردم همه بپذیرند اما سخن در این است که اگر این حرفها درست است چرا علمای اسلام نمی پذیرند زیرا حضرات علماء صرافان کلانمد بعد مکنی کرده گفت هرچند تصدیق و تکذیب علماء هم مناط حقیقت و بطلان نمی شود زیرا در همه‌ی ادیان دنیا عالم و فاضل هست و دمجیع ملل علمای خود را سخن شناس می‌دانند در صورتیکه همه باشتباه افتاده‌اند مقصود این است که این مطالب را می‌دانم ولی درخصوص بهائیا متحیرم و نمی دانم چگونه باید قضاوت کرد زیرا

یک نفر از خود این طایفه که گویا چندین سال بهائی بوده و تبلیغ می کرده است ناگهان از این دین برگشته و کتابی بر ردّ حضرات نوشته و آن شخص گویا اسمش یا سچلش آواره باشد درست نمی دانم ولی نام کتابش را می دانم که کشف الحیل است و من آن را خوانده ام اگر چه مندرجات آن کتاب نشان می دهد که نویسنده اش غرض بخرج داده معهدا می خواهم در مراجعت بطهران او را پیدا کنم و پیرسم که چه شد و چه پیش آمد و چه فهمیدی که بهائی شدی و بعد چه سبب داشت که اعراض کردی. به جهت چون مطلب مهم است در کشف آن عجله دارم و چه خوب می بود اگر مانند آواره کسی را در همینجا می یافتم او را با صاحب منل خودم مقابل می نمودم تا دانستی ها دانسته می شد حال بفرمائید که آیا سرکار هم با حضرات سروکاری داشته اید و از عقایدشان اطلاعی بدست آورده اید و آیا در اینجا کسی را سراغ دارید که بتواند جواب اینها را بدهد؟ البته می دانید که امر دیانت بازبچه نیست و نمی توان بدین آباء و اجدادی اکتفا نمود چه اگر دین پدری نزد خدا مقبول باشد باید همه ی ملل عالم رستگار باشند و اگر چنین باشد پس جهنم برای چه خلق شده است. باری اشراق از این قبیل سخنان در حالی که هر دو قدم می زدند می گفت و او بکمال دقت گوش می داد تا اینکه پرسید شما کی خیال مراجعت بطهران دارید/ اشراق گفت در هفته ی آینده. آن شخص پرسید که شما بطوایف عالم بچه نظری می نگرید آیا اشخاص غیر مسلمان را نجس می شمارید و معاشرت با آنها را حرام می دانید؟ اشراق گفت من با هیچیک از ادیان و مذاهب عالم مخالفت ندارم و هیچکس را هم نجس نمی شمارم زیرا در این قرن مردم را نجس دانستن دور از تمدن است ولی مایلیم بدانم که دین حق کدام است؟ آن شخص گفت من فعلا بعلی نمی توانم شما را بمنزل خود دعوت و در این باره فکر شما را آسوده کنم اما گمان می کنم شما عاقبت بهائی شوید چرا که این طایفه هرچه می گویند بر صحت آن قامه ی دلیل می کنند و هر دلیلی هم که می آورند محکم و متین است خود هم مدتی مابین حضرات بهائی بوده ام و حال بسببی که از اظهارش معذورم با آنها معاشرت ندارم. اشراق گفت عجب پیش آمد خوبی پس شما که از عقاید و مقاصد این طایفه اطلاع کامل دارید خواهش می کنم خیال مرا از این حیث آسوده کنید من چون خانه ای که در آن سکونت دارم از خودم نیست نمی توانم شما را به آنجا ببرم ولی اگر اجازه بفرمائید ممکن است بمنزل جنابعالی بیایم تا آزادانه با هم صحبت کنیم و چنانچه در سر سر چیزی از حضرات فهمیده اید بنده را مطلع سازید تا تکلیف خود را بدانم. آن شخص گفت حالا فرصت نیست و من باید هنگام غروب حتما در منزل باشم ولی فردا قدری زودتر در همین محل که خلوت است ملاقات می نمائیم تا من آنچه دانسته و فهمیده ام برای شما شرح بدهم. این را گفت و خداحافظی کرده رفت. اشراق بدواخانه آمده قضایا را برضوانی نقل نمود و او اظهار داشت که نقشه ی خوبی است زیرا خودش حقیقت امر را خواهد گفت. باری فردا بعد از ظهر بجل موعود شتافت و آن شخص هم سه ساعت بعد از ظهر بهمان مکان آمد و بعد از تعارفات رسمی درحالی که هر دو قدم می زدند با اشراق گفت چون از وجنات شما پیداست که مرد تربیت شده ای هستید و در عین حال از اهالی این شهر نمی باشید نمی خواهم برای مذاکره مقدماتی بچینم و صحبت را طول بدهم لذا بدانید که خود من هم اگر قبول بشود بهائی هستم و سبب اینکه چندی است با بهائیان متار که نموده ام آن است که پدرم اخیرا فوت کرده و برادر مسلمانان دارم که سنا از من بزرگتر است و اموال پدری کلا در تصرف اوست و نزد علمای شهر گفته است از قرار مسموع برادر من بهائی است و اگر از دین خارج شده باشد تکلیف ارث او چه می شود. آقایان علماء گفته اند اگر ثابت شود که برادرت از اسلام خارج شده ارث باو تعلق نمی گیرد حتی روزی یکی از مجتهدین شهر مرا طلبیده گفت برادرت می گوید تو از دین اسلام خارج شده ای راست می گوید یا نه؟ من در جواب گفتم که اخوی می خواهد باین بهانه سهم مرا هم بخود اختصاص دهد مجتهد گفت برادرت می گوید که تو با حضرات سروسری داری و هروقت یکی از آنها را می بینی دست بر سینه می گذاری و در برابرش تعظیم می کنی و شبها هم دور هم جمع می شوید و با یکدیگر برضد اسلام صحبتها می دارید؟ در جواب گفتم همه ی این حرفها می که اخوی زده بهمان قدسی است که عرض کردم مجتهد گفت از امروز ما شما را تحت نظر می گیریم و اگر فهمیدیم که با حضرات مراوده دارید

دارید
گفتار
ص
193
پی
دی
اف

شما نزد ما مسلم خواهد شد و به تکلیف خود عمل خواهیم کرد. من از آن تاریخ بهمین ملاحظه رفت و آمد را با بهائیان این شهر ترک نمودم زیرا همه ی آنها در میان اهالی معروفند و یقین دارم که علماء برای مراقبت من جواسسی گارده اند تا اگر بفهمند که با بهائیا معاشرت دارم مرا از میراث پدر بکلی محروم سازند و اگر چنین شود من از هستی ساقط خواهم شد بدین جهت با حضرات تکلم نمی کنم فقط هنگام عبور بطوریکه هیچکس ملتفت نشود اظهار ادب می نمایم و هر روز اول غروب بخانه می روم تا تصور نکنند من بجهت بهائیان حاضر می شوم لذا شما خود را بی جهت اینجا و آنجا معطل نکنید و یقین بدانید که هرچه بهائیا می گویند صحیح است من هم وقتی که ان شاء الله حق خود را گرفتم دیگر در این شهر نمی مانم بلکه به نقطه ی دیگر می روم و با آنها مأتوس و محشور خواهم گشت و اینکه من شما را بمنزل خود نبردم برای این است که با برادرم در یکجا هستیم و خود او هم جاسوس من است و ممکن نبود که در آنجا بتوانیم در این مسائل مذاکره کنیم حال بدانید که حق با بهائیان است شما اقوال مغرضین را سند قرار ندهید

و این امر مبارک اقبال کنید تا در عالم بعد نخل و شرمسار نباشید. صحبت که باینجا رسید اشراق برخاست و او را بوسیده گفت من هم بهائی هستم و قربانت هم می‌شوم و علت طرح آشنائی را بشرح مذکور بیان کرده خواهش کرد که او را با برادرش ملاقات بدهد آن جوان که نامش آقا کمال بود استیحا شده گفت شما نمی‌دانید اخوی چقدر آخوندپرست و مبغض است اصلا نمی‌شود با او در این خصوص حرف زد چه اگر در بین صحبت بفهمد که شما بهائی هستید چنان بر می‌آشوبد و فساد برپا می‌کند که جلوگیری ممکن نیست اشراق گفت شما فکری بردارید که هرطوری هست مختصر ملاقات بعمل بیاید. گفت اگر صحبتی از امر نکنید ملاقات ممکن است لکن اگر بفهمد که شما بهائی هستید و با این وصف من شما را بخانه آورده‌ام همین عمل را ملاک بهائیت من قرار داده ام و مرا را تصرف خواهد نمود. اشراق گفت خاطر جمع باشید که نمی‌گذارم در حق من ظنن شود در بین اینکه این دو نفر با هم صحبت می‌کردند آقای ایزدی که از احباب بود و در اداره‌ی گمرک کرمانشاه خدمت می‌نمود و چندان بی‌بهایت معروف نبود به آنها برخورد و با آقا کمال تعارف نمود اشراق قضایا را با او گفته قصد ملاقات خود را با برادر آقا کمال نیز ابراز داشت ایزدی گفت با چنین آدمی ملاقات حاصلی ندارد اشراق گفت ملاقات در صورتیکه صحبت امری بمیان نیاید چه ضرری دارد بعد به آقا کمال گفت شما وسائل ملاقات را فراهم آرید و چون جناب ایزدی معرفتی ندارند ایشان هم در آن مجلس تشریف داشته باشند آقا کمال قدری فکر کرده گفت خانم بنده نسبتی با خانواده‌ی البرز که در طهران هستند دارد ممکن است باخوی بگویم یک نفر از خاندان البرز باینجا آمده و خانم از ورودش مطلع شده می‌خواهد او را دعوت کند بعد از اشراق سؤال کرد که آیا شما خانواده‌ی البرز را می‌شناسید جواب داد آری من دو قطعه زمین در طهران داشتم یک قطعه را اخوی البرز و یک قطعه دیگر را صبیبه البرز خریدند و با هر دو دوستی دارم نام برادر بزرگترشان این است و نام برادر کوچکترشان این و در فلان کوچه هم منزل دارند آقا کمال از این قضیه خوشنود شده گفت من بخانم می‌سپارم که در حضور اخوی بمن بگوید آن آقائی را که بستگی بخانواده‌ی البرز دارد یک روز برای ناهار بمنزل دعوت کن و الا باعث سرافکنندگی من در نزد فامیل خواهد شد و بالجمله قرار بر این شد که روز جمعه این مهمانی انجام گیرد و چون آن روز فرارسید اشراق قبل از ظهر بدواخانه‌ی رضوانی رفته منتظر نشست تا وقتی که ایزدی هم آمد و بمعیت یکدیگر دو ساعت بظهر مانده بمنزل آقا کمال وارد شدند و بعد از سلام و احوالپرسی اشراق از آقا کمال پرسید که اخوی در منزل هستند گفت نه ایشان در منزل آقای صدر هستند زیرا بایشان ارادت فوق‌العاده دارند بقسمیکه اگر ممکن بشود شب هم از آقای صدر جدا نمی‌شوند اما امروز چون می‌دانند که خانم من شما را دعوت کرده است برای ظهر بمنزل خواهند آمد. بعد از چند دقیقه آقا کمال از اطاق مهمانخانه باطاق دیگر رفت تا جای بیارد این هنگام اشراق به ایزدی گفت شما روبروی من بنشینید و متوجه باشید برای اینکه اگر مجلس اقتضا نمود من بشما با چشم اشاره‌ئی خواهم کرد و آن اشاره علامت خواهد بود تا شما از من سؤال کنید که آیا در طهران هم از طایفه‌ی بهائی کسی پیدا می‌شود یا نه؟ و غیر از این کلام چیز دیگر نگوئید ولی اگر اشاره بعمل نیامد هیچ نفرمائید. باری این دو نفر با آقا کمال و یک نفر دیگر که گویا از بستگان خانم بود مشغول صحبتهای متفرقه شدند تا موقع ظهر ولی برادر آقا کمال نیامد قدری هم از ظهر گذشت باز کسی نیامد لهذا حضار از آمدن مشارالیه مأیوس شدند و غذا به مجلس آوردند در بین اینکه مشغول به تناول ناهار بودند یک دسته‌ی پنج نفری از در داخل شده آمدند بر سر سفره نشستند اما جناب اشراق ندانست که برادر آقا کمال کدامیک از آنهاست در میان آنها یک نفر بود که عینک بر چشم داشت و به نظر متشخص تر از دیگران می‌آمد و سلیرین هم او را خیلی احترام می‌کردند و از کلمات غلیظ و غیرمأنوسی که ادا می‌نمود پیدا بود که آخوند است ولی چون آن اوقات بحکم اعلیحضرت فقید رضاشاه پهلوی عمامه‌ها بکلاه تبدیل شده بود این آخوند هم بلباس متحدالشکل درآمده بود مختصر حضرات غذا خوردند و سفره را برچیدند و بلافاصله عصرانه آوردند و در بین خوردن و صحبت کردن موقعی رسید که اشراق با چشم باز ایزدی اشاره کرد او هم همان دقیقه با اشراق گفت آقا شما که از طهران تشریف آورده‌اید بفرمائید در آنجا هم بهائی پیدا می‌شود؟ اشراق گفت آری در طهران از این طایفه بسیارند فعالیتشان هم زیاد است بطوریکه دست از سر احدی بر نمی‌دارند و بهر که می‌رسند چنین و چنان می‌گویند بنده هم در چنگال آنها گرفتارم و مرا از جواب عاجز کرده‌اند چقدر خوب بود اگر کسی بمن مطلبی می‌آموخت که در جواب آنها بگویم و خود را خلاص کنم اگر چنین کسی پیدا می‌شد الی الابد مرا رهین منت خویش می‌کرد یک نفر جوان که در کنار اشراق نشسته بود گفت شما هر مطلبی که از آنها شنیده‌اید بگوئید جناب صدربیکایک آنها را جواب می‌هند و معلوم شد که مرادش از صدر همان شخص عینکی است اشراق خیلی اظهار ممنونیت کرده شروع نمود به نقل اقوال بهائیان و قریب نیمساعت صحبت داشت که چنین و چنان می‌گویند و در این فاصله همه حضار سامع و ساکت بودند بالاخره باقای صدر گفتند جواب این مطالب را بایشان پیامزید تا بتواند بحضرات بگوید و خود را از شرشان خلاص کند آقای صدر گفت باید بگاب مراجعه کنم و قدری در اطراف این مواضع مطالعه نمایم و این موکور است بوقت دیگر بعد اشراق را مخاطب داشته گفت من علی‌العجاله قدری نقاقت دارم ولی آقای سردار العلماء برای همه‌ی مذاهب باطله جوابهای دندان‌شکن دارند کما اینکه چند روز پیش یکجای کشیشهای مسیحی خدمتشان آمد و در موضوع دین صحبت بمیان

آورد آقای سردارالعلماء بفاصله‌ی یک دقیقه با ادای دو جمله چنان او را بهم پچانید که با نخلت و سرشکستگی خارج شد شما هم خوب است پیش ایشان بروید تا بشما طریقه‌ی مکالمه‌ی با حضرات را بطوری بیاموزند که دیگر آنها با شما جرأت مقابلی نداشته باشند اشراق گفت جنابعالی می‌دانید که بنده غریب این شهر هستم و خدمت ایشان سابقه‌ی بندگی ندارم خوب است مرا بحضور ایشان رهنمائی فرمائید تا عبدالله دارنده‌ی اجر عظیم گردید. صدر گفت مانعی ندارد هر وقت که بخواهید من شما را بحضر ایشان می‌برم و یقین کنید که در یک مجلس شما را بجمع جوانهای حضرات آشنا خواهند کرد و حضرت سردارالعلماء همیشه بعد از ظهرها در منزل خود برای مذاکرات دینی نشستند. اشراق گفت چون بنده دو روز دیگر قصد حرکت بطهران دارم مستدعی هستم همین امروز دست مرا بدامان آن بزرگوار برسانید. اهل مجلس چون دیدند آقای صدر جواب را موکول بسردار العلماء کرد خوششان نیامد زیرا میل داشتند که خود او فوراً باین مطالب جواب بگوید به صورت همگی اظهار داشتند حضرت آقا ما هم می‌خواهیم بدانیم جواب مطالبی که ایشان از این طایفه نقل کردند چیست. آقای صدر اظهار داشت که گفتم قدری مطالعه‌ی کتاب لازم است ولی چون آقای سردار همیشه به مطالعه‌ی همه‌گونه کتب مشغول هستند دیگر مراجعه احتیاجی ندارند اشراق گفت حالا که آقایان هم مایل هستند خوب است الساعه همگی براهنمائی حضرت آقای صدر خدمت جناب حجة الاسلام مشرف شویم و جمیع ما بجواب این طایفه آشنا گردیم. حضار کلاً موافقت نمودند آقا کمال در منزل ماند مصلحت هم در این بود که بحضر آن آخوند نیاید ولی اشراق و ایزدی و آن پنج نفر برخاستند و براه افتادند و بعد از آنکه از چند کوجه گذشتند بر در یک خانه ایستادند صدر گفت شما تأمل کنید تا من آقا را خبر کنم این را گفت و بدون دق الباب بدورن رفت اشراق برفقا گفت عجب است که آقای صدر بی‌اجازه داخل شدند. جواب دادند که ایشان محرمند ویرا برادر زن آقای سردارالعلماء می‌باشند. باری این شش نفر قریب ربع ساعت معطل شدند تا وقتی که خادمی بیرون آمده گفت بفرمائید و جمیع را باطاق بزرگی رهنمائی نمود آقا که مردی هفتاد ساله بنظر می‌رسید در صدر اطاق بر روی تشک جالس و چند جلد کتاب در مقابلش گذارده شده بود و حضرات نشستند و بعد از تعارفات معموله اشراق جریان مذاکرات آن روز را به آقا شرح داده سپس صحبت را شرو کرد باین نحو که بهائیان درباره‌ی علامات ظهور چنین می‌گویند و درخصوص اعتراضات مرد چنان و قس علی ذلک حال بفرمائید که جواب فلان مطلب چیست؟ آقا ابتدا بجواب مبادرت نمود ولی اشراق گفت این جواب شما را دیگران هم داده‌اند ولی آنها در این خصوص هم چنین و چنان می‌گویند مختصر کار بجائی کشید که سردارالعلماء خود را عاجز یافته گفت با این طایفه نشست و برخاست حرام است و سکوت نمود. اشراق بلحن التماس گفت حضرت آقا این که جواب نشد آخر بما رحم کنید شما در قفسه‌ی اطاقتان این همه کتاب دارید بیائید و برای رضای خدا از این کتابها لااقل یک جواب پیدا نید و بخلص بیاموزید تا از حضور حضرت آقا

آقا گفت جواب همان است که گفته شد باید با این طایفه معاشرت نکنید تا از شرشان محفوظ بمانید اشراق رو برفقا کرده گفت آقایان اگر من در طهران بحضرات بهائی بگویم که جناب سردارالعلماء جواب مطالب شما را ندادند و فرمودند که با شما مراوده نداشته باشیم آیا بهائیا نخواهند گفت که چون علماء خود را از دادن جواب عاجز می‌بینند شما را از ملاقات و مذاکره با ما منع می‌کنند؟ در آن صورت بنده بآنها چه بگویم پس من از شما نفوس محترم که زحمت کشیده‌اید و برای همین کار با بنده باینجا تشریف آورده‌اید استدعا می‌کنم از حضرت آقا خواهش کنید اقلاً یک جواب مقنع که همگی بتوانیم بهائیا بدهیم بما بیاموزند همراهان اشراق به سردارالعلماء گفتند حضرت آقا فلانی راست می‌گوید آخریک جواب صحیحی بفرمائید که ایشان و ما یاد بگیریم و دیگر فریب حضرات را نخوریم باز سردارالعلماء گفت جواب همان بود که گفتم با آنها معاشرت نکنید. یکی از اشخاص که با اشراق آمده و پہلوی او نشستند بود به آقا گفت من در این جلسه چنین فهمیدم که شما جوابی ندارید تا به این آقا بگوئید و بر من معلوم شد که تاکنون مندر جهالت و نادانی بوده‌ام و احقانه با برادرم رفتار می‌نموده‌ام و امروز بر من واضح شد که او خوب فهمیده بوده است مطلب از چه قرار است که بهائی شده و من هم که از اینجا بیرون رفتم بدانید که اقرار می‌کنم حق با حضرات است بعد دست اشراق را گرفته گفت برخیزید برویم من آنچه باید بفهمم فهمیدم پس همان جوان با اشراق و ایزدی و یک نفر دیگر (که آقای شریف نام داشت و از جانب احباء مأمور بود اگر برای جناب اشراق اتفاق سوئی رخ بدهد آنان رامطلع سازد) از مجلس حرکت کردند و بیرون رفتند و در بین راه معلوم شد که آن جوان اخوی آقا کمال بوده و آنها را بمنزل برد و بحض اینک وارد شدند آن جوان دستها را بر گردن برادر حمایل کرده رویش را بوسید و عذر حرکات سابق را خواست و از جناب اشراق که باعث چنین گفتگوئی که منجر بایمان او گشته است سپاسگزاری نمود. چون این واقعه بسمع اعضای محفل مقدس روحانی کرمانشاه رسید شی اشراق را احضار و از چگونگی استفسار نمودند در آن مجلس جناب عبدالله مطلق هم که آن موقع در آن صفحات بنشر نفعات اشتغال داشتند حاضر بودند و چون حضرات بر کیفیت احوال واقف شدند جمیعاً کمال مسرت را حاصل کردند و ایشان را مورد مکرمت و مرحمت قرار دادند خصوصاً جناب دکتر حبیب الله مؤید که سعی می‌کرد جناب اشراق مقیم کرمانشاه

بشود زیرا در آن سفر زن و فرزندان را نیز همراه برده بود ولی اشراق باین امر راضی نشد و در همان هفته از محفل روحانی کسب اجازه نموده بطهران بازگشت و تا پایان عمر در آن مدینه مقیم و بخدمت امرالله و اعلائی کلمه‌الله مشغول بود و در بیست سال آخر زندگی شغل خیاطی را هم ترک گفته اوقات شبانه روزش بخدمات امری می‌گذشت تا اینکه در تاریخ هفدهم شهریور ماه سال هزار و سیصد و بیست و هفت شمسی و اواخر سنه 1367 قمری بدل دردی که ناشی از ورم امعاء بود مبتلا گردید معهدا نظر بعشق و علاقه‌ی مفراطی که به نشر نفحات الله داشت محفل تبلیغ را ترک نکرد و پس از شش روز یعنی در غروب یوم بیست و دوم شهریور ماه 1327 شمسی با حال فرح و شادمانی قید علایق گسلاند و مرغ روح را از قفس تن رهائی و بعد از خدمات متوالیه‌ی پنجاه ساله در هفتاد و هفت سالگی بملکوت پنهان و فضای لامکان عروج نمود. در مجالس تعزیت و تذکری که برایش ترتیب داده شد قریب پنجاه نفر از مبتدیانی که با آن متصاعد الی الله بمذاکرات تبلیغی اشتغال داشتند حضور یافتند و از فقدان آن منبع ایمان و ایقان متأسف و پریشان بودند. گویند جناب اشراق رساله‌ی استدلالیه‌ی مرقوم داشته که نا تمام مانده است. از جناب اشراق دو دختر و دو پسر باقی ماندند یک دختر و یک پسر بنام قدسیه و رحمت الله که از زوجه‌ی اولی ایشان بوجود آمدند از اطاعت پدر خارج شدند و از امر الهی برکنار ماندند و چون هنوز در قید حیاتند خاتمه‌ی احوالشان معلوم نیست اما یک دختر دیگر مسماة باقدسیه و یک پسر دیگر موسوم بعزت الله که از عذراء خاتم زوجه‌ی ثانیه ایشان متولد گشته‌اند هر دو مؤمن و متمسک بامرالله می‌باشند.

الواحی که بنام جناب اشراق صادر شده علاوه بر لوحی که سابقا بدان اشاره گردید عبارت است از یک لوح مبارک بنام ایشان و آقا میرزا فرج الله از حضرت مولی الوری و دو توقیع منبع از حضرت ولی امرالله که هم اکنون هر سه را ذیلا زیارت می‌فرمائید:

طهران- بواسطه‌ی جناب آقا محمد علی کاشانی جناب میرزا عبدالکریم خیاط طهرانی و میرزا فرج الله 20 ربیع الثانی 1324 ای دو بنده‌ی الهی نامه شما اثر خامه محبت الله بود سبب سرور دله گردید هر رایحه را تأثیر ساعتی و تعطیر در نفسی مگر رایحه‌ی محبت آن دلبر رحمانی تأثیر جاودانی دارد و مشامرا بنفحه‌ی ابدی معطر نماید در محضر احباب نامه‌ی شما گشودم و از عنوان تا پایان بنهایت دقت ملاحظه نمودم معانی روحانی یود و روح و ریحانی مبذول داشت که تأثیرش در جوارح و ارکان ظاهر شد اجازه‌ی حضور خواسته بودید فی الحقیقه مستحق احرام حرم مقصود هستید اما با وجود این ملاحظه‌ی حکمت نیز باید نمود و در آن سامان بخدمت پرداخت زیرا خدمت به آستان مقدس یعنی نشر نفحات عین زیارت است و عبودیت دل و جان را طائف مطاف ملاءاعلی نماید اگر قریت مکانی نه تشریف روحانی حاصل شاعر عرب گفته یا زائری روضة المختار من مضر زرم جسموما و زرنا نحن ارواحا و علیکما التحیة و الثناء ع

ع
جناب آقا میرزا عبدالکریم اشراق علیه بهاءالله الابهی ملاحظه نمایند
عریضه‌ی تقدیمی آن یار روحانی مورخه 19 بهمن 1311 بلحاظ ادس محبوب مهربان حضرت ولی امرالله ارواحنا لالطافه الفداء فائز و مراتب خضوع و محبت و ثبوت و استقامت آن جناب مورد قبول و مکرمت واقع مستدعیات خاطر طرا بنظر شفقت ملحوظ آمد فرمودند از حق می‌طلبیم که تأییدات الهیه از جمیع جهات شامل و مکاره دنیویه دفع و زائل و بحسن خاتمه بعنایت رب البریه نائل شوید تمنای اجازه‌ی تشریف ببقعه‌ی مبارکه با ضلع و دو طفل اقدسیه خاتم و عزت الله نموده بودید فرمودند مأذونید هیچین اظهار عنایت دربارہ‌ی دو طفل عزیز خویش فرمودند تا در ظل فضل و الطاف الهیه نشود و نما نموده بخدمت و عبودیت آستان احدیت مؤید و موفق گردند و فیض برکت و موهبت سعادت در آن خانواده جلوه کند متعلقه امة الله عذرا خاتم را از قبل هیکل مبارک تحیت و تکبیر و بیان لطف و فیر ابلاغ دارید حسب الامر مبارک مرقوم گردید. نورالدین زین 12 شهرالبهاء اول اپریل 1933 ملاحظه گردید بنده آستانش شوقی.

طهران- جناب آقا میرزا عبدالکریم اشراق علیه بهاءالله ملاحظه نمایند
عریضه‌ی تقدیمی آن حبیب معنوی مورخه 15 خرداد 1313 بلحاظ عطوفت حضرت ولی امرالله ارواحنا فداء فائز و مشروحات معروضه کاملا در محضر انور معلوم و واضح گردید چون روح خلوص و مودت و ثبوت و جانفشانی از مضامین آن مشهود و ظاهر موجب لطف باهر شد مرحمت و دعا فرمودند تا پیش از پیش بخدمت امرالله و نشر نفحات الله موفق و مؤید باشند و نارحبه الله را در قلوب طالبان برافروزند و بشارات ملاءاعلی را منتشر سازند البته چون موفقیت بعنایت حضرت احدیت موجود و حاصل بمقصد قلبی و آرزوی روحی واصل راجع به وجهی که تهیه برای سفر شده و علت مزاج مانع از تشریف گشته و راه صرف و انفاق آنرا استدعا نموده بودید فرمودند مبلغ را صرف تبلیغ امرالله و نشر نفحات الله نمایند بهرنحوی که خود بآن مایلند. ضمیمه‌ی محترمه امة الله عذرا خاتم و دو فرزند عزیز خویش اقدسیه خاتم و آقا عزت الله را از قبل وجود مبارک پیام شفقت و مهربانی و

تخت ابدع ابهی ابلاغ دارید حسب الامر مبارک مرقوم گردید نولادین زین. 5 شهرالکمال 91-5 اگست 1934 - ملاحظه گردید

جناب ملا بهرام اختر خاوری
بنده آستانش شوق.

این مرد پاک نهاد از بهائیان پارسی نژاد است. بنده در سال 1303 شمسی در طهران از دور فقط یک نظر زیارت هیکل و قامتش فائز شدم بدین نحو که در خیابان ناصریه یکی از احبای الهی او را در حالیکه از طرف دیگر خیابان عبور می فرمود نشان داد هرچند این دیدار برای دقت در قیافه‌ی آن جناب کافی نبود و از آن رؤیت جز خاطره‌ئی شبیه ببقیه‌ی صورت رؤیا چیزی در خیال نماند ولی در همان لحظه پاکیزگی جامه‌ی ایرانی و محاسن و ناصیه‌ی نورانی جنابش در خاطر نقش بست و دیگر مجال نشد که گفتگوئی با حضرتش بعمل آید و این از سوء حظ این عبد بوده است زیرا که ایشان از اجله‌ی مؤمنین امرالله و سر حلقه‌ی مبلغین زردشتی بودند که همنشینی و استفاده از نفس پاک چنان وجود مبارکی جاذب میمنت و جالب سعادت است. بخصوص که در لوحی از الواح خطاب بجناب سیاوش سفیدوش حضرت مولی الوری چنین فرموده‌اند.

(حضرت ملا بهرام رحمت رحمن است و نعمت آسمانی قدر این بزرگوار را بدنید) انتهی

اما شرح احوال این وجود مسعود از منابع مختلف بدست آمد از جمله دو فرزند مکرم ایشان جناب اردشیر و جناب شهریار هریک پاره‌ئی از مشاهدات و اطلاعات خویش را نوشته به بنده تسلیم نمودند و دو صفحه از تاریخ حضرت فاضل مازندرانی و یک صفحه هم از یادداشتهای جناب حاج محمد طاهر مالگیری راجع به پدر فرخنده اختر را بنوشته‌ی خود ضمیمه کردند و از همه مشروحتر جزوه‌ئی بود بقلم خود صاحب ترجمه که جناب سیاوش سفیدوش از روی آن سواد برداشته با جزوه‌ی دیگری مشتمل بر سرگذشت خود در سنه ماضیه یعنی اواخر سال 1328 شمسی از گرگان برای نگارنده به تبریز فرستاده‌اند اکنون از جمیع آن اوراق در نگارش این تاریخچه استفاده خواهد شد.

باری این کوکب تابان نامش بهرام و اسم پدرش بهمن و نام جدش جمشید بود و در سال 1275 قمری در مریم آباد که یکی از قرای اطراف یزد است از مادری بنام سلطان خاتم ماهیار متولد گشت در کودکی بعد از آموختن سواد فارسی مانند نیاکان خویش بشغل زراعت پرداخت و کیش حضرت زردشت را که دیانت آباء و اجدادش بود پیروی می نمود ولی در امر دین مانند سایرین بی پروا نبود بلکه در آتشکده‌ی سینه شعله‌ئی سوزان و در کانون دل آتشی فروزان داشت که پیوسته بمطالعہ‌ی کتب آسمانی می پرداخت و در مضامین آن عمیق می گردید و در گفتار جاماسب حکیم می اندیشید و بموجب مرده‌نامه‌های دینی فارسیان در انتظار ظهور هوشیدر ماه و هوشیدر بومی و شاه بهرام ورجاوند و دستورشوتن می بود زیرا برحسب بشارات کتب زردشتی پس از ظهور پیمبر عرب و پیدایش آئین تازی و حدوث اختلافات و وقوع خونریزی اول هوشیدر و بعد شاه بهرام ظاهر می شود و جمیع خلق را بائین بهی دلالت می فرماید و کل خلائق را بر خوان الهی می نشاند و همه مذاهب را متبی بدین و مذهب واحد می نماید و بالنتیجه جهان رشک روضه‌ی جنان می گردد و جهانیان در کمال خوشبختی و نیک اختری به ستایش و نیایش دادار پاک می پردازند. بدین سبب ملا بهرام پیوسته گوشش به آواز بود که بجز حدوث حادثه‌ئی با کمی آزرعه به کوهسار پناه برد و در آنجا خود را به ریاضت و خوردن گیاه عادت دهد و پس از حصول امنیت از کوه ووادى به شهر و آبادی باز گردد و به سعادت زیارت صاحب ظهور نایل گردد لهذا در قریه خود همواره از عابرن سئوال می کرد که از اخبار تازه چه آورده‌اند تا اینکه روزی از همسایه اش حسن که از یزد مراجعت نموده بود پرسید که در شهر چه خبر بود؟ حسن جواب داد خبر تازه این بود که یک نفر بابی را کشتند. ملا بهرام گفت بابی چیست و گاهش چه بود؟ گفت از قراریکه مردم می گویند کسانی که از علم زیاد رویشان زرد می گردد می روند بابی می شوند این شخص هم بابی شده بوده است و بفتوای علماء او را کشتند.

ملا بهرام متحیر شده با خود گفت یعنی چه مگر دانش و علم زیاد چهره را زرد می کند و مدتها در این خصوص فکر می کرد تا اینکه میرزا عیسی خان که یکی از وزرای ناصرالدین شاه بود از حکومت یزد هفت نفر زردشتی طلبید تا بطهران رفته بفلاحت مشغول گردند حاکم هم از میان زردشتیان هفت تن زارع هنرمند و فلاح کاردان انتخاب و بطهران روانه نمود که یکی از آنها ملا بهرام بود که در سه چیز کامل و ماهر بود یکی در تیراندازی و هدف گیری و دیگر در شناختن و پروراندن حیوانات اهلی از قبیل اسب و گاو و گوسفند و غیرها و سوم در زراعت و فلاحت. بهر صورت چون حضرات بمقصد رسیدند آنان را در قلعه‌ی وزیر منزل دادند و کل را تحت سرپرستی حاجی ملک نامی در اراضی وزیری به زراعت گماشتند. حاجی ملک که مباشر آن اراضی بود مذهب علی الهیان داشت و سعی می کرد ملا بهرام را بطریقت خویش درآورد. ملا بهرام هم کوشش می نمود که حاجی ملک را به کیش زردشتی وارد سازد روزی برای اثبات حقایق حضرت زردشت از معجزات خود او و از جانفشانی‌های خاصان و پیروانش دلیل آورد حاجی ملک معجزات را منکر شد و دربارہ‌ی فداکاری و از خود گذشتگی مؤمنین هم گفت کشته شدن در راه عقیده برهان حقایق نیست چرا که چند سال قبل هشتاد نفر از طایفه‌ی بایه را بحکم ناصرالدین شاه در پای قایق کشتند

در صورتیکه بطلان بایان محتاج بپرهان نیست. اینجا دفعه‌ی دوم بود که نزد ملا بهرام سخن از بایان و کشته شدن آنان میان آمد و چون مدتی گذشت و در طهران امر فلاح با انجام رسید بکاشان رفته چندی در جره‌ی کیخسرو خداداد که یکی از احباب بود شاگرد شد روزی ملاحظه کرد که از طرف محمد حسن نواب کاشانی که او هم تنی از احباب بوده است پاکتی سر بسته برای کیخسرو خداداد آوردند که چون آن را گشود و نامه را خواند رنگش پرید و احوالش دگرگون گردید و مدتی بهمان حال ساکت ماند. ملا بهرام ابتدا هرچه پرسید چه خبر بود که اینطور پریشان شدید جواب نداد اما آخر کار چون اصرار و التماس ملا بهرام از حد گذشت و کیخسرو هم بامانت و رازپوشی او مطمئن بود گفت در این نامه شرح شهادت دو تن از اکابر بهائیان اصفهان را نوشته‌اند. ملا بهرام بجد خواهان شد که از بابت و بهائیت که تاکنون چند بار بسمعش رسیده و چیزی از آن نفهمیده بیان کند کیخسرو که او را مشتاق یافت دریغ نمود و همان روز در خلوت مختصری از تاریخ امر و شطری از بشارات پیشینان و قدری از مطالب استدلالی برایش شرح داد.

ملا بهرام در نتیجه این اطلاعات بامر مبارک نزدیک شد ولی چون محافل کمتر تشکیل می‌یافت و آثار و الواح مبارک که هم در دسترس همه کس نبود در ایمان بحد کمال نرسید تا آنکه بعد از دو سال و نیم بیزد مراجعت نمود آن هنگام حاجی قلندر در آن مدینه بسر می‌برد و روزها حکاک می‌کرد و شبها در مجالس احباء تبلیغ می‌نمود ملا بهرام با ایشان آشنا شد و هر موقع که از مریم آباد به شهر می‌آمد با حاجی قلندر ملاقات می‌نمود و زیارت سایر مبلغین نیز فائز می‌شد چنانکه جناب حاجی محمد طاهر مالیری در این خصوص نوشته‌اند: (در خصوص شرح تصدیق حضرت ملا بهرام و قیام عاشقانه‌ی ایشان در امر تبلیغ تقریباً در سنه صد هجری یا صد و یک هجری که شیخ محمد حسن مجتهد که حکم قتل بنده را داده بود بحاجی معدل السلطنه که حاکم یزد بود خیلی تعقیب داشت در گرفتن بنده لهذا تقریباً پنج ماه در خانه‌ی آقا علی عسکر پدر آقای نیرو در محله‌ی پشت خانه‌ی علی مخفی بودم روزی مرحوم آقا علی عسکر فرمودند که یک جوان زردشتی بهرام نام که خیلی جوان خوشی هست و گاهی از مریم آباد چغندر برای ما می‌آورد خیال کردم این دفعه که می‌آید او را بیاورم نزد شما که با او صحبت امری بداری. چند روزی گذشت که آقا ملا بهرام قدری چغندر برای آقا علی عسکر آورد چون هوا گرم بود روزها در زیرزمین کودی منزل داشتم ایشان را آوردند نزد حقیر با ایشان صحبت امری داشتم باز فردای آن روز آمدند و چند روز دیگر آمدند ولی در بین صحبت داشتن گریه می‌کردند. مکرر بایشان می‌گفتم وقت گریه نیست وقت سرور است ولی ایشان هر روز بر گریه می‌افزودند تا اینکه کاملاً تصدیق کردند پس از آن مرحوم رستم خورسند که کدخدای مریاباد بود ایشان را آوردند و چند مجلس با ایشان صحبت امری شد و ایشان هم تصدیق کردند و اما حضرت ملا بهرام قیام بامر تبلیغ کردند و ایا هفته بعضی از روزها باطراف شهر می‌رفتند. مرحوم خسرو اله آبادی و یا حسین آباد می‌رفتند با مرحوم نوش صحبت امری می‌داشتند و یا بتفت می‌رفتند و با آقای تفتی صحبت امری می‌داشتند یا برحمت آباد می‌رفتند و با مرحوم شاه سیاه بخش صحبت امری می‌داشتند در جلسات بعد هم آنها را بمریاباد دعوت می‌کردند و با کمال محبت هریک از آنها را ضیافت می‌نمودند هریک از آنها را یک یا دو روز ضیافت می‌نمودند و صحبت امری می‌نمودند مختصر اینکه آتی و دقیقه‌ی از امر تبلیغ فروگذار نمی‌کردند مکرر در مکرر بمنازل آنها می‌رفتند باز پی در پی دعوت می‌کردند و به اطراف و انکاف یزد می‌رفتند اول کسی که در حزب زردشتی تصدیق کرد ملا بهرام بود و شیرمرد که معلم مدرسه بود و با سایر نفوس از هر قبیل صحبت امری می‌داشتند حاصل کلام این است که آنچه احباب زردشتی در یزد و اطراف هستند در اثر اقدامات عاشقانه‌ی ایشان شد

(ولاسلام)

باری چنانکه قبلاً نوشته شد جناب ملا بهرام هنگام مجاهده با بسیاری از احباء و مبلغین ملاقات و مذاکره کرد تا لیاقت آن را یافت که در بزم روحانیان راه یابد از حاشیه نشینان انجمن قدوسیان گردد لهذا شی جناب حاجی محمد طاهر مالیری ملا بهرام و رفیقش رستم خورسند و یکی دیگر از زردشتیان را که وفادار هرزمدیار نامداشت بحفلی که در منزل استاد احمد نامی از احباب الهی تشکیل گشته بود رهنمائی کرد این سه نفر جمعی را در لباس مسلمین نشسته دیدند و چون خود ملبس بجامه‌ی زردشتیان بودند از خوف نزدیک بود قالب تهی کنند ولی برخلاف انتظار مشاهده کردند که آن جمع با احترام آنان برپای خاستند و هریک بنوبت با لب پر خنده و پیشانی گشاده پیش آمده دست در آغوش یکایک آنها نموده بر رویشان بوسه دادند و صاحبخانه هم به کمال محبت و یگانگی پذیرائی مشغول شد این نوع رفتار و این قسم مهربانی هوش از سر آنها ربود و در تار و پود وجودشان اثر نمود تا اینکه حاجی قلندر شروع بصحبت کرد بشارتهای کتب زردشتیان و علامات ظهور را یک یک فروخوانده با وقایع این امر اعظم منطبق ساخت سپس لوح مبارکی را که باعزاز مانکچی صاحب به فارسی سره از قلم اعلی عز نزول یافته بود تلاوت کرد و چنان کلمات آن لوح مبارک در قلب ملا بهرام جایگزین شد و بدرجه‌ی مطالبش در ذائقه‌ی او شیرین آمد که وصفش از حد رقم و از نگارش قلم بیرون است و باجمله آن شب بکلی سبحاتش خرق گشت و حجابش دریده شد و با سرور و اطمینان در حلقه‌ی اهل ایمان درآمد و از آن پس برای دلالت اهل و اولاد آماده گشت و لاجل هدایت همکیشان دامن همت بر کمر بست و از همان وقت بار گران

شاید را بر دوش نهاد و صدمات سنگین را تحمل نمود و در سبیل حق از بیگانه و خویش جورها کشید که اکنون شرح پاره‌ئی از آنها را ذیلا ملاحظه خواهید فرمود.

نخستین مخالفتی که با ملا بهرام بعمل آمد و زندگانی را بر او تلخ کرد از جانب زوجه‌ی اولش سرور بود که این زن علاوه بر اینکه تا زنده بود از نعمت ایمان محروم ماند با شوهر بسبب ترک کیش زردشتی بسختی بد رفتاری می‌نمود مثلا ملا بهرام بعد از اقبال بامر الله همواره ساعی بود که زردشتیان آن حدود با بهائیان رفت و آمد داشته باشند تا بمرور از امر الهی اطلاع حاصل کنند شاید که بدین وسیله از فرات ایمان بیاشامند و از کوثر ایقان سرشار گردند و بدین سبب بدوا در وطنش مریم آباد و بعدا در مهدی آباد که آن قریه را بنام حاجی سید مهدی افغان معمول ساخته و خود نیز در همانجا ساکن گشته بود مبلغین را دعوت می‌کرد و با مستعدین زردشتی ملاقات می‌داد و این فقره بزوجه‌اش ناگوار آمده پیوسته با سوء رفتار خویش قلب شهر پاکیزه گوهر را می‌آزرد از جمله چنین واقع شد که شبی ملا بهرام در خواب دو تن از سادات محترم را دید که به منزل او داخل گشتند و گفتند ما نیز و سینا هستیم صبح که از رختخواب بیرون آمد و ببنای رفت تا اشجار را آبیاری نماید از قضا در غیبت او آقایان نیر و سینا که از اصفهان یزد فرار کرده و از آنجا هم از بیم خطر بیرون آمده بودند بمهدی آباد وارد شدند و سراغ منزل ملا بهرام را از اهالی گرفته دق الباب کردند عیال ملا بهرام که در را باز کرد و چشمش بعمامه‌ی سبز آنها افتاد در را بست و بصورت منکر و خشن گفت اینجا خانه‌ی بهرام نیست نیر سینا با دل آزده و حال افسرده از آنجا روانه شدند اتفاقا در راه بملا بهرام مصادف گشتند و او چون به لباس و کیفه‌ی آنها نگریست دید همانهایی هستند که دیشب بخوابش آمده‌اند لذا پیش رفته پرسید که شما نیر و سینا هستید؟ گفتند اری شما ملا بهرام نیستید؟ گفت چرا و فورا ورود آنها را بان قریه تهنیت گفت و هر دورا در بغل گرفت و پس از معانقه و مصافحه ایشان را بمنزل برد و از قراین استنباط کرد که حضرات قبالا به منزل او آمده‌اند و عیالش آنها را نپذیرفته است و چون از بد سلوکی خامش بتنگ آمده بود همان ساعت دست او را گرفت از خانه بیرون انداخته گفت دیگر حق نداری به اینجا قدم بگذاری آن زن بمریم آباد رفت و در خانه‌ی پدر ماند تا وقتی که جناب حاجی میرزا محمود افغان از قضیه مستحضر شده خواست این زن و شوهر را با یکدیگر آشتی بدهد ولی ملا بهرام نپذیرفت لذا حضرت افغان جریان را بحضور حضرت عبدالبهاء معروض داشت آنگاه لوحی بنام ملا بهرام نازل شد که مصدر به این کلمات عالیات بود: (ای بهرام- ستاره شناسان گویندب هرام اختر جنگ جویت و تندخو.....) انتهی. مختصر آنکه زیارت این لوح سبب شد که ملا بهرام اجازه داد عیالش بخانه برگردد معهدا آن خانم باز هم دست از عداوت برداشت و پیوسته زندگانی را بر شوهر زهر می‌کرد تا وقتی که بسرای دیگر شتافت با این وصف حضرت مولی الوری روح من فی الوجود لعطوفته الفداء در یکی از مناجاتهای خویش برایش طلب آمرزش کرده چنین فرموده‌اند: (یزدانا پاک..... همدم بهرام کنیز عزیز را تاجی از مغفرت بر سر نه و جامه‌ی عفو و غفران پیوشان) انتهی.

باری آن اوقات غالبا مبلغین از آنجا عبور و چندی در منزلش توقف می‌فرمودند و قریه‌ی مریم آباد و مهدی آباد بسبب سکونت ملا بهرام و رستم خورسند بارها موطی اقدام اصفیاء الله گردید. جناب ملا بهرام بعد از ایمان مدتی در مریم آباد و بعد در مهدی آباد می‌زیست هنگام شهادت شهدای سبعة یزد شاهد قضایا بود و ضمنا خود او نیز صدماتی کشید و همچنین بخدماتی موفق گشت از جمله خدمتانش اینکه چون اعداء اجساد مطهر شهیدان را در کوچه‌ها می‌کشیدند تا ببرند بچاه خرابی که در کنار مریم آباد واقع بود بیندازند در بین راه بنامدار مهربان و فریدون اردشیر که دو تن از احباب زردشتی بودند برخوردند و آن دورا از کوچه‌ی سلسبیل با خود بردند تا اینکه بانان در ریختن خاک بر روی جسدهای پاک شهداء کمک کنند و چنین کردند ولی چون دشمنان این عمل را ناتمام گذاردند ملا بهرام باتفاق جناب حاجی محمد حسین خراسانی که چندی بعد در عباس آباد بشهادت رسید در تاریکی شب از خانه بیرون آمدند و از باغ سلسبیل چراغ برداشته بر سر چاه رفته آن را با خاک و ریگ انباشتند ایضا در همان ایام چنانچه در تاریخ شهدای یزد مسطور است جناب ملا بهرام مسئله گو پیرمرد فاضل و دانشمند بحکم جلال الدوله دستگیر شد عیال آن وجود گرامی بصلاحید برخی از آشنایان برای استخلاص شوهر از سه تن مسیحی (که یکی از آنان نامش آرتر بود و دیگری را پرنس صاحب می‌نامیدند که شخصی بود هلندی و سمت مدیریت تجارتخانه جدید التاسیس را داشت و سیعی را کاپیتان می‌گفتند که مردی نظامی و از اهالی انگلستان بود) استعانت جست و از آنها خواهش کرد که از جلال الدوله رهائی زوجش را مسئلت نمایند. آن سه نفر که در باغ اردشیر مهربان منزل داشتند بصرف مروت و خیرخواهی باتفاق یکدیگر بملاقات جلال الدوله رفته خواهش نمودند که آن پیرمرد را از بند و حبس رها کند زیرا که عیال و اولادش جز او غمخوار و پرستاری ندارند جلال الدوله گفت چون این شخص مخرب بنیان اسلام است اگر آزادش کنم خلق یزد شورش می‌کنند کاپیتان گفت شما او را بمن تسلیم کنید تا بلباس مبدل بخرج خود از ایران بیرونش برم تا دیگر کسی باو دست نیابد و عائله‌اش هم بی‌سرپرست نماند. جلال الدوله گفت امشب با علماء مشورت می‌کنم و فردا بشما جواب خواهم داد ولی عصر همان روز آن فاضل نیکو خصائل را بصحرا برده بدست خود شهید و جسدهش را زیر ریگ پنهان کرد که تا بحال هم محلش کشف نشده است اما از آنطرف ملا بهرام که از جریان

گفتگو با اطلاع و با آن سه مرد مسیحی آشنا بود عصر همان روز در حالی که خبر نداشت جلال الدوله جناب ملاابراهیم را در ریگزار شهید کرده است نزد مسیحیان مذکور رفته اظهار داشت که از گفتار شاهزاده و وعده‌ئی که در استخلاص آن پیرمرد بشما داده است بوی خطر استشمام می‌شود گفتند ما دستور داده‌ایم که فردا پیش از طلوع آفتاب اسبها را زین کنند تا سوار شویم و نزد شاهزاده برویم که اگر خواست او را بکشد خوش را بخریم ولی ما سه نفر جمعا بیش از هزار تومان نمی‌توانیم خونها بدهیم و این مبلغ معادل است با قیمت خون یک نفر آدم در شریعت اسلام لکن بدبختی اینجاست که حکام و بزرگان ایران تابع هیچ قانونی نیستند و ممکن است شاهزاده بگوید ده هزار تومان خونهای اوست اگر چنین شد چه باید کرد بعد یکی از آنها گفت ملابهرام تو برو پیش حاجی وکیل الدوله و پیرس که اگر جلال الدوله از هزار تومان بیشتر خواست مازادش را شما خواهید داد یا نه؟ ملابهرام همان ساعت خدمت جناب وکیل الدوله رفته قضایا را معروض داشت ایشان فرمودند بحضرات از قبل من سلام برسان و بگو نفس اقدامات جواثمردانه‌ی شما در استخلاص ملاابراهیم ما را کفایت می‌کند شما مذاکره فرمائید هر قدر که حاکم خواست همه را ما خود خواهیم پرداخت. ملابهرام این پیغام را هم بحضرات ابلاغ نمود و آنها علی‌الصباح نزد جلال الدوله رفته مطلب را عنوان کردند و او گفته بود که دیشب ملاابراهیم را به اسلامبول فرستادم ولی آنها دانستند که دروغ می‌گوید و بعد که معلوم شد بدست خود چنین ظلمی روا داشته است هر یک بمالک خود نوشتند و سبب شد که صیت امر الهی و مظلومیت احباء و شقاوت اعداء به مسماع اهل غرب رسید.

اما صدماتی که آن ایام بر ملابهرام وارد شد از جمله این است که در شهر یزد شخصی از علمای بزرگ دینی زردشتی بنام دستور تیرانداز می‌زیست که سمت برتری بر سایر پیشوایان آنجا داشت و حکمش بر همه‌ی زردشتیان روان بود او هم به فکر افتاد که در آزدن بهائیان پارسی اقتدا به آخوندان مسلمان کند لهذا بر روی صفحه کاغذی نام عده‌ئی از احبای زردشتی را نوشته آن را نزد اسفندیار خداداد که آن موقع کدخدای مریم آباد بود فرستاده سفارش کرد اشخاصی که اسمشان در این ورقه ثبت شده تا سه روز دیگر باید یزد نزد من بیایند و اسامی نفوس احضار شده از این قرار بود: شهریار جمشید- نامدار مهربان- اسفندیار نامدار- رستم خورسند- اسفندیار بهمن- وفا دار هرمز دیار- مهربان بمان- بمان سروش- جمشید رستم- رستم سروش- ملابهرام بهمن با برادرانش. حضرات که یارای سرپیچی نداشتند روز معهود به خانه‌ی دستور حاضر شدند و او که چشمش به آنها افتاد روی را عبوس نموده تهدید گنا گفت دین در رفته‌ها چقدر زیاد هستید حالا باید دو نفر از شماها را کشت و باقی را دست و گوش برید تا دیگران پند بگیرند و از دین بهی خارج نشوند این را گفت و با چشمان خشم آلود بجماعت نگرست اسفندیار بهمن برادر ملابهرام بسخن درآمده گفت از ما چه خطا و خلاقی سرزده که باید مجازات شویم؟ دستور با آهنگ خشن گفت تو که خفه شو! حرف مزین! قصور تو از همه آشکارتر است تو بودی که در بیابان خویدک رفتی پشت تپه ریگ- دست هوا کردی- پا هوا کردی- نماز بهائی خواندی. بعد نگاهی زهراگین بجانب دیگران انداخت این هنگام ملابهرام گفت جناب دستور شما که پیشوای بزرگ دینی و رئیس روحانی طایفه‌ی زردتشتی می‌باشید شایسته چنان است که اگر بهدینان مرتکب خطائی شدند یا بطریق ناصوابی افتادند آنها را نصیحت نمائید و براه راست دلالت کنید چه اگر چنین نکنید شما هم در نگاه آنان شریک خواهید بود زیرا که بنص کتاب آسمانی گاهی که از روی نادانی سرزده باشد قابل آمرزش است اما اگر کسی دانسته و فهمیده نگاه کرد او لایق مغفرت نیست پس اگر ماها گاهی داریم شما هم در آن سهیم می‌باشید چرا که ما را پند ندادید و اندرز نفرمودید از این مطلب گذشته فرمائید کدام عمل از ماس رزده است که برخلاف شریعت بوده و شاهد مدعا کیست؟ دستور جواب داد که این خداداد کدخدا که حاضر است کارهای خلاف شریعت را از شما دیده است کدخدا گفت بخدا سوگند یاد می‌کنم که این جماعتی که اینجا حاضرند در اعمال دینی و بجا آوردن فرائض آئین بهی از سایر مکیشان امتیاز دارند و من هیچ عمل خلافی از آنها ندیده‌ام. دستور بکدخدا گفت خدا رویت را سیاه کند آخر تو که از اینها شکایت می‌کردی چه شد که حالا اینطور می‌گوئی؟ کدخدا دوباره شروع کرد بقسم خوردن و گفت بجان فرزندم که من کمال رضایت و خشنودی را از کردار و رفتار اینها داشته و دارم. شهریار جمشید که پیرمرد باشقامتی بود بکدخدا پرخاش کرد که تو چرا در حضور ما بجانب دستور چنین می‌گوئی و درغیاب ما نزد ایشان سخن چنینی می‌کنی چون فریاد طرفین بلندش دستور بکدخدا با تغییر گفت برو توی حیاط یک جام عرق بخور تا من حرف خود را با اینها تمام کنم. کدخدا بیرون رفت و دستور دنبال بهانه می‌گشت و در فکر بود بهر طریقی هست حضرات را محکوم کند ملابهرام اندیشه‌ی بگری بخاطرش رسیده بدستور گفت حالا ملاحظه فرمودید که مفسدین برخلاف واقع چیزهائی بعرض شما رسانده بودند سپس بر گفتار خود اضافه کرد که مدتی است به فکرم رسیده که وجوهیکه از طرف خانواده‌ی ما بابت خرج آتشکده‌ی محلی مریم آباد باید داده شود چون معلوم نیست که در آنجا مصرف خود می‌رسد یا نه بآنجا ندهیم و بشخص شما تقدیم نمائیم تا برای آتشکده‌ی بزرگ صرف کنید دستور فوراً ملتفت شد که ملابهرام وعده‌ی تعارف با او می‌دهد و باین جهت رویش شکفته گردید و گره از پیشانی‌ش باز شد و بعلافت رضا سکوت نمود ملابهرام باز بسخن آمده گفت جناب دستور آیا بنده که در زمان ریاست

روحانی شما بدنیا آمده‌ام هر گاه پیش از شما از این عالم بروم وقتی که بر سر پل صراط رسیدم و خواستند نامه اعمال مرا بخوانند و حسابم را جمع و تفریق کنند بموجب آئین حضرت زردشت تکلیف من چیست؟ آیا در آنجا می‌توان گفت که من معاصر دستور تیرانداز بوده‌ام و هر امری که او فرموده اطاعت کرده‌ام او را بطلیبید تا در حضور او بحساب من رسیدگی شود؟ آیا اگر شما قبل از من بجهان دیگر رفتید و من پس از مدتی بآن سرا شتافتم می‌توانم در سر پل داوری خواهش کنم تا شما را برای تسویه حساب احضار کنند؟ دستور گفت مگر ندیده‌ئی که در سپاس اورمزدو نام خاور و نام ستایش چه چیز نوشته شده؟ ملا بهرام گفت مطالبی که در آنجاها نوشته شده ربطی باین سؤال ندارد دستور گفت پناه بر خدا که آدم یک میخ به دیوار می‌زند مردم می‌خواهند صدتا دبه بآن آویزان کنند مقصود تو از این حرفها چیست؟ ملا بهرام گفت مقصود این است که اگر من و این حضرات قصد هوسرانی داشتیم می‌رفتیم پیش آخوندهای مسلمان و یک کلمه‌ی شهادت بر زبان می‌راندیم وزیر جامه‌ی سیاه می‌پوشیدیم و بصرف نام مسلمان می‌شدیم و در پناه اسلام هر کار زشت و ناروایی انجام می‌دادیم و هیچکس بما کاری نداشت پس بدانید که در اینجا سوءتفاهم به میان آمده است و ما اگر ناملایماتی را تحمل می‌کنیم نه برای این است که از دین بیرون رفته باشیم بلکه برای خوشنودی خدا بوده و هست و این نوع احضار و تشدد از طرف شما نسبت بما در برابر عوام حسنی نداشت مختصر پس از این قبیل مذاکرات مرخص و متفرق گشتند. فردای آن روز ملا بهرام مقداری پول نقره در کیسه جای داده بمنزل دستور رفت و آن را بقسمی که احدی جز همان دستور نفهمید در طاقچه‌ی اطاق پشت آئینه گذاشت و بلین نحو دهان دستور بسته شد ولی در این اثنا یکی از آخوندهای مبعوض یزد و یکی از اعوانش که در مریم آباد احبا را اذیت می‌کرد هر دو زندگی را بدرود گفتند و این سبب شد که مسلمین لدود و زردشتیان عنود شهرت دادند که ملا بهرام جادو کرده و افسون بکار برده تا این دو نفر مرده‌اند و نزدیک بود که جان ملا بهرام و احبای دیگر بخطر افتد لهذا بصلاحدید افغان باتفاق جند تن از معاریف احباب بهندوستان رفت و در بمبئی ساکن گشت و با زردشتیان آنجا معاشر شده چند نر را تبلیغ کرد و در همان ایام عریضه بساحت اقدس عرض نموده اجازه تشریف خواست ولی جمال قدم جل شأنه امر فرمودند که به ایران مراجعت نماید لهذا حسب الامر درحالی که هنوز یکسال از ورودش بهند نگذشته بود طریق ایران را در پیش گرفت و از راه دریا ببندرعباس وارد شد و از آنجا الاغی خریده اشیای خود را بر آن حمل کرد و خود نیز بر آن سوار شده روانه گشت در یکی از منازل بین راه دو نفر دزد او را دنبال کردند و بالاخره در صحرا باو رسیده گفتند هر چه داری بده و بسلامت برو او هم بالتأمل پیاده شد و الاغ را با بار تحویل داده خواست برود راهزنان گفتند لباسهای خود را هم بکن و تسلیم کن فقط زیرجامعه و پیراهن برتن داشته باش او هم چنین کرد و براه افتاد چون یک میدان از آنجا دور شد از پشت سر داد و فریادی شنید وقتی که روی را برگرداند دید که دزدها بهم افتاده بسختی یکدیگر را می‌زنند لهذا مراجعت کرده سبب پرسید گفتند در تقسیم اختلاف حاصل شده است ملا بهرام گفت چون من از قیمت اشیای خود خبر دارم اجازه بدهید خودم آنها را مابین شما قسمت کنم بشرطی که دیگر هیچکدام اعتراضی نکنید و بهر ترتیب که من تقسیم نمایم راضی باشید دزدها قبول کردند ملا بهرام اشیای را تقسیم کرد تا وقتی که بخورجین و خر انجامید آنگاه بدزدها گفت دیدید که اسباب قیمتی عادلانه تقسیم شد ولی چون این دو چیز نه هیچیک بتنهائی قابل قسمت است و نه قیمت‌های آنها با یکدیگر مساوی پس بیائیدو خر و خورجین را بعنوان حق الزحمه بمن واگذار کنید دزدها فوت بخرج داده باین فقره موافقت کردند و ملا بهرام خورجین خالی را بر پشت خر بست و خود هم بر روی الاغ جست و با راهزنان وداع کرده بالاخره به یزد رسید و از نوبکارهای قبلی و خدمات امری مشغول گشت. چندی که گذشت صبیبه‌ی چهارده ساله‌ی ملا بهرام که نامش صنم بود فوت کرد و چون آن اوقات احباب گلستان جاوید نداشتند و حکمت هم مقتضی آن نبود که اموات را بآداب بهائی دفن نمایند بلکه احبای مسلمان بقاعده‌ی مسلمین و بهائیان زردشتی برسم زردشتیان مردگان خود را برمی‌داشتند لهذا ملا بهرام هم می‌بایست فرزند خود را بدخمه ببرد ولی پیشوایان زردشتی که با او بر سر عناد بودند با یکدیگر هم پیمان گشته مانع شدند و یک دور میت در خانه ماند تا آنکه بیک از منتقدین آن طایفه بنا دینیار کلاتر که در سر با دوستان معاشر و بامرالله خوشبین بود بنکوهش دستورها برخاست و بقدری آنها را سرزنش کرد که از کرده پشیمان گشته برای تشییع جنازه اجتماع نمودند و آداب و فرائض دینی را با حضور قریب چهار صد نفر بجا آوردند ملا بهرام پس از انجام عمل بجای اینکه علی‌الرسم بهر دستوری سی دینار حق القدم بدهد بهر کدام از آنها در برابر کل جماعت مبلغ یک قران داد. دینیار کلاتر که چنین دید به اواز بلند فریاد کرد که ملا بهرام چه می‌کنی؟ چرا به نفری یک قران می‌دهی؟ این عمل ت بدعتی است که بزبان فقراء تمام می‌شود و این دستورهای مرده خوار عمل تو را مأخذ قرار داده از هر بیه زنی که استطاعت هم ندارد همین مبلغ را مطالبه می‌کنند و اگر بگویند چرا می‌گویند چونکه ملا بهرام داده است تو هم باید بدهی. مشایعت کنندگان که این را شنیدند جمیعا ساکت شدند تا ببینند در جواب چه گفته می‌شود. ملا بهرام گفت این مبلغ هم‌ه‌اش حق الزحمه نبود. پرسید که پس برای چه بود؟ گفت شش شاهی از یک قران بابت حق الزحمه و چهارده شاهی باقی مانده‌اش بجهت نازشست بود بعد مثلی آورده گفت یک نفر مأمور سواره در قلهرو اصفهان در بین اینکه از کنار بوستانی

می گذشت بهوس افتاد که یک خربوزه بخورد پس اسب خود را نگاهداشت و بیک نفر دهقان که در آنجا بود گفت یک خربوزه خوب بچین و بیار هر قدر پولش بشود می دهم دهقان با انگشت چند خربوزه را امتحان کرد و عاقبت یکی از آنها را چیده نزد مأمور آورد او هم چون با چاقو کمی از آن را برید و چشید دید از بسکه در بوته مانده است ضایع شده و اثر پوشیدگی تمام خریزه سرایت نموده و آن را خیلی بدبو و بد مزه کرده است از دهقان پرسید که قیمت این خریزه چند است؟ جواب داد که صد دینار سوار دست در جیب برده ده شاهی بیرون آورده پیشش انداخت و گفت بگير صد دینار از این پول را بابت بهای خریزه حساب کن و بقیه اش هم مزد هنر تو باشد که از پای بوته اینگونه استادانه کود را بداخل خریزه داخل کرده‌ئی و دوباره باین مهارت پوست را بر رویش کشیده‌ئی. این را گفت و تازیانه بر اسب زده از آنجا دور شد. حالا من هم از یک قرانی که بهر کدام از حضرات دادم شش شاهیش بابت حق القدم آنهاست و چهارده شاهی هم بابت بزرگواری و التفاتی که در حقم فرمودند و جسد دختر ناکام مرا در خانه معطل کردند تا خوب تسلی پیدا کنم. چون این مطلب را با تأثر فوق العاده ادا نمود بیاندازه در قلوب مستمعین اثر کرد بدرجه‌ئی که یکی از دستوران که نامش بهمین بود متنبه و منقلب و بشرف ایمان فائز شد و این همان است که بعد از ایمان عریضه‌ئی بمحضر مبارک حضرت مولی‌الوری معروض داشته و سؤال کرده که چرا فقط نام معدودی از انبیاء در قرآن نازل گشته در جواب لوحی نازل گردید که اولش این است: (ای بهمین از خا بنخواه که چون ابر بهمین گوهرفشان کردی) انتہی

باری ملا بهرام چون شرح ماوقع را به محضر اطهر معروض داشت لوحی در صفت پیشوایان زردتشتی رسید که از جمله می فرمایند: (این دستوران ستوراند و لگداناز جو بده جو بده جو انج) از جمله‌ی سرگذشت‌های دیگر ملا بهرام اینکه در انجمن ناصری زردشتیان در بدو تأسیس سمت عضویت یافت اما شرح انجمن و علت تشکیل این است که در زمان سلطنت ناصرالدین شاه قاجار- زردشتیان هندوستان شخص متشخصی را بنام مانکجی صاحب بلیران فرستادند و او را بسطبان وقت معرفی کردند تا سرپرست زردشتیان باشد و در موقع لزوم از جور و سستی که عمال دولت و افراد ملت بآنان می نمایند اولیای امور را آگاه سازد و دادخواهی نماید. مانکجی سالیان دراز در ایران ماند معهذا چنانکه بایست از عهده‌ی رفع ظلم و تعدی بر نیامد لهذا چنانکه در شماره هشتم سال سیم مجله اطلاعات ماهانه مورخ آبانماه 1329 درج است انجمن پارسیان هند نامه‌ئی در این موضوع به ناصرالدین شاه نوشتند که از جمله‌ی عباراتش این است: (عالیجاه مانکجی هاتریا هم که بوکالت از طرف انجمن پارسیان این سامان عاکف دربار معدل مدار است گویا بواسطه‌ی توقف خوی ایرانیان را گرفته که ظلم و تعدی در نظرش قبیحی ندارد یا آنکه گرفتار امور شخصی خود هست..... چون دعاگویمان حسبا و نسبا اریانیه‌ستیم لهذا محض دولتخواهی فهرست مراتب تعدیاتی که بر این طایفه وارد می آید در ذیل بنظر آفتاب اثر رسانیده امیدواریم که نظر مرحمتی در اصلاح آنها بفرمایند. فقره‌ی اول این است که بیبانه‌ی مسلمانی متعرض ناموس این طایفه می شوند و حال آنکه اگر کسی از ما بنخواهد باختیار خود مسلمان شویم حرفی نداریم که امر دین متعلق باختیار خود شخص است..... مثلا شب دختری یا زنی را می دزدند و چون کسانش مطلع شوند می گویند می خواهد مسلمان شود از یک طرف جمیع اشرار و الواط بحمايت آنها اتفاق می کنند که کسان آن زن جرأت مطالبه نکنند و از طرف دیگر آن ضعیفه را حبس می کنند و تکلیف به مسلمانی می نمایند..... چنانکه در همین ایام یک زن شوهردار از شرف آباد یزد و یک دختری را از توابع کرمان دزدیدند و یک دختر دیگر را از قریه‌ی نعیم آباد دزدیدند..... که مجلسی از وقایع آنها را چندی قبل بخاچکای اقدس همایونی تقدیم کردیم..... فقره‌ی دوم این است که اگر از یک خانواده از زردشتیان کسی مسلمان شود اول این نو مسلمان نسلا بعد نسل وارث جمیع آن خانواده می شوند مثلا اولادی است و پدر و مادر او را از ارث محروم می کنند و میراث را بآن جدید الاسلامو اولاد او می دهند چنانکه سید علی محمد نامی را حکایت می کنند که در این ایام از یکی از مؤیدهای این طایفه ادعای ارث می نمود موجب حیرت بسیار شد که سید مسلمان را با مؤید زردشتی بهیچوجه نسبتی و قرابتی تصور نتوان کرد پس از استفسار معلوم شد که آقا محمد خان نامی زمانی که افواج قادره متوجه تدمیر باغبان کرمان بود دختری را از زردشتیان یزد دزدیده به آذربایجان برده به عقد خود آورده بود و پس از فوت او دیگری او را گرفته و به اصفهان برده پس از او جد سید محمدعلی مذکور او را گرفته بود این است که تاکنون هم زیاده از نود سال گذشته است سید محمدعلی وارث کل آن خانواده شده است و خود سید محمد علی گفته بود که من تاکنون زیاده از چهل ارث از زردشتیان گرفته‌ام..... مرحوم میرزا تقیخان امیر کبیر که وزیری خردمند و مشیری دانا بود محض خیرخواهی دولت ابدایت فرمانی صادر فرمود که هر کس از ملل خارجه ارث می خواهد باید بدربار معدل مدار حاضر شود و مراتب را خدمت اولیای ابدایت معروض دارد تا هرچه مقتضی عدالت است مجری شود..... فقره‌ی سوم این است که اگر یکی از زردشتیان ملکی بخرد باید خمس آنرا به آقایان بدهد و الا قبایله‌ی آن را موهبی نند و حال آنکه در قرآن مجید خمس را در غنایمی که از جنگ حاصل می شود فرض فرموده

است..... و علاوه بر این آشکار است که این حکم بدولت هم ضرر می‌رساند زیرا که همین که رعیت مشقت پولی جمع کرد و از ترس خمس ملک نخريد ناچار آن را به ممالک خارجه می‌فرستند چنانکه البته مسموع بندگان اعليحضرت شده است که چقدر پول مردم آن مملکت بیانک لندن و بمبئی می‌فرستند. فقره‌ی چهارم اگر یکی از زردشتیان در یزد و کرمان بخواهد خانه از نو بسازد مانع می‌شوند بلکه اگر بخواهد خانه‌ی قدیم را تعمیر کند هم نمی‌گذارند حال آنکه نمای عمات موجب آبادی مملکت و وسعت و بسط نعمت و مایه‌ی شکوه دولت است و باعث پابست شدن رعیت می‌شود که بخارج فرار نکنند..... فقره‌ی پنجم این است که اگر این طایفه بخواهند لباس سفید یا لباس نو بپوشند مانع می‌شوند و حال آنکه لباس سفید پوشیدن بحکم مذهب بر این طایفه واجب است معذک به ملاحظه‌ی اهل اسلام ترک کردند ولی لباس نو پوشیدن را ترک نمی‌توان کرد زیرا که لباس ناچار پاره می‌شود فقره‌ی ششم این است که عموم زردشتیان را از سواری منع می‌کنند و فی‌المثل اگر کسی ناخوش هم باشد که او را سوار کنند در نزد طیب بپردازند.....) انتہی

باری بعد از آنکه مانکجی مرحوم شد بجای او از جانب بزرگان پارسی هند شخصی دیگر بنام کیخسرو جی صاحب مأمور سرپرستی زردشتیان ایران گشت و این مرد از رجال پاک طینت و باکفایت و دارنده‌ی حسن نیت بود و نظر بیزرگواری و لیاقتش از طرف ناصرالدین شاه موفق بدریافت لقب خانی گردید و نشانی هم بر آن لقب مزید شد این شخص اگر چه برای احقاق حقوق پارسیان بلران آمده بود ولی چون به رفتار و کردار دستوران زردشتی نظر افکند ملاحظه کرد که بر طبق وظیفه‌ی دینی خود عمل نمی‌نمایند و در بسیاری از موارد بسود خود و زیان دین اقداماتی می‌کنند لهذا اساس نامه‌ی تدوین کرد و به موجب آن اساسنامه قرار شد که بیست سی نفر برای عضویت انجمن انتخاب گردند و در حفظ زردشتیان و جلوگیری از خودسری دستوران همت بگذارند و چون امر انتخاب بانجام رسید اکثریت اعضای انجمن با احباب شد دو سمنفر هم از مؤبدان عضویت یافتند. اما اعضائی که از احباب یا از محبین محسوب می‌گشتند عبارت بودند از جناب استاد جوامرد شیرمرد که لوح مبارک هفت پرسش بنام او عزّ نزول یافته است و دیگر کیخسرو خداداد مبلغ اولی ملا بهرام و ایضا دینیار بهرام کلانتر امین فارسیان و استاد کیومرث وفادار خرمشاهی و ماستر خدابخش شهید رستم خدامراد و سروش بهمن نوذر و بهمن جمشید و ارباب و درزهریان و خسرو مهربان آله آبادی و ملا بهرام صاحب رجه و گویا آن اوقات احباء چگونگی تشکیل انجمن را بساحت قدس عرض کردند که بدان مناسبت مناجات معروف (پاک یزدانا خاک ایران را در آغاز مشکبیز فرمودی و شورانگیز....) از قلم مبارک حضرت عبداله‌ای صادر گشت و اینکه ضمن آن مناجات می‌فرمایند (حال انجمنی فراهم شده و گروهی همدستان گشته.....) اشاره به همین انجمن ناصری زردشتیان در زمان ورود کیخسرو جی صاحب است مختصر چون پیشوایان دینی زردشتی از انجمن ناصری که حرکات آنها را تحت مراقبت گرفته بود دل خوشی نداشتند بنا بر معاندت و بدگوئی گذاشتند کار بمقامی رسید که رئیس انجمن کیخسرو جی صاحب هنگامی که موقتاً بهند رفته بود در مراجعتش دستوران شخص از مؤبدان را که اردشیر خدا بنده نامیده می‌شد بعنوان پیشواز تا کرمان فرستادند و او بامر محرمانه‌ی آنان زهر در خوراک او کرده مقتولش ساخت و چون خبر فوتش بهند رسید زردشتیان آنجا شخص دیگری را که موسوم به اردشیر جی صاحب بود برای سرپرستی انجمن ناصری انتخاب و بلران روانه کردند و در زمان سرپرستی این شخص بتخریک و فتوای شیخ جعفر سبزواری آقا غلامحسین ینانکی یزدی باشد عذاب شهید گشت و ملا بهرام عریضه‌ی راجع به این موضوع به صدر اعظم وقت نوشت و گویا عریضه را توسط جناب سیاوش سفیدوش به مقصد فرستاد صدر اعظم کاتب مقرر داشت که شیخ سبزواری را از یزد اخراج نمایند و چنین کردند و صدر اعظم من باب اظهار یگانگی صورت مکتوب ملا بهرام را برای ارباب جمشید تاجر و متمول بسیار معروف آن زمان ارسال نمود ارباب جمشید که از قضایا بی‌اطلاع و از سبب اصلی این تظلم بی‌خبر بود نزد خود صلاح نمی‌دید که افراد زردشتی بلین قبیل امور مداخله نمایند مراتب را بانجمن ناصری نوشت و آنها ملا بهرام را تحت محاکمه گرفتند و عاقبت او را وادار باستعفاء و نگاره‌جویی از انجمن نمودند و مجدداً کار بر او سخت شد لهذا دفعه‌ی دیگر مسافرت بهند کرد و این بار عائله را نیز با خود برده در بمبئی ساکن گشت و با فارسیان آن شهر بنای مراوده گذاشت و مابین او و جماعت زردشتی مذاکراتی رخ داد تا آنکه حضرات پرسش نامه‌ی ترتیب دادند و پنجاه و دو سؤال در آن گنجانند و او بر یکایک آن سؤالات جواب نوشت که آن سئوالها و جوابها بصورت رساله‌ی طبع و نشر گردید و آن رساله از جهت سبب بصیرت و آگاهی گشت و چند نفر بامرالله اقبال کردند و از جهت دیگر موجب اشتعال نار کینه در سینه‌ی ملا بهرام نشستند تا روزی حین عبور از بازار او را در میان گرفتند و گفتگوها کردند و چون ضمن مذاکره صریحاً اقرار به بهائی بودن خود کرد به سختی او را زدند و سدره و کشتی را که علامت آئین زردشتی بود از تنش بیرون کردند و در آن گرفتاری و کتک کاری کفش و کلاهش گم شد با دخالت پلیس از آن معرکه نجات یافت و سر و پا برهنه به منزل شتافت احباب که خبر شدند درصدد دادخواهی برآمدند لکن ضاربین قبل از اینکه احباء بحکومت شکایت برند خود بهواس افتاده با عجله دکانه‌های خویش را بنیمه بها فروخته از آن شهر گریختند. ملا بهرام بعد از این قضایا بلران مراجعت کرد و در وطن مسکن گردید و این موقعی

بود که جلال‌الدوله از نو بحکومت یزد گماشته شده بود زیرا پس از شهادت شهدای سبعه که در سنه 1309 قمری واقع گشت بلافاصله بدستور حضرات افنان از جانب ارتز صاحب و فرانس که نام و سمتشان قبلا ذکر شد ایضا از طرف ملا بهرام بصوابدید میرزا علینقی خان رئیس تلگرافخانه‌ی یزد عریضی کتبی و تلگرافی راجع بشرح واقعه نوشته شد و بقاصدی زردشتی که نامش بهمن جمشید و در کار خود خیلی زرنگ و در راه نوردی بسیار چالاک بود سپردند که آنها را باصفهان برساند تا از آنجا خواجه یوسف مسیحی که او هم از محبین امرالله بود عریض را برای آقا علی حیدر شیروانی بطهران بفرستد تا بوسیله‌ی آقا علی حیدر بشاه و صدراعظم برسد و ضمنا با قاصد قرار گذارند که اگر مکاتیب را سه روزه باصفهان رسانید چهار تومان اجرت بعلاوه‌ی دو تومان انعام بگیرد و اگر بیش از سه روز طول کشید چهار تومان اجرت دریافت دارد و بس. اما اینکه مکاتیب را به اصفهان فرستادند بدین جهت بود که جلال‌الدوله در چاپارخانه و اطراف شهر و تلگرافخانه جاسوسهائی گمارده بود تا اگر کسی درخصوص قتل شهداء خیال شکایت داشته باشد باو خبر بدهند. باری بهمن جمشید یعنی همان قاصد چابک و سریع السیر در چاپارخانه دستگیر شد و او را در اطاق حبس کردند تا به شاهزاده خبر بدهند قاصد بعد از ساعتی در اطاق را شکسته بیرون آمد و حربه‌ئی بدست گرفته بقراولان گفت من پیک فرنگیان هستم و از شما تمکین نمی‌کنم و ناچار بیرون خواهم رفت اگر مانع شوید با شما جنگ می‌کنم یا شما مرا خواهید کشت یا من شما را می‌کشم حضرات که چنین دیدند سخت گیری نکردند و او بعجله از محبس بیرون رفته شبانان روپراه نهاده شصت فرسنگ مسافت را در چهل و دو ساعت پیوده صورت تلگراف و مکاتیب را بخواجه یوسف رساند و او هم فی‌الغور بعلی حیدر مخاخره کرد عریض هم بزودی بمقصد رسید و نتیجه‌ی اقدامات احباء این شد که در روز دهم شهادت شهداء صورت تلگرافی از شاه یزد رسید که سواد آن را میرزا علینقی خان رئیس تلگرافخانه روی ورق پاره‌ئی نوشته عصر بعنوان گردش خود را بملا بهرام رسانده آن ورق پاره را باو داد و گفت این را بحضرات افنان برسانید و صورت تلگراف چنین بود که (جلال الدوله معزول و مسئول و مغضوب) جلال الدوله بعد از وصول این حکم اقداماتی کرد که بماند ولی هرچه تلگراف نمود که عیالم حامله است و در گرمای تابستان حرکت و مسافت برایش مضر است مفید نیفتاد و بموجب احکام شدید کتبی و اوامر سخت تلگرافی از یزد حرکتش دادند. اما بعدها دوباره بوسایل و وسایطی منشور حکومت یزد را گرفته به آن شهر رفت و این دفعه علی‌الظاهر خود را طرفدار احباب بلکه مؤمن مصدق بامر اعظم قلهداد می‌کرد و با احبای الهی خصوصا با حضرات افنان گرم می‌گرفت و با مبلغین امرالله اظهار خصوصیت می‌نمود حتی وقتیکه پسر ملا محمد صادق تفتی که جوانی جانفشان و از بهائیان راستان بود بدست اخوانزوجه‌اش به شهادت رسید جلال‌الدوله قاتل را قصاص کرد ولی بعدها با مشیرالممالک مستوفی یزدی همصالح شده نقشه‌ئی برای پیدا کردن راه مداخل کشیده با همدستی یکدیگر علما را بایزای احباء تحریک نمودند تا از احباب دخل ببرند و از اغیار جریمه بستانند مختصر هنگامی که جلال‌الدوله با احباء اظهار صمیمیت و محرومیت می‌کرد روزی جناب حاجی سید مهدی افنان او را با جمعی از خواصش در مهدی‌آباد بضيافت طلبید آن روز مجلس مرکب بود از جلال‌الدوله و برادرش هرمز میرزا و جناب حاجی میرزا محمود افنان جناب حاجی میرزا آقا افنان و صدرالعلمای یزد و ناظم‌العلمای نائینی و میرزا نصرالله خان نائینی (ناظر شاهزاده) بعلاوه بیست نفر دیگر از اجزای دارالحکومه. بعد از صرف غذا جلال‌الدوله ملا بهرام را طلبید و او را مخاطب داشته گفت من امروز هرچه از تو پرسم و یا آقایی که اینجا حضور دارند از تو سؤال کنند باید بدون ملاحظه جواب بدهی و بهیچوجه واهمه نداشته باشی و احتیاط و تقیه نکنی و الا من ملتفت خواهم شد که جواب را مطابق سؤال ندادی آنگاه نزد من مسئول خواهی بود. بعد گفت ناظم‌العلماء از شما سؤال کن. ناظم‌العلماء بملا بهرام گفت تو بچه دلیل بهائی شدی؟ گفت بموجب کتابهای دینی خودمان که در دست داشتیم. ناظم‌العلماء گفت بعضی از قسمتهای آن را شرح بده ملا بهرام گفت از کدام قسمت عرض کنم؟ گفت مثلا بیان کن که پیغمبر پیشین خود را چگونه شناختی و بچه دلیل دانستی که او برحق بوده است؟ ملا بهرام گفت دلیلی حقایق زردشت این است که آن حضرت در زمان شاه گشتاسب ادعائی کرد و کتاب زند و اوستا که دارنده‌ی احکام و آداب است از خدا بر او نازل شد و از جانب او بحلق ابلاغ گشت و جماعتی بطوع و رغبت در ظل کلمه‌ی او درآمدند و برای ترویج شریعتش قیام کردند و بعد هم در سبیل نشر کلمه‌اش خونهای پاکی ریخته شد جانهای تابناکی نثار گردید و قبول این مصائب و بلاها در راه دین برهان حقایق آن است و من اینها را دانسته و بدین زردشت ایمان آورده بودم و عین آنچه از دلایل حقایق درباره‌ی حضرت زردشت در کتب خوانده و از افواه شنیده بودم در این امر مبارک با چشم خود مشاهده کردم حتی با دیده‌ی خود دیدم که در سبیل ترویج این امر اعظم نفوس مقدسی جانهای خویش را که اعز اشیای جهان است بریگان فدا می‌کنند و این معجزه از همه‌ی معجزات بالاتر و این دلیل از جمیع دلایل قوی‌تر است. جلال‌الدوله رو بمحضار کرده چنین گفت: (مطلب محکم است انسان علف یونجه نیست که سرش را ببری دوباره سبز بشود) بعد میرزا نصرالله خان ناظر گفت اینکه می‌گویند هر کس تا مسلمان نشود نمی‌تواند بهائی باشد راست است؟ ملا بهرام گفت آری من که زردشتی بوده‌ام و بهائی شده‌ام حضرت رسول اکرم را من عندالله و قرآن را کتاب الله می‌دانم. میرزا نصرالله خان گفت قرآن درست ولی درباره‌ی معجزات

دیگر از قبیل شق القمر و تکلم نمودن سوسمار و بحرف آمدن سنگریزه و روئیدن درخت خرما بر کوهان شتر بامر پیغمبر چه می گوئی آیا اینها را تصدیق داری یا انکار می نمائی؟ ملا بهرام جواب داد که اگر مقصود ظهور این امور بحسب ظاهر باشد دلایل دارم که با عقل موافقت ندارد و لکن اگر مراد معنی و حقیقت باشد آری قبول دارم و چون حضرت والا فرموده اند که بدون ملاحظه آنچه می دانم عرض کنم لهذا راجع به شق القمر بعرض می رسانم که ماه آسمانی خصوصا وقتیکه در حالت بدر باشد در همه جای دنیا شبانگهان دیده می شود و شبها ناخدایان و آبیاریها و ساریبها و دشتبناها در همه جای دنیا بیدارند و اگر چنین واقعه ای رخ می داد بسیاری از مردم در بیابانها و دریاها و جویبارها و مزرعه ها آن را می دیدند و در تواریخ ثبت می کردند خصوصا فرنگیها که هر حادثه ای را در تاریخ ضبط می نمایند و قضیه شق القمر در هیچ تاریخی درج نشده مگر در احادیث اسلام. اما در خصوص سوسمار عرض می کنم که اگر واقعا آن حیوان بحسب ظاهر بنطق آمده بود چون خوراکش خاک شور است ممکن بود در یک قوطی مقداری از آن خاک بریزند و سوسمار را هم در آن بگذارند و اول آن حیوان را بنظر ابوجهل برسانند و بعد در تمام دنیا بگردانند همین طور است صحبت داستان سنگریزه چه آن را هم ممکن بود در جعه ای بگذارند و در شهرها و آبادیها بگردانند و به مردم نشان بدهند و همچنین است احوال شتر چرا که خوراک آن حیوان هم خار بیابان یا روزی دو من یونجه است ممکن بود او را با پای خود در ممالک و بلاد سیر دهند تا جمیع مردم درخت خرما را بر پشتش ببینند پس معلوم شد که این امور بحسب ظاهر واقع نشده بلکه حقیقتی دیگر داشته است و گویا حقیقت مسئله چنین باشد که مقصود از شق القمر دریدن حجاب خلق و برداشتن پرده از روی معانی کلمات الهی بود تا مردم پی بمعنای اصلی کلام خدا ببرند و مقصود از ناطق شدن سوسمار اعتراف و اقرار مشرکین و متوحشین اعراب بادیه است بکلمه طیبیهی لا اله الا الله زیرا سکنه ای جزیره العرب در آن موقع اخلاقشان از حیوان پست تر و زندگیشان از سوسمار بدتر بود و مقصود از سنگریزه هم همان اعراب صحرائ عربستان است که از کمال تنزل و انحطاط مانند جمادات بی ارزش بودند و بعد از ایمان بخدا و رسولش مدارج ارتقاء و مراتب اعتلاء را بدرجه ای پیوندند که از جواهر عالم گرانباتر گشتند و همانها که پیش از ظهور پیغمبر اکرم بخونخوارگی و درندگی و نهب و غارت افتخار می کردند در ظل کلمه ای آن حضرت معتقد شدند که مسلمان باید صفت سلمان را پیدا کند و از دست و زبانش آزار بکسی نرسد و مقصود از روئیدن درخت خرما بر پشت شتر پرچم اسلام است که در غزوات و جنگها بر؟؟؟ شتر در اهتزاز بود و همواره در فتح و فیروزی از درخت خرما شیرین تر و باوروتر بود. مطلب که باینجا رسید جلال الدوله روبه یکی از حضار کرده گفت: (اسعد الملک؟؟؟) بینی که در زنجان تو غوغا انداختی و ورقا را بکشتن دادی) مختصر حضار برخاستند و ایستاده چائی خوردند این هنگام هرمزد میرزا برادر جلال الدوله پیش آمد و دست بیزر لباس ملا بهرام برد تا ببیند سدره و کشتی تن دارد یا نه این هم سبب خنده و تفریح حضار گشت آنگاه جناب حاجی میرزا محمود افغان گفت حقا که تا بحال از طرف دولت مجلسی باین عدالت منعقد نشده بوده است و از عواطف و مهربانی شاهزاده تشکر نمود و باین نحو مجلس خاتمه یافت.

باری از آن تاریخ به بعد جلال الدوله با ملا بهرام؟؟؟ شد و گاهی برای گذراندن وقت بیباغانش می رفت و در اراضی زراعی او تفریح می نمود همچنین خانم جلال الدوله همدم السلطنه بسیاری از اوقات در باغ و مزرعه ای ملا بهرام گردش می کرد و گاهی هم بخانه اش قدم می گذاشت و اظهار محبت می نمود و بالنتیجه جلال الدوله و خانمش هر دو پی به مهارت ملا بهرام در باغبانی و کشاورزی بردند لهذا جلال الدوله در حدود سال 1320 قمری یعنی یک سال قبل از ضوضای بزرگ یزد مقدار زیادی از اراضی واقعه در حوالی پیشکوه یزد را که یک رشته کاریز مخروبه هم داشت به قیمت نازلی خریداری کرده نامش را عباس آباد گذارد و با حباب چنین وانمود کرد که من برای کسب میمنت و جلب خیر و برکت نام حضرت عبدالهیا را بر روی مزرعه ای خود نهاده ام سپس در نظر گرفت ملا بهرام را برای آباد کردن اراضی بخود رام کند لکن او عذر می آورد و نمی خواست زندگانی و سامان خود را برهم زند جلال الدوله از طرفی اردشیر جی صاحب- رئیس انجمن ناصری و از جانبی جناب حاجی میرزا محمود افغان را واسطه قرار داد تا اینکه ملا بهرام ناچار با احترام آ دو مرد محترم بجز مختصر کارفرمای ضروری هرچه داشت فروخت و باتفاق خسرو مهربان آله آبادی و نوشیروان مهربان حسین آبادی و جمشید مهربان حسین آبادی و پانزده خانوار دیگر از رعایای پارسی باراضی جلال الدوله کوچید و قرار بر این شد که ملا بهرام قنات را دایر و اراضی را برای زراعت حاضر کند و باغ و خیابان احداث نماید و خانه برای خود و سایر زارعین بسازد و در عوض هنگام حاصل آنچه خرج کرده باضافه ای سهم خود از؟؟؟ فروش محصول بردارد. ملا بهرام با زحمات بسیار آن اراضی وسیع را دایر و آباد کرد و بجد و جهد تمام خود و رفقاییش مشغول کار شدند و چون فصل درو و موسم برداشت حاصل نزدیک شد آتش ضوضاء در یزد زبانه کشید شعله اش بعنان آسمان رسید چنانکه هشتاد و چهار تن از اولیای الهی در شهر و اطراف شربت شهادت چشیدند و اعدای خدای عیال و اطفال شهدا را بر بوریای عزا و ماتم رسانیدند و اموال آنها را بتالان و غارت ریودند حتی از؟؟؟ عباس آباد جوانی قصاب از احباب را که به مزرعه ای ملا؟؟؟ ابتیاع گوسفند رفته بود اخذ و حبس و سپس شهید کردند و چون در آن جوش و خروش نزد اغیار چنین شهرت داشت که حاکم هم طرفدار

بهائیان است جلال‌الدوله برای اینکه خویش را از تهمت بری سازد با چند نفر از خواص قرار شده به بیلاق رفت و حکم داد جلو محصول مزرعه‌ی ؟؟؟ آباد را گرفتند و نیز امر نمود تا اسناد و مدارک را از ملا بهرام بستانند و رعایا را متفرق گردانند لهذا حاجی مسعود السلطنه وزیر بلا بهرام فشار آورد تا اسناد را بگیرد ملا بهرام بجزو زاری اظهار داشت که آخر من بر حسب امر حضرت والا هر چه سرمایه و اندوخته داشته‌ام در این زمین خرج نموده‌ام بعلاوه پانزده خانوار رعیت فقر در اینجا خانه و زندگی دارند و آن بیچاره‌ها با دست خود این کلبه‌ها را ساخته‌اند و هر یک از محصول این مزرعه صاحب سهمند حالا چطور من همه‌ی اسناد را بلاعوض تحویل بدهم چون این مطلب بگوش جلال‌الدوله رسید پیغام فرستاد که راجع به طلب و تنخواه صورت بده ملا بهرام صورت حسابی تنظیم نموده بحاجی مسعود تسلیم نمود و چندان طولی نکشید که حاجی مذکور با دونفر نوکر مراجعت نموده به ملا بهرام گفت شاهده صورت حساب را قبول ندارد و این حرفها بگوشش نمی‌رود زود سندها را بده ملا بهرام از دادن اسناد امتناع کرد حاجی وزیر بدو نفر نوکری که همراه داشت گفت بزنید آنها هم شروع بزدن کردند خود او هم بقدری مشت بر سر ملا بهرام نواخت که چشمهایش درد گرفت و تا شش ماه مداوا و معالجه کرد تا قدری بهبود یافت لکن بحالت اول عود نکرد و معیوب ماند. باری حضرات اسناد را بزور از ملا بهرام گرفته گفتند حالا بهر چکای می‌خواهی برو. و این موقعی بود که ضوضاء از شهر یزد بطراف سرایت کرده و رعایا بهر جانب که روی آوردند به مخاطره می‌افتادند بهر صورت ملا بهرام بعد از خوردن کتک و تسلیم اسناد به منزل و به سایرین هم گفت بروندب خانه‌های خود و لقمه‌ی نانی بردارند و با اهل و اولاد خود آماده کردند تا تصمیمی برای ؟؟؟ اتخاذ شود ساعتی که گذشت خبر رسید که عده‌ی اشرار یزد حرکت کرده بتفت و منشاء رفته جمعی را شهید ؟؟؟ اکنون بجانب عباس آباد می‌آیند و در بین راه هم بهر جائی که می‌رسند جمعی از الواط به آنها ملحق می‌شوند و پی در پی جمعیتشان زیادتر می‌گردد. ملا بهرام و سایرین که دیدند راه گریز مسدود است تن بقضا دادند و پناه بجمال ؟؟؟ بردند در بین خوف و رجا ناگهان در خیابان همه‌مه برپا شد و شخصی بنام غلامحسین خان وارد خانه شده به ملا بهرام گفت آقایان علماء می‌فرمایند که اهل این آبادی ؟؟؟ از مرد و زن از خانه‌ها خارج شوید و به خیابان بیایید این را گفت و بیرون رفت حضرات با یکدیگر مذاکره کردند که آیا چه باید کرد بالاخره ملا بهرام برعایا گفت ؟؟؟ رفتن زن و بچه که هیچ صلاح نیست شما هم بنامید تا من بروم بینم چه خراست این را گفت و بیرون رفت پشت سر انوشیروان حسین آبادی و رستم سروش با هم ایضا رستم ؟؟؟ و اردشیر حسین آبادی معا بیرون آمدند و دیدند که قریب دو سه هزار جمعیت با پیل و چوب ایستاده چهل نفر با تفنگ آماده‌ی فرمانند حضرات بجمال خوف و هراس پیش رفتند تا نزدیک رسیدند ملاحظه کردند که در جلو صف دو نفر آخوند علی آبادی با پسر سید یحیی مجتهد حضور دارند ملا بهرام و رفقایاش با احترام آنها تعظیم کردند و تحیت و درود فرستادند اقسا یکی از آن سه آخوند با ملا بهرام سابقه‌ی آشنائی داشت و بارها طرف رجوع امور شرعی ملا بهرام گشته و گویا از ؟؟؟ آدمیت هم بوئی به مشامش رسیده بود که با مهربانی و انسانیت آغاز سخن نموده گفت شما آقایان زردشتی که در این قریه سکنی گزیده‌اید به موجب حکم کتاب و شریعت سید کائنات در پناه اسلام هستید و احدی حق تعرض و بی‌احترامی به شما ندارد سپس رو به جماعت کرده گفت در مدتی که این حضرات پارسی در این محل سکونت داشته‌اند از آنها خصوصا از ملا بهرام که از طرف شاهزاده سرپرست چهارصد نفر عمه‌ها بوده اگر کسی شکایتی دارد حالا در حضور آقایان بگویند والا دیگر بعد از این حق بهانه‌جویی و تعدی نخواهد داشت از حاضرین احدی چیزی نگفت جز ملا مرشد نامی که اظهار داشت من از خارج خیلی شنیده‌ام عملجات بسیار فقیر مسلمان که در ای ده غریب خواب بودند و نان و آب نداشتند ملا بهرام به آنها نان می‌داده و اگر نان نداشته انجیر و کشمش و زردآلوی خشک به آنها می‌رسانده تا مساکین مسلمین سر بی شام بر زمین نگذارند چون این سخنان گفته شد میرزا علی محمد خان تفنگدار باشی به تفنگداران گفت این جماعت را رد کنید تا پی کار خود بروند سردسته‌ی تفنگداران بصورت بلند فریاد کشید که ای مردم بروید ولی کسی از جای خود تکان نخورد دفعه‌ی دوم گفت ای مردم به شما می‌گویم متفرق شوید باز کسی از جای خود نجنبید لهذا رو بتفنگچی‌ها نموده گفت بچه‌ها اینها را رد کنید حضرات بحض اینک تفنگها را رو بجمعیت کرده دست بپنجه‌ها بردند جمیعا متفرق شدند و آن روز بخیر گذشت ولی روز بعد که دسته‌ی تفنگداران از آنجا رفته بودند حاجی احمد نامی از احباب را بفتوای سید یحیی از عباس آباد بیرون کشیده مانند علی اکبر جوان قصاب که ذکرش از پیش گذشت در مزرعه‌ی ملا شهید کردند و از طرف دیگر حکم جلال‌الدوله هم این بود که رعایای زردشتی عباس آباد را خالی کنند لذا ملا بهرام و سایرین می‌بایست از آنجا بروند لکن همه جا ناامن و راه فرار مسدود بود قوت و غذا هم در آن هنگامه کیاب شد و ملا بهرام سه دفعه عریضه به جلال‌الدوله نوشت که از کدام طریق از قله‌رو یزد خارج شوم چون به هیچیک از عرایضش جواب نداد دفعه‌ی چهارم نامه‌ی پریجز و انکسار نگاشت و او را بجان فرزندانش قسم داد که در این گیرودار خط امنی بدهد تا در بین راه سواران حکومتی اذیت نرسانند بالاخره جلال‌الدوله توسط میرزا محمد خان میرنچ نوشته‌ی داد که ملا بهرام و سایر رعایای پارسی با زن و بچه مرخصند کسی را با آنها کاری نباشد لهذا شبانه ملا بهرام مخفیانه از عباس آباد بقاسم آباد و از آنجا به مهدی آباد کوچیده پنهان شد و در فکر این بود که از

خاک یزد خارج شود و خود را بطهران برساند ولی طرق و شوارع مغشوش و دشمنان در کین بودند و زاد و راحله هم بدست نمی آمد روز سیم ورودش بمهدی آباد کیخسرو خداداد مبلغ اولی او پیاده خود را به آنجا رسانده گفت من آمده ام ترا بفوریت حرکت بدهم زیرا مسلمانان آقا غلامحسین ترمه باف را در کوهستان گیر آورده و کشته و سر بریده اش را در جعبه گذارده و مقداری برگ بر رویش چیده با سم میوه برای زلز فرستاده اند با این وصف در شهر و بیابان و کوهستان و هیچیک از قرای یزد محل امنی نیست مخصوصاً برای اشخاص سرشناس مانند تو لذا باید بلا تأمل از این خاک فرار نمائی حال اگر قول می دهی که همین امشب روانه شوی من بشهر برمی گردم و الا می مانم تا حرکت نمائی ملا بهرام گفت درصدد حرکت می باشم تا اراده حق بر چه تعاقب گیرد. باری همان شب شهریار خدامراد رحمت آبادی یک رأس قاطر آورده ملا بهرام سوار شد و رستم سرش مریم آبادی را بعنوان بلد با خود برداشت تا در بیراهه دلیل راه باشد و همان شب بحسین آباد رستاق رسید و از آنجا رستم سرش را مراجعت داده گشتاسب حسین آبادی را همراه نمود تا از بیراهه او را از قله رویزد خارج کند در نه گنبد به یکی از اشرار یعنی اسدالله پسر استاد محمد حسین معمار قاتل استاد علی اکبر شهید برخوردند که این شخص را مشیرالممالک روانه بنه گنبد کرده بود تا از انتظار دیوانیان برنگار باشد و گرفتار آنان نشود ولی به تفصیلی که ذکرش سبب تطویل است از آنجا هم به سلامت گذشتند. ملا بهرام در کاشان مریض شد و بعد از عود صحت و یک هفته توقف در قصر برای تغییر آب و هوا به طهران رهسپار گردید اما با دست تپی و کیسه‌ی خالی و لباس مندرس و گویا هنگام ورود به طهران فقط نه شاهی در جیب داشت و با حال بسیار زیاری در خیابان منوچهری نزدیک چهار راه گفت در یکی از دکانهای در بند گودرزی مسکن گرفت اما قبلاً ارباب گودرز مهربان بگماشته‌ی خود رستم تلگراف کرده بود که ملا بهرام را در طهران دریابد و پذیرائی کند و او ملا را پیدا کرده به منزل برد در این بین ارباب جمشید معروف از ورودش خبردار گشته جناب سیاوش سفیدوش را که دو سه سال بود نزدش خدمت می کرد فرستاد تا ملا بهرام را به منزل بیاورد ولی او مایل به ملاقات ارباب جمشید نبود زیرا چند سنه قبل بانجن شکایت کرده بود که چرا ملا بهرام عریضه بصدر اعظم نوشته و سبب نفی آخوند سبزواری گردیده است و می ترسید که هنوز اثر رنجش در قلب ارباب باقی باشد و به ملامت او زبان بگشاید باین ملاحظه در رفتن مسامحه می کرد اما سیاوش اصرار ورزید و بالاخره او را نزد ارباب برد و او با چهره‌ی گشاده و لب خندان با ملا بهرام روبرو شد و با مهربانی با وی گفتگو کرده و بلطف و محبت تمام باو دلداری داده گفت غمهای گذشته را فراموش کن و از آینده مشوش مباش در این خانه لقمه‌ی نانی و تکه‌ی لباسی و قطعه‌ی نمک و پلاسی پیدا می شود.

مختصر ارباب جمشید چون به امانت و دیانت ملا بهرام اطمینان داشت او را جزء خدام خود کرد و ماهی بیست و پنج تومان مواجب برایش مقرر داشت و او مدت چهارده سنه در نزد ارباب ماند و بکمال صداقت برتق و فتق امورش مشغول گردید و در این میان وقایع عجیبه روی داد از جمله اینکه پس از چندی جلال الدوله از حکومت یزد معزول شد و به طهران آمد و ان موقع مصادف بود با سلطنت محمد علی شاه همانجا جلال الدوله نسبت به آن پادشاه سرا مخالفتی داشته و گاهی درباره اش زبان درازی می کرده و این قضیه به گوش شاه و درباریان رسید و درصدد برآمدند که او را من غیر مستقیم تنبیه کنند لهذا روزی امیر بهادر جنگ ارباب جمشید را طلبیده آمرانه تأکید نمود که باید برای وصول پول و اخذ طلبهای خود به جلال الدوله فشار بیاری و یک روز به او مهلت ندهی و ابدا واسطه نپذیری لهذا همان روز ارباب جمشید هنگام غروب پارک خود آمده از ملا بهرام پرسید که از این چهار نفر سرباز که مستحفظ اینجا هستند کدام یک رشید ترند ملا بهرام جواب داد که امتحان نشده اند. ارباب گفت یکی از آنها را انتخاب کن خودت هم تفنگ و فشنگ بردار تا با اتفاق بجلی برویم چون حاضر شدند ارباب آن دو را با خود در درشکه جای داده بدرشکه پی گفت برو بیرون دروازه آن موقع موسم زمستان و آن شب هوا خیلی سرد بود بالاخره درشکه بجالیه رسید و بر در منزل جلال الدوله ایستاد حضرات سرزده وارد خانه شدند و ارباب روی پله عمارت نشست و هر قدر حاجی بلال خان خواجه باو خوش آمد گفت و او را دعوت باطاق کرد نپذیرفت و به صوت بلند گفت به جلال الدوله بگو الساعه قرض خود را بدهند که من دیگر از دست طلبکاران نمی توانم حیره را باز کنم و به آنها بگویم پوله‌های شما پیش پسر ظل السلطان است. جلال الدوله که این جمله را شنید خود از اندرون بیرون آمده به ارباب گفت خوش آمدید بفرمائید توی اطاق در این هوای سرد چرا روی پله نشسته آید ارباب که او را دید رویش ترش تر و زبانش تیز تر شده گفت (تعارف کم کن و بر مبلغ افزای) من دنبال طلب آمده ام احتیاج بجای گرم ندارم جلال الدوله با تملق و چاپلوسی او را باطاق خود برد ارباب به زبان زردشتی به ملا بهرام گفت سرباز بیرون باشد اما تو با من بیا جلال الدوله که دید ملا بهرام هم پشت سر ارباب می خواهد با تفنگ و یراق باطاق بیاید گفت ملا بهرام برود به آبدارخانه. ارباب گفت او محرم من است البته باید همراه باشد و هر سه باطاق رفتند و بعد از آنکه داین و مدیون مقداری بطریق نجوی با یکدیگر مکالمه نمودند ارباب خداحافظی کرده با ملا بهرام بیرون آمده به اتفاق آن سرباز دیگر مراجعت نمودند در بین راه ارباب به ملا بهرام گفت پس فردا پاکتی از تجارتخانه می فرستم نزد تو باید آن را به جلال الدوله برسانی اگر گفت با تلفن صحبت

می‌کنم یا خواست شفاها جواب بدهد قبول مکن و بگو هر مطلبی داری بنویس. ملا بهرام چون در موعد مقرر پاکت را بمقصود رسانید باطاق مخصوص پذیرفته شد و جلال‌الدوله مدت چهار ساعت با او از دین و دنیا مذاکره نمود و عاقبت الامر از او گله کرد که هرچه بر سر من می‌آید از دست تو بوده است تو سبب معزولی من از یزد شدی و تو مردم را واداشتی که در اینجا از من شکایت کنند و علت این گله گذاری آن بود که جلال‌الدوله پس از معزول شدن از غایت ظلمی که در یزد روا داشته بود هم از احباب و هم از اغیار شایگان فراوانی داشت لهذا عین‌الدوله صدراعظم وقت میقاتی برای تحقیقات و رسیدگی به شکایات معین کرده مقرر داشت که در آن وقت جلال‌الدوله با مدعیان روبرو شود و در حضور نظام السلطنه قضاوت بعمل آید قبل از فرارسیدن میعاد محاکمه روزی حاجی آقا محمد علاقه‌بند یزدی که از احباب خیلی مستقیم بود و در عین حال اخلاقی زحمت و زبانی درشت داشت در خیابان بنو کلهای ظل السلطان و آدمهای جلال‌الدوله برخورد بخشونت تمام گفت گیرم که در مجلس محاکمه جلال‌الدوله شهادت شهادت و چپاول کردن صد و بیست منزل را به مردم یزد نسبت بدهد آیا راجع بغصب دارائی ملا بهرام که بشخصه این عمل را مترکب شده است چه خواهد گفت. این حرف که بگوش جلال‌الدوله رسید تصور کرد که ملا بهرام سبب عزل او گشته و اوست که مردم را بتظلم واداشته علی‌ای حال چون از ملا بهرام بیناک بود خصوصا که مانند ارباب جمشید کسی از او حمایت می‌کرد لهذا آن روز تا قوه در زبان و نفس در سینه داشت گله نمود که تو همی دنیا را برن شوراندی و بارویا و امریکا از دست من شکوه نوشتی و پیش بیگانه و آشنا آبرو برآیم باقی نگذاشتی. ملا بهرام در دل می‌گفت ای نادان پیداد گر این سختی و شوربختی همه کیفر کردار است من چه کاره‌ام که چنین قدرتی داشته باشم. باری جلال‌الدوله از خوفی که بر او طاری شده بود ملتجی بجناب ابن ابهر و حضرت افغان حاجی میرزا محمود گشت که هر کس دیگر از اغیار و احباب که در روز محاکمه حاضر شود نقلی نیست لکن ملا بهرام در آنجا حاضر نشود جناب ابن ابهر مطلب را در محفل روحانی مطرح کرد و رأی امنای مجلس شور بر این قرار گرفت که به اقتضای حکمت خاندان ظل السلطان را نرنجانند چرا که اینها باز به حکومت می‌رسند و کینه در دل می‌گیرند و احباب را بیشتر اذیت خواهند کرد از آن طرف جلال‌الدوله هم دفعه‌ی دیگر توسط حضرت افغان ملا بهرام را طلبیده بملاطفت و ملائمت اظهار داشت که من طلب ترا باضافه‌ی آنچه خسارت برده‌ی خواهم داد علی‌العجله به مجلس محاکمه حاضر مشو ملا بهرام نظر به صلاحدید محفل روحانی در آن روز حضور نیافت و چون چندی گذشت و جلال‌الدوله بوعده‌ی خویش وفا نکرد ملا بهرام بجناب افغان شکایت برد ولی ایشان آنایام در تدارک سفر بودند و حرکت به عشق آباد نمودند ملا بهرام نامه‌ی به عشق آباد نوشت و از حضرت افغان خواهش کرد ایشان به جلال‌الدوله بنویسند که خانه و کاشانه‌ی ملا بهرام بدست تو خراب شد و اکنون اهل و عیالش در یزد با احوال پریشان بسر می‌برند حالا که او از تو شکایت نکرد تو هم بعهد خود وفا کن. این نامه وقتی به عشق آباد رسید که جناب حاجی میرزا محمود بارض اقدس رهسپار گشته بود لهذا جناب حاجی محمد تقی وکیل الحق آن راملاحظه نموده به ملا بهرام مرقوم فرمودند که من شاهده را بهتر از تو می‌شناسم اگر می‌خواست مال ترا پس بدهد از اول نمی‌گرفت معهدا عین کاغذ ترا بساحت اقدس فرستادم.

بعد از دو ماه روزی ملا بهرام در طهران به ملاقات جناب حاجی میرزا محمد افغان رفت ایشان پاکتی سرگشوده بملا بهرام دادند چون نگاه کرد نامه‌ی در آن دید مزین بمهر مبارک حضرت عبدالبهائ بنام جلال‌الدوله که در متن آن تعارفاتی متعارفی درج گشته و در حاشیه‌اش مطلبی باین مضمون مرقوم بود که ملا بهرام بطمع درهم و دینار خدمت ترا اختیار نکرد بلکه برای اطاعت حکم کتاب باین زحمت تن در داد حال اگر در ترضیه‌ی خاطر او نکوشی بعذاب الیم و خسران عظیم مبتلا خواهی شد. باری جناب اجی میرزا محمد افغان نامه را به جلال‌الدوله رساند و او ملا بهرام را توسط میرزا علی محمد خان بهائی احضار کرده دوپست و پنجاه تومان پول نقد باضافه‌ی چهار هزار ذرع زمین از اراضی پشت جلالیه باو داده رضایت نامه از او گرفت اما آن اراضی بذرعی پانزده شاهی فروخته شد و فی‌الواقع از طلب ملا بهرام تومانی سه عباسی وصول و بقیه سوخت شد. ولی جلال‌الدوله چندان وقتی نگذشت که بویال قیاب اعمال خود گرفتار گشت و کارش بجائی رسید که همان قریه‌ی عباس آباد که با ظلم و استبداد بنا گشته بود باضافه‌ی سایر املاکش از دست رفت و منتقل به ارباب جمشید شد و خودش هم بمرض بواسیر دچار گشت و از شدت درد خود را تسلیم جراحان کرد و آنها موضع جراحی را بریدند تا بهتر شود لکن بدتر شد و عاقبت بهمان مرض مرد و آرزوهای دور و دراز را بگور برد و قاصد اجل قاطع رشته‌ی امل گردید و هر که از اهل یزد خبر مرگش را شنید غشبی بقبرش فرستاد یا نفرینی بدرقه‌ی روحش کرد. این بود عاقبت احوال آن حاکم ظالم ناخوش خصال.

باری چنانکه قبلا نوشته شد ملا بهرام در سلک ملازمان ارباب جمشید درآمد چند تن از احباب دیگر نیز در دستگاه او خدمت می‌کردند و هریک نظر بطهارت فطرت در نهایت درجه‌ی خلوص و صداقت بودند. بخصوص که حضرت مولی‌الوری نیز باحباب سفارش کرده بودند که احباب نسبت بارباب در منتهی درجه‌ی امانت و اخلاص باشند. چنانچه در لوح مبارکی که باعزاز جناب سیاوش نازل شده می‌فرمایند: (در قم بخدمت امرالله پرداختی و در طهران بیار مهربان عین خدمت محسوب عبدالبهاء

چون این گروه نجیب را دوست دارد لهذا محبت آنان را به جهت یاران می‌پسندد علی‌الخصوص ارباب جمشید که وحید پارسیان است و فرید زردشتیان.....) انتهى.

اما آنچه دلالت بر کمال بر گواری و نهایت امانت و دیانت ملا بهرام می‌کند واقعه‌ی ذیل و آن این است که آن اوقات سالار جنگ مبلغ سی و شش هزار تومان بصاحب جمع مدیون و در مقابل این بدهی بنا بود یک دستگاه باغ عمارت موسوم پیارک اتابک را که در تملک داشت بصاحب جمع واگذار کند اما برای تقویم عمارت هریک از طرفین معماری را پیشنهاد می‌کرد که طرف مقابل قبول نمی‌نمود بالاخره هر دو

تصویر صفحه 231 پی دی اف

قرار گذاشتند این کار را به معمار ارباب جمشید یعنی ملا بهرام واگذارند و هرچه او قیمت کرد پذیرند لهذا کاغذی بهمین مضمون نوشته دین و مدیون امضاء کردند و آن را باریاب جمشید ارائه داشته خواستار شدند ملا بهرام را مأمور انجام عمل قرار بدهد ملا بهرام روزی یک نفر را با خود به باغ برده شروع به بازدید و برآورد نموده زمین و باغ و دیوار و اطاق و آب و درخت و امثالها را یک یک قیمت می‌نهاد و آن شخص می‌نوشت هنگام ظهر همینکه این دو نفر خواستند برای صرف غذا به منزل بروند دیدند یک دستگاه کالسکه بر در پارک ایستاده است و یک نفر از درون آن سر بیرون کرده گفت ملا بهرام کدام یک از شما هستید؟ ملا بهرام خود را معرفی کرد آن شخص گفت رفیقت را به منزل بفرست و خودت با من بیا ملا بهرام در کالسکه نشست و معلوم شد که این شخص سالار جنگ است و فرمان داد کالسکه‌چی یک دوره بر گرد پارک چرخ بزند و در این میان یک قطعه چک به مبلغ دو هزار تومان عهده‌ی بانک شاهی بعنوان تعارف باو داده گفت غرض از زحمت دادن به شما این بود که عمارت را طوری قیمت بگذارید که قرض مرا جواب بدهد ملا بهرام گفت فعلا این چک خدمت خودتان باشد تا کار تمام شود آنگاه مرحمت فرمائید. مختصر بعد از رسیدگی و دقت کامل مجموع پارک به قیمت عادلانه به مبلغ چهل و یک هزار تومان تقویم گردید سالار جنگ بعد از ختم عمل ملا بهرام را ملاقات نموده گفت حالا که کار خاتمه پیدا کرده است بیا حق خود را بگیر و چکی دیگر به مبلغی بیشتر نوشته و پیشش گذاشت ملا بهرام تشکر کان چک را پس داده گفت من خدمتگذار ارباب جمشید هستم و ماهی بیست و پنج تومان از او مواجب می‌گیرم و بدستورالعمل او این کار را کرده‌ام لهذا از شما حقی طلب ندارم و هر قدر سالار جنگ اصرار نمود او قبول نکرد چندی بعد در یزد از جمشید فرود پسر عموی ملا بهرام طفلی فوت شد و او بقانون بهائی فرزندش را بخاک سپرد زردشتیهای محل بحکومت شکایت بردند که این مرد احکام دین را شکسته و برخلاف آداب زردشتی بچه‌اش را دفن کرده و کار را بجائی رساندند که حاکم او را مغلول و محبوس کرد چون این خبر بوسیله‌ی تلگراف به ملا بهرام رسید فوراً شروع به اقدام کرده ابتدا واقعه را به اطلاع جناب نعمت‌الله علائی و همچنین مرحوم کیخسرو شاهرخ رسانید سپس برای ملاقات سالار جنگ به منزلش رفت لدی‌الورود یکی از شاهزادگان که از حاشیه نشینان بزم و ندمای سالار بود همینکه چشمش به شخصی افتاد که کلاهی از پوست بخارائی بر سر و قبای بلند و سرداری در بر و شال در کمر دارد و عبائی هم بر روی لباس کشیده و گیوه‌ئی هم پوشیده و ریش بلند گذاشته فوراً ملتفت شد که از طایفه‌ی زردشتی است لهذا به دربان گفت این سگ گبر اینجا چه می‌خواهد زود بیرونش کن اما سالار که نگاهش بملا بهرام افتاد بی‌درنگ به استقبالش دوید و به احترام تمام دستش را گرفته بدون آورده در جای مخصوص خود نشاند هر قدر ملا بهرام امتناع کرد و خواست در ذیل مجلس جالس گردد سالار نگذاشت و گفت تا تو در جای من نشینی و من در خدمت تو دست بسینه نایستم بحرفت گوش نخواهم داد ملا بهرام که چنین دید گفت ادب در اطاعت است و نشست چون سالار خود ایستاده بود سایر حضار هم با احترام ا و قیام نمودند سپس سالار گفت ملا بهرام کسی که از پول بگذرد باید او را پرستید و من یکی از ارادتمندان تو هستم ملا بهرام طاققت نیآورده از جای برخاسته گفت استدعا می‌کنم بیش از این بنده را نخالت ندهید اگر عملی انجام شده بلحاظ وظیفه‌ی دینی بوده است و اکنون غرض از مزاحمت این است که پسر عموم در یزد زندانی شده تمنای استخلاصش را دارم سالار جنگ بعد از این بجزئیات حادثه مستحضر گشت منشی خود را طلبیده حکم خلاصی فرود را دیکته کرد و چند جمله‌ی رکیک هم بعنوان حاکم اضافه نمود تا بتلگرافخانه برده مخبره نمایند ملا بهرام بخضوع و ادب؟؟؟ داشت که اجازه فرمائید تا مسوده‌ی تلگراف را خودم تهیه کنم چه میل بنده این است که به مقام حکومت بی‌احترامی نشود و بعد از «ک صورت تلگراف حاضر شد سالار آن را امضاء نموده برای مخبره فرستاد بالتلیجه پسر عموی ملا بهرام آزاد و حاکم معزول و انجمن ناصری زردشتیان که در این عمل ذی مدخل بوده است توییح گردید. دفعه‌ی دیگر ملا بهرام از جانب رئیس بانگ استقراضی روس و ایران برای تقویم پارک ظل السلطان که اکنون محل وزارت فرهنگ است احضار گشت این بار ظل السلطان از ترس اینکه مبادا ملا بهرام بقصد انتقام بهای پارک را کمتر قلداد کند بنای خواهش و التماس را گذارد و این دفعه هم عادلانه قیمت گردید. ملا بهرام مقارن سنه 1335 قمری درصدد بود به ترکمن صحرا برای وصول هشتاد هزار تومان طلب ارباب جمشید برود این هنگام از

حضرت مولی‌الوری اذن حضور یافت و لوح مبارک را به ارباب نشان داد ارباب گفت معطل مشو و فوراً حرکت بطرف عکا کن ملا بهرام گفت اول برای وصول مطالبات شما به ترکن صحرا می‌روم و بعد با فکر فارغ زیارت خواهم رفت ارباب گفت بسیار خوب ولی بشرطی که سفر ترکن صحرا بیست روز بیشتر طول نکشد و اگر دیدی خیلی معطلی دارد برگرد و بوقت دیگر موکول کن ملا بهرام با اتفاق آقا غلامعلی کاشی که او هم از احباب و از خدمتگذاران ارباب بود عازم سفر شد و این دو رفیق در رأس اسب رهوار از سر طویله‌ی ارباب برای خود انتخاب کردند و آژوغه و اسلحه نیز برداشته رو براه نهادند چون به یک منزلی خاک ترکن صحرا رسیدند در قهوه‌خانه‌ئی برای استراحت فرود آمدند و آنجا مرکز اجتماع راهزنان بود و در پشت قهوه‌خانه باغچه‌ئی وجود داشت که دزدها در آنجا مشق تیراندازی می‌کردند چند نفرشان هم در قهوه‌خانه نشسته مسافری را تحت مراقبت گرفته هر گاه می‌دیدند که رهگذری اشیای قیمتی با خود دارد او را تعقیب و در صحرا نخت می‌کردند این دو رفیق وقت بستن اسبها در حیاط آنها را دیده فهمیدند که منزل آخر پرخطر است آقا غلامعلی کاشی بملا بهرام گفت خوب است تو هم در اینجا هنر خود را در تیراندازی نشان بدهی ملا بهرام از خستگی در نگاری لمید زیرا پروای تیراندازی نداشت و هر دو بتماشا مشغول بودند دزدان بر روی قطعه‌ی مقوائی پنج نقطه‌ی درشت یکی در وسط و چهار تای دیگر در چهار گوشه‌ی مقوا گذاشته تیر می‌انداختند و هیچکدام اصابت نمی‌نمود آقا غلامعلی کاشی بحضرات گفت این آقا آدم ارباب جمشید است و می‌خواهد در تیراندازی شرکت کند دزدها گفتند بسم الله و شروع باصرار نمودند. ملا بهرام ناچار برخاسته از آنها پرسید کدام نقطه‌ی مقوا را هدف قرار بدهم بزرگ دزدها در حالیکه این پرسش را حمل بر لاف و گراف نموده در دل او را مسخره می‌کرد گفت نقطه‌ئی که در طرف چپ پائین مقواست آن راب زن. ملا بهرام بهمان تیر اول آن محل را سوراخ و نقطه را از مقوا بیرون کرد. یکی از دزدها گفت این تصادفی بود اگر هنر داری نقطه‌ی راست جانب بالا راب زن ملا بهرام آن نقطه را هم با تیر زد دزدها گفتند این هم اتفاقی بود و بالجمله هر پنج علامت را با پنج فشنگ از کاغذ رداشت و این قضیه سبب شد که هم دزدها حریف خود را شناخته از تعقیب منصرف گشتند و هم وامداران منزلت و امخواه را دانسته تمام دیون خود را بر استران نهاده باضافه‌ی مقداری تحف و هدایا با اتفاق این دو نفر گماشته بطهران آورده بارباب جمشید تسلیم نمودند ارباب پیاداش این خدمت یک باب خانه (که آن موقع در جوار عمارت سفارت روس بود و بعدها جزو آن سفارتخانه گردید) بملا بهرام بخشید ولی او قبول نکرد ارباب اصرار ورزیده پرسید آخر چرا چنین منزلی را که بطیب خاطر بعنوان انعام بتو می‌دهم نمی‌پذیری؟ ملا بهرام جواب داد که مولایم حضرت عبداله‌اء در لوحی خطاب به من فرموده‌اند (ای بی‌سروسامان) لهذا من دیگر صاحب خانه نخواهم شد و لازم هم ندارم. اما صورت لوح مبارکی که در آن او را بی‌سروسامان خطاب فرموده‌اند این است: (ای بهرام آسمانی در ره یزدان بلا و جفا مانند باران بر تو ریخت از هر طرف هدف تیر محن و آلام گشتی اموال از دست برفت و تن و جان بتعب افتاد و عاقبت مجبور بر هجرت از وطن گشتی و به مصیبت و محن تن در دادی و مؤمن ممتحن شدی و حال در طهران سرگشته و سرگردانی و بی‌سروسامان ای کاش من بجای تو بودم زیرا من در بلای قدیم و تو در جفای جدید مثل مشهور است لکل جدید لذت باری غم مخور غمخوار تو جمال ایهی است محزون مباش تسلی بخش تو حضرت اعلی باید از شرور اهل غرور فتور نیاری بلکه بر شوق و وله و شور بیفزائی آهنگ را بلندتر کنی و ترانه‌ی زیر و بم را به ملکوت جمال قدم رسانی یاران آسمانی چون ستم بینند پای را محکم کنند و قوت و متانت و مقاومت ظاهر کنند تحمل تیغ و شمشیر کنند و نعره‌ی یا بهاء‌الایهی به ملکوت اثیر رسانند الحمد لله تو پهلوان این می‌دانی و تهمتن این رزمگاه شکر کن خدا را تا شادمانی و کامرانی در جهان جاودانی حاصل گردد ع ع

بهر صورت ملا بهرام بعد از انجام این عمل باجازه‌ی ارباب بارض اقدس حرکت کرد و به لقای حضرت من طاف حوله الاسماء مشرف و مورد عنایات فوق العاده گردید آن اوقات آقا میرزا علیخان ماجر اصفهانی و آقا میرزا فرج الله خان؟؟؟ وزیر اصفهان و آقا میرزا اسحق متحده با خائمش و ارباب بهمن خدامراد پیمان و آقا میرزا حبیب الله خان دواساز و رستم خان شرف آبادی و آقا یدالله نداف قی و آقا مشهدی رضا نداف قی و عده‌ئی دیگر از احبای الهی در ساحت اقدس مشرف بودند روزی حضرت مولی‌الوری باین جمع که ملا بهرام هم جزو آنها بود فرمودند که من بعکاء می‌روم شما هم بیائید به روضه‌ی مبارکه. حضرات حسب الامر بعکا رفته بیت مبارک و روضه‌ی مبارک را زیارت نمودند و آن روز مسافری احباء و مجاورین عکا بر سر یک میز برای ناهار جلوس کردند و همیکل انور اطهر خود گرد میز می‌گشتند و با کفگیر برنج در ظروف غذای مهمانها می‌ریختند و چند بار این عمل را تکرار فرمودند در یکی از دفعات چون بارباب بهمن خدامراد رسیدند هم بشقاب او را از پلو مملو کردند و هم عمدا قدری برنج از کفگیر روی کلاهش ریختند ارباب بهمن این عنایت را بفال نیک گرفت و آن را علامت خیر و برکت در تجارت و نشانه‌ی سعادت و میمنت در خانواده دانست و پس از چندی تجارتخانه‌ی پیمان وسعت یافت و ترقی شایان کرد. باری عصر همان روز حضرت مولی‌الوری بعد از تلاوت زیارتنامه در روضه‌ی مبارک که ملا بهرام را در رکاب مبارک به باغ رضوان بردند آقا ابوالقاسم باغبان دسته‌ئی از گل زنبق سفید بحضور آورد آن را گرفتند و بملا بهرام عنایت کردند سپس به باغ فردوس تشریف فرما شده در

حق جمشید باغبان و عیالش عنایتها فرموده بعکا مراجعت و پس از ملاقات با اعیان آنجا در کروسه جلوس فرمودند ملا بهرام و مشهدی رضای نداف ققی هم بامر مبارک در همان کرسه نشستند کروسه برای سلیر مسافرن هم حاضر بود و کلا بعزم حیفای حرکت نمودند. در بین راه ملا بهرام عرض کرد آیا سلطنت در خاندان قاجاریه باقی می ماند فرمودند تا سعادشان چه کند شرط دوام سلطنت خدمت به امر الهی است و الا فلا. در سه دقیقه که گذشت فرمودند الان سلطان انگلیس راحت خوابیده است نه مسئول خداست و نه مسئول خلق و چند مرتبه همین جمله را تکرار فرمودند ملتزمین رکاب تصور کردند مقصود مبارک این است که حالا چون چهار ساعت از شب می گذرد آن پادشاه خوابیده است لکن فردا نزدیک ظهر بیرقهای سیاه بر فراز قونسولخانه های دول بلند شد و در میان مردم شیوع یافت که الساعه خبر رسیده که دیشب ادوارد هفتم پادشاه انگلستان وفات کرده است. روزی در محضر مبارک کل مسافرن حضرت داشتند که از جملهی آنان خانی از اهل پارس با دختر برادرش بود و اینها از خانوادهی یکی از رجال دورهی ناپلیون بودند حضرت مولی الوری بعد از چند دقیقه از مجلس برخاستند و باجاء گفتند قدری برای این محترمه از سر گذشته های خودتان صحبت کنید ملا بهرام شروع کردب شرح سلوک اهل ایران در اوایل امر مبارک با بهائیان و جناب میرزا نورالدین زین ترجمه می نمود سه چهار جمله که گفته شد آن خانم گفت بس است خواهش می کنم دیگر نگوئید زیرا من طاقت شنیدنش را ندارم تا چه رسد به تملش. روزی دیگر حضرت مولی الوری در محضر احباب ملا بهرام را مخاطب ساخته خندان خندان فرمودند ای بی انصاف تو خیلی بی مروتی خیلی بی انصافی باعث زحمت دستوران و مؤبدان شده ای دستوران عیش می خواهند گذران می خواهند قاطر سواری می خواهند تو شوکت و ناز و نعمت از دستوران بریدی خیلی بی انصافی. در یکی از روزها که احباء در محضر مبارک مشرف بودند حاجی غلامعلی کاشانی عرض کرد ملاحیبب الله کاشانی تا بحال ضری باحباب وارد نکرده است اظهار عنایتی در حقش بفرمائید فرمودند دیروز پاکتی از طهران رسیده یکی از مجتهد زاده ها که اکنون خود مجتهد بزرگ طهران شده است برای پدرش طلب آمرزش نموده و نوشته است که او مؤمن بوده و برهانی که بر ایمان پدرش اقامه کرده این است که روزی یک نفر از احباب را بردند پیش او تا فتوای قتل بنویسد گفته بود من این مرد را می شناسم که دیوانه است اگر حرفی زده است ناشی از جنون بوده ولکش کنید برود این را دلیل بر ایمان پدر خود گرفته حالا هنوز اول صبح است قدری که آفتاب بلند شود اشخاص تذکره هائی بیرون می آورند و می گویند که ما پیش از حضرت اعلی هم مؤمن بامر بودیم.

ملا بهرام روزی جناب حاجی میرزا حیدرعلی اصفهانی را واسطه قرار داد تا از محضر مبارک خواهش کند کلهی ملا را از اول اسمش بردارند تا او هم احباب را مهمان کند. در جواب فرموده بودند ملاهای خوب هم خیلی داشتیم و چون ما خود او را باین اسم معروف کرده ایم تغییر دانش مشکل است. ملا بهرام پس از مرخصی بطهران برگشت و باز بخدمت ارباب جمشید اشتغال ورزید تا اینکه آن تاجر بسیار معتبر ورشکست شد از آن به بعد ملا بهرام بزراعت و فلاحت مشغول گشت و چندی هم در ارادهی مالیه و خالصجات و ارزاق طهران به سبب مهارتی که در امور کشاورزی داشت خدمت می کرد و حقوق مکفی دریافت می داشت. مدتی بعضویت محفل روحانی هم برگزیده شد و در همه حال بامر خدا و خلق خدا اعم از مقبل و معروض بقدر امکان خدمت می کرد در سنوات اخیرهی عمر در نزدیک دروازهی یوسف آباد در ملک حضرت افغان منزل داشت گویند در زمستان سال 1308 شمی شمی در حالیکه برف می بارید و از شدت سرما زمین یخ بسته بود ملا بهرام ساعت یازده از جلسهی محفل که در یکی از منازل احباب در خیابان نصریه منعقد گشته بود مراجعت می نمود ناگهان پسرش شهریار که اتفاقا از مرخصی بسربازخانه برمی گشت او را آوار داد که این وقت شب در این خیابان چه می کنید ملا بهرام گفت فرزند خدا پدرت را بیامرزد که رسیدی والا راه را کم می کردم زیرا دیگر چشمم درست کار نمی کند. باری پدر و پسر روی به خانه نهادند در بین راه بیک نفر گدا رسیدند که پایش برهنه و جامه اش منحصر به یک زیرشلواری بود و یک کیسهی گونی بر سر کشیده لرزان و ناله کتان عبور می کرد ملا بهرام به آن بنوا گفت قدری تأمل کن که با تو کار دارم به پسرش هم سپرد که تا مراجعتش نگذارد آن بیچاره برود آنگاه خود را به پناه دیورای کشیده قبا را از زیر سرداری درآورد و شلوار رو را هم بیرون کرده هر دو را به فقیر پوشانیده مرخصش کرد سپس خود عبا را بر روی لباده انداخته با پسرش روبرو نهاد گفت من وقتی که از یزد به طهران آمدم لباس مانند این فقیر بود اما چون به منزل رسید و عیالش از بخشش شلوار و قبا آگاه شد بنای پرخاش و سرزنش را گذاشت و پی در پی با خود می لندید که هرکجا برای دلالتی می بردنش اجرت مطالبه نمی کند بعذر اینکه من پول حرف زدن را نمی گیرم بدهم بچه قا بخوردند زن و بچه اش آرزوی هفتهی پنج سیر گوش می کشند و نمی بینند و حالا قبا و شلوارش را هم بخشیده. باری آن بزرگوار در اخلاق و خیرخواهی چنان بود که ارباب جمشید مرحوم مذکور هنگام ادای نماز زردشتی ملا بهرام را بنام

یکی از امشاسپندان یعنی فرشتگان مقرب یاد می کرد و می ستود مختصر این نفس مبارک بهمین کیفیت بسر می برد تا اینکه در اوایل سنه 1309 شمسی مطابق سال 1349 قمری در هفتاد و چهار سالگی صبح دهم اردیبهشت ماه سنه مذکور روزگار پرافتخارش بسر آمد و از جهان پرغم و ملال رخت بریست و در ساحت قدس قرب بر تخت عزت و جلال بنشست. جسدش در گلستان جاوید قدیم که زمینش را جناب میرزا محمد باقرخانه شیرازی علیه رضوان الله تقدیم نموده بوده است مدفون گردید. از حضرت ملا بهرام اولاد و احفاد بسیار از پسر و دختر باقی ماند که از کثرت عدد ذکر؟؟؟ آنها در این مختصر ننگجد. اما الواح مبارک که هم باعزاز او بسیار نازل گشته من جمله از قلم اعلی مناجاتی است مشهور مصدر باین کلمات عالیات: (پرورد گارا مهربانا پادشاهها دادرسا حمد و ثنا و شکر و بها ترا سزاست که گنج شناسائی را در دل ودیعه گذاردی لطیفه ی وجود را از آب و گل برانگیختی الی آخر قوله تبارک و تعالی) واز الواح صادره از خامه ی مبارک مرکز میثاق یک یابن است:

یزد- مریم آباد- جناب ملا بهرام اختر خاوری
 ای اختر خاوری آنچه در نامه های آسمانی- پدیدار خواهد شد مطمئن باش- دانه چون اندر زمین پنهان شود راز آن سرسبزی بستان شود- تو کمی درنگ کن از آهن و این سنگ چنان پرتو آتشی آشکار گردد که کیمیا آتشکده ی مهریزدان شود تو خوش باش و شیفته ی یار مهوش تا در میان راستان بنده ی آستان و پاسبان کردی جانب خوش باد ع ع ارجمند

جناب حاجی مهدی
 این بزرگوار از اهالی همدان و از خاندان جلیل حضرت ابراهیم خلیل است نامش مهدی و اسم پدرش رفیعا و نام مادرش خاتون بوده است. خوشبختانه ایشان را هم بنده در سنه 1303 هجری شمسی در همدان زیارت کرده ام. مردی ملایم و متواضع بود و شمرده و آرام صحبت می کرد و در تمام ایران شهرت داشت که جنابش در اطلاع و احاطه بکتاب عهد عتیق و عهد جدید یعنی تورات و انجیل و ملحقات آن دو کتاب بی نظیر است. احبای همدان می گفتند حاجی مهدی همیشه سه کتاب بغلی همراه داشت یکی تورات و دیگری انجیل و سیمی قران و در هر مجلس که صحبت دینی به میان می آمد شروع به استدلال از کتب مقدسه و قرآن مجید بر حقانیت این امر اعظم می نمود و آیات بسیار از هر سه کتاب بر مستمع فرو می خواند و هر گاه که شنونده می پرسید این آیات در کجای انجیل یا تورات یا قرآن یا کتب انبیای بنی اسرائیل یا رساله های حواریین است بلا تامل می گفت در فلان باب و فلان آیه یا فلان سوره و اگر سائل منکر می گشت فی الفور کتاب را از بغل بیرون می آورد و آیه را نشان می داد. باری هیکل و اندامش متوسط و لباسش پاکیزه و خوش دوخت و قیافه اش وقور و خوش آیند بود عکسش در صفحه ی اول کتاب (گلشن حقایق) که خود آن جناب تألیف نموده موجود است.

اما از حیث روش و اخلاق نیز مرتبه ی رفیعی داشته است و این مطلب از یک فقره یادداشت روزانه ی حضرت آقا میرزا مهدی اخوان الصفاء باثبات می رسد که عین آن این است: (دوشنبه 15 ج 1- از صبح الی بعد از ظهر... دو عمل انجام رسید یکی اصلاح فیما بین آقا مهدی آقا رفیعا با آقا رفائیل زرگر که خیلی سخت شده بود اما رفائیل را احضار نموده و التزام از او گرفته شد که اگر من بعد هتاکی نسبت به آقا مهدی نمود نه تومان به مجلس بدهد و بعد بمیل آقا مهدی سیاست شود قرار شد چند نفر از اعضای محفل روحانی آقا رفائیل را برداشته ببرند منزل جناب آقا مهدی اصلاح دهند یعنی از آقا مهدی خواهش نمایند از آقا رفائیل در گذرند بعد از حرکت از انجمن ساعت یک و نیم از شب به اتفاق جناب آقا میرزا یوسف رفتیم منزل جناب آقا مهدی مختصرا صحبت نوعی پیش آمد که جناب آقا مهدی که گمان نبود اگر ایادی آقا رفائیل را بیاورند قبول عفو و اغماض بنمایند نظر بامر خودشان برخاستند در همان ساعت باتفاق چند نفر رفتیم منزل جناب آقا رفائیل و برعکس جناب آقا مهدی از آقا رفائیل عذرخواهی نمودند فی الواقع کار بسیار بزرگی نمودند و سرمشق بسیار خوبی برای احباب قرار دادند و قلب عموم احباب را مسرور ساختند 16 ج 1 صبح جناب آقا رفائیل آمده بودند که دستور العمل بمن بدهند که به چه نحو برای تلافی مافات قیام نمایند که سزاوار جناب آقا مهدی باشد و باندازه ی تشکر از مرحمت آقا مهدی و نجلت خود نمود که برشته ی تحریر در نیاید این عمل جناب آقا مهدی باعث تذکر خیلی نفوس شد از حق می طلبم کل را موفق فرماید باین صفت رحمانی و خصلت پسندیده ی روحانی) انتی.

باری جناب حاجی مهدی ارجمند در سال هزار و دویست و چهل هجری شمسی در همدان متولد گشت در کودکی در مکتب یهود نزد ملا ابراهیم پسر ملا یعقوب به تحصیل اشتغال ورزید و پوشیده نیست که در مکاتب قدیمه مانند مدارس جدیده شاگردان دسته بندی نمی شدند بلکه همگی در یک اطاق بسر می بردند و هر کدام درسی مخصوص بخود داشتند زیرا در هر فصلی از سال هر طفلی که به مکتب می آمد پذیرفته می شد و از همان روز شروع به تحصیل می کرد و در مکتب نیز هر ساعت که شاگرد در سش را حاضر می نمود از معلم درست تازه می گرفت بدین جهت ممکن بود یک نفر در یک روز از تپی هوش ده صفحه بخواند و دیگری از کندی ذهن در یک روز موفق بیاد گرفتن یک جمله هم نشود. جناب ارجمند در مکتب از شدت استعداد از تلامذه ی دیگر پیش می افتاد و از بسکه پی در پی درس تازه می گرفت استاد را خسته می کرد بهر حال پس از آموختن سواد و رسیدن دوره ی جوانی در

خدمت پدر بفرآ گرفتن زرگری پرداخت و ساعت سازی را نیز پیش خود یاد گرفت و از ممر تجزیه‌ی طلا و نقره امرار معاش می‌نمود تا اینکه به ترغیب و تشویق حضرت حکیم آقا جان پسر العاذار کاهن به تحقیقات دینی مشغول شد و عاقبت بفوز ایمان نایل گشت.

اما حکیم آقا جان مذکوریکه اولین بهائی اسرائیلی در شهر همدان است نسبش بحضرت هارون می‌رسیده و بدین جهت از کهنه و سادات بنی اسرائیل محسوب می‌گشته و بسبب شدت تمسک بدیانت و کمال زهد و پارسائی و داشتن شغل طبابت در بین یهود همدان محبوبیت عظیمی داشته است مختصر همین مرد بر اثر مشاهده‌ی یک عمل پاک از آقا محمد باقر نراقی بامرالله مؤمن شده بود. اما آقا محمد باقر و آقا محمد جواد دو برادر بودند از اهل نراق و از تاجرزادگان آن نقطه. از قضا منزلشان در نراق در همسایگی حاجی کمال‌الدین نراقی بوده است آقا محمد جواد بفراسط دریافته بود که در منزل همسایه آمد و شدهائی هست که صاحبخانه سعی دارد از دیگران پنهان سازد حس کنجکاو او را وادار نمود که بداند در خانه‌ی همسایه چه خبر است لهذا با حاجی کمال‌الدین مربوط و بالاخره بشرف ایمان مشرف گشت سپس بی‌خبر از پدر به همدان سفر کرد و در آنجا مطلع شد که جمال اقدس ایهی در دارالسلام تشریف دارند شوق تشریف او را محرک آمد و چون مصروف مسافرت نداشت بوسیله‌ی تلگراف از پدر خرجی خواست و پس از آنکهوجه کافی رسید طریق بغداد را پیش گرفته بشرف مثول فائز و سه سال در آن مدینه مقیم گشت بعد به همدان مراجعت کرده اقامت نمود و برادر خود آقا محمد باقر را تبلیغ کرد و هر دو در آن شهر تجارت مشغول شدند و تا آخرین نفس بخدمت احباب و پذیرائی مبلغین و هدایت نفوس مشغول بودند که از جمله هدایت یافتگان توسط آنان جناب حکیم آقا جان پسر العاذار کاهن است که همین العاذار بدست پسر ایمان آورد و بعدها به لاله‌زار شهرت یافت. اما کیفیت ایمان حکیم آقا جان این است که در حدود سنه 1294 هجری قمری زوجه‌ی آقا محمد باقر بیمار شد و او حکیم آقا جان را برای معالجه‌ی عیالش به منزل آورد حکیم آقا جان مرض را مالاریا تشخیص داده خود چند حبّ باو داده گفت اینها گنه گنه است روزی فلان مقدار باو بخورانی تا خوب شود آقا محمد باقر دستور او را بکار بست و یکی دو حبّ تا شب بعیالش خوراند ولی دید که احوال مریض خراب شد لهذا شبانه به منزل طیب رفته او را بر بالین بیمار آورد حکیم آقا جان از تشنجات و سایر علامات دانست حب‌هائی که به خیال گنه گنه داده است استرکنین بوده است لهذا رنگ خود را باخت و سخت مشوش و پریشان گشت آقا محمد باقر سبب اضطراب را پرسید حکیم آقا جان گفت در دادن حبها اشتباه کرده‌ام آقا محمد باقر از آشفتگی طیب متأثر شده بملاطمت گفت جناب حکیم باشی دغدغه بخود راه مدهید شما در این عمل تعمدی نداشته‌اید بلکه اشتباهی دست داده است بنا براین ولو مریض بمیرد شما مسئولیتی ندارید. مختصر حکیم آقا جان بدون فوت وقت بنزدیک‌ترین عطاری رفته داروی ضد سم گرفته آورد و بان زن خورانیده مواظبت به عمل آورد تا حالش بهتر شد لکن از مهربانی و بزرگواری آقا محمد باقر سخت در عجب شد و چون بیقین دانسته بود که مسلمین رفتارشان با یهود بالاخص در این گونه موارد چنین نیست- بخود جرأت داده گفت بفرمائید شما چه دینی دارید؟ آقا محمد باقر اظهار داشت دین جدیدی در عالم پیدا شده است بنام بهائیت و من از پیروان آن دیانت هستم حکیم آقا جان از همان روز درصدد تحقیق برآمده با آقا محمد باقر وارد مذاکره شد و چون براهین امر اعظم را شنید و بشارات کتب مقدسه را با وقایع ظهور منطبق یافت و فهمید که مطلب کوچک و سراسری نیست دو تن از رفقاء و هم مشربان خود را نیز همراه کرد که یاری آنها حق تحوی را بهتر بجا آورده باشد و آن دو نفر عبارت بودند از حکیم عبدالرحیم ملقب بحافظ الصحه و آقا حکیم در این اثنا جناب آقا میرزا علی محمد ابن اصدق که یکی از ایادی امرالله بود و ناطقه‌ی جذابی داشت ضمن مسافرت‌های تبلیغی گذارش بهمدان افتاده در منزل آقا محمد جواد و آقا محمد باقر فرود آمد و برهبری طالبان حق مشغول گردید حکیم آقا جان اوقات شبانه‌روزی خویش را صرف تکمیل تحقیقات نموده بالاخره بسعادت هدایت رسید و منجذبانه به تبلیغ خویشان قیام نموده پدر و خواهران خود و شوهران آنها را بشریعت الله وارد ساخت سپس به فرک تبلیغ جامعه‌ی یهود افتاده پیش خود چنین اندیشید که چون من به سبب منصب کهنات و حذاقت در طبابت و تمسک دیانت نزد اسرائیلیان احترام دارم بحض اینک بشارت ظهور را بانها بدهم بی‌درنگ مؤمن خواهند شد لهذا روز شنبه در کنیسه بالای منبر رفته حضار را مخاطب ساخته گفت ای جماعت شما مرا در دینداری چگونه شناخته‌اید؟ در جواب گفتند شما از همه بهترید و شایسته است که اخلاق و اعمالتان برای کل یهود سرمشق باشد. حکیم آقا جان گفت اکنون که چنین حسن اعتمادی به من دارید و می‌دانید که بدون تحقیق و تدقیق چیزی نمی‌گویم باید بدانید که من بعد از مجاهدات فراوان اخیرا فهمیده‌ام که اجداد و پدران ما بی‌جهت حضرت مسیح و حضرت محمد را منکر شده‌اند زیرا که آن دو وجود مبارک از جانب خدا مبعوث شده بودند حالا هر که می‌خواهد پی بصحت این مطلب ببرد بیاید به منزل من تا برایش مفصلا توضیح کنم جماعت یهود که این حرف را شنیدند فریاد و فغان نمودند و حضرتش را از کنیسه اخراج کردند معهدا کلام او اثر خود را بخشید یعنی همه در حضار انداخت و عده‌ئی از یهود بتفاریق نزد او رفتند و شرایط مجاهده را بجا آوردند و در ظرف یک سال علی رغم ممانعت شدید اجبار یهود چهل نفر از کلیمیان بامرالله گرویدند که از جمله‌ی

آنها جناب حاجی مهدی ارجمند صاحب ترجمه است که خواهرزاده‌ی حکیم آقاجان بوده است. به‌صورت حکیم آقا جان بعد از تصدیق امر مبارک و موفقیت عظیمی که بدست آورد سفر کوتاهی هم باتفاق جناب حافظ الصحه بطهران نموده چند تن از آل اسرائیل را تبلیغ و مراجعت بهمدان نمود و چیزی نگذشت که رخت از جهان برست و گویا بعد از ایمان دو یا سه سال پیشتر نزیست لکن در همین مدت قصیره بهدایت نفوس کثیره موفق گردید بعد از فوتش کلیبیان می‌خواستند از دفنش ممانعت نمایند لکن از عهده برنیامدند. جمال اقدس ایهی در لوحی از الواح در حقیقت چنین فرموده‌اند: (انا ندکر فی هذا المقام من سمع نائی و اقبل الی وجهی و فاز فی ایامی و صعبد الی الرفیق الاعلی و کان من الفائزین انه سمی به آقاجان فی لوح رفیع طوبی له و لمن ذکره بما نزل له من لدن ناطق امین انا ذکرناه من قبل و من بعد و انا الداکر الخبیر) انتهى. ر سر مطلب رویم جناب حاجی مهدی ارجمند چنانکه خود در کتاب گلشن حقایق نوشته است در سنه 1295 هجری قمری بامرالله ایمان آورد و پس از قلیل مدتی از قلم اعلی این لوح امنع اقدس بنامش نازل و واصل گشت: (جناب مهدی علیه بهاءالله- هوالمنادی فی سدره لاسان- یا مهدی امروز سدره بقداقی الحقی ناطق و ندای طور مرتفع حضرت کلیم با یک عصا بر اسیاف عالم زد و مالک قدم با یک قلم بر ظنون و اوهمات امم حمد کن مقصود عالمیان را که ندایش را شنیدی و به آثار قلبش فائز شدی قدر این مقام را بدان و بخدمت امر قیام نما این است امر مبرم طوبی لک و لمن فاز بما امر به فی لوحه المحفوظ قل الھی الھی لک الحمد بما اسمعتنی ندائک و اربی آثارک و شرفتنی بقاء لوحک الذی لاح من افقه نیر عنایتک الشهد انک انت الفضال و انک انت الفیاض الغفور الرحیم اسئلک ان لا تخینینی عن بحر جودک و لاعن انوار ششم عطائک اشهد و یشهد الکائنات بعلوک و سموک قدر لی و لمن آمن بک ما قدرته لاصفیائک انک انت الجواد الکریم الحمد لک اذ انک انت مقصود العارفین)

باری جناب ارجمند پس از دخول بظل امر مبارک با اشتعالی که از اشخاص تازه تصدیق معهود است مشغول هدایت یهود گردید و در خلال کسب و کار بانفوس مستعده سروکار داشت بدین جهت هم موفق بهدایت نفوس عدیده گردید و هم مورد کشمکش از طرف یهودیان وطن شد. از جمله در ایام حکومت عزالدوله بود که روزی آن جناب باتفاق چند تن از احباب بعزم تفرج قصد نمودند که بقلعه تصویر ص 243 پی دی اف الوند صعود کنند علمای یهود موقع را مغتم شمرده بحکمران شکایت بردند که اینان می‌خواهند قله الوند را که نزد مسلمین از اماکن مقدس و متبرک است اهانت نمایند حکومت جناب ارجمند و همراهانش را جلب و پس از شتم و ضرب چند روز زندان انداخت.

دفعه‌ی دیگر - هنگام حکومت عضدالدوله ملاهای یهود بشخصی که سمت کارگذاری ملل متنوعه را داشت درباره‌ی ارجمند سعایت و ثمای کردند و بطوری او را بر سر غضب آوردند که جنابش را احضار و فوراً سلهانی حاضر کرده دستور داد سرش را تراشیدند و چون سرش پر موی بود بعد از تراشیدن - کلاه بلندی که از پوست بره برای خود تهیه کرده بود- گشاد شد بطوریکه ابروهایش را می‌پوشانید و اسباب مسخره‌ی اهل کوچه و خنده‌ی بازاریان می‌گشت. بار دیگر جماعتی از خاخام‌ها بایلخانی حاکم وقت شکوی بردند که عده‌ئی از یهود از دین پدری خارج شده کارهائی می‌کنند که سبب سرشکستگی ما شده است لهذا خواهشمندیم آنها را تنبیه فرمائید حاکم اسامی نوفس را که بقول شایکان از دین خارج شده بودند و در رأس آنها ارجمند قرار داشت یادداشت نموده روزی را تعیین کرد که هر دو دسته حاضر شوند تا بشکایت آنها رسیدگی و اختلافات فیما بین حل شود روز معهد حضرات یهود از میان خود خاخام پیری را برگزیدند که از همه ناطق تر و پخته تر بود و قرار گذاشتند که فقط او حرف بزند و دیگران ساکت باشند مبدا سخنی بیجا گفته شود چون مجلس آراسته شد حاکم رو بکلیمیان کرده گفت حالا هر مطلبی دارید بگوئید. آن مرد گفت حضرت حکمران این آقایان خیلی کارهای خلاف شرع دارند مثلاً حرمت سبت را شکسته‌اند یعنی روز شنبه دکان باز می‌کنند و سوداگری می‌نمایند و دست به آتش می‌زنند و بدتر از همه اینکه چیزهای نجس می‌خورند. حاکم پرسید چه چیز نجسی خورده‌اند؟ جواب داد گوشتی را که مسلمانها ذبح می‌کنند می‌خورند و همچنین از خوردن پنیر مسلمانها پرهیز نمی‌کنند ایلخانی که این سخن را شنید غضب آلوده گفت عجب حکایتی است و غریب ولایتی که اهلش ذبحه‌ی مسلمان و پنیر آماده شده‌ی بدست آنها را نجس می‌شمارند بعد رو بفراشها کرده گفت بزیند این فلان فلان شده‌ها را تا دیگر چشمم باین گروه ناپاک نیفتد گاشتگان حاکم با چوب و چماق بجان آنان افتادند و شایکان با سرهای خون آلوده و دست و پای شکسته از دارالحکومه گریختند.

ایضا در زمان حکومت سالار السلطنه ملاهای اسلام که از تبلیغات ارجمند و پیشرفت امرالله در آن نقطه ناخشنود بودند صدراالاشرف پیشکار حاکم را وادار کردند که جناب ارجمند و چهار تن دیگر از احباب محترم را مأخوذ و با کند و زنجیر در

زندان محبوس کرد و بمالغی جریمه گرفته مرخصشان نمود حضرات بمجرد خروج از محبس به تلگرافخانه رفته به مرحوم مظفرالدین شاه متظلم شدند و در همانجا متحصن گشتند تا اینکه پس از نوزده روز امر شاه رسید که در توصیه‌ی خاطر محبوسین بکوشند بنابراین از جانب حکومت جریمه‌ی اخذ شده بآنها باز داده شد و جمیعا شادکام و مقضی المرام آزاد گردیدند. همچنین در اوقات حکومت مظفرالملک جماعت یهود باولیای مدرسه آلیانس گفتند که حضرات بهائی به مدرسه‌ی شما با نظر حقارت می‌نگرند و بمدیرو و معلمهایش اهانت می‌نمایند بر اثر این القآت دو نفر زن که در آنجا درس می‌دادند بحاکم شکایت نموده تنبیه بهائیان را خواستار شدند حاکم ابلاغیه‌ئی به مدرسه‌ی تأیید صادر کرد باین مضمون که باید لوحه (تابلو) مدرسه را پائین بیاورید و در عوض بر سر در مدرسه بنویسید که بسبب بی‌احترامی بمدرسه‌ی آلیانس تا ده روز تعطیل است. احباب قبول نکردند و بلافاصله جناب ارجمند را با دو نفر دیگر بطهران فرستادند و آنها شش ماه در طهران کوشیدند تا حاکم را معزول نمودند. یکدفعه هم جناب ارجمند مورد ایدای مسیحیان گردید دین ترتیب که چند نفر از معاندین آن قوم رئیس تلگرافخانه را تحریک نمودند و او تنی از سادات مبغض و چند نفر از افراد سیم کش را به منزل ارجمند فرستاد و آنها به دستور رئیس بهانه‌جویی کرده جنابش را مضروب و مجروح ساختند بقسمی که تا ده روز بستری گردید. جناب ارجمند علاوه بر خدمات تبلیغی مستمری که در اقامتگاه خویش انجام می‌داد دو سفر هم به نیت نشر نجات الله باطراف نموده است سفر اول در سنه 1325 قمری به کرمانشاه بود که چهار ماه در آن شهر توقف نموده باعث تشویق احباب و تبلیغ جمعی از اغیار گردید و سفر دوم در سال 1315 شمسی بامر محفل مقدس روحانی طهران به شیراز بود که ایام شبانه‌روزی را بخدمت امرالله پرداخت و چنان شد که ملاها بحاکم شاکی شدند و بقدری پافشاری نمودند تا اقبال الامر حاکم که بدوا بتعلل و تسامح می‌گذرانید ناچار شد از ایشان التزام بگیرد که در ظرف سه روز از شیراز خارج شود. اضافه بر دو سفر مذکور در سنه‌ی 1326 قمری که اذن حضور یافت و بساحت اقدس شتافت بعد از نوزده روز که از محضر مبارک حضرت مولی‌الوری مرخص گردید در رشت بنا به خواهش احباب مدتی اقامت کرده بساط تبلیغ را منبسط داشت و با طبقات علماء روبرو گشته کلمه الله را بکل ابلاغ داشته بوطن مراجعت نمود. از جمله‌ی سرگذشت‌های تاریخی و بسیار مهم جناب ارجمند محاورات ایشان است با مستر هلمز معلم پرستانی و شرحش این است که در سنه هزار و سیصد و چهارده قمری یک دسته از مبشرین مسیحی برای تشکیلات مذهبی و ترویج دین عیسوی از امریکا بهمدان وارد شدند رئیس آن دسته همان مستر مذکور بود که در طبابت هم سررشته‌ئی داشت این مرد جمعی از جوانان کلیعی را گردآورده پاره‌ئی را بحق ماهانه و برخی را برجوع شغل بظلم مسیحیت کشانید جناب ارجمند با همان عده ارتباط حاصل کرده آنان را بدین بدیع دعوت کرد و آنها که قوت برهان آن جناب را دیدند پی به عظمت امرالله برده اکثرشان بشریعت الله داخل شدند یکی از همان جوانها روزی با مستر هلمز گفت اگر واقعا مرد میدان هستید از عهده‌ی اثبات حقانیت مسیح و بطلان دین محمد و بهاء الله برمی‌آئید خوب است با حاجی مهدی روبرو شوید و جواب او را بدهید زیرا چنین بنظر می‌آید که مسائلش تازگی دارد. مستر هلمز آمادگی خود را برای این کار اظهار داشت بالاخره طرفین قرار گذاشتند که هفته‌ئی دو دفعه مجلس مناظره تشکیل دهند و با هم در مواضع دینی صحبت نمایند و چنین کردند یعنی در همان سنه مباحثه و مفاوضه شروع شد و هفته‌ئی دو روز یک روز در خانه‌ی ارجمند و روز دیرش در منزل مستر هلمز مجلس منعقد می‌گردید و در آن مجالس علاوه بر چند نفر منشی و مترجم عده‌ئی از احباب و جمعی هم از کلیعی و مسیحی و اسلامی حضور داشتند و تمام مطالب نوشته می‌شد و در آخر مجلس بامضای طرفین می‌رسید و مدت دو سنه آن مجالس ادامه یافت و هر نوبت بر شگفتی و تعجب حضار می‌افزود و بایکدیگر می‌گفتند سبحان الله این مرد چقدر حاضر جواب و به کتب مقدسه محیط است حتی مستر هلمز بارها اقرار کرد که جناب ارجمند مثل این است که تورات و انجیل را خودش گفته است خلاصه چون مباحثات طرفین بانجام رسید و اوراق امضاء شده جمع‌آوری تنظیم گردید بصورت کتبی استدلالی درآمد در نهایت متانت و نفاست که بنظر بنده کتیب مذکور (صرف نظر از دو یا سه موضوع آن که از قلم مبارک مرکز میثاق جل ثنائه بنحو دیگر تفسیر گردیده) برای رهبری یهود و نصاری همان اهمیتی را دارد که کتیب حضرت ابوالفضائل برای هدایت اهل اسلام دارد. باری چون ارجمند آن کتیب را حاضر و مرتب نمود و جریان را بساحت اقدس معروض داشت لوح مبارک ذیل در جوابش نازل گردید:

همدان- جناب آقا مهدی رفیعا علیه بهاء الله الاهی هو الله

ای بنده‌ی الهی ورق مسطور رق منشور گردید و مطالب روشن و واضح بود دست شکرانه بدرگاه خداوند یگانه بلند نما و حمد و ثناگو و ستایش و نیایش کن که به چنین موهبتی موفق و مؤید گشتی که در اثبات حقیقت نباء عظیم دلائل و حجج قاطعه و برهان مبین از کتب قدیم استخراج نمودی و هذا من فضل ربک یوید به من یشاء من عباده والله ذو فضل عظیم تألیف مذکور را

البته ارسال نمائید تا به مطالعه اش روح و ریحان حاصل گردد تا توانی شب و روز بجان و دل بکوش تا بخدمت آستان مقدس موفق گردی این است فوز عظیم این است نور مبین باری تا توانی به تبلیغ امرالله مشغول شو در نشر نفعات الله بکوش این است جوهر امرالله و رضاء الله و مغناطیس تأیید الله تا توانی در این مورد جانفشانی نما و در این اوقات چون صبیان نقض از هر جهت علم فساد بلند نموده اند لهذا حضور احباء مشکل است قدری صبر فرمائید و قنش خواهد آمد و من بعض آن جناب در عتبه ی مقدسه زیارت نمودم و لب تأیید در تبلیغ نمودم تا مظهر عون و نایت حضرت احدیت گردی جناب حاجی ملا میرزا محمد و جناب آقا محمد جواد و جناب آقا محمد باقر و جناب نبیل مسافر کل را از قبل این عبد تکبیر ابدع ابهی ابلاغ نمائید والبهاء علیک و علی کل عبد اواب ع ع

چنانچه ملاحظه فرمودید به موجب این لوح مبارک به جناب ارجمند امر گشته بود که استدلالیه ی تألیفی را به محضر مبارک تقدیم دارد تا از لحاظ انور بگذرد ولی بعد از آن لوح دیگر باعزازش نازل گشت متضمن عنایات لانهایات که ضمنا استدلالیه را بگلشن حقایق تسمیه فرموده اند و صورت لوح امانع اقدس این است:

جناب آقا مهدی ابن رفیعا علیه بهاء الله الابهی
هوالله

ای مروج دین الله هر چند سفر بدیع تا بحال نرسیده ولی چون آن کتاب مستطاب گلشن حقایق و معانی است و محتوی بر بشارات انبیای ربانی لهذا رائحه ی طیبه اش قبل الوصول به مشام رسیده این تألیف تأیید است و این سفر توفیق رب جلیل شکر کن خدا را که در یوم ظهور اورشلیم جدید بخدمت بنیان قصر مشید موفق گشتی این اورشلیم بنیان آسمانی است و این اورشلیم مدینه ی رب رحیم ان شاء الله در قطب این اورشلیم یک بنیانی بلند نمائی که نمایان بر جمیع اقالم باشد و البهاء علیک ع ع جناب ارجمند در سنوات اخیره ی حیات ساکن طهران گردید در آنجا هم اوقات فراغت را صرف خدمت امرالله می نمود و در محله عودلاجان هفته ای دو شب مجلس تبلیغی داشت که با وصف پیری و شکستگی کوچه های پیچ در پیچ و پر گل و لای را پیوده در بیت التبلیغ حضور می یافت و بهدایت طالبان می پرداخت و به همین نهج مدت هفت سال بخدمات روحانیه اشتغال داشت تا بالاخره روز گارش بسرآمد و با موفقیت بی پایان در کمال سرور و اطمینان پرواز بملاء اعلی نمود و در جوار رب ابهی مأوی گرفت. صعودش در تاریخ چهارم آذرماه سال هزار و سیصد و بیست شمسی بوده است. مرقد منورش در طهران و اولاد و احفادش نیز در همین مدینه ساکن هستند.

جناب ارجمند در مدت زندگانی بسیاری را به شریعت الله دلالت کرد که از جمله ی آنها آقامیرزا آقا جان طیب بود که پس از ایمان به امر مبارک موفق بخدماتی گردید و مسافرت های بفقار نمود که ضمن طبابت بهدایت نفوس می پرداخت چنانچه در سرگذشت جناب آقا میرزا حیدرعلی اسکوئی نیز نامی از این بزرگوار برده شده است از حضرت مولی الوری هم سه لوح به اعزازش نازل گشته که یکی از آنها ذیلا درج می گردد:

جناب آقا میرزا آقا جان کلیمی علیه بهاء الله الابهی
هوالابهی

ای ثابت عهد ای راسخ میثاق ای روی تو نورانی ای خوی تو رحمانی ای کوی تو روحانی از رقیمه ی کریمه مضامین ثبوت و رسوخ واضح و مشهود و استدعای تأیید در خدمت و تبلیغ امر شده بود تضرع و ابتهال بساحت حضرت ذوالجلال شد که موفق بکل آمال فرماید تا در خیمه ی عهد اسرائیل چون جبرئیل مؤید بخدمت رب جلیل گردی و حضرت خلیل را سلیل مجید شوی سبب فرح و سرور کلیم کریم گردی روی اسرائیلیان سفید نمائی و خوی انبیاء پیشینیان بنمائی بوی خوش گلستان ابراهیمی منتشر سازی و به کوی ربانیون قدیم را معمور کنی والبهاء علیک ع ع باید متذکر باشیم که این میرزا آقا جان طیب خواهر زاده ی جناب حاجی مهدی ارجمند بوده است و جناب ارجمند هم چنانکه قبلا ذکر شد خواهرزاده ی حکیم آقا جان طیب مختصر بافتخار جناب ارجمند چندین لوح مبارک از کلک مطهر مرکز میثاق عز صدور یافته است که بعضی را در خلال این اوراق زیارت فرمودید اکنون با درج یکی دیگر از الواح مبارک که تاریخچه ی آن بزرگوار را

پایان
طهران- آقا غلامعلی دوافروش- همدان جناب آقا مهدی رفیعا علیه بهاء الله الابهی
هوالله

ای سلیل خلیل امروز روز پاکی و آزادی است و وقت عمل بوصایای انبیای الهی تا توانی اغنام اسرائیل را در ظل عنایت شبان

آسمانی درآورد تا گله و رمه شده در چمن عزت قدیمه سبزه موهبت که مانده‌ی آسمانی است بچرند و از چشمه‌ی عنایت بنوشند و چون از پریشانی رها یافته جمع شوند و انجمن گردند موهبت آسمانی رخ بگشاید و عنایت رب جنود حاصل گردد ع ع یادداشت‌های متفرقه‌ی تاریخی و الواح مبارکه‌ی مندرجه‌ی این سرگذشت را جناب آقا جان شاکری که یکی از احباب اسرائیلی بسیار نورانی می‌باشند تهیه و بنگارنده تسلیم فرمودند که این تاریخچه باستناد مواد مذکوره تنظیم گردید.

جناب آقا میرزا موسی خان حکیم‌باشی ملقب به «حکیم الهی» این آیت خلوص و رحمت و سادج خضوع و صفوت از نفوس بالغ و کاملی است که محاسن و مکارمش منکر ندارد بدین معنی که اعدا و احبا و بیگانه و آشنا کلا بر بزرگواریش شهادت می‌دهند و مناقب و محامدش را می‌ستایند حتی مبغضین عنود و لدود اوایل دوره‌ی حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه که در وارد آوردن بهتان بر احدی باک ندارند و بجزئی دستاویزی در اضاعه‌ی معاریف امر می‌کوشند و به کوچکتین بهانه‌ئی باشاعه‌ی اراجیف درباره‌ی رجال احباب می‌پردازند در مورد این مرد توانسته‌اند از تحسین و ستایش خودداری نمایند.

باری این بنده از بخت خود مسرورم که یک سال قبل از افول آن کوکب سعادت در قزوین در دولتسرای خودش بمحضرش مشرف گشتم و از اطوارش آثار وقار و تواضع مشاهده کردم و در جبینش آیت (فی وجوههم نضرة النعیم) مطالعه نمودم آن مرد جلیل درصورت و سیرت و هیكل و شمایل قلیل العدیل بود و در میان سجایای اخلاقیه و شیم مرضیه‌ی او بخشش و سخاوتش زودتر جلب توجه می‌نمود زیرا همیشه در خانه‌اش خوانی گسترده داشت و روزی و شبی نبود که بر گرد سفره‌ی رنگینش چند نفر مهمان از فقیر و غنی و یار و اغیار حاضر نباشد و این حس پذیرائی و مهمان‌نوازی از اوصاف طبیعی آتش خص شیخص بود و هر که چنین باشد البته گردنها در کند ارادتش افتد و دها اسیر محبتش گردد چه که بخشندگی و بخشایشگری از جمیل‌ترین افعال انسانی بلکه از بارزترین صفات خدائی است بدلیل منطوقه‌ی الکریم الجود من خصالی فهینا لمن تین بخصالی.

به هرصورت آن بزرگوار اندامی درشت و موزون و قدی بلند و متناسب و چهره‌ئی مردانه و جذاب و محاسنی سفید و کوتاه داشت لباسش فرنگی و خوش دوخت و اغلب برنگ سیاه بود و عبائی هم بدوش می‌افکند و با وجودی که سنوات عمرش قریب به نود (90) بود اثری از شکستگی در جسم و خمیدگی در قامت نداشت هر روز صبح بعد از صرف لقمه الصبح به اطاق مهمانخانه می‌آمد و پس از احوالپرسی و دلجوئی از مهمانان بدواخانه که مطبش نیز در آنجا بود می‌رفت و به عیادت مریشان می‌پرداخت و به دردهای مراجعین رسیدگی می‌کرد و نسخه می‌نوشت و به فقراء داروی مجانی می‌داد و به پاره‌ئی از آنان کمک نقدی هم می‌فرمود و جمیع بیماران را بوجهی از وجوه شاد خاطر می‌ساخت. هنگام ظهر بمنزل مراجعت می‌کرد و دمی چند با مهمانان بسربرده به اطاق خویش می‌رفت عصرها نیز راه دواخانه را پیش می‌گرفت و بامور مرضیها می‌رسید در اول شب به منزل رجوع کرده پس از اندکی به مهمانخانه‌اش می‌آمد و بر صندلی دم درمی‌نشست و تا قریب چهارساعت از شب گذشته با مهمانان می‌بود و گوش به صحبت‌ها و سرگذشت‌های آنها می‌داد و خود خیلی کم حرف می‌زد ولی هنگام تکلم عرف ایمان و رایحه‌ی اخلاص از بیاناتش متضوع می‌گشت شام را هم در همانجا میل می‌نمود سپس کل را وداع کرده باطاق خود می‌رفت و این امور هیچگاه جنابش را از سایر وظایف امری از قبیل حضور در محفل روحانی و کارهای ضروری دیگر بازمی‌داشت.

شرح مختصر احوال ایشان باهتمام جوان باحرارت و پرنشاط جناب آقا حبیب الله هزاری از قزوین باین بنده رسد و آن مرکب از دو جزوه‌ی کوچک می‌باشد که یکی سواد متحدالمالی است حاوی خلاصه‌ئی از شرح زندگانی ایشان که در ایام صعودشان محفل مقدس روحانی قزوین انتشار داده بوده و دیگر سرگذشت و چیزی است از ترجمه‌ی حال ایشان به قلم جناب دکتر بقراط اسعدی و این بنده به استناد آن دو رساله تاریخچه‌ی آن بزرگوار را می‌نگارم.

نام آن جناب میرزا موسی و اسم پدرش محمد جعفر خان است که از اکراد مافی قزوین بوده و در همان شهر به تجارت چرم اشتغال داشته است میرزا موسی هنگامی که دوران طفولیت را می‌گذراند با پدرش بعلتی که بر بنده معلوم نشد عازم گیلان گشت و بیش از سه سنه در کلاردشت گیلان مقیم شده سپس با هم مراجعت به قزوین نمودند و بعد از قلیل مدتی محمد جعفرخان دنیا را وداع نمود و میرزا موسی بعد از فوت پدر رشته‌ی آموزش گسیخته گشت و بدین سبب وطن مألوف را ترک گفته برای تقویت امر معیشت و جبران خسارات وارده به کرمانشاه روانه شد و با برخی از اشخاص که قسمتی از املاک خالصه را در اجاره داشتند طرح شرکت ریخت و بدین ترتیب آموزش رونق گرفت و در آنجا سرشناس گشت تا اینکه یک نفر از خوانین شهر که با یکدیگر روابط آشنائی داشتند مریض شد میرزا موسی به عیادت او رفت و بر بالینش نشست در همین اثنا شخصی با لباس فاخر و بحال وقار و جلال به آنجا ورود کرد و حضار جمیعا مقدمش را گرامی داشتند و او تنی از اطباء بود که برای معاینه‌ی بیمار آمده بود این مرد پس از گرفتن نبض و دیدن زبان و پرسیدن احوال مریض نسخه‌ئی نوشت و دستوراتی داده برخاست. این هنگام یک اشرفی باو تقدیم داشتند و تا بیرون خانه مشایعتش نموده بازگشتند. میرزا موسی از مشاهده‌ی این عزت و حرمت در حق طیب به شگفت

آمده شایق به فرا گرفتن علم طب گردید و همان ایام با شرکاء تفریح حساب نمود و امور دیگر خود را هم سامانی داده طریق طهران را پیش گرفت لدی‌الورود به تحصیل مقدمات مشغول شد سپس اسباب دخول به مدرسه‌ی دارالفنون را فراهم ساخته از تلامذ آن مدرسه گردید و بعد نزد اساتید فن به تحصیل طب اشتغال ورزید و چند سنه به نهایت اشتیاق و استقامت رنج تعلم را بر خود هوار ساخت تا اینکه به مراد خویش نایل آمد و بعد از چند سال به کرمانشاه مراجعت نمود و چیزی نگذشت که به حذاقت مشهور شد و نزد اهالی مقام و منزلی رفیع یافت.

جناب حکیم الهی خود برای تلامذه‌اش در قزوین بر سبیل حکایت می‌فرموده است که چون آوازه‌ی طبابت در کرمانشاه پیچید و هر روز مرا به چند نقطه برای دیدن مریض می‌طلبیدند دفعه‌ئی به محلی دعوت کردند که چون وارد شدم دیدم آنجا منزل خانی است که چندین سنه پیش در آن خانه هوای تحصیل طبابت در سرم افتاده است وقتیکه به اطاق داخل گشتم حال خود را مانند همان طبیب سابق یافتم و اهل منزل همان احترامات را در حقم مجری داشتند اوضاع خانه هم همان بود که قبلاً دیده بودم جز اینکه خان به رحمت ایزدی پیوسته و بیماری یکی از بازماندگان بود و پس از معاینه و دادن دستورات لازمه چون حرکت کردم بمن هم یک اشرفی بعنوان حق‌القدم دادند و تا بیرون خانه بدرقه‌ام کردند آنگاه جمیع حوادث گذشته در نظرم مجسم شد و خدا را شکر گذاردم که مرا بآنچه مایل بودم نایل فرموده و به تمام آرزویم رسانده است.

باری آن ایام جناب حکیم علاوه بر حسن شهرتی که در میان اهالی شهر داشته مورد توجه و محل وثوق حسام‌السلطنه حاکم کرمانشاه نیز بوده است لهذا هنگامی که حاکم مذکور به حکومت قزوین منصوب شد از جناب حکیم خواهش کرد که او هم محکمه‌ی خود را به قزوین انتقال بدهد جناب حکیم با این پیشنهاد موافقت فرموده پس از سالیان دراز و طی آن همه نشیب و فراز به موطن خود بازآمد و در مولد خویش مسکن گزید.

قبل از آمدن جناب حکیم به قزوین اطباء آن شهر غیر از دواجات قدیمی از قبیل جوشانده‌های معروف چیزی تجویز نمی‌کرده و از ادویه‌ی جدیده خبری نداشته‌اند و مریضان نسخه‌های اطبا را بعطاریها می‌برده دوا می‌گرفته‌اند لکن جناب حکیم در سنه‌ی دوم ورود خود مؤسسه‌ئی بنام دواخانه‌ی عمومی تأسیس کرد و ادویه‌ی فرنگی وارد نمود و مردم را بطب جدید و دواجات تازه آشنا ساخت و از برکت همین دواخانه نفوس متعددی بفن دواسازی آگاه شدند و ازین همین مؤسسه هر روز عده‌ئی از فقرا و بی‌نویان بداروی مجانی می‌رسیدند و بسیاری از بیماران تهی‌دست و نگون‌بخت از ملاحظت و حسن نیت آن مرد صاحب کرم صحت می‌یافتند مختصر آن بزرگوار قبل از اقبال به امر مبارک هفته‌ئی دو شب در منزل خود مجلس روضه‌خوانی داشته و از روی خلوص کامل بتعزیه‌داری می‌پرداخته زیرا در دین اسلام و مذهب تشیع پابرجا بوده و چون شغش اقتضاء می‌کرده است مه با طبقات مختلف از دیوانی و بازاری و عارف و جامی معاشر باشد کم از عقاید گوناگون مطلع شده شوق تحقیق حق و تحری حقیقت در قلبش بیدار گشت و ضمناً با احباب سر و کار پیدا کرد و بالاخره بامر مبارک مؤمن شد و چون آن وجود نازنین در معرفت الله بمقام حق‌الیقین رسید ایمان خود را علنی کرد و بلافاصله بساط روضه‌خوانی را برچید و دستگاه ضیافت دایر نمود.

عزاداری هفته‌ئی دو روز بود آن هم فقط شبها ولی مهمانداری هفته‌ئی هفت روز شد آن هم بطور شبانه‌روزی لهذا در ابتدای کار گروهی از اهالی شهر نزد سعدالسلطنه حاکم وقت رفته گفتند که چون میرزا موسی خان از دین خارج شده خواهشمندیم او را تبعید کنید تا باعث عبرت دیگران شود. حاکم که خود یکی از شیفتگان خلق و خوی حضرت حکیم بود جواب داد که برای تبعید و تنبه او بهانه‌ئی نیست بهتر این است که شما مریضان خود را بمطب او نبرید باطبای دیگر رجوع کنید تا کارش از رونق بیفتد و خود بجای دیگر برود بدخواهان ساکت و قانع شده رفتند ولی چندی نگذشت که پاکی طینت و حسن طویت و خدمات خالصانه و محبت‌های بی‌شائبه‌ی حضرت حکیم همان نفوس را نیز در سلک ارادتمندان او درآورد چنانکه الی کنون هم که سالها از صعود آن بزرگوار می‌گذرد احدی از سکنه‌ی آن شهر نیست که او را دیده باشد و نام او که به میان می‌آید به روح پاکش دعا نکند و از وفاتش ابراز اسف و حسرت نماید. اما کیفیت اقبالش بامرالله بطوریکه در متحالمال محفل مقدس روحانی قزوین (که ذکرش گذشت) درج گشته بعین عبارت این است:

(حضرت حکیم کریم علیه بهاءالله و غفرانه قبل از سنه 1312 قمری و پس از صعود شمس حقیقت حضرت بهاءالله از کرمانشاهان بعزم اقامت و طبابت بقزوین ورود فرمودند و بعد از چند ماه بواسطه‌ی یکی از دوستان الهی مرحوم آقا محمد حسین معروف به جوروم با حضرت متصاعد الی الله سمندر بطور خیلی محرمانه ملاقات پس از ملاقات جلسه‌ی اولی طالب ملاقات دیگری شده مختصر اینکه پس از سه چهار مجلس ملاقات با حضور سمندر و پاره‌ئی از وجوه محترمین و مهمه آن دوره از قبیل حضر حاجی محمد ابراهیم خلیل و حضرت آقا محمد جواد فرهادی و حضرت حاجی محمد باقر نبیل و امثالها مؤمن و موقن بامرالله گردیده و تأسیس مغازه‌ئی بعنوان دواخانه و هم مطب شخصی باشتراک متصاعد الی الله جناب حاجی میرزا ابراهیم علیه غفران الله و بهانه (که جسد اطهرش را پس از صعودش اعدا سنگسار نموده و از قبر بیرون آورده اهانت نموده‌اند و بعداً بتدبیرات احبای الهی شبانه دفن

نموده‌اند) فرموده‌اند و در کمال شوق شور مشغول بودند و بکلی پرده را برداشته حتی دواخانه را نیز محل ملاقات با دوستان الهی قرار داده بودند تا اینکه در سنه 1312 هجری قمری سه سنه بعد از غروب شمس حقیقت چنان منجذب و مشتعل بنفحات الله شدند که بکلی اختیار و زمام از دست رفته در بحبوحه‌ی زمستان و برف و بوران بدون اطلاع احدی از دوستان با اتفاق مرحوم حاجی محمد جواد تاجر قزوینی علیه رحمة الله و غفرانه که ایشان هم تازه بشرف ایمان فائز و بنار محبت الله منجذب شده بودند هم عهد و هم سفر شده عزم کوی دوست نمودند و احرام کعبه‌ی مقصود بستند و این نوع حرکت بی‌اندازه سبب حیرت یار و اغیار قریب و بعید گشت تا به آستان مقدس رسید و بلقay مظلوم یگنا حضرت عبدالبهاء ارواحنا لمرسه الاطهر فدا مشرف گشتند و اشهد بالله و کفی به شهید خلق جدید و بعث جدید و شخص بدیع شده با یک دنیا ثبوت و استقامت و محبت و روحانیت عودت نموده از طریق عشق آباد به مشهد مقدس حرکت کردند و در آن ارض با نهایت حکمت و ملاحظه با احبای الهی مأنوس شده انفاس حیات را صرف نشر نفحات رب الآیات نموده و چون ابتدای اعلان نقض بود به تمام وجود و قوی نفوس را به ثبوت بر میثاق دلالت کردند چنانچه در لوح مبارکشانی می‌فرماید قوله تبارک و تعالی - هو الابهی - ای ثابت راسخ بر عهد و میثاق نفحات استقامت و خلوص نیت و ثبوت و رسوخ بر پیمان و ایمان الهی که در ارض (خا) از حدیقه‌ی قلب آن جناب منتشر گردید مشام را معطر نمود و قلوب دوستان را مستبشر فرمود الخ- و بعد عودت به قزوین فرموده با حالت انجذاب و خلوص و روحانیت و انقطاع و استقامت تام به بندگی آستان رب انام پرداختند و از هیچگونه خدمتی خودداری نمودند طوری بود که یار و اغیار کل از روش و سلوک و اطوار و اخلاقشان اظهار رضایت و تشکر می‌نمودند) انتهی.

حضرت حکیم پس از آنکه چندی در قزوین مقیم بود از حضرت من اراده الله فرمان یافت که سفری به آذربایجان کند و با مراعات حکمت به نشر نفحات پردازد و پرچم امر الهی را در آن صفحات برافرازد لهذا آن وجود مبارک امور خود را نظم و ترتیبی داده با حال انجذاب و انقطاع توجه به تبریز نمود و پس از ملاحظه‌ی اوضاع مصلحت و حکمت را در آن دید که محکمه باز کند و اعلان طبابت بدهد تا باب الفت و معاشرت با اهالی به آسانی بازگردد و چون چنین کرد درهای رفت و آمد گشوده گشت و از هر طبقه به ایشان برای معالجه مراجعه نمودند و آن جناب در احوال نفوس دقیق می‌شد و هر که را اهل دل می‌دید برای هدایت برمی‌گزید و به کمال ملاحظه و احتیاط بالقای کبکه می‌پرداخت ضمناً جریان کار به محضر مبارک حضرت مولی‌الوری معروض داشت در جواب به دریافت لوح مبارکی حاوی هرگونه عنایت مفتخر شد که بعض فقراتش این است: (خدمات آن جناب در آستان مقدس مقبول و محبوب و مکث در آن ارض و بنای طبابت بسیار بجا و محبوب مطمئن بفضل و موهبت الهی باش که عنقریب تأیید عظیم می‌رسد) انتهی.

باری آهسته آهسته حسن سلوک و رفقا در معاشرت و محبت و دلسوزیش در پذیرائی و مداوا و تأثیر کلمات مخلصانه‌اش در قلوب سبب شد که در شهر مشهور گشت و در خفا بفتح و ظفری آشکار نایل آمد بدرجه‌ئی که ارباب عمائم خبردار شدند و عوام الناس را بر ایشان شورانیدند و آنها هم نقشه‌ی قتلش را کشیده درصدد اجرای آن بودند که دوستان تبریز از قضیه مطلع شده حضرتش را از شهر گزاندند و در همین اثنا حضرت عبدالبهاء او را بحضور طلبیدند و آن وجود مبارک از طریق باد کوبه و تفلیس بساحت اقدس ورود کرد و مورد عنایت و الطاف بی‌نهایت گردیده پس از چندی مرخص شد و با سری پرشور و قلبی پرسرور به قزوین آمده با اشتعال و انجذابی فوق‌العاده و خضوع و خشوعی بی‌اندازه و محبت و خلوص لانهایه بخدمت آشنا و بیگانه پرداخت و چنانکه عادتش بود علی‌الدوام خوان کرم می‌گسترده و با روئی باز و لبی خندان واردین را بر بساط و سماط خویش می‌نشاند و در دواخانه هم هر مریضی رامی‌پذیرفت و هر دردی را درمان می‌کرد و هر زخمی را مرهم می‌نهاد حتی چنانکه از پیش اشاره شد بفقرا دوا می‌جانی می‌داد و به درماندگان اعانت پوی می‌کرد و با آنکه نفس این اعمال بهترین طریق بود برای هدایت نفوس معهدا عنداللزوم زبان به تبلیغ می‌گشود و قول را پشتیبان فعل می‌کرد و بیاناتش بقعر قلوب می‌نشست چه که گفتارش مؤید بکردار بود و در عین حال پی‌درپی وجوهی بساحت اقدس تقدیم می‌نمود و چنان در این عمل تعجیل داشت که حضرت مولی‌الوری با عباراتی ملیح و بیاناتی آمیخته بمزاج او را از این کار منع فرمودند و این است صورت قسمتی از لوح مبارک در این خصوص قوله الاحلی:

(آن جناب فی الحقیقه بجمیع قوی بخدمت پرداخته‌اید و از جمیع جهات همت می‌فرمائید هرواردی را میماندارید و هر ذاهبی را مشیع در نهایت احترام همواره خوان ضیافت می‌گسترید و بزم محبت ترتیب می‌دهید و جشن مسرت احباب می‌سازید و سفره‌ی مهنا می‌آرئید سماورها همواره در جوش است و دلها از نار محبت الله در خروش و نعماء روحانی حاضر و اطعمه‌ی لذیذ جسمانی موجود جمیع این مصاریف شما انفاق فی سبیل الله است دیگر ارسال چیزی از طرف شما بدر خانه ابداء جایز نیست زیرا هرچه هست و نیست در این در خانه فی الحقیقه تعلق به شما دارد و اگر نفسی خود از برای خود هدیه فرستد و یا خود از برای خود نذری کند ملاءاعلی را بخنده آرد دیگر اختیار با شما است و علیک البهائ‌الابهی ع ع حضرت حکیم با شما مزاج خوش است و سرور آرد از حطام خانه‌ی از خشت خام باقی مانده بود آنرا نیز به باد دادی دیگر نه

لانهی نه آشیانه‌ی پاک باخت شدی حال دیگر آرام گیر گویند پاک بازی جان بازی است و نهایت قماربازی الحمدلله در این میدان با عبدالبهاء همدم و همرازی دو مفلس که یک آواز خوانند خدا را خنده گیرد ع ع) باری جناب حکیم همچنان در قزوین بسر می‌برد که بار دوم از حضرت مولی‌العالمین مأموریت تبلیغی یافت و امر شد که به کرمانشاه سفر کند و بشارت ظهور مکلم طور را بسادات و رؤسای آنجاها بدهد آن جناب بی‌درنگ کارهای خویش را بنظم و نسق آورده نخست به کرمانشاه رفت و پس از خدمات؟؟؟ و تحصیل موفقیتهای شایان بنواحی و توابع آنجا رفت و با بزرگان ایلات و اکابر عشایر مذاکرات امری نمود و؟؟؟ علی‌الهیان ملاقات کرده پس از اتیان دلیل و اتمام؟؟؟ هر کدام از آنان که می‌خواستند مستقیماً از حضرت عبدالبهاء سئوالاتی بنمایند توسط جناب حکیم عریضه‌های را تقدیم می‌داشتند مختصر در همین سفر حضرت حکیم آقا سید رستم نامی هم که یکی از مشاهیر رؤسای طایفه‌ی علی‌الهی بود روبرو گشت و بطوریکه بنده‌ی نگارنده در قزوین مرحوم درویش مونس در سنه 1301 شمسی شنیدم (هر گاه؟؟؟ بخاطر مانده باشد و در نقل واقعه کم و زیادی نشود) آن شخص یعنی سید رستم کسی است که پس از مباحثات؟؟؟ با یکی از مبلغین امرالله (که در نظر نیست آیا آن؟؟؟ حضرت حکیم الهی بوده است یا خود حاجی مونس که؟؟؟ قضیه است یا دیگری) خواستار شده بود که اگر صاحب؟؟؟ ظهور (باصطلاح آن طایفه) شاه حاوندگار می‌باشد خواب یا بیداری شخصاً بر او ظاهر شود تا در تصدیق امر تردید برایش نماند. چون این مطلب توسط آ ن؟؟؟ به محضر مبارک عرض شد لوح ذیل در جواب واصل گردید: (هوالله- جناب رستم دستان معنوی را تکبیر برسان و وقت تفسیر رؤیا آمده در بیداری و رؤیا هر دو مشاهده و لقا محبوب و مرغوب بتوجه تام و نیت پاک و لطافت دل و بشارت جان سر به بالین نه اسرار ملکوت مکشوف شود یعنی برای آن جناب ولی اگر در بیداری بصیرت نیز مشاهده نماید جائز است و اگر خواب رؤیا گردد سر غیبی ظاهر شود و البهائ علیک ع ع) این پیام مبارک به سید رستم ابلاغ گردید و او پس از چند روز اظهار داشته بود که من به نیت کشف اسرار سر بیالین نهادم و اموری هم در خواب مشاهده نمودم ولی بعد از بیداری آنچه دیده بودم فراموش شد خوب است اراده فرمایند در عالم بیداری این مکاشفته دست دهد و چون ثانیاً این مطلب بوسیله‌ی همان مبلغ بعرض رسید لوح دیگری در جواب شرف صدور یافت که صورتش این است:

(الله ابهی- ای سرگشته‌ی صحرای الهی آنچه مرقوم نمودی مسموع گردید و هرچه منظور نمودی ملحوظ افتاد بوی خوش از ازار ریاض قلوب در انتشار است و نفعی دلکش از حدائق ملکوت ابهی در هبوب و اشتهار حضرت موسی چون سه مرتبه تنبیه را لحکمة راموش نمود اگر شخص معهود محترم یک مرتبه خواب را فراموش نماید عیب ندارد چه که عهد الست عام و مشتهر بود ولی کل فراموش نمودند الا معدودی قلیل چون کبریت احمر در صحرای کوران سواری سمند دوان رنگ آسمان حجت و برهان است ذکران نفع‌الذکری عنقریب هر در خوابی بیدار گردد و هر بی‌هوشی هوشیار امور فراموش شده پیاد آید که دلهای افسرده و پزمرده شاد گردد ع ع) چنانکه در لوح مبارک ملاحظه فرمودید از حضرت عبدالبهاء دستور چنین بود که سید رستم مذکور برای مشاهده‌ی شاه‌خوندگار بصرای گوران برود و منتظر شود تا آن بزرگوار بر اسب کبود رنگ دونده بر او آشکار گردد مرحوم حاجی مونس نقل می‌نمود که سید مشارالیه حسب الامر روزی به صحرا رفت و چیزی نگذشت که از دور هیکل مبارک معهود را بر اسبی آسمانی رنگ نشسته دید که به تاخت آمد و به کمال قدرت و عظمت و وقار و هیمنت از برابش عبور کرد و چون این رؤیت در بیداری برای آن سید حصول یافت حجاب ارتیاب از پیش چشمش برداشته شد و ابواب یقین بر وجه قلبش مفتوح گشت و با سرور خاطر و انجذاب و افر بامرالله مؤمن گشت و کماکان باعتبار سیادت بسمت ریاست در گوران می‌زیست و گویا مقارن همان ایام یا پس از چندی لوح مبارکی باعزازش نازل گشت که صورتش این است: (هوالله- گوران- جناب آقا سید رستم علیه بهاءالله الابهی. هوالابهی الابهی ای سید بزرگوار هر چند از پیش داروی اعظم ارسال شد که نوش هر نیش بود و دریاق فاروق امراض هر بیگانه و خویش و آن نامه‌ی بود که عنوانش بنام بزرگواری و سلطنت ابدیه‌ی شاه خوندگار بود آن یار وفادار را اخبار کردیم که افق حقیقت بظهور آن آفتاب جهان رحمانیت مزین گشت و چنان اشراقی نمود که رستخیز عظیم برپا شد و قیامت کبری ظاهر گشت حقایق جمیع اشیاء از حرارتش از کون خفا بعرصه‌ی ظهور واضح و مشهود جلوه نمود و هستی جمیع ذرات نمودار گردید جشن الهی برپا شد و مطرب الهی آغاز ترانه نمود بلبل گویا به ستایش خداوند بیهمتا برخواست و مرغان چمن بر سرو و سمن به تجید نیر فلک توحید آهنگ بدیعی ساز کردند و به آواز بلند سبوح قدوس رب الملائکة و الروح نعره زدند و بان گلبانگ الهی انجن رحمانی باهتر از آمد و در صوامع ملکوت جوامع آیات تقدیس ترتیل گشت ملاء اعلی از این نغمه بوله و طرب آمد و سکان ملکوت ابهی از این ترانه در نهایت وجد و جذب به ستایش آن دلبر بیهمتا لب گشودند ولوله در آفاق افتاد و زلزله در ارکان عالم ظاهر گشت جمیع اقالیم را صیت حق بحرکت آورد و آوازه‌ی این امر عظیم در کل اقلیم بلند شد و با وجود این گوران

که کشور شاه مردان بود و اقلیم محبت و مودت مطلع احسان تا بحال نه جنبشی نه حرکتی نه اهتزازی نه وجدی و طربی و جذب و ولهی نه شعله‌ی؟؟؟ سوزی و نه شمع شب افروزی ولی هر امری را میقاتی و؟؟؟ بخشش را اوقاتی حال میقات یوم معلوم آمد و نفعات؟؟؟ مشام آن سرحلقه‌ی عارفان را معطر نمود از فضل حق امیدوارم که چنان آتش افروزی که شعله و حرارتش بملاءاعلی؟؟؟ و چنان بوی خوشی منتظر کنی که رایحه‌اش بریاض؟؟؟ ابری رسد چنان نعره زنی که ارکان گوران را به حرکت؟؟؟ و قلوب افسردگان را بنار محبت الله مشتعل نمائی کوران را بینا کنی و کران را شنوا و گنگان را گویا مردگان را زنده کنی و پژمردگان را تر و تازه نمائی مرغ خاموش را چون خروس؟؟؟ برین بخروش آری و بالهامات سروش غیب ملکوت الهی؟؟؟ کنی در آن انجن چنان چهره برافروزی که صباحت؟؟؟ تا ابدالآباد عاشقان را بوجود و طرب آرد و بوله و؟؟؟ دم‌ساز کند چنگ حقیقت را بنوا آری و تار هدایت را؟؟؟ گیری و بالحنی بنوازی که سنگ خارا را بحرکت آرد و؟؟؟ خشک را باهتر از درآرد و نفوس مرده را حیات ابدیه؟؟؟ و قلوب غافله را بیدار کند و محرم اسرار گرداند؟؟؟ برافروزی که پرتوش بجهان ابدی رسد و شعاعش در؟؟؟ سرمدی جاوید بماند کار این کار است و غیر آن هذیان؟؟؟ ناپایدار است بی‌قرار است بی‌ثمر است و از خصائص؟؟؟ و حجر است ملاحظه نما که چه قدر نفوس در دنیا آمده‌اند و در قیود عزت ناپایدار افتاده‌اند چه زحمت‌ها که کشیدند چه تعبها که تحمل نمودند عاقبت بجهان خاموشی شتافتند و قدر عزت ابدیه‌ی عالم انسانی را نشناختند محو و نابود شدند و خاموش محمود گشتند نه اثری نه ثمری نه بقائی نه وفائی نه صفائی نه روحی و نه ریحانی نه قرینیت در گاهی نه تقرب بارگاهی نه سروری نه حوری این است نهایت حال خفتگان و عاقبت احوال غافلان ولی ملاحظه نما شمعی که در شبستان الهی روشن گردد نورانیتش انجن عالم را روشن نماید و اثرش در جهان باقی شاهد هر محفل انسانی ابدی است و سرمدی است پایدار است و برقرار این است عزت ابدیه‌ی الهیه و این است سلطنت سرمدیه‌ی معنویه خوشا به حال آن نفسیکه به آن فائز گشت و علیک البهاء ع ع) باری این حکایت طردا للباب و به مناسبت اسم آقا سید رستم به میان آمد اکنون به سرگذشت حضرت حکیم بازگشته معروض می‌دارد که آن جناب چون در کرمانشاه و اطرافش با نفوس مهمی مذاکرات امری کرد و به خدمات بزرگی موفق گشت آخوندهای آن حدود جدا بر مخالفتش قیام نمودند و عوام الناس را بر او شوراندند و کار را چنان سخت گرفتند که حاکم وقت بر اثر فشار آنان حکم تبعید ایشان را صادر و ابلاغ کرد لهذا به قزوین مراجعت فرمود و راجع به این مسافرت و صدمات وارده‌ی در این راه حضرت مولی‌الوری در یکی از الواحش چنین می‌فرماید: (الحمد لله در این سفر به خدمات فائقه موفق گشتی و بلایا و مصائب شدید در محبت جمال قدم تحمل فرمودی هر چند بی‌ادبان خدمت شما بی‌ادبی نمودند و زبان بطعن گشودند و سب و لعن کردند و عاقبت با کمال بی‌احترامی عذر شما را خواستند و سرگون از بلد کردند عیبی ندارد باید شکر و حمد نمود که به چنین فیض عظیمی فائز شدید و به چنین فوز مبینی موفق گشتید ای بنده‌ی جمال قدم اسم اعظم روحی لاجبائنه الفدا را بکرات و مرات سرگون کردند از اقلیمی به اقلیمی بردند و از کشوری به کشوری تأسی به جمال مبارک نمودی و از بحر بلایا ی او قدحی نوشیدی نوشت باد انشاءالله باز از این جام لبریز فرح انگیز نشسته خیز بیاشامید و از این نقل لذیذ میل فرمائید هینئا هینئا) انتی.

جناب حکیم همچنان در قزوین می‌گذرانید و بخدمت بیگانه و خویش و توانگر و درویش اشتغال داشت تا وقتیکه مرکز میثاق آهنگ سفر اروپا نمودند و اراضی غرب را بقدم مبارک مزین فرمودند این هنگام آن جناب اذن تشریف خواسته در پاریس بنعمت لقاء مرزوق گشت و این سیمین و آخرین سفری بود که برای تقبیل آستان محبوب انجام می‌داد. بنده خود از ایشان شنیدم که می‌فرمود وقتی که در اروپا مشرف بودم پی‌درپی علماء و دانشمندان بحضور مبارک باری‌یافتند و حضرت مولی‌الوری از یکایک آنان سؤال می‌کردند که در کدام رشته تحصیل کرده‌ئی و در چه علم تخصص داری سپس از همان علمی که آن عالم می‌دانست بیاناتی چنان عمیق و دقیق می‌فرمودند که مبهوت و مندهش می‌شد و خود را کمتر از قطره‌ئی می‌دید که در برابر دریای ژرف قرار گرفته باشد حتی اگر آن عالم مثلا متخص در فن نقاشی بود گمان می‌برد که حضرت عبداله‌ی در یکی از دارالعلمهای بزرگ دنیا این رشته را تکمیل فرموده‌اند علمای فنون دیگر از قبیل فلاسفه و اطباء و مهندسین و مورخین و منجمین و غیرهم نیز همین خیال را می‌کردند و چون از محضر مبارک می‌پرسیدند که این علم را در کجا آموخته‌اید می‌فرمودند که من در همان مکتبی وارد شده‌ام که حضرت مسیح وارد شد.

باری جناب حکیم بعد از مرخصی به عشق آباد رفت و چندی در آنجا و مدتی هم در مرو به ملاقات دوستان و هدایت طالبان گذرانده در این اثنا بدرد لثه و درد پا مبتلا و چند ماه در عشق آباد بستری گردید و پس از عود صحت از طریق باد کوبه و رشت به قزوین مراجعت فرموده بخدمات خویش مشغول گشت و بعد از چندی هم باتفاق حضرت سمندر علیه رضوان الله بامر و اجازه‌ی طلعت پیمان بطهران رفتند و نفعات قدس الهی را در آن سرزمین منتشر ساخته مراجعت نمودند این مسافرت هم بطراز قبول مزین شد و نتایج بسیار خوب بیار آورد. اما الواح مبارکی که به افتخار این مرد نازل شده بسیار است که هر یک دلالت بر کمال جلالت قدر او می‌نماید از جمله در یکی از

آنها

می فرمایند:

(هوالله- ای طیب روحانی فی الحقیقه یزدانی رحمانی ربانی روحانی هستی و برهان بر این هر وقت تو را تخطر نماید روح و ریحان آید و دل و جان شادمان گردد بخدمت موفقی و بخلوص نیت مؤید این شاه راه منتهی بسدره المنتهی گردد و پایان این طریق بملکوت ابهی باشد)

و اما لوحی که عنوانش (حکیم الهی) بوده و او را بهمین اسم مشهور کرده صورتش این است: (هوالله- ای حکیم الهی از بدایت تاریخ تا یومنا هذا در دنیا دو صنف طبیبان موجود اطبای الهی و اطبای طبیعی و در کتب و صحف مذکور نفوس مبارکی طبیبان الهی بودند و تشخیص امراض معنوی می نمودند و بدریاق الهی معالجه می فرمودند. آن طبیبان در دبستان الهی تحصیل طبابت کردند لهذا امراض مزمنه‌ی نفوس انسانی را بلکه علل مهلکه‌ی آفاق را تشخیص می نمودند و معالجه می فرمودند و همچنین طبیبان طبیعی آمدند و زحمات بسیار کشیدند بیماران را پرستار بودند و علیلان را معالجه‌ی ابدان می نمودند این دو فرقه هر دو خادم عالم انسانی بودند و فوائد عظیمه از هر دو صنف در میان ولی تو شکر کن خدا را که طیب دل و جانی و حکیم جسم و ابدان مریشان روحانی را داروی رحمانی دهی و علیلان جسمانی را علاج و درمان ربانی نمائی جامع در طبابتی و حائز دو منقبت این است عین موهبت این است فضل و رحمت که تو را موفق بخدمت یار و اغیار نموده مظهر الطاف بی شمار فرموده جمیع نفوس خواه خویش خواه بیگانه که از قزوین مرور نموده‌اند و با آنها ملاقات شده کل از تو راضی و ممنون و خشنودند از این جهت عبداله‌ی غبطه‌ی خدمت تو می خورد و آرزوی موفقیت تو می نماید ای کاش من نیز از این خدمت نصیبی داشتم و بهره‌ی می گرفتم لیکن یخص برحمته من یشاء جمیع یاران روحانی را تحیت ابدع ابهی با کمال اشتیاق برسان وعلیک الهاء الابهی عبداله‌ی عباس) لوح دیگری نیز بنام آن زنده‌ی ابرار هست که ضمن آن او را بخطاب کریم (انک لعلی خلق عظیم) مخاطب داشته‌اند و این بهترین دلیل است بر اینکه آن شمع نورانی متعلق باخلاق انبیاء در انجمن انسانی بوده است.

مختصر آن بزرگوار بهمین منوال در قزوین ایام بسر می برد تا آنکه در زمستان سال 1302 هجری شمسی آثار نقاهت در وجود مسعودش نمودار گردید و کم کم مرض سخت شد و معلوم بود که آفتاب عمرش بر لب بام است و عنقریب غروب خواهد کرد اواسط بهمن ماه همان سنه مزاج شریفش بشدت رو بضعف گذاشت و قوایش بسرعت بنا بتخلیل نهاد و کوشش اطباء بی ثمر ماند ولی آن مجسمه‌ی تسلیم و رضا پیوسته شاد و مسرور بود تا اینکه در تاریخ یوم الجمال من شهر الملک سنه هشتماد بیانی مطابق یکشنبه بیست و یکم بهمن ماه سال 1302 هجری شمسی قوای بدنی مختل گشت هنگام غروب همان روز اطبای شهر بیعادت آمده ایشان را معاینه نموده دستوری ساده داده رفتند و آنمرد تاریخی درحالی که حواسش بجا و قوای عقلانیش سالم بود و علی الاتصال صحبت می کرد و می خندید یک ساعت و نیم از شب گذشته در نود سالگی چشم از جهان پرتعب بریست و در جنان پرترب بر سریر عزت ابدی بنشست. دوستانی که بر بالینش بودند و از فقدان چنین گوهر گرانبائی اشک حسرت از دیده می ریختند شبانه بوسیله‌ی تلفن حلول این مصیبت جانگداز را بنفوس مهمه خبر دادند و همان شب در منزل خود او جسد مطهرش را غسل داده با عطر و گلاب معطر نمودند صبح روز بیست و دویم بهمن ماه علاوه بر احباب و اماء الرحمن جمعیت بسیار انبوهی از کل طبقات شهر برای تشییع حاضر شده دو ساعت قبل از ظهر جسد را با احترام و اعزاز تمام حرکت دادند و در حالی که احباء و مسلمین مانند اطفالی که پدر مهربان خویش را از دست داده باشند در آتش غم می گداختند و جماعت فقرا دلسوخته پیاد عطاها و کرهای او دسته‌های گل نثار تابوتش می نمودند و جوانان بهائی از قصائد حضرت عنده‌یاب با آهنگهای محزن تلاوت می کردند جنازه را تا قبرستان قدیم که موسوم به باغ طالش بود مشایعت و دفن نمودند اما بعد از چند سال که بلدیّه مصمم گشت قبرستان را منهدم و میدل بگردشگاه کند احباب جسد طاهرش را به باغ موسی خان که اکنون گلستان جاوید دوستان است منتقل و مدفون ساختند. باری پس از دفن و در اثنای تعزیه‌داری به مناسبت در گذشت آن وجود نازنین از طرف محفل روحانی قزوین وقوع این واقعه را بوسیله‌ی تلگراف بنقاط مهم امری از قبیل طهران و خراسان و شیراز و کاشان و سایر شهرهای بزرگ ایران و همچنین بساحت اقدس مخایره کردند چون آن موقع هیکل مبارک حضرت ولی امرالله در سفر تشریف داشتند از اراض اقدس جوایی بلین عبارت رسید: (طهران- توسط دواچی- طرازالله سندر احزان ما را احاطه نموده مراتب وداده‌ی ما را به منتسبین و احباء ابلاغ دارید تسلیت روحانی می طلبیم عائله‌ی شوقی) باری از نقاط مختلفه‌ی امری نیز تلگرافات تسلیت آمیز بسیاری همان ایام رسید جناب ناطق اردستانی هم که شرح احوالش در جلد سیم این کتاب درج شد اشعار ذیل را انشاء کرده ارسال داشت:

افسوس کز نوائب دوران کج مدار	روز نشاط و وجد بدل شد بشام تار
هر روز نفعه‌های فرح بخش می رسید	ای دون وزید باد مخالف بهر دیار
هر ماهه می وزید ز قزوین شمیم وجد	اینک رسید قرحه‌ی جانسوز ناگوار
یعنی سقوط سرو نبالت از آن ریاض	یعنی غروب نجم سعادت از آن دیار

کرده	صعود	روح	شریفی	بکوی	یار
نی غم ز	فوت	اوست	که خوش	گشته	پایدار
کز عالم	شهود	نهان	گشت	در	غبار
کز این	جهان	بغیب	بقا	یافتی	قرار
گشت از	قلوب	پاک	عیان	آفتاب	وار
محبوب	حق	مقرب	درگاه		کرد گار
کان	روح	پاک	رفت	سوی	آفرید گار
آورد	سوگواری	او	بهر		یاد گار

کرده نزول جسم عزیزی بریز خاک
نی حزن از فناش که خود یافته بقا
افسوس از آن عطا و نوال و سخا وجود
صد حیف از آن وفا و صفا و خلوص و صدق
از این بساط خاک گراو کرده رخ نهان
روح روان حکیم الهی عزیز محقق
سال هزار و سیصد و دو بود با چهل
ناطق برای صفحه‌ی تاریخ سوگ او

حضرت حکیم اولادی نداشت و از خود نسلی باقی نگذاشت لکن چند نفر را نزد خود علم طب آموخت و از میان آنها جناب اسعدالحکماء را که دارنده‌ی اخلاقی ستوده بود به فرزندی برگزید و او را علاوه بر تعلیم طبابت به آداب بهائی و صفات رحمانی نیز بار آورده در سنوات اخیره‌ی زندگی خویش دواخانه‌ی خود را هم با او گذار کرد اسعدالحکماء که چهار یا پنج سال پیش بجهان جاوید شتافت حقا که تا زنده بود چراغ حضرت حکیم را روشن نگاه داشت زیرا بعد از صعود آن جناب منزل اسعدالحکماء محل پذیرائی واردین گردید این بزرگوار هم مسافرت‌هایی برای تشویق و تبلیغ بخراسان و پاره‌ئی از نقاط دیگر انجام داد و او هم مانند استادش عالی همت و خوش‌سیما و قوی هیكل بود گاهی مزاح نیز می‌نمود.

در نظر است هنگامی که بنده در خدمت فاضل معظم و دانشمند مکرم حضرت آقا سید عباس علوی خراسانی دامت افاضاته در سنه 1303 شمسی دو نفری ضمن سیر سفر به قزوین وارد و در منزل جناب اسعدالحکماء مهمان شدیم روزی یک نفر از علمای شهر را پیش حضرت علوی آورد تا با هم صحبت بدارند اول جناب آقا سید عباس را به آن شخص و بعد او را به ایشان معرفی نموده گفت این مرد محترم اسمش فلان و از خانواده‌ی فلان و از واعظان خوش‌بین این شهر است با احباب نیز میانه‌اش بد نیست اخلاقا هم مردی سالم است ولی درد دین ندارد. آن شخص عالم داد و فریادش بلند شد که مرد حسابی چه می‌گوئی این چه طور معرفی کردن است من چگونه هستم که دین ندارم و چون خیلی از این حرفها زد اسعدالحکماء گفت بی‌جهت برافروخته مشو من نگفتم دین نداری بلکه گفتم درد دین نداری مثل اینکه من خودم دندان دارم اما درد دندان ندارم باین سبب پیش دندانساز نمی‌روم تو هم چون درد دین نداری گوش بحرف حق نمی‌دهی.

روز دیگر یکی از طلاب مدرسه آمده بود و با جناب علوی مذاکره می‌کرد چند بار ضمن صحبت اظهار داشت که من چون اعتقادم چنین و چنان است اهل بهشتم و دیگران که این عقیده را ندارند بجهنم می‌روند بعد از آنکه برخاست و رفت اسعدالحکماء رو بحضار آورده گفت این بدبخت چقدر آرزوی بهشت را دارد و به آن مینازد و غافل از این است که بهشتی که او در آن است اهل شعور جهنم را بر آن ترجیح می‌دهند. طوری این جمله را به خوشمزگی ادا کرد که همگی خندیدند و چند نفر از مسلمین هم این گفته را تصدیق کردند.

حضرت	ملاعلیجان	شهید	ماهفروزی	ملقب	بعلی	اعلی
------	-----------	------	----------	------	------	------

این بزرگوار از اجله‌ی علماء و اعزّه‌ی شهدای دور بهائی و تنی از اعظام مخلصین و افاحم منقطعین است که در میان سراجهای هدایت جلوه‌ی آفتاب را دارد و انسان متحیر می‌ماند که از خصایل ملکوتی او کدام را مقدم بشمارد چه که در دانائی و پارسائی و بردباری و نیکوکاری سرآمد مؤمنین مازندران بوده است جز اینکه حرارت عاشقانه و جذبات عارفانه خصوصا کیفیت جانبازی او سایر شیم حمیده و سنجایای محموده‌اش را تحت الشعاع قرار داده است در هر حال عظمت مقامش بدجه‌ئی است که امثال این عبد را یارای تعریف و توصیف او نیست.

این بنده در بهار سال 1301 هجری شمسی که باتفاق جناب نادر نیرو علیه رضوان الله در صفحات مازندران سیر و سفر می‌کردیم گذارمان بقریه‌ی ماهفروزک وطن آن شهید افتاد که اهلش جمیعا بهائی بودند ولی آن ایام نمی‌دانستم روزی خواهد رسید که بنده دست بنگارش ترجمه‌ی احوال بزرگان خواهم زد و برای کسب اطلاع از تاریخچه‌ی آن شخص شخیص محتاج پیرسش از این و آن خواهم گشت و گزته در آن فرصت ذیقیمت از اهل محل اطلاعات بسیاری بدست می‌آوردم تا امروز بکارآید ولی برگزیده متأسف نباید شد علی‌الخصوص که بهمت جناب ابوالقاسم تندر اوراق متفرق و مختصر از سرگذشت آن وجود مقدس تهیه و نزد بنده فرستاده شده است و از حسن اتفاق کجایی هم خطی دارنده‌ی نود نه (99) صفحه از کتابخانه‌ی (سلیمانخان) تبریز بدست آمد که یکی از احباب بنام علی اصغر بهائی در شرح فتنه‌ی ارض طاء بسال هزار و سیصد هجری قمری که خود از نزدیک شاهد بوده مقارن همان اوقات نوشته است و چون آتش آن فتنه شراره‌اش بسایر بلاد ایران نیز سرایت کرده حوادث نقاط دیگر را هم که از جمله واقعه‌ی هایلای مازندران و کیفیت گرفتاری حضرت ملاعلیجان است نیز نگاشته و اکنون این عبد اولاً باستناد اوراق ارسالی

از مازندران توسط جناب تندر و ثانیاً باعتبار کاتب جناب علی اصغر بهائی ترجمه‌ی احوال حضرت ملاعلیجان را می‌نگارم و آنچه هم خود درباره‌ی آن شهید فرید از احبای مطمح طبرستان و کسان دیگر شنیده‌ام بر آن می‌افزایم.

جناب ملاعلیجان در سنه هزار و دویست و شصت و دو هجری قمری در قریه‌ی ریکنده که دو فرسخ با شهر ساری فاصله دارد پای بعرضه‌ی وجود گذارد اسم پدرش آقا جعفر و نام مادرش آمنه بوده است ولی این پدر و مادر هر دو بفاصله‌ی پنج شش سال برحمت ایزدی پیوستند و آن گوهر گرانها را در دنیا تنها گذاشتند لهذا آقا جان ماهفروز کی خالوی آن جناب او را بخانه برد و به پرورش او قیام نمود و پس از اینکه آن طفل خواندن و نوشتن آموخت و استعداد خداداده و هوش سرشارش بر خالویش معلوم گشت او را بساری فرستاد تا در یکی از مدارس قدیمه‌ی آنجا بکسب علوم دینیه مشغول گردد این هنگام حضرت ملاعلیجان یازده ساله بود پس از ورود به ساری در حجره‌ئی از حجرات مدرسه‌ی سلیمانخان سکونت اختیار نمود و بنهایت جدیت با کتساب کمال پرداخت و از مدرسین مدرسه استفاده‌های بسیار کرد و چون خیلی باذوق و خوش‌فهم بود اساتیدش بشوق آمده دقایق معارف اندوخته را بجنابش تعلیم می‌نمودند خصوصاً آقا شیخ جعفر مجتهد که در تدریس و تعلیم او به‌چوچه قصود نکرد و در تبیین و تشریح مطالب فتور نیارورد جناب ملاعلیجان شش سال در ساری به‌مین منوال تحصیل کمال اشتغال داشت و چون خالویش او را در پیودن درجات علم ساعی و در تقوی و خداپرستی بی‌همتا یافت بیش از پیش همت برپیتش گماشت و جنابش را بیارفروش اعزام داشت تا از فضایی آن شهر نیز استفاده کند. شهید مجید این توجهات پدرانه‌ی خالو را از حسن تقدیر خداوندی درباره‌ی خود محسوب داشته بی‌درنگ بیارفروش (بابل حالیه) رهسپار شد و در مدرسه‌ی میرزا زکی رحل اقامت انداخت و در فقه و اصول و فنون ادب و علوم دیگر به مراتب عالیه نایل گشت و چون ضمیری منیر و روحی لطیف داشت پاره‌ئی از اوقات شبانه روزی را بعبادت و ریاضت اختصاص داد و هنگام روزه و نماز روی نیاز به آستان ملیک منان می‌سود و بحال تضرع و ابتهال راز و نیاز می‌کرد و طلب توفیق و تأیید می‌نمود تا به معرفت حق و حقیقت فائز شود و چون با قرآن مجید انس داشت و اوقات فراغ را به تلاوت آن می‌گذرانید به مرور زمان یعنی در طی بیج سال تفکر و تعمق بلحن القول خدا آشنا گشت و از خلال آیات قرآن و مضامین احادیث معتبره بحقیقی برخوردار که بی‌اندازه او را به مطلوب نزدیک ساخت و گویا در پیش خود پی‌برد که:

آنچه را در آسمان می‌جست دل بر زمین خوش ناگهان آمد پدید

آن اوقات جناب آقا سید محمد رضا شه‌میرزادی بقیة السیف قلعه شیخ طبرسی در مازندران بود حضرت ملاعلیجان که او را مردی بامعرفت و متقی و رازدار تشخیص داده بود آنچه از رموز آیات و معانی اخبار و تأویل احادیث بر حضرتش معلوم گشته بود نزدش اظهار داشت آقا سید محمد رضا مطالب مکشوفه را تأیید کرد و بعضی از حقایق دیگر را نیز توضیح نمود بطوریکه دیگر حجابی در برابر چشم و ارتبابی در دل آن جناب باقی نماند لهذا انوار یقین بر قلب شریفش تابید و به کمال اطمینان در جرگه‌ی اهل ایمان داخل گردید و سال تصدیقش مطابق با سنه 1284 هجری قمری و خود آن موقع جوانی بیست و دو ساله بوده است.

باری پس از حصول ایقان چون تحصیلاتش هم به پایان رسیده بود از بارفروش به سرخ رود کوچید و مدت یک سال در آنجا مقیم بود و بعد بنا بخواش دای خورش بماهفروزک رفته در منزل ایشان فرود آمد و پیشوائی اهل محل را برعهده گرفت و کوشید تا بتدریج تمام اهل ده را باآداب اسلامی پرورش داد بدین نحو که لدی‌الورود باهالی که تا آن تاریخ در ادای فرایض دینی لاابالی بودند دستور داد که هر روز پس از مراجعت از صحرا و جنگل در مسجد حاضر شوند و نیز فرمود زنها که تا آن زمان بی‌حجاب بامر خانه کاری و شالی کاری و برنج کوبی مشغول بودند بعد از فراغ از امور روزانه چادر پوشیده در مسجد حضور یابند و پشت سر مردها جالس شده مسائل شرعی بیاموزند و بالجمله مرد و زن و پیر و جوان را هر شب به مسجد احضار می‌کرد و خود بر منبر می‌رفت و احکام مسلمانانی را از نماز و روزه و طهارت و آداب و معاشرت به آنها می‌آموخت و همچنین حقایق را از توحید و نبوت و امامت و سایر مسائلی که بستگی باصول دین داشت برای آنان بیان می‌کرد تا اینکه بر اثر انفاس طیبه‌اش سکنه‌ی ماهفروزک مردمانی خداپرست و دیندار شدند و کمال تعلق را به آن بزرگوار پیدا کردند همچنین اهالی قرای مجاور از قبیل؟؟؟ و کفشگر کلا چاله زمین و غیرها که دیدند مردی جوان با چنین تنزیه و تقدیسی مردمان را بدیانت و عفت و امانت دعوت می‌فرماید بجان و دل ارادت ورزیدند و امر و نهی را پذیرفتند چون سه سال بهمین‌منوال سپری شد شبی بسید آقا بزرگ که از همه لایق‌تر و برای القای کلمه و اصغای ندای الهی مستعدتر بود بشارت ظهور موعود را اظهار داشت و نزد او بایمان خویش اقرار کرده وی را بقبول امر داعی الی الله دعوت نمود سید آقا بزرگ پس از چند روز مؤمن گشت و بعد خانواده‌اش ایمان آوردند. جناب ملاعلیجان بعد از حصول این موفقیت روش صحبت را تغییر داد و هر روز بالای منبر از اخبار و احادیثی که دلالت بر قرب ظهور و چگونگی آن می‌نمود می‌خواند و ترجمه می‌کرد و بر مصائبی که بر قائم آل محمد و اصحابش بنا باخبار و احادیث خاندان نبوت می‌بایست وارد شود ابراز تأسف و تحسر می‌نمود و بعد از چندی موضوع دیگری را پیش کشیده متوالیا اظهار می‌داشت که بموجب آیات قرآن و احادیث معتبر می‌بایست تا بحال حضرت صاحب الزمان خروج کرده باشد و الا نعوذ بالله کار بتکذیب فرمایش رسول خدا و آنمهی

هدی می‌انجامد مختصر چندی بهمین طریق چنان مستمعین را منتظر مترصد نمود که روزی بزرگان قریه و ریش سفیدان محل عرض کردند اگر واقعا در این خصوص خبری دارید از ما دریغ نفرمائید چه که ما بفهم و درایت و دینداری و بزرگواری شما اطمینان داریم و هرچه بر خود شما درباره‌ی ظهور معلوم شود و بما بفرمائید می‌پذیریم. آن جناب فرمود من از حالا جدا باید مشغول تحقیق شوم و البته نتیجه‌ی مجاهدات خود را بشما خواهم گفت و اگر توفیق الهی در این زمینه با من مساعدت کند شما را هم در این سعادت با خود شریک خواهم نمود مختصر بر همین نهج اهالی را تا چندی در انتظار گذاشت تا اینکه روزی بر بالای منبر اعلان کرد که ایها الناس بدانید که موعود اسلام با تمام علامات آشکار گشته و عالم را بنور وجود مبارکش مزین داشته است و من هم بعد از کمال دقت و مجاهده بآن حضرت ایمان آورده‌ام حال هر که طالب حق و هدایت است بسم الله. حضار که این مرده را شنیدند اکثرشان نظر بوثوقی که به آن فرشته‌ی رحمت داشتند بلا تأمل اقبال کردند و از آن پس هر روز بر منبر تاریخ ظهور و کیفیت مظلومیت حضرت نقطه اولی و لطامت واردی بر جمال اقدس اِبهی و اصحاب آن دو وجود امین اقدس را بیان می‌کرد تا اینکه مقبلین باصول مطالب و حقیقت جریان وقایع واقف و بر امرالله ثابت گشتند و کسانی که هنوز متوقف بودند بمروور زمان کلا ایمان آوردند و آن ده یکی از قرای مبارکه گردید و قبسات آن نار موقده‌ی الهیه از آن قریه بقرای دیگر افتاد و گروهی از اهل دهات مجاور نیز بنور ایمان منور گشتند. در اثنا همین وقایع آن وجود مسعود با علویه خانم صبیبه‌ی آقا میرزا آقا جان یعنی دختر دائی خود ازدواج نمود و از آن پس نیز همواره به تربیت یاران و هدایت دیگران می‌پرداخت و گاه گاهی بدریافت الواح مقدسه باعزاز خویش سرفراز می‌گردید و اکنون دو لوح از الواح ایشان که سوادش نزد این بنده موجود است ذیلا زیارت می‌فرمائید. اما لوح اول این است قوله تعالی:

سَمِ رَبَّنَا اَلْاَقْدَسِ الْاَعْظَمِ الْعَلِ الْاِبْهٰی
 الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِی تَقْدَسُ عَنِ الْاَلْفَاظِ وَ الْبِیَانِ وَ تَنْزَعُ عَنِ الْمَعَانِی وَ التَّبْیَانِ اِنَّهُ لَھُو الَّذِی بَہِ الْاَفْتِخَرِ الْحِجَّةِ وَ الْبِرْهَانِ وَ خَضَعْتَ عِنْدَ ظُھُورِہِ
 مَظَاھِرِ السَّیْحَانِ تَعَالَى الرَّحْمٰنُ الَّذِی بَہِ قَامَتْ الْقِیَامَةُ وَ ظُھِرَتْ السَّاعَةُ وَ بَرَقَ الْبَصْرُ وَ خَسَفَ الْقَمَرُ وَ ظُھِرَ کُلُّ اَمْرٍ مُسْتَرٍ اَقْرَبُ مِنْ
 لَمْحِ الْبَصْرِ طَوْبِی لِقَوٰی مَا مَنَعَهُ حِجَابُ الْبَشْرِ وَ اَقْبَلَ اِلٰی اللّٰهِ مَالِکُ الْقَدْرِ الَّذِی بَہِ نَطَقَ عِنْدَ لِبِ الْبَقَاءِ عَلٰی اَفْتَانِ دُوْحَةِ الْوَفَاۃِ اِنَّہٗ لَا اِلٰهَ
 اِلَّا ھُوَ الْمُقْتَدِرُ الْعَلِیْمُ وَ الْحَکِیْمُ وَ بَعْدَ قَدْ بَلَغَ الْخِدَامَ کِتَابِکَ وَ وَجَدْتَ مِنْہٗ مَا سَرَّتْنِی وَ اجْتَذَبْتَنِی کَأَنَّی رَاۤیْتُ فِیہِ اَشْجَارًا بِاسْقَاتٍ کَانَ کُلُّ
 وَاحِدٍ مِنْہَا اَثْرَتْ بِاَثْمَارِ الْمَعَانِی وَ الْبِیَانِ وَ عَلٰی کُلِّ غَصْنٍ مِنْ اَغْصَانِہَا تَغْرَدُ طِیُورُ الْعِرْفَانِ بِفُنُونِ الْاَلْحَانِ لِاِنَّہٗ کَانَ مَرْزِیًا بِذِکْرِ اللّٰهِ مَالِکِ
 الْاِمْکَانَ وَ مَنَزَلَ الْاَدِیَانَ وَ بَعْدَ قَرَاۤتِی وَ اِطْلَاعِی بِمَا فِیہِ قَصِدْتَ الْمَقَامَ الْحَمُوْدِ وَ عَرَضْتَ مَا فِیہِ تَلْقَاۃً وَجْہِ رَبِّنَا الْعَزِیْزِ الْوُدُوْدِ قَالِ وَ قَوْلِہٖ
 الْاِحْلِی ھُوَ الْاَقْدَمُ الْاَعْظَمُ یَا عَلِیُّ قَدْ حَضَرَ الْعَبْدُ الْحَاضِرُ بِکِتَابِکَ وَ عَرَضَہٗ لَدٰی الْمَظْلُوْمِ الَّذِی بَہِ اَخْتَلَفَ الْاِحْزَابُ مِنْہُمْ مِنْ اَعْرَضَ وَ
 مِنْہُمْ مَنْ اَنْکَرُوْا مِنْہُمْ اَفْتٰی عَلِیْہِ مِنْ دُوْنِ یَبْنَتِہٖ وَ لَا کِتَابَ طَوْبِی لَکَ بِمَا اَقْبَلْتَ اِلٰی الْاَفْقِ الْاَعْلٰی اِذَا عَرَضَ عَنْہُ الْاَکْثَرُ الْوَرٰی وَ سَمِعْتَ
 نِدَاۃَ الرَّحْمٰنِ ؟؟؟ جِبْتِہٖ بِالرُّوْحِ وَ الرِّیْحَانِ خَذَ کِتَابَ اللّٰهِ بِقُوَّةٍ مِنْ عِنْدِنَا ثُمَّ ؟؟؟ عَلٰی شَأْنٍ تَجَذَّبُ بَہِ اَفْتَدَۃً اَوْلٰی الْاَلْبَابِ قَدْ ذُکِرْنَا کَ ؟؟؟
 قَبْلَ وَ فِی ھٰذَا الْحَیْنِ الَّذِی یَمِشٰی الْمَظْلُوْمُ فِی ھٰذَا الْمَقَامِ الَّذِی جَعَلَهُ اللّٰهُ اَعْلٰی الْمَقَامِ لَا تَحْزَنْ مِنْ شَیْءٍ وَ عَمَّا یَتَکَلَّمُوْنَ النَّاسُ دَعٰہُمْ بِاَنْفُسِہِمُ
 وَ تَوَکَّلْ عَلٰی اللّٰهِ مَالِکُ الْمُبْدِءِ وَ الْمَآبِ لَکَ نَطَقَ لِسَانُ الْعِظْمَةِ اِذْ کَانَ فِی السَّجْنِ الْاَعْظَمِ بَیْنَ اِیَادِی کُلِّ غَافِلٍ مَرْتَابِ الْبِہَاۃِ عَلَیْکَ
 وَ عَلٰی اَهْلِکَ ذِکْرُہَا مِنْ ؟؟؟ وَ بَشْرُہَا بِکَلْبَتِی اِنَّ رَبِّکَ ھُوَ الْعَزِیْزُ الْوَهَّابُ یَا عَلِیُّ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِاَعَانَتِ حَقِّ اِزْخَامِ اَمْرٍ مَحْسُوْبٍ شَوٰی وَ
 بِرِاْمْرِ اللّٰهِ مُسْتَقِیْمٌ مَانِی چہ کہ یوم بسیار بزرگ است و امر بسیار بزرگ عهد نما کہ شاید ناس را بصراط مستقیم الهی هدایت نمائی
 و بافق اعلی کشانی اهل ارض بسیار تقیل بارندند ان شاءالله بحرارت کلمه‌ی الهیه افتده و قلوب را جذب کنی ؟؟؟ قَدْ ذُکِرْنَا کَ
 بِذِکْرِ یَقْتٰی عَرَفَہٗ بِدَوَامِ الْمَلِکِ وَ الْمَلٰکُوْتِ اِنْ ؟؟؟ وَ کُنْ مِنْ الشَّاکِرِیْنَ مَظَاھِرِ شَیْطٰنٍ دَرِ کَنْیٰنٍ بُوْدَہٗ وَ ھَسْتَنْدِ وَ نَعِیْقُ وَ نَعِیْبٍ دَرِ ھَرِ
 اَرْضِی مَرْتَفَعٌ شُدَہٗ وَ مِی شُوْدُ ؟؟؟ اَخْبِرْنَا الْکُلَّ بِذٰلِکَ اِذْ کَانَ فِی الْعِرَاقِ وَ فِی اَرْضِ السَّرِّ ؟؟؟ یَشْہَدُ بِذٰلِکَ کُلٌّ مِنْ حَضَرَ تَلْقَاۃَ الْعَرْشِ
 وَ قَرِءَ اٰیَاتِ اللّٰهِ الْمَہِیْمِنِ الْقِیُوْمِ. اَنْتَہِی.
 اما لوح ثانی این است قوله جلت عظمتہ:

ھُوَ السَّمِیْعُ
 قَدْ نَزَلَتْ الْاٰیَاتُ وَ ظُھِرَتْ الْبِیِّنَاتُ وَ اَتٰی مَالِکَ الْاَسْمَاءُ بِرَاٰیَاتِ الْاَمْرِ وَلٰكِنْ الْقَوْمُ اَکْثَرُھُمْ لَا یَفْقَھُوْنَ اِنَّہٗ شَہِدٌ لِّذَاتِہٖ وَ نَطَقَ
 بِلسانہٗ اِنَّہٗ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا الْمَہِیْمِنُ الْقِیُوْمُ لَعَمْرُ اللّٰهِ قَدْ ظُھِرَ مَا لَا ظُھَرَ فِی الْعَالَمِ وَ فَاخَتْ النَّفْثَةُ وَ سَرَتْ النَّسْمَةُ وَ جَرَتْ السَّفِیْنَةُ وَ النَّاسُ
 اَکْثَرُھُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ قَدْ غَفَلُوْا عَنْ اَمْرِ اللّٰهِ وَ نَقَضُوْا مِیثَاقَہٗ کَذٰلِکَ سَوَّلَتْ لَھُمْ اَنْفُسِہِمُ وَ ھُمْ لَا یَفْقَھُوْنَ طَوْبِی لَکَ یَا عَلِیُّ بِمَا اَقْبَلْتَ وَ
 سَمِعْتَ وَ اٰمَنْتَ وَ قَتَّ عَلٰی خِدْمَةِ الْاَمْرِ فِی اِیَامِ فِیہَا تَزْعُرُ عِ بِنِیَانِ الشَّرْکِ وَ اضْطَرَبْتَ اَفْتَدَۃَ الدِّیْنِ قَامُوْا عَلٰی النِّفَاقِ وَ اَعْرَضُوْا عَنْ اللّٰهِ
 الْعَزِیْزِ الْوُدُوْدِ قَدْ ذُکِرْنَا کَ بِذِکْرِ لَا تَأْخُذْہُ الْفَنَاءُ یَشْہَدُ بِذٰلِکَ بِدَوَامِ الْمَلِکِ وَ الْمَلٰکُوْتِ یَا رَاعِی اِغْنَامِ اللّٰهِ اِنْ اَحْفَظْہَا مِنْ ذِیَابِ
 الْاَرْضِ بِاسْمِی الْمَہِیْمِنِ عَلٰی الْغِیْبِ وَ الشُّہُوْدِ خَذْ زَمَامَ الْاَمْرِ بِاسْمِی الْاَعْظَمِ وَ قُلْ یَا مَعْشَرَ الْعُلَمَآءِ اتَّقُوا اللّٰهَ وَ لَا تَتَّصِدُوْا الَّذِیْنَ خَلَقُوْا مِنْ
 کَلِمَةِ اللّٰهِ الْمَطَاعَةِ الَّتِی مِنْہَا فَصَّلْتَ کَتَبَ الْعَالَمِ اِنْ اَنْتُمْ تَعْرِفُوْنَ اِیَا کُمْ اَنْ تَمْنَعْکُمْ شُؤْنَاۃَ الْعُلُوْمِ عَنْ الْمَعْلُوْمِ ضَعُوْا مَا عِنْدَکُمْ وَ خَذُوْا مَا

امرتم به من لدی الحق علام الغیوب یا ایها الناظر الی افقی و المتوجه الی وجهی بشر احبائی الذین اخذهم سکر کوشر عنایتی و اجتنبهم عرف قیصی و انطقهم نفحات بیانی و عرفهم لسان فضلی سبیلی الواضح الممدود انا نکبر من هذا المقام علی وجوههم و نوصیهم بتقوی الله جل جلاله و ما یرتفع به هذا الامر الذی به ظهر الفرح الاکبر نطقت الاشیاء الملک لله مالک الوجود کذلک جرى فرات العرفان من قلم ربک الرحمن ان اشرب منه باسمی و قل لک الحمد یا من ذکرتنی فی مقامک المحمود البهاء المشرق من افق سماء عنایتی علیک و علی الذین سمعوا نداء الله الذی ارتفع من شطر سجنه الممنوع. انتهى باری آن نفس نفیس که بلندی مقامش از خلال سطور الواح مبارک که بخونی نمودار است همچنان در ما هفروزک می زیست و رواج معطره‌ی ایمان و نسماط طبیه‌ی عرفان را باطراف منتشر می ساخت لهذا هم در نزد اولیاء الله عزت و احترام داشت و هم در منظر اکبر عند ملیک مقتدر منظور نظر بود چنانکه شبهه‌ی از عنایات شفاهی جمال قدم تعالی شأنه را در حق آن کواکب رخشان بعد از شهادتش و نیز شرح مختصری از چگونگی خدماتش را در زمان حیاتش جناب حاجی میرزا حیدر علی اصفهانی اعلی الله مقامه در اوایل بهجت هفتم از کتاب بهجت الصدور مرقوم فرموده اند که بعین عبارت این است: (... و شب بمثل و حضور امنای عالمین و مشعر عز توحید و مقام قدس تفرید و جل الله المقتدر العزیز الفرید که در هیکل انسانی تجلی و اشراق فرموده مشرف می شدیم ذکر قوچان و وقایع و دقائق مجلس شجاع الدوله‌ی مرحوم و مباحثه و احتیاج و غفلت و جهالت آخوندها را فرمودند و بزرگی و بزرگواری و علو استقامت و انجذاب حضرت شهید ملاعلیجان مازندرانی بارفروشی روحی لقطرات دمه و ذرات تراب مضجعه الفدا و ثبات و استقامت ضلع آن شهید فی سبیل الله را فرمودند که نایب السلطنه بحضرت شهید بشارت خلاص و خلعت و مستمری و لقب داد و کمال مهربانی و تواضع نمود که همینقدر بگوئی از این امر خبر ندارم مرخص می شوی و اب انعام و خلعت و عزت و غنا و ثروت و سیادت و احترام بوطن و اهلت خواهی رفت بخود و اطفال و کسانت رحم کن. فرموده دنیا را بآخرت و ذهب را بمذهب و عزت را بذلت فی سبیل الله و حیات عاریتی را بحیات جاودانی تبدیل نمی نمایم و بقربانگاه سرعتی می شتافت با سنگینی زنجیر که فراشا بحضرتش نمی رسیدند و بشأنی مسرور و مجبور و مطمئن بود که نفوسی از دیدن حال او مؤمن و موقن و منجذب و مدعن شدند و کذلک ضلع آن حضرت امة البهاء حضرت علویه خاتم را والی مازندران وقتی که اسیر کرده بود پرسید تو گفته‌ی من حضرت صدیقه‌ی طاهره هستم. فرموده بود نگفته‌ام و حال می گویم یقین نمودم که ذریه‌ی حضرت صدیقه هستم که فی سبیل الله اسیر شده‌ام. این قبیل بود بیانات مبارک و بعد امر فرمودند زیارت آن حضرت شهید را در محضر اقدس تلاوت نمودند و این حضرت ملاعلیجان در رتبه‌ی خود در خلوص و فداکاری و درستی و راستی در صف اول و صقع حضرت سلطان الشهداء و محبوب الشهداء روحی لقطرات دمائمهم و ذرات تراب ترتبهم و رشحات مدادهم الفدا بود فانی سفری مازندران رفت و سه چهار ماه زمستان را در خدمت ایشان و زیارت احباب مازندران و سیدین نورین آقا سید محمد رضا و آقا سید ابوطالب شه میرزادی روحی لترتبهم الفدا بود و حضرت ملاعلیجان بقدر چهارصد و پانصد نفر اهالی مافروجک و اطرافش را تبلیغ و تربیت فرموده بود و مازندران بخصوص خارج مدنش بیوتانش حصار و دیوار اطرافش ندارد و زنهایشان خود را ستر نمی نمایند و مردهایشان خوش لباس و پاک و پاکیزه نیستند و کار و صنعتی جز برنج کاری و فلاحت و هیزم آوردن ندارند آن مرحوم مقرر فرموده بود که همه‌ی خانه‌ها دیوار و در داشته باشد و جمیع نسوان از صبح چادر شی سرنمایند و موی خود را ستر کنند و هریک علاوه‌ی بر فلاحت و صنعت و طریق اکتسابی داشته باشند و هر خانه محلی برای عبادت و ذکر و تقدیس و تسبیح ربانی پاکیزه و فرش شده موجود باشد و بعد از فراغت از ذکر و صلوة لباس کار و فلاحت پوشند و نزدیک غروب هم خود را پاکیزه نمایند و لباس پاک پوشند و جمعا یا متفرقا داخل نمازخانه شوند و تلاوت آیات و مناجات نمایند و بعد از صرف شام بشب نشینی و صحبت امری بروند هر شی جائی و نفوسی را هم قائم و مراقب و معلم و مرتب و مربیشان مقرر فرموده و صحبت درشت و زشت بکلی ممنوع و منسوخ و برای اطفال هم از پسر و دختر معلم و مربی معین و عیال خود و سه برادرزاده‌ی عیالش را تربیت فرموده بود که آیاترا بسیار خوش می نوشتند و خوب می خواندند و خوب معنی و تفسیر می نمودند و اکثری تجارت خرید و فروش پنبه داشتند و بقسمی تربیت فرموده بود که تابعین ملاعلیجان با اینکه معروف بودند و همه‌ی آخوندها دشمنشان توانستند بر حرکتی از حرکاتشان ایراد و اعتراض نمایند و این وجود مبارک بشأنی منجذب الی الله بود که نشسته و صحبت می داشت و یا نفس لوحی می خواند پریشان و گریان و شادمان می شد و بخود خطاب می نمود علی علی نشسته‌ی و راحتی و خدایت می فرماید یا علی ذکر کن لدی الوجه مذکور چرا زنده‌ی چرا خود را فدا نموده‌ی چرا فریاد نمی کنی و بعد از شهادت آن شهید بزرگوار اهلشان علویه خاتم با آنکه بیست و سه ساله بوده و در عنفوان شباب بذیل عصمت متمسک شد و اتقرا قبول نفرمود و جوانی و اوقات عمرش را صرف خدمت امر الله نمود و باطراف بلاد مسافرت نمود و بعد از صعود جمال مقصود هم باذن و اجازه‌ی مقام مشهور بطواف ملافه‌ی ملاء اعلی و رضا و لقای مبارک حضرت عبدالها مشرف و مؤید شد

یختص برحمته من یشاء) انتهى

باری جناب ملاعلیجان مدت دوازده سنه بعد از تأهل نیز در ماهفروزک بتعلیم و تربیت احباب و رهبری و هدایت نفوسی که از قرای مجاور برای تحقیق می آمدند مشغول بود و چون آوازه ی فتوحات روحانیه اش پی در پی گوشزد علمای ساری گردید کم کم آتش بغض و عناد در قلبشان افروخته شد و درصدد برآمدند که آن شعله ی نار محبت را خاموش کنند و بر آن چراغ پر نور سروش بگذارند لهذا با یکدیگر همدست گشته بجعل اکاذیب پرداختند بطهران متوالیا نوشتند که در ماهفروزک شخصی بنام ملاعلیجان قلعه بندی نموده و اسلحه جمع کرده و آدم گردآورده قصد یاغیگری دارد و عنقریب است که داستان قلعه ی شیخ طبرسی تجدید شود لهذا از طرف دولت مأموری برای رسیدگی بماهفروزک آمد و پس از تحقیق معلوم شد که راپرت های علماء کذب محض و اقترای صرف بوده است و اقدامات مفسدین بی ثمر ماند لکن گروه علمائی که سینه هائی آکنده از کینه داشتند آرام نگرفتند و از نولایحه ئی ملو از مفتریات تنظیم و ذیلش را امضاء نموده مستقیماً برای ناصرالدین شاه فرستادند و او بنای سلطنه فرمان داد تا منشور حکومت مازندران را بنام میرزا ابراهیمخان نوری ملقب به سهام الدوله صادر کرد سپس نایب السلطنه اکیدا باو دستور داد که بهائیان مازندران علی الخصوص ملاعلیجان و یارانش را سرکوبی نماید سهام الدوله در ماه جمادی الثانی سنه 1300 هجری قمری وارد مازندران شده بدوا در بارفروش فرود آمد و از عالمی بزرگ (که بعضی می گویند ملامحمد اشرفی مجتهد و برخی معتقدند که ملا اسمعیل مجتهد بوده) جویا گردید که در این شهر از طایفه ی بابیه کرا می شناسید؟ مجتهد که مردی خدا ترس و سلیم النفس بود گفت اینجا احدی از آن طایفه وجود ندارد زیرا در سنوات قبل هر که بود حکومت مقتول ساخت سهام الدوله از میرزا فضل الله شریعتمدار مستفسر شد این شخص اسامی قریب سیصد تن از احباب معروف را که در شهر و توابع می زیستند بر روی کاغذی نوشته تسلیم کرد سهام الدوله آن کاغذ را به مجتهد مذکور نشان دادو ایشان آن را گرفته پاره کردندو گفتند شریعتمدار از روی غرض و خبث طینت بندگان خدا را متهم می سازد من ضمانت نامه می سپارم که این اشخاص اگر بایی باشند خودم آنها را بهر جا که دولت حکم نماید بفرستم گذشته از این اگر بایی هم باشند مفسد نیستند و من نوشته می دهم که اگر عصیان و طغیانی از این جماعت بظهور رسید من مسئول دولت باشم. سهام الدوله دیگر اظهاری نکرد و بساری رفت در آنجا از کلاتر شهر که نامش آقا ولی بود پرسید که در ساری و اطرافش بایی چقدر است؟ کلاتر بر صفحه ی کاغذ بلند بالائی اسامی جمعی از احباب شهر و ماهفروزک و سایر دهات را نوشته نزدش آورد. در ساری شخصی از محترمین بود بنام آقا میرزا مهدی کارپرداز که چون آن سیاهه را دید به سهام الدوله گفت برطبق صورتیکه آقا ولی آورده است گویا تمام اهالی مازندران بایی هستند این اقدام آقا کلاتر برای خود نمائی و غرض ورزی است مختصر بقدری در این باره ایستادگی نمود که سهام الدوله آن کاغذ را پاره کرد و خود عازم اشرف (بهشهر حالیه) گردید و احباب که مطلع گشتند مطمئن شدند که از شر حاکم خلاصی یافته اند. اما سهام الدوله که قصدش اغفال احباب و حامیان آنها بود پس از ورود باشرف چهارتن از بزرگان ولایت را که عبارت بودند از شاهزاده مظفر میرزا و محمد حسینخان پسر میرزا مسیح و میرزا عیسی خان و آقا ولی کلاتر سابق الذکر با چهارصد نفر سواره ی کرد و ترک به جنگل فرستاد که تا رسیدن دستور ثانوی در آنجا محفی باشند آنگاه بدستور سهام الدوله علیخان تفنگدار باشی که مردی مکار و غدار بود بلباس تجار ملبس شده بر مرکب نشست و باتفاق دو نفر سوار و یک رأس اسب یدکی روی بماهفروزک نهادند و هنگام غروب به آنجا وارد شده سراغ منزل آقا سید آقا بزرگ را گرفته بر در خانه پیاده شدند و از شخصی که در آنجا ایستاده بود پرسیدند که آقا کجا تشریف دارند آن شخص گفت من خودم سید آقا بزرگ هستم علیخان الله امبی گفته دست بگردنش انداخته رویش را بوسه داد و گفت من یکی از افنان هستم که چندی بود در تبریز تجارت می کردم اخیراً حضرت اجل آقای سهام الدوله والی مازندران شدند و مرا سبب قرابتی که با ایشان دارم تفنگدار باشی کرده اند و من اکنون می خواهم بطهران بروم تا حسابهای خود را با مردم تسویه نموده به مازندران بازگردم و بعد که در شغل و منصب خود استقرار یافته به کمال آزادی و بدون ترس و بیم با شما و احباب ملاقات خواهم نمود خلاصه چندان اظهار خضوع و خلوص نمود که آقا سید آقا بزرگ او را با رفقای محترمانه به منزل برد و صمیمانه مشغول پذیرائی دید علیخان در بین صحبت بسید آقا بزرگ اظهار داشت این اسب یدکی را من لازم ندارم شما آرا به یکی از احباب که می دانید بمال سواری احتیاج دارد بدهید ایضا چون ملاحظه نمود که عبای سید آقا بزرگ مستعمل است از میان؟؟؟ خود یک ثوب عبای تازه بیرون آورد که تقدیم کند میزبان قبول نمی کرد لکن او خیلی اصرار ورزید تا بالاخره باین شرط قبول نمود که در مراجعت از طهران پولش را به علی خان پردازد سپس علیخان گفت مدتی است که آیات زیارت نکرده ایم خوب است ساعتی به تلاوت آیات بگذرانیم سید آقا بزرگ اظهار داشت که من سواد ندارم و جناب آقا ملاعلیجان هم حالا خسته اند و الا سفارش می کردم تشریف بیاورند و برای ما آیات بخوانند علیخان گفت من خودم تلاوت می کنم سید آقا بزرگ جعبه ی الواح را آورده نزدش گذاشت و او قدری آیات خواند و بعد همگی شام خورده خوابیدند صبح زود که برخاستند علیخان گفت ما که تا اینجا آمده ایم اگر خدمت جناب آقا ملاعلیجان مشرف نشوم مغبونیم خوب است که چائی رادر منزل ایشان صرف کنیم. این مطلب را به جناب ملاعلیجان اطلاع دادند و ایشان صبحانه را چنانکه شایسته است فراهم

کرده پیغام دادند تشریف بیاورید که منتظرم علیخان بسید آقا بزرگ گفت محترمین احباب هم که زیارتشان غنیمت است اگر می‌آمدند که با هم خدمت آقا ملاعلیجان می‌رسیدیم بهتر بود. در جواب گفتند البته بعضی از احباء هم در همانجا خدمت شما خواهند رسید. باری مهمانان با میزبان به منزل ملاعلیجان رفتند علیخان جعبه‌ی آیات را هم برداشته گفت یک عبارت از الواحی که خواندم معنایش را نفهمیدم می‌خواهم از جناب ملاعلیجان پرسیم مختصر وارد شدند و ملاعلیجان بکمال خوشروئی و ملاحظت از آنها پذیرائی نمود در این بین چند نفس محترم دیگر هم که به آنها خبر داده بودند به آن مجلس حاضر شده گرم صحبت گشتند در این اثنا علیخان بدو نفر ملازم خود گفت چون شما بنه همراه دارید سوار شده بروید من هم از دنبال می‌روم. آنان برطبق مواضعه‌ی قبلی بیرون آمده به جنگل رفتند مظفر میرزا و آقا ولی کلاتر محمد حسینخان و میرزا عیسی خان را خبر کردند آنها هم چهارصد سواری را که بسرکردگی رستم خان در جنگل مهیا و منتظر بودند برداشته ناگهان به منزل ملاعلیجان ریختند آنگاه علیخان برخاسته دست ملاعلیجان و سید آقا بزرگ را گرفته بسوارها گفت اول این دو نفر را که رئیس محل هستند ببندید بعد سایر اهل مجلس را. اما گرفتار شدگان عبارت بودند از حضرت ملاعلیجان و سید آقا بزرگ و آقا سید حسین و آقا سید محمد برادران عیال ایشان و همچنین آقا سید عبدالله و آقا میراسمعیل و استاد نورالله و استاد حسین که همگی را با پای برهنه و دست بر پشت بسته جلو اسبها انداختند و بنحفت و خواری در میان گل و لای روی بساری نهادند اهل مافروزک که این خدعه و خشونت را مشاهده کردند به جنگل گریخته پنهان گشتند در بین راه چهار تن از مسلمانان ارطه نیز که بزراعت مشغول بودند همینکه چشمشان باسیران و سواران افتاد ترسان گشته پا بفرار گذاشتند. علیخان حکم نمود آنها را هم دستگیر کرده بساری بردند در اثنای گریز آقا ولی کلاتر که همقطاران را سرگرم کار دید بمافروزک برگشت و مشغول بغارت کردن خانه‌ی سید آقا بزرگ و آقا میرعبدالله شد چون رفیقش عیسی خان از قضیه خبردار گشت فوراً مراجعت نموده از این عمل ناجوانمردانه مانع گردید. خلاصه چون بساری رسیدند جناب ملاعلیجان و سید آقا بزرگ را با نوشتجات نزد سهام‌الدوله بردند او قدری از آیات را خوانده بعد بملاعلیجان گفت تو بیا اینها را بخوان و معنی کن آن بزرگوار که ملاحظه کرد گفتارش از روی صدق و صفا نیست فرمود خواندن من هم مثل خواندن شماست و معنی این کلمات را من نیز نمی‌دانم سهام‌الدوله گفت چطور نمی‌دانی در صورتیکه تمام اهل مافروزک و بسیاری از مردم جاهای دیگر را بانی کرده‌ئی. سپس فرمان داد که ایشان و سید آقا بزرگ را در بانخانه نگهدارند و دیگران را بزدان بفرستند ملاعلیجان بجا کم پیغام داد که سید محمد مدتی است مبتلا بدرد پا می‌باشد بفرمائید او را هم نزد ما بیاورند سهام‌الدوله این خواهش را پذیرفت و این حادثه در روز هفتم رجب سال هزار و سیصد هجری قمری بوقوع پیوست و در غروب همان روز آقا ولی کلاتر برای غارت کردن خانه‌ی اسراء تدبیری اندیشیده نزد سهام‌الدوله آمده اظهار داشت که این طایفه در مافروزک جبهه خانه دارند اجازه فرمائید بروم هرچه گلوله و باروت و تفنگ سوزنی پنهان کرده‌اند پیدا کرده بیاورم سهام‌الدوله موافقت کرد و کلاتر با سی سوار بمافروزک تاخته اول شش نفر از نسوانی را که شوهرانشان اسیر شده بودند در اطاقی حبس کرده پس از آن تمام اموال ملاعلیجان و باقیمانده‌ی اسباب آقا میرعبدالله را تاراج کرد و چون اشیای آن دو خانه حتی کتب و اوراق امری را پاک برد بتالان خانه‌های سایرین پرداخت این هنگام دو طفل جناب ملاعلیجان - ضیاءالدین ده ساله و بقائیه پنج ساله از هول غارتگران و صولت و مهابت سواران فراری و متواری گشتند باری آقا میرخلیل و آقا میرعقوب دو تن از احباب که از گرفتار شدن نسوان آگاه گشتند فی‌الحین خود را بدر اطاقی رساندند که خانمها در آن محبوس بودند؟؟؟ شب را کشیک دادند صبح کلاتر آمده آن محترمات را؟؟؟ بست و در جلو اسب تا ساری دوانیده بدارالحکومه؟؟؟ و در آنجا مختصر مکالمه‌ئی مابین نسوان و سهام‌الدوله؟؟؟ داد که علی اصغر بهائی که ذکرش در ابتدای این جزوه است در کتاب خطی خود شرحش را نوشته و این است عین؟؟؟ آن کتاب:

این است عین؟؟؟

؟؟؟ را نزد سهام‌الدوله بردند مشارالیه پرسید که شما یکی؟؟؟ یک خدیجه هستید زنها گفتند لعنت بر کسی باد که؟؟؟ عقیده را دارد و همچنین بانکه این نسبت را به ما می‌دهد؟؟؟ در میان شما این اسماء که سکنیه یا خدیجه یا رقیه باشد) نیست ما را هم از اول باین اسمها مسمی داشته‌اند خلق بی‌انصاف ندانسته این گونه تهمت بر ما می‌زنند چنانچه؟؟؟ نسبت را بهمردان ما می‌دهند مثلاً اگر کسی اسمش اسد الله است اسدالله الغالب و علی است علی ابن ابی طالب و محمد است محمد رسول الله و عیسی است عیسی روح الله را نام نهاده‌اند و اگر جوانی است شجاع می‌گویند حضرت؟؟؟ و اگر صاحب حسن و وجاهت است می‌گویند یوسف و اگر؟؟؟ و تازه جوان است می‌گویند علی اکبر و اگر ناخوش باشد می‌گویند امام زین العابدین و دیگری را جبرئیل نام می‌نهند مگر ما دیوانه شده‌ایم یا خود را فریب می‌دهیم سهام‌الدوله بعیال جناب ملاعلیجان مکه علویه خانم همشیره‌ی جناب آقا سید آقا بزرگ بود گفت توئی خاتون گفت چنین است مادرم مرا خاتون اسم داده سهام‌الدوله گفت تو خود را خاتون محشر می‌دانی مشارالیه گفت استغفرالله اگر کنیز خاتون محشر باشم آن نخر مرا بس است ولی از ذریه‌ی آن خاتون هفتم اگر تا امروز شبهه می‌داشتم امروز بر یقینم افزود سهام‌الدوله گفت شماها مرخصید بروید اما اهالی مافروزک چون اوضاع را دیدند خود و آنچه داشتند در توی

جنگل پنهان کردند که بعد از امن بیابند هر کس اموال خود را صاحب شوند اهالی سایر ده ملتفت شده آمده تمام را پیدا کرده بردند بعد از چند روز جناب غلامحسین قلندر را اجزای حکومت گرفته بردند نزد سهام الدوله پس از گفتگوی زیاد حکم مرخصی داد بشرط اینکه در آن شهر نماند و نوشتجات حضرات را با شرح مفصلي خدمت نایب السلطنه نوشت فرستاد نایب السلطنه نوشته‌ی سهام الدوله را با آیات حضور شاه برد و گفت که در موقع حرکت سهام الدوله به مازندران در گرفتن و بستن این طایفه تأکید کردم و فی الواقع مشارالیه خدمت شایان کرده با تدبیرهای عیاری چند نفر از رؤسای این طایفه را گرفته و قدری نوشتجات بدست آورده پادشاه التفات زیاد در حق سهام الدوله کرده و حکم فرمود که محبوسین را روانه‌ی طهران نماید نایب السلطنه جواب عریضه‌ی سهام الدوله را نوشته و التفاتهای زیاد در حق او کرد و نوشت که حقیقت مرا روسفید کردی... انتهی باری سهام الدوله بعد از دستگیر کردن احباب چند تن از علما را طلبیده کتب و آثار امری حضرت شهید را به آنان ارائه داشته خواستار شد که آنها را مطالعه نموده حقانیت یا بطلان امر جدید را معلوم دارند لکن علماء با این مطلب مخالفین کردند و حکمران را بشدت از ملاعلیجان و اتباعش ترساندند در این اثنا حکم رسید که ایشان را بطهران روانه کنند حاکم و حضرات علماء صلاح چنین دیدند که از طهران قورخانه یعنی مهمات و اسلحه و غلام بخواهند تا این چند نفر را بطهران بفرستند و همه این تدابیر برای آن بود که بشاه و ارکان دولت قضیه را بزرگ جلوه بدهند دولت نیز با آنچه خواستند موافقت کرد و حمیدخان سردار و تقیخان دامادش مأمور شدند که با ده نفر فراش بروند و اسرا را تحویل گیرند.

از این سوی حاکم آقا سید محمد را بسبب درد پا و آقا میراسمعیل را با یکی دیگر از اسراء بعلت پیری و شکستگی مرخص کرد و در عوض آقا میرخلیل را گرفتار ساخته دستور داد برپای حضرت شهید و هریک از رفقاییش کندی بوزن پنج من گذردند و آنها را از محبس بیرون آورده بر قاطر برهنه سوار کردند و در حالیکه چهار نفر سرباز پیاده در جلو طبل و شیپور می‌نواختند و عده‌ی فراش و سواره از پشت سر بدرقه می‌کردند براه افتادند تا آنکه به بارفروش رسیدند حاکم آن نقطه حضرات را از ورود به شهر از بیم وقوع فتنه‌ی احتمالی منع کرد لهذا از کنار بارفروش گذشتند و روی بجانب آمل نهادند. در عرض راه مأمورین دولت بقدری که در قوه داشتند به آن نفوس مقدسه با دست و زبان صدمه وارد ساختند چون از آمل خارج شدند و بلاریجان رسیدند اهل بلد هر کدام سنگی بجانب اسراء انداختند حمیدخان سردار هم مدت سه روز که آنجا بودند آب و نان بایشان نداد و باجمله آن اسیران راه خدا در حالیکه پاهایشان از درد و جراحت آماس کرده بود روز هفتم شعبان بطهران وارد شدند. آن اوقات ناصرالدین شاه از طهران بعزم خراسان بیرون رفته نایب السلطنه هم او را بدرقه کرده بود لذا اسرا را نزد وزیر نظام بردند او هم آنان را در انبار نایب السلطنه محبوس نمود آن مظلومان از رنج راه و زحمت زنجیر و ثقل کند مجروح و مریض شده بودند و کربت غربت و ظلمت زندان بر آن مزید گشته بود و در آن گوشه‌ی وحشت غمگسار و پرستاری نداشتند لکن بزودی همشیره‌ی جناب آقا ملاعلی اکبر شهمیرزادی که خانی فداکار بوده بوسیله‌ی احباب از احوالشان خبردار گشته هر روز برایشان دوا و غذا می‌برده است.

هفدهم شعبان نایب السلطنه از مشایعت شاه بطهران مراجعت کرد و روز بیست و یکم شعبان جناب ملاعلیجان را احضار کرده گفت در بابی بودن تو شکی نیست آن حضرت هیچ نفرمود نایب السلطنه گفت تبری کن تا ترا بعزت و حرمت و خلعت روانه‌ی وطن کنم و حکم نایم هرچه از تو و دیگران برده‌اند پس بدهند. آن جناب فرمود من کسی نیستم که دین را بدنیا بفروشم ولو صد هزار تومان بدهید و دست از دامن حق بر نمی‌دارم ولو مرا به بدترین عذاب بکشید. نایب السلطنه باز نوید داد و اصرار ورزید که لااقل بظاهر تقیه کند و از این امر اظهار بی‌خبری نماید ولی سودی بخشید لذا بناصرالدین شاه که آن هنگام به دامغان رسیده بود مخایره کرد که رئیس بابیه‌ی مازندران را که با دسته‌ی آن جماعت گرفته به طهران آورده‌اند هر قدر اصرار شد که لعن کنند نمی‌کنند تکلیف چیست؟ از شاه جواب رسید که هرچه جناب حاجی ملاعلی کنی حکم کند مجری دارید.

نایب السلطنه صبح بیست و دوم شعبان به منزل حاجی ملاعلی کنی رفته صورت تلگراف شاه را باو ارائه داشت و تفصیل را برایش بیان کرد. آخوند کنی گفت اگر این شخص خود اقرار می‌کند و شما هم یقین دارید قتلش واجب است لهذا عصر همان روز یعنی در تاریخ بیست و دوم شعبان سال هزار و سیصد هجری قمری میرغضب بایکنفر نایب و چند تن فراش بانبار شاهی رفته او را از زندان بیرون آورده گفتند فتوای قتل شما صادر گشته و ما بقصد بردن و کشتن شما آمده‌ایم اما دستور داریم که اگر از طریقه‌ی خویش تبری کنید شما را نکشیم. آن قهرمان میدان فدا فرمود کشته شدن در راه خدا آرزوی دیرین من است و شما به مأموریت خود عمل کنید. آنان بناچار جنابش را در میان گرفته با ساز و دهل و طبل و طنپور به میدان پای قاپق یعنی میدان اعدام فعلی بردند. آن سرحلقه‌ی عاشقان با چنان شوق و شوری بقریانگام می‌شتافت که تماشایان متعجب و درخیمان متعجب بودند در بین عبور شخصی از بهائیان کاشانی که در خیابان بالای چوب‌بست مشغول بنائی بود چون صوت بوق و کرنا و هیاهوی جماعت بگوشش خورد نگاه بانوبه مردم انداخته مردی را در زیر زنجیر دید که اثار متانت و بزرگی از ناصیه‌اش هویدا و با چهره‌ی نورانی و منبسط و لبهای خندان در میان میرغضبها با قدم محکم شتابان است. مرد بنا از چوب بست پائین بسته از مردم پرسید که این

شخص کیست و او را کجا می‌برند؟ گفتند این مرد یک نفر بابی است که او را به قتلگاه می‌برند تا بکشند. مرد بناء از مشاهده ی وجد و سرور ملاعلیجان که با چنان انجذاب و شتابی به مشهد فدا می‌رفت حالش دگرگون شد بشدتی که او نیز بهوس شهادت افتاده خویش را بفرایشان رسانیده گفت من هم مانند این مرد مستحق قتل می‌باشم چرا که من نیز با او هم عقیده هستم خواهش دارم مرا هم بکشید.

فرایشان گفتند حکم قتل تو به ما داده ندشه بی‌هت خود و ما را زحمت مده ولی آن مرد با اصرار می‌خواست آنها را بکشتن خویش و اداری کند بالاخره او را بزحمت از پدیش خود راندند و با حضرت ملاعلیجان روانه شدند قبل از اینکه به مقتل برسند دو نفر مأمور دیگر به آنها ملحق گشته گفتند دستور است که تا آخرین دقیقه ی فرصت هروقت بد بگوئید آزاد شوید. ان حضرت فرمود حرف همان است که اول گفته شد. باری آن شهید پاکباز اول هرچه وجه نقد داشت به میرغضب بخشید سپس در قربانگاه مقابل هزاران نفر تماشاچی از درخیم مهلت خواست و آب طلبیده وضو ساخت و به تلاوت آیات و مناجات پرداخت فرایشان باز هم التماس نمودند که یک کلمه بد بگو و مرخص شو آن بزرگوار

تصویر ص 286 پی دی اف
در بین مناجات باشاره فهمانید که محال است. لهذا در همان حال سر مبارکش را از تن جدا کردند. پس از خاتمه ی امر شهادت جسد مطهره آن شهید را در همان محل انداختند و چند نفر مستحفظ بر آن گماشتند و مسلمینی که سواره از آنجا عبور می کردند برای رسیدن باجر و ثواب اسب و استر بر آن پیکر منور می‌تاختند و کسی جرأت حمل آن کالبد پاره پاره را نداشت جز اینکه آماجی سوسن و فاطمه خانم دو تن از اماءالرحمن شهیرزادی از دور مراقب و ناظر قطعات آن هیکل آغشته بخون بودند و به دوستان خبر می‌دادند. احباب سه روز پس از شهادت در نیمه شب جسد را از مستحفظین خریده در محلی مدفون ساختند و چند مرتبه آن هیکل مطهر بعلل و جهاتی نقل مکان داده شد تا عاقبت در زمین ورقائیه استقرار یافت و آن بزرگوار هنگام شهادت سی و هشت ساله بود.

خاتمه ی این سرگذشت را به دو فقره زیارتنامه که از قلم اعلی و یک مناجات که از خامه مبارک حضرت عبدالبهاء باعزاز آن شهید نازل گشته می‌آرئیم. قوله تعالی:

هذا ما نزل للعلى الاعلى الذى استشهد فى ارض الطاء بشهادة تحيرت منها الملاء الاعلى وناح اهل الجنة العليا ولحروفات الدين انفقوا ما لهم و بهم فى سبيل الله مالک الارضين و السموات. بسمه الاقدس الاقدم الاعظم الارفع الابهى

اول عرف ترضوع من قيص عناية الرحمن و اول نفحة فاحت من راض العرفان و اول نسمة سرت عن يمين العرش عليك يا سر الاسماء و الامر فى ملكوت البقاء اشهد انك اقبلت الى الافق الاعلى اذ اعرض عنه اهل الانشاء و اجتذبتك نداء فاطرالسماء على شأن قصدت الغاية القصوى و الذروة العليا و ادركت ما انزله الرحمن فى الفرقان يوم يقوم الناس مالک الاديان اشهد انك وجدت عرف الايام و شربت رحيق العرفان من يد عطاء من بیده ملكوت ملك السموات و الارض و فزت بما كان مسطورا فى كتب الله و مكنونا فى علمه طوبى لقاصد قصد مقامك و توجه الى شطرك و زار رمسك انت الذى فزت ببقاء يوم فيه ارتفع حفيف سدرة المنتهى و صرير القلم الاعلى و كنت من الذين بشرهم الله من قبل بقوله ان اخرج القوم من الظلمات الى النور و ذكركم بياوم الله اشهد انك سمعت نداء الصور اذ نفخ فيه و رأيت الارض اذا شرقت بنور ربها و سمعت ندائها اذا حدثت اخبارها انت الذى ما اضطربتک ظهورات الساعة و اشراطها قد ادرکتها و فزت بنفحاتها و اقبلت اليها اذا عرض عن مظهرها من على الارض الا من شاء الله موجودها و سلطانها ان الذى فزت بفرات الرحمة اذ ارتفع خيره و بندا السدرة اذ ارتفع حفيفها و كنت مستقيما اذ ارتعدت فرائض الانام من خشية الايام و كنت مجيبا اذ ارتفع نداء الله فى يوم القيام انت الذى بك اقررتغالبان فى الامكان و نصبت خيام العظمة على اعلى الاعلام انت الذى فزت بانوار شمس المعانى اذ اشرفت من افقها و بكوثرالحیوان اذ جرى من قلم الرحمن و كنت قائما اذ قام اهل القبور و ناظرا اذ ظهر حکم النشور اشهد ان قدمک مازل و وجهک ما تغير و قلبک ما اضطرب اذا اخذت الزلازل قبائل الارض كلها الا من شاء الله مولى الاسماء قد كنت فائزا ببحرالايقان اذ تاه القوم فى تيه الاوهام انت الذى وجدت نفحات الكلمة العليا و الفردوس الاعلى قبل الاشياء و رأيت ما كان مستورا و عرفت ما كان مكنونا و آمنت بمن كان موعودا فى كتب الله و مسطورا فى صحفه و زره بك و بامثالک فتح باب الفضل على وجه العالم و نصبت راية العدل بين الامم بخضوعم خضعت الاعناق فى يوم الميثاق و اشرفت الآفاق بنورالاتفاق بكم ظهر صراط الله المستقيم و امره المحکم المتين و بكم ماج بحرالبيان بين الامكان و سرت نسمة الرحمن على البلدان اتم مطالع نور الاحدية و محازن حكمة الله البالغة و مفاتيح ابواب العلم و الشريعة اتم حزب الله و جنده و ميزان الله و عدله بكم اشرفت الانوار و كشفت الاسرار و امطر السحاب و ثبت حکم الکتاب اتم كتب الله بين خلقه صحفه بين عباده و اتم لثالى ببحرالعرفان و مشارق الامر بين الامكان بكم تزين ديباج کتاب الوجود و فتح باب الجود على من فى الغيب و الشهود

فآه آه بما ورد عليكم من الخسرين في يوم الدين بمصيبتكم ناح الروح الامين وصاح الملاء العالين واصفرت اوراق سدره المنتهى و
بكت العيون في الجنة العليا و تزلزلت اركان الكلمة الاولى واضطربت افئدة اهل خباء المجد على البقعة النوراء و بما ورد عليكم اهتزت
اركان العرش و فزع اصحاب السفينة الحمراء على بحرالاسماء و اخذت الظلمة من في الارض و السماء يحزنكم تركن حوريات الغرفات
مقاعدهن و توجهن اليكم و نحن عليكم يحزنكم بكت عيون اهل الفردوس الاعلى و سكان قباب العظمة خلف قلزم الكبرياء و بمصبتكم
استغرب كل ذى وطن استنزل كل ذى مقام و اضطرب كل ذى اطمينان و صاح كل صبار و انصعق كل ذى علم و تبدل كل
عيش اشهد ان بمصائبكم نسف جبل الكرم بين العالم و انقطع عن حياتها مظاهر القدم بين الامم سبحانك يا اله الاسماء و فاطرالسماء
ترى هياكل عاشقيك مطروحة على التراب و ليس لهم من مونس الا نسيمات رحمتك التي تمر عليهم في الاستحار و تتوح لهم بما تلين به
الاجار قد اخذهم جذب ندائك الاحلى على شأن انقطعوا عن الدنيا مقبلين الى افقك الاعلى اولئك عباد وفوا بعهديك و ميثاقتك
و سرعوا الى مقام الفداء رجاء ما عندك و اثرت كلمتك العليا فيهم على شأن ذابت بها اكبادهم و ذرفت عيونهم و خضعت
لعظمتك اعناقهم اولئك عباد مكرمون الذين جاهدوا في سبيلك حق الجهاد و نصرورا امرك حق التصرو ما منعهم جنودالارض
عن التوجه اليك و ما خوفهم سطوة الملوك في اظهار سلطنتك بين يريتك قد قاموا و قالوا ما اقشعرت به جلود الظالمين و تزلزلت
اركان المعتدين اى رب اسئلك بهم و يزفراهم في الشوق و الاشتياق بان تغفرلى و لوالدى و لمن اقبل اليك يا مال الميثاق في يوم
الطلاق اى رب اسئلك بهذا الرمس الاطهر و التراب المقدس المطهر بان تكتب بعدك هذا من قلبك الاعلى خيرا لآخرة و
الاولى انك رب العرش و الثرى لا اله الا انت الغافر البازل العطوف الكريم. انتهى
ايضا قوله تعالى:

من اراد ان يزور عليا مناراض الميم الذى انفق ماله و عنده في سبيل الله مولى الورى فليزره بما نزل من سماء مشية الله العلى العظيم
هو المعزى من افقه الاعلى

اول نور ظهر و اشرق و لاح و برق من فجر المعانى عليك يا حفيف سرده المنتهى في ملكوت الاسماء و اية الظهور في ناسوت
الانشاء اشهد لك يا مولى العباد و نورالبلاد بانك كنت مطلع الاتفاق في الآفاق و باستقامتك ارتعدت فرائض اهل النفاق الدين
نقضوا الميثاق و كفروا بالله يوم الطلاق بك نصبت راية الحق بين الخلق و ظهرت اياته و انتشرت احكامه و برزت بيناته طوبى لمن
اقبل اليك و آانس بك و زار قبرك و وجود منك عرف قيص ربك و طاف حولك و فاز بلقائك و نطق بذكرك بك ارتفع
علم التوحيد على العلم في العالم و اشرق نورالقدم بين الامم بخضوعك خضعت الاعناق و بتوجهك توجهت الوجوه الى وجه الله
رب الارباب انت الذى كنت مترجما لوحى الله و مينا لآياته و حاملا لاماناته و مهبطا لاسراره و مخزنا للثالى علمه مشرقا لظهور انواره
و منبعا لفرات رحمته و مطلعا لآثاره و عرشا لاستوائ هيكلك احكامه اشهد ان بقيامك قام المخلصون و بندائك التبيه الراقدون و
باقبالك اقبل المقربون و سرع الموحدون بك ظهر الكآب و فصل الخطاب و انت المنادى باسم ربك في المآب اشهد في ايامك فتح
باب اللقاء على من في الارض و السماء و هطلت من سحاب الكرم امطار الفضل و العطاء طوبى لك يا بهجة الاصفياء و مهجة
الاولياء انت الذى زين الله ظاهره الارض بدمك و باطنها بهيكلك طوبى لك يا ركن البرهان و مطلع العرفان انت الذى خضعت
الاذكار عند ذكرك و الاسماء عند ظهور اسمك فآه آه يا مقصد الاقصى و اسم الله مالك العرش بما ورد عليك من الامراء و
العلماء تالله بمصيبتك ناحت كينونة السرور اما وجه الظهور و هدرت حمامة الاحزان على الاغصان و بما ورد عليك صعدت زفرات
المقربين و نزلت عبرات الموحدين ترى و تعلم يا اله الغيب و سلطان الشهود ان الارض صبغت من دماء اصفياءك و اوليائك و لم
تكن له من ام لتتوح عليهم و لا من مونس ليعزى ابنائهم و نساءهم قد ورد عليهم في ارض الطاء ما ناح به الملاء الاعلى قد رأيت يا الهى
عبدك عليا مطروحا على التراب الذى كان منجذبا بنفحات وحيك و متحركا بارادتك و مشتعلا بنار حبك على شأن سمع كل
ذى سمع من كل عرق من عروقه آيات محبتك و اسرار ولايتك قد جاهد في سبيلك حق الجهاد و قام على خدمتك حق القيام
الى ان صار محمرا بالدم امام وجه العالم و انفق روحه شوقا للقاءك و وصالك يا مالك القدم بذلك ناحت حورية البهاء في
الفردوس الاعلى و اهل الجنة العيا و خباء المجد في ملكوت الاسماء و لم يكن يا الهى من يحمله الى مقره المقام الذى قدرت له من
قلبك الاعلى في الصحيفة الحمراء و حملته امتان؟؟؟ امائك اللاتي وجدن حلاوة خدمتك في ايامك و عرفن ما غفل عنه اكثر
رجالك و عبادك اى رب صل عليهم في جبروتك و ملكوتك ثم اكتب لهما ما يجد منه المخلصون عرف فضلك و عنايتك يا
الهى و اله الاسماء و فاطرى و فاطرالسماء اسئلك بدمه الشريف و قيامه على امرك و استقامته على خدمتك و انفاق روحه في
سبيلك بان تغفرلى و لوالدى و لمن آمن بك و اقبل اليك ثم اسئلك بان تجعلنى تجعلنى ثابتا على امرك و مستقيما على حبك و
معروفا باسمك و غنيا بغنائك لا اله الا انت المهمين على ما كان و ما يكون. انتهى
صورت مناجات صادرة از قلم مبارك حضرت مولى الورى قوله الاحلى:

من استشهد فى سبيل الله ملاعيجان عليه بهاءالله

هو الابهی

الهی الهی قد خلقت جوهره نورانیة و کینونة رحمانیة و ساذجیة انزعیة و هویة ملکوتیة و ربیة بایادی ربانیتک و ارضعتها من ثدی رحمانیتک و انشیتها من حصن عنایتک و اغرقتها فی بحور الطافک و اغمستها فی حیاض احسانک و ادخلتها فی ریاض عرفانک و افضت علیها من انوارک و احیيتها بنفحات قدسک و جعلتها سراج محبتک و آیة معرفتک و سمة موهبتک و صفة کلمتک و اسقیته من كأس الیهمان فی طلعتک و اریته ملکوت جمالک الی ان اخذه سکر محبتک و اطلقه فی مشهد الفدا منقطع الاعضاء مشبک القلب و الاحشاء مسفوک الدماء مکسورا لاضلاع مخضوب الحی مرمی علی التریاء فی سبیلک طلبا لمرضاتک و شوقا للقائک و تشوقا الی الدخول فی خباء جلالک ای رب اجلسه علی سریر مقاعد القدس فی ملکوتک الابهی و ادر علیه كأس اللقاء فی جبروتک الاعلی انک انت المعطى الکریم ع ع رحمانیان

جناب آقا میرزا حاجی آقا سنگسری رحمانیان
قصبهی سنگسر که در سه فرسخی شمال سمنان واقع گشته یکی از مشهورترین نقاط امریهی ایران است که احبای کثیرا العددش به مهابت و صلابت موصوفند و به شهامت و استقامت معروف همانا قبل از ظهور حضرت اعلی له المجد و العلی در آنجا هم مثل بعضی از نقاط ایران نفوس مبارکی پیدا شده هموطنان خود را بقرب طلوع صبح هدایت و سطوع شمس حقیقت بشارت می دادند و صاحبان قلوب صافی و آذان صاغیه را برای اصغای نداء و دخول در ظل لوی خدا و شتایدن به میدان فدا مستعد می فرمودند. تعداد این مبشرین در سنگسر و شهیرزاد خیلی بوده است که از جمله آنان حاجی ملامحمد باقر جد صاحب ترجمه است که هم از اهل علم و منبر بوده و هم جنبهی عرفانی داشته و جماعتی نظر بکمال زهدانش باو ارادت می ورزیده اند این مرد همه روز در سنگسر بالای منبر ضمن موعظه و در خلال افادات علیه از رفتار علمای عصر انتقاد می نموده و می گفته است کردار این گروه شهادت می دهد که از فقهای آخرالزمان می باشند افعالشان گواه است که اجل امت منقضی گشته و دورهی اسلام پایان آمده عنقریب قائم آل محمد ظهور خواهد کرد باین همه ربا و سالوس خاتمه خواهد داد و بنیانی از نو خواهد ریخت و بساطی جدید منبسط خواهد داشت این بیانات بر مشایخ قوم و اقویای محل گران آمده دست اتحاد به یکدیگر دادند و آن عالم حق پرست را نفی بلد کردند و آن مرد خدا راه شیراز را پیش گرفته در آن شهر مجاور شد و قبل از ارتفاع صوت صور و نقره‌ی ناقور زمانش بسرآمده در جوار رحمت پروردگار مأوی گرفت این بزرگوارپسری داشت بنام آقا محمد علی که در ایام پدر کودک خردسال و هنگام قیام طلعت اعلی نیز از امراله یخیز ماند تا اینکه مقارن ایامی که جمال ابهی در بغداد تشریف داشتند بوسیلهی جناب آقا سید محمد رضای شهیرزادی بقیة السیف قلعه طبرسی بنفوز ایمان فائز گشت و باقیماندهی عمر را منجذبانانه بخدمت احبای الهی و نشر نفحات الله پرداخته عاقبت در سنه 1296 قمری صعود کرد و همین بزرگوار والد جناب آقا میرزا حاجی آقا است. اما آقا میرزا حاجی آقا را فدوی کرارا زیارت کرده و در سنگسر و مشهد و طهران خدمتش رسیده ام مردی محترم بود بنیهی قوی و قامتی متوسط داشت چهره‌ی موقرش را شاعی از ایمان روشن می نمود از کلماتش نفحات سرور و اطمینان منتشر می شد صوت میمن و ملیحی داشت که هنگام تلاوت مناجات مستمع را مستغرق دریای وجد و انبساط می نمود حلم و حوصله اش نیز بسیار بود چه همواره با دوستان مروت و با دشمنان مدارا می کرد منزلش محط رجال بود و هر وقت که در سنگسر تشریف داشت از مسافرن پذیرائی می فرمود و باجمله نفس مقدس بود و قلبی طاهر و ذیلی بی ارایش داشت اما شرح احوالش را خود او بنا بدرخواست این بنده تا سنه 1303 بدیع نوشته و از یزد به طهران فرستاده بود که اینک خلاصه آن ذیلا نگاشته می شود:
آقا میرزا حاجی آقا در سال 1294 هجری قمری در سنگسر بدنیا آمد در دو سالگی پدرش فوت شد و در دامان مادر به آداب بهائی پرورش یافت خواندن و نوشتن فارسی را به اضافه‌ی قرائت قرآن موافق رسم و عادت آن زمان در مکتب فراگرفت و چون حضرات مبلغین بسنگسر آمد و شد زیاد داشتند آقا میرزا حاجی آقا از محضرشان استفاده می کرد و مسائل امری را از افواشان استماع می نمود و مطالب استدلالی را از لسانشان می شنید و کتب امری هم مطالعه می کرد در سنگسر میدان هم برای مذاکره وسیع بود زیرا از همان ابتدا مابین احبا و مسلمین باب مناظره مفتوح بوده و مباحثه و محاجه جریان داشته و باجمله از طرق مذکوره در مدت بیست و شش سالی که در سنگسر می گذرانده قدری در نطق و بیان ورزیده شده در سنه 1319 قمری برای ملاقات احباب سفری به طهران کرد آن اوقات لوحی از حضرت عبداله‌ای رسیده بود که ندای این المبلغین از هر سمتی بریاست خصوصا در یزد و لازم است که یک نفر به آنجا حرکت نماید ولو از ایادی امرالله باشد لهذا جناب ابن ابهر برای حرکت به آن شهر حاضر گشتند و صلاح بر این شد که آقا میرزا حاجی آقا نیز بانفاق ایشان مسافرت نماید و هر دو در تابستان سال 1319 بعزم یزد از طهران بیرون رفتند جناب آقا میرزا حاجی آقا در تاریخچه‌ی خود مطلبی نوشته اند که به عین عبارت این است: (در ماه خرداد 1319 قمری از طهران حرکت کرده وارد مدینه قم شدیم و در کاروانسرائی منزل نموده شب مرحوم مشهدی عبدالرزاق آذربایجانی که در آنجا تجارت داشتند تشریف آورده به منزل آن مرحوم رفیقیم و عده‌ی از احبای آنجا را ملاقات نمودیم و ما در آنجا خوابیده سحر

برخاستیم به تلاوت مناجات مشغول بودیم مرحوم مشهدی عبدالرزاق تشریف آورده پس از تلاوت مناجات و زیارتنامه‌ی مبارکه و نماز- مرحوم ابن ابهر اظهار داشتند در این ایام الواحی از طلعت میثاق زیارت می‌شود که در هر نقطه‌ای که احباء هستند باید مشرق‌الاذکار داشته باشند و در استخار قیام نمایند ولو زیر زمین باشد مرحوم مشهدی عبدالرزاق علیه رضوان الله فرمودند منم این بیرونی را باسم مشرق‌الاذکار تقدیم می‌نمایم زیرا یک اطاق مکان متبرکه است که چند روزی صندوق مبارک حضرت اعلی در این مکان بود سزاوار چنین است که مشرق‌الاذکار باشد. مرحوم ابن ابهر موضوع را بحضور مبارک معروض داشتند بعد از چندی لوحی بافتخار جناب مشهدی عبدالرزاق بعنوان قبول عنایت شد و نسبت به آن بزرگوار بسیار عنایت فرمودند. پس اول مشرق‌الاذکار در ایران در آن مکان شریف است) انتهى.

باری آن دو همسفر از قم حرکت کرده پس از طی طریق به کاشان رسیدند و قریب سه ماه گاهی در شهر بسر بردند و گاهی در اطرافش سیر و احباب را گرم کردند و پس از گردش در قرای کاشان و ملاقات احبای جاسب و نراق به یزد رفتند و در دولتسرای افغان سدره‌ی مبارکه جناب حاجی میرزا محمد تقی وکیل الدوله فرود آمده روح‌النجذاب در یاران دمیدند و مقرر گردید که در استخار در منزل حضرت افغان احبای الهی مجتمع شوند و به ذکر پروردگار مشغول گردند به سبب ورود این دو بزرگوار محافل بزرگ تشکیل می‌شد و بنهایت حرارت و انجذاب برگزار می‌گشت زیرا حضرت ابن ابهر ناطق زبردستی بود و نفس گرمی داشت و جناب آقا میرزا حاجی آقا هم با حنجره‌ی داودی آیات و مناجات تلاوت می‌کرد و ارواح مؤمنین را به عالم الهی پرواز می‌داد چنانکه همان اوقات بواسطه‌ی جناب ابن ابهر لوحی باعزازش واصل شد که صورتش این است:

هو الله ای مرغ خوش آواز شهنواز آهنگ عراق و حجاز است و متواصل بارض مقدس حضرت بی‌نیاز نغمه‌ات جانفزا است و ترانه‌ات نشئه‌ی قلوب و نهی همواره ترتیل آیات نما و ترنیم مناجات تا انجمن روحانیان را باهتزاز آری و قلوب احبا را فرح و سرور بخشی و علیک التحیه و الثناء ع ع

باری کم کم زمزمه‌ی علما و همه‌ی عوام بلند شد که این طایفه جری شده‌اند و به پشتیبانی جلال‌الدوله و برادرش هرمز میرزا جسارت را از حد گذرانده‌اند باید اینها را بر سر جای خود نشانید خلاصه چون امارات بغض و حسد از وجنات اهالی پدیدار گشت رؤسای احباب برای فرونشاندن نائره‌ی غیظ مسلمین مقرر داشتند که چندی از انعقاد مجالس خودداری نمایند لهذا این دو نفر عازم کرمان شدند نخست برفسنجان وارد شده احباب را از فیض ملاقات و افادات خویش برخوردار ساخته بعد بکرمان رفتند وقتی که خبر ورودشان بشیخها و ازلی‌ها رسید دسته دسته برای مجادله و محاوره نزدشان آمدند و چون در برابر قوت برهان جناب ابن ابهر طاقت مقاومت نداشتند رایت فتنه افراختند و پرچم فساد بلند کردند و علینقی خان حاکم کرمان برادرزاده حاجی محمد کریمخان همچنین شیخ محمد تقی مجتهد شهر را بمخالفت برانگیختند عوام هم به شدت تحریک شدند و دکانها را بسته دسته‌ی بسیار بزرگی تشکیل داده و اشریعتا گویان و عربده کنان اطراف منزل این دو مسافر را احاطه نمودند آن ایام در میان احباب شخصی بود بنام یوسفخان که با حاکم وقت سمت عموزادگی داشت این شخص اقتدار و نفوذ را با اخلاص و انجذاب جمع کرده بود چون ماده‌ی فساد غلیظ شد حاکم را ملاقات و او را وادار به جلوگیری از ضوضاء نمود لذا نوکرهای یوسفخان و مأمورین حکومت آمدند و جماعت را از پشت بام و بالای دیوار خانه فرود آورده متفرق ساختند کار بقدری سخت شده بود که حاکم شخصا باتفاق یوسفخان بمنزل مسافران آمده بعد از مذاکرات بسیار قرار بر این شد که عصر همان روز از کرمان خارج شوند تا آتش غضب فروشنیند در این بین بزجماعت انبوهی از بازاریان در آن کوچه صف بسته با کارد و چوب و زنجیر و ساطور و تفنگ و شمشیر آماده‌ی هجوم و قتل و غارت گشتند شیخ محمد تقی مجتهد هم خنجر در دست گرفته و دامن به کمر بسته و آستین را بالا زده با پای برهنه پیشاپیش جماعت می‌دوید و با قیافه‌ی سبعانه نعره می‌کشید ولی گماشتگان؟؟؟ و آدمهای یوسفخان بضر اسلحه و زنجیر صف را شکافتند و این دورا با چند نفر دیگر از احباب که می‌خواستند؟؟؟ حسن آباد همراهی کنند از میان جماعت عبور داده به؟؟؟ رسیدند که در آنجا دلبران ایستاده بود مسلمین در تمام طول راه با فریادهای مهیب بعضی لا اله الا الله می‌گفتند و برخی وادینا و پاره‌ئی واحمدا و جمعی غفائی می‌کردند و دسته‌ئی هم صلوات می‌فرستادند ولی چون حاکم یوسف خان در آنجا حاضر بودند کسی جرأت حمله و هجوم؟؟؟ تا اینکه دلبران براه افتاد و این دو نفر با چند تن از احبای کرمان طرف عصر به حسن آباد رسیدند محیط آرام آن نقطه و محبت و صمیمیت احبایش اثرات فتنه‌انگیزی شیخیه و دسیسه بازی ازلیه و بدرقه‌ی عجیب مجتهد شیعه و زخم‌زبان جهال آن طایفه را زایل ساخت چه دوستان حسن آباد خیلی منجذب بودند و یاران بهرام آباد نیز هر روز عصر به عنوان گردش بحسن آباد می‌آمدند و کل احباب هر شب تا سحر می‌نشستند و بعد برخاسته متفرق می‌گشتند مختصر پس از چندی دوباره طریق یزد را پیش گرفتند و در ضمن به انار و دهج نیز رفتند و چون جاده دهج مناسب برای عبور دلبران نبود احباب آن نقطه با فرح و سرور راه را صاف کردند بقسمیکه دلبران بسهولت به دهج رسید و حضرات به اصرار احباب سه روز در آن نقطه توقف کردند و در مجالس که تشکیل می‌گشت یار و اغیار جمع می‌شدند و آهنگ الله اهی بملاء اعلی می‌رسید بعد روانه به یزد شدند و قریب یک

سال در شهر و قرای اطراف سیر و حرکت نموده به تشویق احباب و تبلیغ اغیار پرداخته رو به طهران نهادند در کاشان خبر انقلاب اصفهان و وضوهای یزد به سمعشان رسید و در ورود به طهران مشاهده کردند که اغنام الهی از بیم گرگان درنده پی در پی از یزد و اصفهان به طهران می‌آیند. باری این مسافرت پرخیز برکت دو سال تمام طول کشید بدیهی است که این سفر برای جناب آقا میرزا حاجی آقا نعمت بزرگی بشمار می‌آمده و فرصت خوبی بوده است که از محضر وجود مبارکی مانند ابن ابهر کسب معارف و تکمیل معلومات کند و فی الحقیقه این مسافرت دو ساله را شایسته بود در شرح احوال حضرت ابن ابهر گنجانند زیرا که جناب آقا میرزا حاجی آقا آن موقع هنوز در ربیعان شباب و تحت الشعاع جناب ابن ابهر بوده است باری در ورود بطهران از یکدیگر جدا شدند و جناب آقا میرزا حاجی آقا بسنگسر رفت و به تشویق احباب مشغول گشت و در مجالس بزرگ عمومی زبان به نطق و بیان گشود و همچنین اعلان کرد که صبح‌ها در منزل ما مشرق‌الاذکار است از آن پس احباب و اماء الرحمن سحرها به آن خانه روی می‌آوردند و چون منزل گنجایش آنمه جمعیت را نداشت جوانان پشت بام می‌رفتند و هر که خوش صوت بود به آواز بلند مناجات می‌خواند و فضای سنگسر را پر از نغمات دلکش می‌کرد و این سبب شد که صدور ارباب غرور از حقد و بغض انباشته گشته بحکومت و علمای سمنان نوشتند که جوانی کلاهی خانه‌ی خود را مسجد نام نهاده و به اصطلاح بهائیان مشرق‌الاذکار کرده و بهائیان سحرها در آن جمع می‌شوند و جوانان ما را هم دعوت می‌کنند و عنقریب جمهور مسلمانان فریب می‌خورند و از دین اسلام خارج می‌شوند تنها آنکه بفوریت حضرات را تنبیه و از تبلیغانشان جلوگیری فرمائید و الا دین از دست خواهد رفت. حاکم سمنان چند نفر مأمور روانه بسنگسر نمود تا بهائیان را گوشمالی بدهند. جناب آقا میرزا حاجی آقا و سایر احبا با مأمورین طوری محبت نمودند که حضرات بی‌آنکه آسیبی برسانند یا اهانتی کنند به سمنان برگشتند و بعد از آن هم هر قدر مغرضین شکایت و اخوندها دسیسه کردند حسن تدبیر رؤسای امر و استقامت احباب نگذاشت که وهنی وارد آید و از آن تاریخ تا به حال که پنجاه سال می‌گذرد در آنجا مشرق‌الاذکار برقرار است. جناب میرزا حاجی آقا بعد از دو سال به طهران رفته یک سال مقیم و با احباب محشور شد و بعد از محضر منور حضرت صدر الصدور استفاده کرده خویش را پیش از پیش برای نشر نفعات الله آماده و مجهز کرد و سپس بصلاح‌دید حضرات ایادی و تصویب محفل روحانی بنیت نشر نفعات الله طریق مازندران پیش گرفته مدت شش ماه در تمام نقاط امریه آن ایالت گردش کرده باعلاهی کلمه الله و تشویق احباء مشغول گشت ضمناً حین عبور از ولایت نور و کجور زیارت بیت مبارک و احبائی که در قریه‌ی تا کر متوطن بودند موفق گردیده بنهایت سرور بسنگسر آمد و مدت دو ماه به تشویق یاران وطن و شه‌میرزاد پرداخته به طهران روانه گشت و بعد از اینکه چند روزی به زیارت دوستان گذراند باتفاق جناب نصرالله رستگار طالقانی نویسنده‌ی تاریخ جناب صدرالصدور بعزم تبلیغ و تشویق در سال 1326 قمری راه رشت را در پیش گرفتند چون به قزوین رسیدند حضرت میرزا موسی خان حکیم الهی از حرکت این دو مسافر تا مدت نه روز ممانعت نمود و در ضیافتخانه‌ی خویش نگاهداری و پذیرائی فرمود و این سبب شد که آن دو نفر زیارت دوستان بزرگوار آنجا نایل گشتند و در یک مجلس هم کیفیت مناظره‌ی حضرت سمندر را با یک نفر مبتدی که واسطه‌اش شخص ازلی بود مشاهده کردند و باجمله چون به رشت رسیدند ملاحظه کردند که از برکت وجود جناب ابتهاج الملک و برادرهای سردار منصور و حضرات باقراف‌ها و غیرهم که از رجال صاحب عنوان و بانفوذ بودند اوضاع امری آن مدینه خوب است و مجالس تبلیغی و محافل عمومی پی‌درپی دایر می‌شود و مسلمین همدسته دسته برای تحقیق حاضر می‌شوند حاصل اینکه این دو نفر مدت شش ماه در آنجا بامر تبلیغ قیام داشتند سپس به طهران مراجعت کردند و از یکدیگر جدا شده آقا میرزا حاجی آقا به سنگسر رفت و یک سال در آنجا اقامت نمود در این اثنا واقعه‌ی مهمی رخ داد که بعین عبارت جناب آقا میرزا حاجی آقا چنین است: (در آن ایام فیما بین احبا و حضرات دراویش صفی علیشاهی دعوا شد و گردباد خصومت برخاست و قصد ایشان اذیت و جفای اهل بها بود چون ایام تالستان و جمعیت اهل بها کم بود حضرات موقع را غنیمت شمرده به دشمنی و اذیت قیام کردند و با مسلمانهای غیر دراویش متحد شده مغرور بودند و خود را غالب می‌دانستند و یک نفر از احبا را در کوچه گرفته کتک زیاد زدند و عربده و های و هوی بلند کردند و عده‌ی احبا بسیار کم از سی نفر تجاوز نمی‌کرد و آنها متجاوز از سیصد نفر بودند و عده‌ئی از مسلمین خود را با دراویش ملحق نکرده که بعنوان اصلاح نزدیک آمده که باین تزویر احبا را دستگیر نمایند و احبای ثابت بر امرالله قصد آنها را فهمیده نزدیک رفتند و آنها به سمت احبا هجوم آور شده جنگ شروع شد و باندک مدت اغیار شکست خورده بعضی سرشکسته و دست و پا خرد شده فرار نمودند و در سال هزار و سیصد و بیست و پنج هجری قمری واقع و در آن موقع است که حضرت عبداله‌اء ارواحنا فداه بمحمد علی شاه می‌فرمایند باید ظالمان سنگسر سنگسار شوند چون عمل نمود بجزای عمل خود رسید و مخلوع شد) انتهی. باری به مناسبت وقوع این فتنه چنانکه آقا میرزا حاجی آقا اشاره فرموده‌اند و همچنین بعلت حدوث دو حادثه‌ی دیگر حضرت عبداله‌اء بمحمد علی شاه پیغام فرستادند که مرتکبین باید مجازات گردند و اکنون چون ممکن است برخی از احبای الهی درست از کیفیت جریان این قضایا مطلع نباشند لهذا در اینجا یکی از الواح مبارکه‌ی حضرت مولی‌الوری که شامل واقعه‌ی سنگسر و پاره‌ئی

از حقایق تاریخی دیگری است درج می کنیم که صورتش این است: (ای ثابت بر پیمان نامه‌ی شما رسید و انقلابات مشهد و اطراف خراسان معلوم گردید البته تا بحال فی الجمله سکون و قرار یافته است و قدری مخذورات زایل گردیده است چون حکومت مشروطه انتظامی یابد اندکی راحت و آسایش حاصل گردد ای ثابت بر پیمان در وقتی که مجلس ملی سابق در نهایت اقتدار بود و شاه نفس نفیس صدراعظم را بقم فرستاد تا پذیرائی از علما نماید و ایشانرا در نهایت احترام و رعایت به طهران رجوع دهد و چون به طهران رسیدند جمعی خلق و حکومت بنهایت حرمت و رعایت استقبال کردند و باحتشام وارد نمودند و سه شبانه روز چراغان کردند و مجلس ملت تشکیل شد بعضی از یحیائیا نفوذ تام در مجلس پیدا نمودند و فساد پرداختند و دولت و ملت را بهم انداختند تا کار بجائی رسید که بخلع شاه و جلوس دیگر مصمم شدند عبدالبهاء بصریح عبارت بچند نفوس از جمله مجلس روحانی طهران مرقوم نمود که دولت موفق گردد و مجلس بخوست مفسدین یحیائی متفرق خواهد شد در آن وقت شاه در نهایت ضعف و مجلس در نهایت قوت بود و انجمنهای ملی که مؤید مجلس بود قریب بصد رسیده بود لهذا یحیائیا از تصریح عبدالبهاء یعنی تفریق مجلس استیزاء می نمودند تا آنکه بعتة مجلس پریشان و متفرق شد و حضرات یحیائیا خائب و خاسر گردیدند و نتوانستند که سلطنت را تغییر و تبدیل بشخص منوی ضمیر خویش دهند زیرا از او مبالغی رشوت و برطیل گرفته بودند باری بعد از این واقعه‌ی عظمی که سبب حیرت نفوس حتی اعداء گردید واقعه‌ی سیرجان واقع شد که حضرت عالم جلیل آقا سید یحیی را بنهایت مظلومیت شهید نمودند و در سنگسار احبای الهی را اذیت شدید کردند و ظلم عظیم روا داشتند و در تبریز مجتهد خونریز حاجی میرزا حسن فتوی بقتل جمیع یاران داد که این حضرات مشروطه طلبان جمیعا بهائی هستند بموجب شرع باید قتل و غارت کردند لهذا یاران الهی جمیعا متفرق شدند فقط دو نفر را بدست آوردند و به زخم شدید شهید نمودند و اگر چنانچه یاران در آذربایجان متفرق نمی شدند کلا و طرا بفتوای آن ظالم خونخوار شهید می شدند ولی هرچه جستجو نمودند کسی را نیافتند در آن وقت عبدالبهاء بمرکز همه حتی بامین و ندیم خود شاه بصراحت من دو تأویل مرقوم نمود و همچنین به محفل روحانی طهران بنگاشت و همچنین به نفوس مهمه دیگر بصریح عبارت مرقوم نمود و الآن آن اوراق در تحت امضاء و ختم عبدالبهاء در طهران موجود و مضمون اینکه حکومت باید بخونخواهی حضرت شهید آقای سید یحیی برخیزد و ظالمان سنگسار را سنگسار نماید و مجتهد خونریز را کیفر فرماید و جزای سزا دهد تا من بعد مجتهد دیگر این جسارت ننماید و اگر حکومت باین امر قیام نماید فبها و الا یفعل الله ما یرید و یشاء بعد حکومت اعتذار کرده که در قوه‌ی ما نیست. دوباره مرقوم شد که اگر آنچه باید و شاید مجری دارد و خونخواهی حضرت شهید سید یحیی نماید و ظالمان سنگسار را جزای لازم دهد و مجتهد جاحد را بآنچه سزاوار است قصاص نماید محفوظ و مصون ماند و الا تأیید بکلی سلب گردد و بدا ظاهر شود و امور منقلب گردد حتی مرقوم شده بود که به حضرت امام جعفر صادق علیه السلام عرض کردند که ما موعود به آن قائم بودیم که سابعهم قائمهم و شما سابعید کو قائمیت؟ فرمودند من موعود بودم و قائم بودم و لکن بدا شد باین صراحت مرقوم شد که چون در قائمیت امام جعفر صادق بدا جائز البته در قهر و غلبه‌ی حکومت حاضره بطراز اولی بدا جائز خواهد شد چون در آنجا بدا جائز البته در اینجا جواز بیشتر است حتی بامین و ندیم خود او در این خصوص بصریح عبارت مرقوم گردید ولی اعتنائی ننمود لهذا اثر بدا ظاهر گشت و همچنین بکرات و مرات مرقوم گردید که تا دولت و ملت مانند شیر و شهد آمیخته به یکدیگر نگردد فلاح و نجاح ممتنع و محال مکاتب موجود و حتی در چند نامه‌ی مفصل به طهران بصریح عبارت مرقوم شد و حتی بامین و ندیم شاه که اگر دوت و ملت با هم امتزاج نیابد و اتفاق نکنند امور بکلی مختل گردد و دول متجاوزه مداخله نمایند بجعت اثبات این بیان نفس مکتوبیکه جناب میرزا عبدالله سط فروش در این ایام از طهران فرستاده است ارسال می گردد تا ملاحظه نمائید که وقایع آتیه بچه صراحت از پیش انداز شده است و ثابت و محقق گردد که قلم میثاق مؤید است آنچه از او صادر البته واقع گردد شما این نامه را استنساخ نموده در جمیع خراسان انتشار دهید و نامه‌ی حاجی میرزا عبدالله را نیز سواد نموده انتشار دهید زیرا بعضی ضغفاء این قضیه را وسیله نموده تحدیش اذهان می نمایند و احباء الله از تفصیل اطلاع ندارند در بدایت و بصریح عبارت مرقوم شد که این مجلس بهم می خورد و این رؤسای موجوده مخذول می شوند و حکومت فائق گردد بعد از آن تکالیفی شد که باید اجرا گردد از طرف حکومت اعتناء نگشت تکرار به تکرار بصراحت نوشته شد و انذار گردید نتیجه‌ی بخشید پس آنچه از قلم میثاق صادر شد در این ایام ظاهر و آشکار گردید امیدواریم که مشروطیت که نص قاطع کتاب اقدس است در ایران تأسیس یابد و اطمینان حاصل گردد مشروطیت بنص قاطع کتاب اقدس حکومت مشروعه است و استبداد و استقلال غیر مشروعه ولی ما در بدایت محض محافظه‌ی احبا مدارا کردیم و علت این مدارا این بود که رؤسای ملت بتحریک یحیائیا به تمامه ضد احبا لهذا اگر ما نام مشروطیت بر زبان می رانیم حکومت نیز بر عداوت قیام می نمود ماده بجزء ضعیف می ریخت یاران در میان دو طرف شرط مصالحه می شدند حکومت فورا اعلان می کرد که مشروطیان جمیعا بهائی اند و نص کتاب اقدس را مجری خواهند چنانکه میرزا ضل الله نوری در طهران اعلان نمود و اعلان نامه‌ها در تمام طهران معلق نمودند لهذا باین وطیله دولتیان دست بکشتن می گذاشتند و ملتیان نیز معاونت می نمودند و بکلی یاران را از میان برمی داشتند به سبب این حکمت بود که آن مدارا در بدایت واقع گردید و عاقبت الحمد لله

آنچه مرقوم شد واضح و آشکار گشت و لیس هذا الا من فضل ربی الابهی و علیکم التحیة و الثناء ع ع

آقا میرزا حاجی آقا در سنه 1327 قمری از ساحت اقدس مأموریت یافت که بمعیت آقا سید جلال پسر جناب سینا برای امر تبلیغ باصفهان حرکت کند این دور فقیق از طهران حرکت نموده بقم روانه شدند و چند روز در آنجا مانده به کاشان رفتند و تقریباً سه ماه در آن شهر و توابعش بنشر نفعات الله پرداختند و چند نفر تصدیق نمودند در قریه‌ی فتح آباد شنیدند که نایب حسین نراقی با یکصد سوار وارد جوشقان گشته و از جانب دولت مأموریت یافته است نایب حسین کاشی را که جدیداً سر بعضیان برداشته و در کوهستان جوشقان مقرر گشته است دستگیر نماید و نیز به سمعشان رسید که نایب حسین نراقی گفته است بعد از خاتمه‌ی کار نایب حسین کاشی به تنبیه بهائیان خواهیم پرداخت و در فتح آباد و جوشقان بنیادشان را بر خواهیم انداخت. احباب از این تهدید مضطرب و ترسان گشتند و به خدا پناه بردند و فردای آن روز در افواه شایع گشت که دو تن از نوکرهای نایب حسین کاشی شبانه به جوشقان آمده نایب حسین نراقی را کشته و به محل خود بازگشته‌اند و سواران نراقی صبح زود نعش سردسته‌ی خود را برداشته بنراق گریخته‌اند. باری این دور فقیق بعد از چند روز بنراق رفتند و به منزل معاون التجار وارد شدند همانا مجتهد نراق و رؤسای محل بمعاون التجار بازدید می‌نمودند و همان روزهای اول ورود آقا میرزا حاجی آقا و رفیقش به منزل معاون التجار آمدند لذا در آن مجلس مذاکره‌ی دینی و اخلاقی در گرفت و جمیع حضار اظهار ممنونیت کرده رفتند و بعد چهار نفرشان بوسیله‌ی احبا برای تحقیق آمد و شد کرده بالاخره تصدیق نمودند و این دور نفر از کاشان به اصفهان رفتند و چندی در شهر و قرای اطرافش گردش و احباء الله را تشویق نمودند و در همان شهر زیارت لوح مبارکی از حضرت عبداله‌ای متباهی گشتند که باعزاز هر دو نازل شده و مصدر باین کلمات عالیات بود: (ای دو ثابت بر پیمان نامه رسید شکر حضرت مقصود را که مانند نسیمات اسرار و نفعات ازهار بر هر حدود و ثغور آن دیار مرور نمودید.....) بالجمله در این لوح مبارک جمیع نقاطی را که در این سفر گردش نموده بودند اسم برده و در حق هر دو عنایت و نتایج و ثمرات آن مسافرت را بیان فرموده بودند و این سفر هم دو سال طول کشید تا اینکه هر دو به طهران آمده از یکدیگر جدا شدند و آقا میرزا حاجی آقا بسنگسر آمده دو سال در آنجا و شاهرود و نقاط امری ماندزان بخدمت مشغول و با موفقیت قرین بود تا اینکه در سنه 1331 قمری اذن حضور یافته بساحت اقدس شتافت آن موقع حضرت مولی الوری در پاریس تشریف داشتند لذا آقا میرزا حاجی آقا با سایر احبائی که از اطراف زیارت آمده بودند منتظر رجوع مرکز میثاق بودند تا اینکه بعد از چهل روز که هیکل مبارک پیرت سعید ورود و بوسیله‌ی تلگراف احبا را احضار فرمودند آقا میرزا حاجی آقا هم به آنجا شتافته دیده را بنور جمال محبوب روشن کرد و پس از هیجده روز مرخص گشته به ایران آمد و باز مسافرت‌های تبلیغی را در پیش گرفته گاهی در مازندران و گاهی در سنگسر و شه‌میرزاد و گاهی در شاهرود و عراق سیر و گردش کرد و نتایج خوب اخذ نمود هنگامیکه خبر صعود حضرت مولی الوری به ایران رسید او در سنگسر بود احباب آن نقطه سه روز بی‌دری در تمام اوقات شبانه روز یعنی از صبح زود تا اواخر شب مجالس تدکر تشکیل دادند و محافل زنانه از مردانه جدا بود و در کل آن مجالس علی‌الاتصال آیات و مناجات تلاوت می‌گشت و به واردین چای و قهوه و گلاب داده می‌شد و جمیع آیندگان با خضوع تمام می‌نشستند و با حضور قلب باصغای کلمات و الواح می‌پرداختند و با حال تنبه و تأثر می‌رفتند اکثر مسلمین سنگسر نیز برای تعزیت و تسلیت حاضر شدند روز سیم صعود محفل روحانی سنگسر مجلس ضیافتی ترتیب داد و قریب هفتصد نفر را بولیمه دعوت نمود که دوپست نفرشان رؤسای دولتی و محترمین اغیار بودند و بکل این جماعت ناهار دادند و چنان بخونی پذیرائی کردند که تا چندی صحبت آن مهمانی در میان بود. در همان سنه واعظ عربی به سمنان آمد و به تحریک اهل شهر در بالای منبر هر روز به بدگوئی می‌پرداخت و بامر الله اهانت وارد می‌ساخت احبای معدودی که در سمنان مسکن داشتند قضیه را بسنگسر خبر دادند و آقا میرزا حاجی آقا مأمور گردید که به سمنان برود و بحسن تدبیر جلوگیری نماید او هم بدان شهر رفت و مشغول ملاقات برخی از اولیای امور بود و آنها درصدد برآمدند حکومت را ملاقات نموده با اجازه و اطلاع او واعظ را حرکت دهند در اثنای این وقایع روزی واعظ مذکور از برابر دکان جناب ملاحسین مجیدی از احبای نازنین و ستم کشیده‌ی آنجا عبور می‌کرد درحینیکه یکی از جوانان مشتعل احباب موسوم به ملا محمد باقر خطیب در آنجا نشسته بود این جوان همینکه چشمش به واعظ افتاد عواطف ایمانیش بجوش آمده با تغیر بواعظ گفت دیگر حق نداری بالای منبر مزخرف بگوئی. واعظ فوراً خود را بامام زاده رسانید و صورت حق جانب بخود گرفته در آنجا متحصن گردید که جان من از دست بهائیا درخطر است. این کار سبب شد که عده‌ئی از مفسدین بامام زاده رفته او را با سلام و صلوات ببازار وارد کردند. مردمان بازاری هم دکانها را بسته روی بدکان جناب ملاحسین مجیدی آوردند تا خود او را بزنند و دکانش را غارت کنند لکن چون دکانش روبروی کلاتری بود پاسبانا از هجوم جلوگیری نموده آژانهای کمیسری و چند نفر نظامی او را برداشته روانه بدارالحکومه شدند مردم هم همراه آنها شده آشوب کتان فریاد می‌نمودند که بهائیا به واعظ ما فحش دادند رحمانیان را هم از سنگسر برای کشتن او فرستاده‌اند حاکم چون قضایا را شنید چند نفر پاسبان فرستاد تا آقا میرزا حاجی آقا و ملا محمد باقر را بیاورند پاسبانا چون دیدند که در بازار جماعت زیاد و فریاد یا علی و

یا حسین در شهر زلزله انداخته است آن دو را از میان کوچه باغها عبور داده بارک حکومتی رساندند حاکم شروع پرسش و استنطاق نمود که این چه غوغائی است؟ آقا میرزا حاجی آقا در جواب گفت قصد واعظ تولید فساد بوده والا اگر شکایتی داشت چرا باداره‌ی حکومتی نیامد و در امامزاده متحصن شد و مردم نیز یا بعثت نادانی و عوامی و یا برای اینکه حکومت نظامی را که شدیداً مانع از خطاکاری آنهاست ضعیف نماید واعظ را بهانه قرار داده‌اند حال اگر بمنظره و بمباحثه‌ی دینی هم مایل باشند واعظ را در اینجا حاضر کنند تا صحبت نمائیم. باری بامر حاکم آقا میرزا حاجی آقا و ملا محمد باقر را در بالاخانه‌ی نگاه داشتند و فردا صبح جناب حاجی محمد خوروش را که آن موقع بجای محمد دربان معروف بود اخذ و نزد این دو نفر توقیف نمودند این سه نفر محبوس طرف صبح بوسیله‌ی برخی از دوستان خبردار شدند که اهل سمنان با علمای آنجا در مسجد جمع شده در نظر دارند باینده فتوای قتل بنویسند و آنها را هلاک کنند آقا میرزا حاجی آقا از توقیفگاه نزد حاکم آمده اظهار داشت که اهالی چنین قصدی دارند هرگاه نفرات نظامی وعده‌ی مأمورین دولتی بر ایجولوگیری اشرار کافی نیست اجازه بدهید بنده یک نفر را به سنگسار بفرستم و کمک بخواهم البته عده‌ی خواهند آمد و شهر را امن خواهند کرد. در اثنائی که آقا میرزا حاجی آقا با حاکم صحبت می‌داشت بانگ طبل و غریو کوس و صوت شیپور و خروش جماعت از نزدیک بگوش رسید فراشها خبر آوردند که عموم اهالی با علماء دارند باینجا می‌آیند. حاکم آقا میرزا حاجی آقا را ببالاخانه نزد رفقاییش فرستاد و همینکه دسته‌ی پیش آهنگ وارد حیاط شدند حاکم جلو رفته گفت این دیگر چه بازی است چه خبر شده که به این حال اینجا آمده‌اید؟ گفتند بهائیا بواعظ ما بد گفته و باسلام توهین کرده‌اند. حاکم روی را در هم کشیده گفت اگر این حرف راست است واعظ چرا به من چپی نگفت و بچه مناسبت نزد شما بتظلم آمد پس معلوم می‌شود حکومت شهر با شماست و من هیچ کاره‌ام. این را گفت و از آنها دور شد. جماعت از این سخنان ترسان گشته از ارگ بیرون رفتند اما متفرق نشدند بلکه در خیالان ارک ایستادند و از میان آنها چند نفر از علما و رؤسا جدا شده بدارالحکومه آمدند و پس از اینکه مذاکرات طولانی با حاکم نمودند قرار بر این شد که ملا محمد باقر خطیب که به واعظ پرخاش کرده و جناب آقا ملا حسین مجیدی که دم دکان او این پرخاش بعمل آمده مختصر تنبیهی بشوند تا مردم متفرق گردند. باری آن دو نفر را از توقیفگاه احضار و استنطاق نمودند و با آنکه بصحت پیوست که تقصیری نداشته‌اند معهدا به هریک چند ضربه تازیانه زدند و حضرات علماء و انبوه جماعت باین مناسبت چند بار زنده باد اسلام گفته با سرور و شادی متفرق شدند حاکم بعد از این وقایع آقا میرزا حاجی آقا را طلبیده عذرخواهی کرد که جز این راهی برای اسکات آخوندها و جلوگیری از فساد نبود بعد گفت بهتر این است که شما به سنگسار مراجعت نمائید. او در جواب گفت بدون رفقا از رفتن معذورم آنها را ببنده تسلیم فرمائید تا بمعیت ایشان بروم مختصر آن روز را در همانجا پیش رفقا ماند صبح روز بعد حاکم او را خواسته اظهار داشت که مال سواری حاضر است شما به سنگسار بروید حضرات را بعد من خودم روانه می‌کنم. آقا میرزا حاجی آقا گفت بی وجود آقایان ممکن نیست مرخص بشوم حاکم قسم یاد کرد که خاطر جمع باشید که امروز آنها مهمان من خواهند بود فردا صبح بسنگسار می‌فرستشان که چند روزی در آنجا بمانند تا شهر آرام شود آنگاه به سمنان برگردند ضمناً گفت چای آوردند و در بین چای خوردن گفت در اینکه بهائیا مردمانی فهیم و دانشمندند شکی نیست ولی تعجب در این است که آنها شخصی را خدا می‌دانند که مثل من بشر است و زن و بچه دارد و غذا می‌خورد و لباس می‌پوشد. آقا میرزا حاجی آقا گفت کدام کس را خدا می‌دانند؟ جواب داد بهاءالله را. آقا میرزا حاجی آقا گفت چرا حضرت حاکم عقیده‌ی خود را به بهائیا نسبت می‌دهند. حاکم گفت استغفرالله ما همیشه عقیده‌ی نداریم. آقا میرزا حاجی آقا گفت شما کسانی را خدا می‌دانید که زنده‌ی متعدد داشتند و چنان بگذران یومیه محتاج بودند که مجبور بعملگی می‌شدند یا از گرسنگی سنگ بر شکم می‌بستند من جمله حضرت علی بن ابی طالب را که یکی از مؤمنین حضرت محمد است شما خدا می‌دانید زیرا قولش را تصدیق دارید و خود آن حضرت در یکی از خطبه‌هایش می‌فرماید (انا خالق السموات و الارض انا احیی و امیت انا ذات الله العلیا انا مرسل الانبیاء و السفراء) حاکم گفت شما در این باره چه عقیده‌ی دارید؟ جواب داد که ما معتقدیم مظاهر الهی همگی از جانب خدا مبعوث شده‌اند و هرچه می‌کنند باذن خداست و در گفتار هم چیزی از خود ندارند بلکه هرچه بگویند از خودش نیست بلکه از نائی است. حاکم گفت از این جواب شما ممنونم اما قائم باید با کل معجزات انبیای قبل ظهور فرماید و مانند حضرت موسی عصا ازدها کند از صاحب این امر دیده و شنیده نشده که چنین کرده باشد. آقا میرزا حاجی آقا گفت لابد جنابعالی تورات و قرآن را زیارت کرده‌اید که می‌فرماید چون فرعون از حضرت موسی برهان خواست آن حضرت فرمود عصای من که باژدها منقلب می‌شود برهان من است آنگاه فرعون جمیع ساحران را طلبید تا در حضور او هنرنمائی کنند و معلوم گردد که غلبه با کیست و بعد از آنکه سحر جمع شدند و ریسمانهای خود را به مار مبدل کردند حضرت هم عصا را باژدها تبدیل نمود که همه‌ی مارها را بلعید. حالا هم جنابعالی ساحران را احضار فرمائید تا ریسمانهایشان را مار کنند آنگاه بنده در حضور سرکار عصای خود را می‌اندازم تا ازدها گردد و همه را بلعید. حاکم فکری کرده گفت از گفتار شما چنین برمی‌آید که مار و ازدها معنی دارد پس خوب است معنی آن را بیان کنید. آقا میرزا حاجی آقا شرحی از کتاب مستطاب ایقان در ای نصوص بیان کرد و این ابیات را

هم از مشوی خواند که: ای رسول ما تو جادو نیستی صادق هم حرفه‌ی موسی سستی هست قرآن مر تو را همچون عصا کفر ما را هم کشیده گوش می دادند ابراز سرور و امتنان نمود و آقا میرزا حاجی آقا چون مطلب بانجا رسید حاکم در برابر نظامیان که آنجا صف کشیده بودند و آقا ملاحمد باقر خطیب و آقا ملاحسین مجیدی و حاجی محمد دربان را نیز رخصت سفر داد و آنها فی الفور سوار شده به سنگسر رفتند و بعد از چند یوم به سمنان بازگشتند. قضیه‌ی مهم دیگری که در آن سنه رخ داد واقعه‌ی مشرق الاذکار سنگسر می‌باشد که شرحش بعین عبارت جناب آقا میرزا حاجی آقا این است: (در همان سال احبای سنگسر مشغول بساختن مشرق الاذکار بودند و اعداء امرالله با دستور سمنانها بتمام علماء ایران حتی بعبتات و خصوصاً بعلماء طهران نوشتند که بهائیا مشغول ساختن مشرق الاذکار هستند اگر جلوگیری نشود اکثر خلق این حدود از دین اسلام خارج خواهند شد و بهائیا خود را رسمیت می‌دهند. و الحق هم مشرق الاذکار بسیار خوب در شرف اتمام بود و بسیار عالی سقفه‌ای او با چوب گردوی خوش رنگ قاب زده و درب‌های او هم تمام با چوبهای گردو ساخته شده بود در آن موقع رضاشاه پهلوی وزارت جنگ و اوائل پیشرفت سیاست او بود به حکومت نظامی سمنان امر کرد که مشرق الاذکار را خراب و معدوم نماید و ما هم بی‌خبر بودیم و در مشرق الاذکار مشغول کار بخته قزاقها و پاسانهای سمنانی با رئیس نظمیه‌ی سمنان وارد شده و حضرات قزاقها تفنگ سردست گرفته ما را دستگیر نمودند و به سمت خانه‌ی نایب الحکومه‌ی سنگسر بردند در بین راه آنچه احبا را دیدند دستگیر نمودند و بخانه‌ی نایب الحکومه‌ی سنگسر برده بعد از گفتگوی زیاد با رئیس قزاقها و رئیس نظمیه ده نفر ما را بنزد حکومت سمنان که سرتیب علی اکبر خان بود و در قریه‌ی طالب آباد که نزدیک سنگسر بود بردند و سایرین را رها کردند موقع بردن ماها دوازده نفر قزاق دور ما را احاطه داشتند و متجاوز از پنجاه نفر از طبقه‌ی علماء و تجار و کسبه‌ی بازار و اعیان و رعایا و عملجات با بیل و کلنگ و الات مخربه با حالت شادی و سرور می‌آمدند و یک نفر تاجر سوار اسب بود با حالت تکبر و تغییر اظهار داشت عجب مسجدی ساختید. در این بین ما هنوز جواب نداده یک قزاق نسبت باو بنای غلشی را گذاشت و گفت اگر مرد بودید قبل از آمدن ما می‌خواستید بیائید حال که اینها اسیر ما هستند این قسم بی‌حیائی می‌کنید. در هر حال ما را در میان آن جمعیت با آن حال بردند به طالب آباد و در خانه‌ی ما را توقیف نمودند و حکومت از ترس خود در آنجا مانده بود و به سنگسر نیامده بود ناگاه صدای شیون را شنیدیم زیرا موقع خراب کردن - جمعیت زیاد از اهل شهر میرزا و سمنان و سنگسر وارد مشرق الاذکار می‌شوند حضرات اماء الرحمن عموماً در تالار مشرق الاذکار جمع شده که حتی الامکان نگذارند خراب کنند هر چه مأمورین و غیره کوشش می‌کنند که حضرات را بیرون کنند نمی‌توانند لذا نفت ریخته آتش می‌زنند شیونه زنها بلند شده بیرون می‌روند ولی الحق روز غریبی بود الی غروب او را خراب کردند و روز بعد ما را بسمنان بردند و مدرسه‌ی ما را هم بحکم علماء خراب کردند و آنچه اثاثیه‌ی مدرسه بود سوزانیدند گما کردند که آثار امری است بعد اوراق سوخته‌ی قرآن پیدا شد و ما هم در سمنان توقیف بودیم و عده‌ی از احباء به فیروزکوه در تلگرافخانه منزل نموده تلگرافا به تظلم مشغول بودند چون ایام محرم بود و مردم جمع و به شبیه خوانی مشغول بودند مفسدین جمعیت را حرکت داده یا علی گویان و عربده کتان بسمت تلگرافخانه هجوم آور شده پشت بام را احاطه کرده بزدن و مجروح کردن و اذیت نمودن مشغول می‌کردند. حکومت و سایر مأمورین دولت از جلوگیری عاجز می‌شوند و عده‌ی از احباء مجروح می‌گردند و احباء می‌بینند اگر دفاع نکنند و جزئی غفلت نمایند همه کشته خواهند شد عده‌ی از جوانها راه پیدا نموده بیرون رفته با چوب باشرار حمله نموده چند نفر را می‌زنند سایر مردم عموماً فرار می‌نمایند و بکوه می‌روند. حکومت جلوگیری نموده احبا را خارج از آبادی منزل می‌دهد و یک نفر بتلگرافخانه آمده تظاهرات خودشانرا مخاّره می‌کردند و ما هم نه روز در سمنان توقیف بودیم و دفعات عدیده علماء حکم قتل سه نفر ما را دادند حکومت به ما نشان می‌داد و پاره می‌نمود و بعد از نه روز شبی حکم مرخصی ما آمد و همان شب مراجعت به سنگسر نمودیم با هلهله و سرود خواندن نصف شب وارد سنگسر شدیم و احبای فیروزکوه هم آمدند و هر روز مجلس عمومی برپا داشتیم روز به روز انجذاب احباب زیادتر می‌شد و پیشرفت امرالله و نفوذ کلمه‌الله شدیدتر بود و اغیار هم عده‌ی اظهار ندامت می‌کردند و بسیار اوضاع روحانی پیشرفت نمود) انتهی. جناب میرزا حاجی آقا نه ماه بعد از صعود حضرت مولی‌الوری لوحی بدستش رسید که در اواخر ایام مبارک باعزاز او از قلم مرکز میثاق شرف صدور یافته و در آن لوح او را بسیر و حرکت در بلاد امر فرموده بودند لهذا فوراً سواد آن را بانضمام نامه‌ی بطهران فرستاد تا محفل روحانی از این مأموریت مطلع گردند و خود به نیت نشر نفعات الله به شاهرود رفت اما لوح مبارک صورتش

سنگسر - جناب آقا میرزا آقا علیه التحیه و الثناء هو الله

لاشکرک ربی علی ما هدیت المشتاقین الی جنة اللقاء و دعوت المنجذبین الی مشهد الفداء و اقت نفوسا بموهبتک الکبری علی اعلاء کلمتک بین الوری ربّ ایدهم بشدیدالقوی و انصرهم بجنود من الملاء الاعلی انک انت المقتدر علی مانشاء و انک انت المؤید لمن خدم عتبتک العلیا و انک انت العزیز الوهاب یار موافقا هر چند چشمه‌ی عذب فرات در مقر خورش فوران و نبغان دارد ولیکن هر چه بیشتر جریان کند بر عذوبت و لطافت بیفزاید لهذا آن یار حقیقی اگر ممکن باشد باطراف و اکلاف بشتابد و چون آتش عشق برافروزد و بتابد سبب تربیت نفوس مستعدّه گردد شمع هدایت شود نور حقیقت گردد آیت موهبت شود شجره‌ی مرتفعه‌ی پرثمر گردد و علیک التحیه و التناء انتهی

باری آقا میرزا حاجی آقا در شاهرود بود که جواب از محفل مقدس روحانی طهران رسید باین مضمون که شما بسمت خراسان حرکت نمائید لهذا پس از ملاقات احباء از شاهرود حرکت نموده به سبزوار و نیشابور رفت و مدت چهار ماه در آن دو شهر اقامت کرده به تشویق یاران پرداخت و با عده‌ی از مبتدیان هم ملاقات نمود که پاره‌ی از آنها اظهار ایمان کردند سپس روانه به مشهد گشته بعد از دو ماه توقف و زیارت دوستان به سمت قائنات رفت و مدت چهار ماه در بیرجند و اطرافش سیر نمود و در قریه‌ی مود هشت فرسخی بیرجند پس از اینکه چهاریوم از ورودش گذشت و با چند نفر مبتدی ملاقات به عمل آمد اهل فساد بهیجان آمدند و غوغا برپا کردند و تا دو شبانه روز آن آبادی منقلب بود و احباب مضطرب روز سیم تنی از احباب دلیر در میان جماعت که نایب الحکومه در بینشان بود اظهار داشت که ایشان خیال حرکت داشتند این هیاهوی شما سبب توقفشان گردید حال اگر می‌خواهید ایشان از اینجا بروند متفرق شوید و ارام بگیریید تا مطمئن شوند که خطری نیست و بروند اگر هم میل به مذاکره دارید من ایشان را حاضر نمایم تا حقیقت مطلب معلوم گردد و باجمله باین تدبیر جماعت را متفرق ساخت و بعد از دو روز آقا میرزا حاجی آقا از آنجا به بیرجند مراجعت نمود در این شهر هم دسته‌ای از مسلمین علم فساد برافراختند و شب نامه‌ها از زبان احباب جعل کرده در منازل متعصبین انداختند باین مضموم که مسلمانها باید بمیرند چرا که مسلمانان مرد و کتاب اقدس جای قرآن را گرفت علاوه بر این کلمات خیلی رکبیک و شرم‌آور نیز در آن شب نامه‌ها درج کرده بودند که موجب ضوضاء و هیجان گردید بطوریکه خبر شورش بیرجند باطراف رسید و از طرف محفل روحانی مشهد امر شد که آقا میرزا حاجی آقا به مشهد برگردد لهذا به مشهد رفته یک ماه اقامت و با یاران ملاقات نموده به قوچان روانه گشت یک ماه نیز در آن شهر توقف نمود و علاوه از حشر با دوستان و تنظیم مجالس با عده‌ی از مسلمین مانوس گشت و کلمه‌ی الله را به آنان ابلاغ داشت و دو سه نفرشان اظهار اقبال نمودند و از آنجا به سمت بجنورد رهسپار گشت و در اطاق کاروانسرای منزل نمود سه نفر از احباب تازه تصدیق سه شب متوالی با حال انجذاب بدیدنش آمدند یک شب هم دو نفر مبتدی آوردند که در نتیجه‌ی صحبت با آنان بر استعالتشان افزوده شده قرار گذاشتند در محل مناسبتری منزلی برای آقا میرزا حاجی آقا اجاره کنند تا بیشتر بماند و بهتر و آسوده‌تر با مبتدیان ملاقات و مذاکره نماید اما آن شب که رفتند دیگر نیامدند سه روز که از این قضیه گذشت آقا میرزا حاجی آقا از دلتنگی بصحرا رفت در بیابان صدای پائی بگوشش رسید وقتیکه روی برگرداند دید یکی از آن سه نفر است چون نزدیک شد و احوالپرسی بعمل آمد اظهار داشت که اغیار در منازل ما شب نامه انداختند و ما را از رفت و آمد به منزل شما تهدید کردند باین جهت از ملاقات معذوریم این را گفت و گریست سپس از یکدیگر جدا شدند آقا میرزا حاجی آقا هم از بجنورد بجای رفت و در ظرف چند روز توقف و ملاقات با سه چهار تن از احباب آن نقطه موفق به تبلیغ چهار نفر گشت و بعد به شاهرود و از آنجا بسنگسر شتافت یک ماه که گذشت مرقومه‌ی از محفل مقدس روحانی مرکزی رسید که امر بحرکت بسوی سلطان آباد عراق فرموده بودند لهذا حرکت نموده ابتداء به طهران سپس به قم روانه گردید و بیست روز در آن نقطه توقف نموده تشکیلات روحانی را منظم کرد و بعد عازم عراق گردیده مدت دو ماه در سلطان آباد و اطرافش گردش نموده بخدمات روحانیه قیام داشت و بعد طریق آباءه را پیش گرفت و شش ماه در آن شهر و توابعش سیر کرد سپس به امر محفل روحانی مرکزی به ملایر رفته بعد از چهار ماه خدمت به طهران بازگشت و از آنجا بخراسان شتافت و بعد از زیارت دوستان مشهد رو به اطراف نهاد ابتدا وارد فردوس شده احباب را ملاقات و گرم کرد بعد احباب بشرویه و خیرالقری را دیدن نموده به طبس رفت و منزلی در خیابان شهر که بسیار باصفا و روح‌افزاست گرفته ساکن شد و با احباء ملاقات نمود آقا میرزا حاجی آقا در بشرویه با دو نفر از تجار اهل طبس آشنا شده بود وقتی که به این شهر وارد شد آن دو تاجر او را در کوچه دیدند و از منزلش سراغ گرفته روزی طرف عصر با قریب سی نفر از محترمین بدیدنش آمدند آقا میرزا حاجی آقا حضرات را پذیرائی کرده به صحبت مشغول گردید در این ضمن بعضی از احباب هم بی آنکه از اجتماع مسلمین در آنجا مطلع باشند وارد شدند و نشستند. آقا میرزا حاجی آقا به آنها آشنائی نداده کماکان مشغول صحبت بود تا اینکه حرفش تمام شد. از میان حضار جناب آقا میر کلیم الله غیائی که رئیس مالیه و از احباب متشخص و محترم بود رو به یکی از اهل مجلس کرده گفت آقای بقراط شما از همه‌ی ماها داناتر و دنیادیده تر هستید و اروپا رفته‌اید و دکترید اگر در صحبت‌های ایشان ایرادی هست بفرمائید تا ما هم آگاه شویم. آن مرد جواب داد که فرمایشات ایشان همه‌اش از روی عقل و منطق و دلیل است اگر رد

کنیم هم بی‌انصافی کرده‌ایم و محم از برای پیغمبرها دلیل دیگر نداریم سپس مجلس خاتمه یافته کلا خداحافظی کرده بیرون رفتند و احباب از بین راه برگشته ابراز مسرت از انعقاد آن مجلس نموده امیدوار بودند که از این مجالست و مصاحبت نتایج مطلوبه اخذ خواهد گشت بعد از ظهر فردا نفوس دیروزی باضافه‌ی چند نفر دیگر آمدند و تا غروب نشسته سؤال می‌کردند و جواب می‌شنیدند تا اینکه مجلس ختم گردید لکن در میان جماعت امروزی نفوس منافقی هم بودند زیرا فردای آن روز غوغا در شهر افتاد و جماعتی دور منزل آقا میرزا حاجی آقا را گرفته هیاهو می‌کردند جمعی هم از حکومت خواستار اخراج او شدند و از آنسوی آخوندها مردم را تشویق به روضه‌خوانی می‌کردند تا کلمه‌ی اسلام بلندتر شود در این بین چند نفر از احباب حکومت را متذکر داشتند که به امر اعلیحضرت پهلوی باید همه‌ی اهالی لباس متحدالشکل بپوشند و علماء هم باید برای عمامه جواز داشته باشند حاکم هم امر نمود تا عمامه را از سرها و عباها را از دوشها بردارند و قباها را دامن ببرند و چون مأمورین حکومت باین امور پرداختند مردم چنان بخود مشغول گشتند که احباب را فراموش کردند لهذا آقا میرزا حاجی آقا پنجاه روز در آنجا توقف نموده چند نفر را تبلیغ کرد و امور تشکیلاتی را هم سامانی داد همان موقع احباب منزلی را بنام حظیرةالقدس اجاره کرده فرش گسترده و در و دیوارش را به آثار امری مزین داشتند آقا میرزا حاجی آقا از آنجا دوباره به جانب بشرویه و خیرالقری رفت و مدتی هم در فردوس و باغستان و گلاباد و تربت و حصار و نامق گردش نموده به مشهد آمد و پس از ملاقات احباب به قوچان رفت و با عده‌ئی از خوانین ملاقات و امرالله را ابلاغ نمود سپس بطرف بخنورد رفت این دفعه چند تن از احبابی که در دوایر دولتی کار می‌کردند آنجا بودند و به دیدن آمدند و مجالس تشکیل دادند و مبتدی آوردند و احبابی معدود بومی هم بجنب و جوش آمدند و مشتعل گشتند آقا میرزا حاجی آقا از آنجا بجاجرم و شاهرود و سنگسر رفت و پس از ملاقات اقوام باز مأمور عراق گردید و مانند سفر قبلی از راه قم روانه گشت و این دفعه هم بیست روز در آنجا ماند و احباب را تشویق کرد سپس به عراق رفته مدت نه ماه در شهر و توابعش به تشویق و تبلیغ اشتغال داشت در این مسافرت به گلپایگان هم رفت و در مهمانخانه‌ئی منزل کرد شب اول ورودش یک نفر جوان آمده بعد از سلام گفت بسم الله برویم. آقا میرزا حاجی آقا نه آن جوان را می‌شناخت و نه می‌دانست بجای باید برود معهدا با او روانه شد آن جوان هم او را از پس کوچه و بی‌راهه و مزارع نگار شهر عبور داده وارد خانه‌ئی نمود. آقا میرزا حاجی آقا دید شش نفر از کلاهی و معمم در اطاقی نشسته‌اند او هم وارد شد و الله ابهی گفت و بعضی جواب را بکلمه‌ی سلام علیکم ادا کردند پس از جلوس و تعارفات معمولی پرسید که از آقایان حاضر کدام یگان جناب آقا شیخ جعفر هستید؟ جواب دادند که ایشان حالا در مسجد تشریف دارند بعد از دو ساعت به منزلشان خواهیم رفت اما این آقا شیخ جعفر اخوی زاده‌ی حضرت ابوالفضائل گلپایگانی بود و در آنجا سمت پیش نمازی داشت و این جمع هم از ارادتمندان او بودند آقا شیخ جعفر به مریدان خود محرمانه گفته بود که عمویم میرزا ابوالفضل مرد بسیار دانشمندی بوده و طریق صواب پیوده و حق را شناخته ما هم باید پیروی او کنیم و تحری حقیقت نمائیم و این مطلب را حضار در همین مجلس اظهار کردند. آقا میرزا حاجی آقا تا دو ساعت برای آنها صحبت امری داشت و بسئالات آنها جواب داد و دانست که این آقایان معلومات امری ندارند فقط از حسن ظنی که به حضرت ابوالفضائل داشته‌اند امرالله را پذیرفته‌اند و بعد همگی برخاسته به منزل آقا شیخ جعفر رفتند و در بین راه دو نفر دو نفر طی طریق می‌نمودند و از هم دور بودند تا به مقصد رسیدند آقا میرزا حاجی آقا ملاحظه نمود که قریب سی نفر دیگر هم از همان رقم در اینجا گرد آمده‌اند و آقا شیخ جعفر که پیشوا و مقتدای این گروه بود وجود این جدیدالورود را غنیمت شمرده پی‌درپی سؤال می‌کرد و پیدا بود که خود او هم از حیث معلومات امری با مریدانش فرقی ندارد بهر حال چون آن اوقات ماه رمضان بود در مدت نوزده روزیکه آقا میرزا حاجی آقا در گلپایگان اقامت داشت هر شب آن جماعت می‌آمدند و تا صبح می‌نشستند و سؤال می‌کردند و جواب می‌شنیدند و از پی بردن بوقایع و حقایق امریه شکفته می‌شدند و محظوظ می‌گردیدند آقا میرزا حاجی آقا هم از آن مجالس خیلی لذت می‌برد زیرا آن شب‌نشینی و آن تقیه و آن اسئله و اجوبه شباهت باوضاع و احوال اوایل امر داشت بعد از بیست روز مراجعت بعراق و طهران نموده مأمور مازندران گشت و مدت هفت ماه به ملاقات احبابی طبرستان و چالوس و شهسوار و گرگان و گنبد قابوس و بندرگز و بندرشاه گذرانده آنگاه به سنگسر رفت و برحسب خواهش محفل روحانی یک سنه در آنجا ماند آن هنگام یک نفر افسر موسوم به سرهنگ هوشمند که بسیار متعصب و مبغض بود حکمران نظامی سنگسر شد. سرتیپ ضرغامی هم که شخصی پرکین و بامرالله بدبین بود سرهنگ مذکور دستور داده بود که از تشکیلات و مجالس بهائی و بقول خودشان از تظاهرات بهائیان جلوگیری کند لهذا سرهنگ هوشمند بهانه‌ئی بدست آورده ابتدا پاره‌ئی از اسباب و اثاث حظیرةالقدس را بامنیه برد و بعد آنها را به مدرسه‌ی دولتی بخشید سپس جلو درب حظیرةالقدس خشت چید و یک نفر از احباب را نیز در امنیه محبوس ساخت و و نفر دیگر از احباب را به سمنان فرستاد. محفل روحانی سنگسر که چنین دید آقا میرزا حاجی آقا را به طهران روانه کرد و سرهنگ مزبور به طهران راپورت داد که تا این چهار نفر در اینجا باشند جلوگیری از تظاهرات بهائیان ممکن نیست حکومت وقت حکم تبعید حضرات را باهواز صادر نموده بامضای اعلیحضرت پهلوی رسانید ولی بپای اثر اقدامات بسیار مقرر شد که این چهار نفر

غیر از سنگسر در هر جائی که بخواهند بمانند آقا میرزا حاجی آقا از طهران سفری یک ساله به مازندران نمود و بعد روی بخراسان آورده در تمام نقاط امری آن ایالت وسیع گردش کرده هنگامی که بامر محفل مقدس روحانی ملی مقیم قوچان بود واقعه شهریور 1320 رخ نمود و در پنجم شهریور سپاهیان همسایه‌ی شمالی ایران بقوچان وارد شدند و هرج و مرج در سراسر کشور پدیدار گشت لذا آقا میرزا حاجی آقا به مشهد و از آنجا بسنگسر رفته بعد از دو ماه باز سفرهای تبلیغی را پیش گرفته بقیه عمر را در بلاد و قصبات و قرای کشور ایران از قبیل مازندران و گرگان و شاهرود و سنگسر و سمنان و شیراز و نیریز و سروستان و غیرها بکمال همت و جدیت گردش کرده سرانجام در سنگسر پس از چهارده روز نقاقت در شانزدهم شهریور ماه 1329 شمسی یکساعت از نیمی شب گذشته در هفتاد و پنج سالگی از مهتکده‌ی دنیا بملکوت ابدی صعود فرمود و صبح آن روز باعزاز و احترام مدفون گردید و چون صعود آن بزرگوار بساحت اقدس عرض شد تلگراف مبارک ذیل که در شماره پنجم سال 107/ بدیع درج گردیده است صادر و واصل شد: (از صعود رحمانیان متألم بازماندگان را اطمینان دهید که برای ترقی روح ایشان از اعماق قلب دعا می‌کنم)

بازماندگان ایشان عبارت از یک زن و سه دختر می‌باشند که یکی از آنها زوجه‌ی جناب عوض محمد است که یکی از شهدای ثلاثه‌ی شاهرود بوده است. جناب آقا میرزا حاجی آقا ده توفیق منبع در جواب عرایض خود دارد که یکی از آنها که مشتمل براسامی اقوام ایشان و متضمن اسمای شهدای شاهرود است ذیل زینت بخش این تاریخچه می‌گردد: شاهرود جناب حاجی آقای رحمانیان سنگسری علیه بهاءالله ملاحظه نمایند نامه‌ی حزن‌انگیز آن وجود عزیز مورخه‌ی 17 شهرالغزاة سنه 101 بشرف لحاظ مبارک حضرت ولی امرالله ارواحنا فداه فائز و خبر پر کدر وقایع اخیر هجوم گرگان خونخوار و اشرار بفرار بر مظلومین از ابرار و اخیار و تاراج اموال و شهادت نفوس مخلصه‌ی زکیه در سبیل آن جمال احدیه کل در ساحت اقدس معلوم و مورث حزن شدید و تأثر عظیم وجود اطهر گردید هرچند وجودات مقدسه‌ی شهداء ثلاثه جناب آقا عوض محمد جذبانی و جناب آقا میرزا حسن مهاجر و جناب آقا اسدالله نادری علمهم اطیب التحیة الثناء با کمال مظلومیت و انقطاع جام شهادت کبری را در سبیل محبت محبوب ابدی نوشیدند و صفحه‌ی روشن نورانی شهداء سلف را مجدداً با قطرات دم حمراء زینت بخشیدند و زهر بلا را مانند شهید مصفی چشیدند و با اتفاق جان که اعز اشیاست اثبات حقیقت امر اعظم ابدی را نمودند و بمقر بقا و فردوس اعلی عروج نمودند و در صف جان بازان و عاشقان آن دلبر جانان محشور گشتند و باعلی المقامات فائز و واصل شدند و ندای یا لیت قومی یعلون از دل و جان برآوردند ولی البته این فاجعه‌ی کبری جامعه‌ی اهل بها را محزون و مکدر و مغموم و ملول و مأیوس نگردند در این انقلابات اخیر حکمت‌های بالغه مکنون ظالمان و بنویس بهیچوجه من الوجوه محزون و مغموم و ملول و مأیوس نگردند در این انقلابات اخیر حکمت‌های بالغه مکنون ظالمان و ستمکاران بجزای اعمال قبیحه‌ی سیئه‌ی و تجاوزات و تعدیات مستمره‌ی متزایده مبتلا گردند و محرکین و مفسدین نیز باشد عذاب گرفتار شوند و عبرة للناظرین گردند صبر و تحمل لازم امرالله بر کل غالب و کله‌اش نافذ و دشمنانش مغلوب و مقهور و رافعین لوأش عزیز و مظفر و منصور خواهند گشت بازماندگان را تسلی دهند و یاران را اطمینان بخشند ان جندنا لهم الغالبون منتسبین شهید مجید جناب آقا عوض محمد جذبانی همشیره‌زاده و صهر خویش از مادر غمدیده و حرم ستم کشیده و جده‌ی مصیب‌زده و والده‌ی عیال رنج برده و برادران و خواهران دلسوختگان کل را از قبل حضرتشان بیان عاطفت و ملاطفت ابلاغ دارید همچنین والده‌ی محترمه‌ی خود را امة الله فاطمه خانم و همشیره امة الله قر خانم جذبانی و قرینه امة الله صمدیه هنم رحمانیان و صبایای موقنات اماءالرحمن شهربانو خانم و طوبی خانم و مریم خانم رحمانیان طرا را بالطاف و عنایات مبارکه اطمینان دهید و مستبشر دارید حسب الامر مبارک مرقوم گردید نورالدین زین 2 شهرالمسائل 101- 13 دسمبر 1944 ملاحظه گردید بنده‌ی آستانش شوقی.

تمام شد جلد چهارم و ان شاءالله جلد پنجم این کتاب که تألیفش باتمام رسیده است بزودی منتشر خواهد شد.